

T.C.
Gaziantep Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

137663

MİLLÎ MÜCADELE'DE KİLİS

Hazırlayan

137663

Halil İbrahim İNCE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Süleyman ÜNÜVAR

GAZİANTEP
Ocak, 2004

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

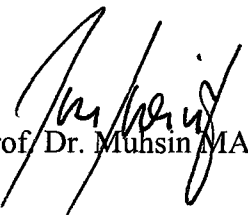
TUTANAK

Halil İbrahim İNCE'nin Tarih Anabilim Dalında hazırlamış bulunduğu "Milli Mücadelede Kilis" konulu tezin savunması yapılmış ve jürimiz tarafından başarılı bulunarak YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Süleyman ÜNÜVAR
Jüri Başkanı

Yrd. Doç. Dr. Celal PEKDOĞAN
Üye

Yrd. Doç. Dr. Mehmet MURAT
Üye

Prof. Dr. Muhsin MACİT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı, I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'ne imzalatılan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesine dayanarak itilaf güçleri tarafından işgal edilen Kilis ve çevresindeki kurtuluş mücadelesinin incelenerek gün yüzüne çıkarılmasıdır.

I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin pek çok bölgesi işgale uğramış, orduları terhis edilmişti. Bu durum karşısında Osmanlı Hükümeti gerekli tepkiyi gösterememiş; herkes başının çaresine baksın, dercesine bir tutum içine girmişti.

Ülkenin bu durumu karşısında Türk milleti ya esareti kabul edecek, düşmanın egemenliğine girecekti veya hürriyet ve bağımsızlığını temin için silaha sarılacaktı. Türk milleti ikinci yolu tercih etti ve işgallere karşı mücadele kararı olarak varını yoğunu ortaya koydu. Düşmanlarına karşı verdiği bu şerefli mücadeleyi kazanarak bağımsızlığını elde etti.

Bu çalışmada işte bu mücadelenin en iyi örneklerinden biri olan Kilis ve havalisindeki olaylar ele alınmış ve "Millî Mücadele'de Kilis" adı altında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Bugünkü il sınırlarından çok daha geniş sınırlara sahip olup; XIX. Yüzyılda dokuz nahiyesi ve 469 köyü ile birlikte 72803 nüfusu olan Kilis, 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması ile Fellah, Amiki, Şakağı, Com, Okçuizzettin ve Şeyhler nahiyeleri ile bu nahiyelere bağlı köylerin pek çoğunu Suriye'ye

bırakmıştır. Kilis'in il sınırları, konumuz olan "Millî Mücadele'de Kilis" açısından son derece önemlidir. Çünkü günümüzde Kilis'in, Türkiye Cumhuriyeti mülki idare taksimatında küçük bir araziye sahip olduğunu görüyoruz. Halbuki inceleme konumuz içindeki olaylar 1918-1921 yılları arasında ve Kilis'in o tarihteki mülki idare haritası içinde cereyan etmiştir. Bu yüzden konumuzu inceleme aşamasında, bugün başka bir devletin yani Suriye'nin topraklarında kalan bu bölgelerde cereyan eden olaylara da değinilecektir. Çünkü bu topraklar o günkü devlet yapısı içinde Kilis Kazası sınırlarına dahildi. Üstelik Kilis ve Havâlisi Kuva-yi Milliye Komutanlığının görev alanında kalan toprakların bir kısmı (Karacaören, Hacılar, Kürüm, Hacıköy köyleri gibi) bugün Gaziantep İli , bir kısmı (Amik bölgesi) Hatay İli sınırlarında, bir kısmı da (yukarıda adları verilen altı nahiye ve bunlara bağlı pek çok köy) Suriye Arap Cumhuriyeti topraklarında kalmıştır. Sonuç olarak bugünkü Kilis il sınırları dışında kalan yerleşim yerlerinin sayısı az değildir. Bu yerleşim yerlerinin de Millî Mücadele yıllarında Kilis Kazası sınırları içinde yer alması hasebiyle bu yörelerde de cereyan eden olaylar irdelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde Kilis yöresi ile ilgili coğrafi bilgiler, Kilis'in tarihçesi, I. Dünya Savaşı sonrası ülkenin genel durumu ile ilgili kısa bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Kilis'in İngilizler tarafından işgali; üçüncü bölümde ise Kilis'te Fransız işgali dönemi, Kilis halkının Antep'in kurtuluş mücadelesine katkıları ortaya konulmaya çalışılmış ve Ankara Antlaşması ile Kilis'in işgalden kurtuluşu, kurtuluş sonrası Kilis'in sınır problemleri üzerinde durulmuştur.

Tezin hazırlanması sırasında gösterdiği ilgi ve yönlendirici eleştirileri, şahsıma esirgemediği yardımları nedeniyle tez danışmanım değerli hocam Yrd. Doç Dr. Süleyman Ünüvar başta olmak üzere, değerli mesâîlerini ayırarak Kilis'te Millî Mücadele dönemi ile ilgili belge ve bilgilere ulaşmamda yakın desteklerini gördüğüm Kilis Kuva-yi Milliyesi'nin önderlerinden olan Halepli Nazmi'nin oğlu olup, hâlen hayatta olan Mithat Yaşar ile Kilis tarihi ve kültürü üzerinde araştırmalarıyla bilinen Hasan Şahmaran'a ve Abdülhamit Tektuna'ya, Kilis Millî Mücadelesi'nin önde gelen şahsiyetlerinden A. Rami Atan'ın hatıralarının fotokopilerini esirgmeden şahsıma tevdi eden ve hâlen Kilis'te ikamet etmekte olan oğlu Kemal Atan'a, ATASE Arşivi ve Cumhuriyet Arşivi personeline, çalışmalarımnda manevî desteklerini esirgemeyen ve gerekli fedakârlığı gösteren değerli eşime teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Halil İbrahim İNCE

ÖZET

MİLLÎ MÜCADELE'DE KİLİS

İNCE, Halil İbrahim

Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Tarihi

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Süleyman ÜNÜVAR

Ocak, 2004, XV + 234 sayfa

Tarihi çok eskilere dayanan Kilis, Babiller, Hititler, Asurlular, Persler, Romalılar gibi pek çok medeniyete beşiklik yapmış; İslâmiyet döneminde de Araplar ve Memlûkların idaresinde kalmıştır. Mercî Dâbık Savaşı ile Osmanlı topraklarına katılan Kilis, şehir olma vasfını kazanmıştır.

XX. yüzyılın başlarında Mezopotamya bölgesinde zengin petrol yataklarının bulunmasıyla emperyalist devletler Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan bu bölgeyi ele geçirmek için çeşitli entrikalara girişmişlerdir. I. Dünya Savaşı sırasında imzaladıkları anlaşmalarla Osmanlı Devleti'ni paylaşarak tarihten silmek istemişlerdir. İngilizler Fransızlara vermeyi vaat ettikleri Maraş, Antep, Kilis ve Urfa'yı Mondros Ateşkesi'nin akabinde işgale başlamışlardır.

Kilis'teki İngiliz işgali dönemi daha sonraki Fransız işgali dönemine nazaran sakin geçmiştir. Bunun sebeplerinden birisi, işgal askerlerinin pek çoğunun Hintli Müslümanlardan olması ve ahaliye karşı iyi davranmaları, mahallî idareye karışmamaları, bir diğeri de İngilizlerin, Ermenilerin entrikalarını anlayınca onlara karşı tavır almaları sebebiyle Ermenilerin ahaliye karşı fazlaca bir harekette bulunamamasıdır.

Fransız işgali döneminde ise Kilis'te esaslı bir direniş teşkilâtı kurulmuş ve mücadele başlamıştır. Polat Beyin bölgeye gelmesiyle birlikte Kuva-yi Milliye

tam anlamıyla organize olmuş ve emir-komuta zinciri içerisinde Fransızlara karşı büyük bir mücadele örneği sergilemiştir. İngilizlerin işgal dönemine nazaran Fransızların halka son derece acımasız davranması, bu mücadelenin başlamasında ve büyük başarılar kazanmasında etkili olmuştur.

Ankara Antlaşması ile Kilis işgalden kurtulmuştur. Ancak, anlaşmaya göre sınır şehrin bir km. yakınından geçtiğinden Kilis'e ait olan en verimli araziler ve Fellah, Amiki, Şakağı, Com, Okçuizzettin ve Şeyhler nahiyeleri ile bunlara bağlı pek çok köy ve buralarda yaşayan 30.000 kadar nüfus Suriye topraklarında kalmıştır. Kilis halkı, bu sorunu sürekli olarak ilgili makamlar nezdinde gündemde tutmaya çalışmıştır. 1926 yılında yapılan sınır düzeltme çalışmalarında 12 Türk köyünün Türkiye'ye geçmesi kabul edilmiş, ancak bu köylerin arazilerinin büyük kısmı Suriye tarafında kalmıştır.

ABSTRACT

The aim of the study is to bring the atrocities committed on people who lived in Kilis, their fight for freedom, their opposition to the idea of handing out Kilis to Arabic countries, their commitment for their country and the generosity of those who lost their lives in the war of independence against the invasion of all parts of our country by the Allied forces following the Moudros Armistice, which the Ottoman Empire was unjustly made to sign at the end of World War I.

No studies have been done about the events that took place in Kilis and its surrounding yet. Thinking that we can pay our debt of gratitude and present our sincere thanks to those who lost their lives during the war and the war veterans only by not forgetting them, and with the aim of providing relevant data about the issue, we put the topics that were taken as research problem in this study under scrutiny. The first section of the present study comprises geographical information about Kilis and its surrounding, history of Kilis and brief information about the general condition of the country after World I. The second section is about the invasion of Kilis by British troops. In the third section the period of French invasion, support of people who lived in Kilis to the independence war of Gaziantep were analyzed, and the freedom of Kilis after the Ankara Armistice and problems about border of Kilis after gaining the freedom were studied.

İÇİNDEKİLER

- ÖNSÖZIII
- ÖZET.....VI
- KISALTMALARXIV

GİRİŞ

- A. Kilis'in Coğrafi Durumu.....1
- B. Kilis'in Tarihçesine Genel Bakış.....2
 - 1. Osmanlı Öncesinde Kilis.....2
 - 2. Osmanlı Yönetiminde Kilis.....3

I. BÖLÜM

I. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ ve SAVAŞ SIRASINDA GENEL DURUM

- A. Sömürgecilik ve Ortadoğu'nun Önemi.....6
- B. İttifaklar ve Gizli Antlaşmalar.....8
- C. I. Dünya Savaşı'nın Genel Seyri ve Osmanlı Devleti'nin Savaştan Yenik Çıkması.11
- D. Kilis İçin Yaklaşan İngiliz İşgali ve Arap Yağması Tehlikesi ve Mustafa Kemal'in Kilis'e Gelişi.....13
 - 1. Kilis ve Havalisindeki Bazı Arap Topluluklarının Kilis'i Faysal İdaresine Bağlama Çabaları.....13

2. VII. Ordu Komutanı Mustafa Kemal'i, Türklerle Meskun Bölgelerde Savunma Hattı Oluşturma Düşüncesine Sevk Eden Sebepler.....15
3. Bazı Çöl Araplarının (URBAN) Kilis'i Yağmalamak İstemeleri Karşısında Kilis'te Oluşturulan İlk Direniş Teşkilatı ve Mustafa Kemal'in Kilis'e Gelişi ve Durum Değerlendirmesi.....19

II. BÖLÜM

İNGİLİZ İŞGALİ DÖNEMİNDE KİLİS

- A. Mondros Mütarekesi'nin Uygulanışı ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Ülke Genelinde Faaliyete Geçmesi.....26
 1. Mondros Mütarekesi'nin Uygulanışı.....26
 2. Ülke Genelinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Teşkili.....28
- B. İngilizlerin Kilis'i İşgali ve İşgale Karşı Tepkiler.....30
 1. İngiliz İşgali ve Tepkiler.....30
 2. Cemiyet-i İslamiye ile Heveskârân-ı Maârif Cemiyetinin Faaliyetleri ve Pasif Direniş Hareketleri.....44
 3. Kilis'in Mukadderatı ile İlgili İleri Sürülen Görüşler.....46
- C. İzmir'in İşgaline Karşı Kilis'teki Tepkiler.....47
- D. İngiliz İşgali Döneminde Kilis Yöresinde Ermenilerin Faaliyetleri.....49

III. BÖLÜM

FRANSIZ İŞGALİ DÖNEMİNDE KİLİS

A.	Suriye İtilâfnamesi ve Kilis'in Fransızlara Devredilmesi.....	52
1.	Ortadoğu'da İngiliz-Fransız Rekabeti ve Suriye İtilâfnamesi.....	52
2.	Fransızların Kilis'i İşgali ve İşgale Karşı Tepkiler.....	61
a.	Fransızların Kilis'i İşgali ve Halkın Tepkisi	61
b.	Fransızların Kilis Halkına Hitaben Yayınladığı İnsanlık Dışı Bildiri....	65
c.	Bildiriye Karşı Protesto Telgrafları ve Mustafa Kemal Paşanın Tepkisi....	67
B.	İşgaller Karşısında Mustafa Kemal'in Önerdiği Savunma Taktiği.....	71
C.	Fransız İşgaline Karşı Kilis'te Kuva-yi Milliye Teşkilâtının Kurulması.....	73
1.	Sivas Kongresi'nde Güney Cephesiyle İlgili Alınan Kararlar ve Uygulama Konulması	73
2.	Kilis'te Kuva-yi Milliye'nin Teşkili ve Fransızların Tepkisi.....	80
D.	Fransızlara Karşı Direniş Hareketlerinin Başlaması.....	85
1.	Kilis'in Batı Cephesi'ndeki Faaliyetler ve Raco Obası Baskını.....	85
2.	Polat Bey'in Kilis ve Havâlisi Kuvay-ı Milliye Komutanlığı Görevine Başlaması ve Çalışmaları.....	87
3.	Darmık Dağı (Hisar) Savaşı ve Sakip Beyin Şehit Düşmesi.....	88
E.	Kilis'in Kuzeydoğu Cephesi'ndeki Çarpışmalar (Kilis-Antep Yolu Savaşları)....	94
1.	Kilis-Antep Yolu Kuva-yi Milliye Komutanı Şahin Beyin Yaptığı Hazırlıklar ve Çarpışmaların Başlaması.....	94

2. 26-28 Mart Savaşları ve Şahin Beyin Şehit Düşmesi.....	98
3. Şahin Beyin Şehit Düşmesinden Sonra Kilis-Antep Yolundaki Çarpışmalar.	106
F. Kilis'te Bazı Kişilerin Fransızlarla İşbirliği Sorunu ve Alınan Önlemler.....	112
G. TBMM'nin Açılması Sonrasında Kilis'teki Durum ve Kuva-yi Milliye'yi Güçlendirme Çabaları.....	116
1. Kilis Kaymakamlığının Cengin'e Taşınması	116
2. Kuva-yi Milliye'ye Çeki-Düzen Verme Çabaları.....	120
3. Fransızların Şehir İçindeki Taşkınlıkları ve Halkın Tepkisi.....	123
H. Fransızlarla Yapılan Geçici Mütareke ve Kilis'teki Durum	125
1. Fransızlarla İmzalanan 20 Günlük Mütarekenin Sebepleri.....	125
2. Kilis Kuva-yi Milliyesi'nin İleri Sürdüğü Mütareke Şartları ve Mütareke Dönemi.....	129
3. Geçici Mütareke Döneminde Kilis'teki Ermenilerin Faaliyetleri.....	146
İ. Adana Cephesi Komutanlığının Kurulması.....	148
J. Geçici Mütareke Sonrası Kilis ve Havalisindeki Faaliyetler.....	149
1. Antep'te Halkın Açlık Sınırına Dayanması ve Kilis Düyun-u Umumiyesinden Kaçırılan Para.....	149
2. Kuva-yi Milliye'nin Kilis'e Baskınları ve Çevredeki Faaliyetleri.....	150
3. Polat Beyin Fransız Generaline Gönderdiği Protesto Notası.....	159

K.	Polat Bey'in Bölgeden Ayrılması ve Gelişen Olaylar.....	162
L.	Kilis'te Kuva-yi Milliye'nin Kaldırılması ve Polat Bey'in Bölgede Tekrar Görevlendirilmesi	172

IV. BÖLÜM

TÜRK-ARAP İLİŞKİLERİ

A.	Kilis Kuva-yi Milliyesi ile Suriye'deki Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı Arasındaki İşbirliği ve Fransızlara Karşı Ortak Mücadele Kararı.....	176
1.	Mustafa Kemal Paşanın Girişimleri ve Karşılıklı İşbirliği.....	176
2.	Polat Beyin Girişimleri ve Kefergani Buluşması.....	179
3.	Suriye'de Güney (Türk) Akıncı Kollarının Faaliyetleri.....	191

V. BÖLÜM

ANKARA ANTLAŞMASI ve KİLİS'İN FRANSIZ İŞGALİNDEN KURTULUŞU

A.	İtilâfnameyi Hazırlayan Sebepler.....	197
B.	İtilâfnamenin Kilis ve Havalisini İlgilendiren Hükümleri.....	200
C.	İtilâfnamenin Önemi ve Sonuçları.....	202
D.	Kilis'in Fransızlar Tarafından Boşaltılması ve Kurtuluş.....	203
E.	Ankara İtilâfnamesi'nin Kilis Açısından Önemi ve İtilâfname Sonrası Kilis ve Havalisinde Sınır Düzeltme Çalışmaları.....	205
	SONUÇ	211
•	BİBLİYOGRAFYA	216
•	EKLER	228
•	ÖZGEÇMİŞ	234

KISALTMALAR

AAM	Atatürk Araştırma Merkezi
a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
ATASE	Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BDH	I. Dünya Harbi
bkz.	bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BTTD	Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
D.H.	Dahiliye Nezareti
Dış Politika	Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika
DrI.	Derleyen
Haz.	Hazırlayan
HR.	Haricî
HTVD	Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
İ.A.	İslâm Ansiklopedisi

İSH	İstiklâl Harbi
Kilis İl Yıllığı	Cumhuriyetin 75. Yılında Kilis (Kilis İl Yıllığı)
K.M.S.	Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
No.	Numara
S.	Sayı
SYS.	Siyasi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMGCZ	Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları
TİH, I	Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı
TİH, IV	Türk İstiklal Harbi IV, Güney Cephesi
T.İ.T.E.	Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi
TTK	Türk Tarih Kurumu
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

A. Kilis'in Coğrafi Durumu

Kilis, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Gaziantep platosunun güneybatı kısmında. Türkiye-Suriye sınırı boylarında yer alır. Bu konumuyla saha, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri arasındaki geçiş kuşağı üzerinde bulunur.

1995 yılında il statüsüne kavuşan Kilis'in¹ sınırları, güneyden Türkiye-Suriye sınırı, batı ve kuzeybatıdan Gaziantep İslahiye, kuzey ve kuzeydoğudan Gaziantep merkez ve doğudan Gaziantep Oğuzeli ilçeleri ile çevrilidir. İl alanı 1521 km² kadardır. İlin merkezini oluşturan Kilis, Suriye sınırı yakınında, plato kenarına tutunmuş, Antep-Halep yolunun geçtiği eski bir yerleşim yeri; bağlık-bahçelik; sokakları dar ve dolambaçlı bir şehirdir. İklimi ise, genel karakterleri itibariyle ufak bazı farklılıklar olsa da Akdeniz iklimi içinde yer alır. Gerek şehirde yaşayanların, gerekse taşradakilerin ana geçim kaynağı ticaret ile birlikte bağ ve zeytinciliktir. 1890-1908 yılları arasında ortalama olarak 20.000 civarında bir nüfusa sahip olan Kilis'in, köyleriyle birlikte nüfusu yaklaşık 70.000 civarında idi. Bu nüfusun 300 kadarı Rum, 2800 kadarı Ermeni ve 500 kadarı da Yahudi idi. Yaklaşık 40 yıllık bir sürede savaşlar, istilalar, açlık ve sefalet gibi zorluklar sebebiyle Kilis'in nüfusunda 2500 kişi gibi cüzî bir artış olmuş ve cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan (1927) nüfus sayımında 22513 kişi ile Türkiye'nin nüfus bakımından 22. büyük şehri durumuna gelmiştir. Buna rağmen bu artış miktarı bile zor günler geçirmiş Anadolu için oldukça önemliydi. Cumhuriyet döneminde birçok şehir hızla gelişirken, Kilis nispi

¹ Komisyon, Kilis İl Yıllığı, 1. basım, Kilis Valiliği Yay., Ankara 1998, s. 86.

olarak sürekli gerilemiştir. Nitekim 1927 yılında 22. büyük şehirken, 1950 yılında 42. büyük şehir durumuna düşmüştür². 2000 yılı itibariyle merkez 70.670, ilçe ve köyleriyle birlikte toplam 114.724 nüfusa ulaşan Kilis, 81 il içerisinde 58. sıraya yerleşmiştir³.

B. Kilis'in Tarihçesine Genel Bakış

1. Osmanlı Öncesinde Kilis

Kilis, tarihi Orta Tunç Çağına kadar giden çok eski bir yerleşim yeridir. Bu bölge zamanla Babiller, Hititler, Huri-Mitanniler, Aramiler ve Asurluların egemenliğinde kalmıştır. Daha sonraları Pers egemenliğine giren Kilis yöresi, bölgeyi ele geçiren Makedonya Krallığı'nın topraklarına katıldı. Büyük İskender'in ölümü ile Selökiidlere bağlanan Kilis, Romalılar Selökiidleri M.Ö. 64'te ortadan kaldırdırca Roma İmparatorluğu egemenliğine girdi. Roma İmparatorluğu ikiye ayrılınca, Kilis, Doğu Roma İmparatorluğu topraklarında kaldı. M.S. IV. yüzyılda (Roma İmparatorluğu döneminde) büyük bir açık hava tiyatrosu ile 117.000 nüfuslu, bir çok yolların kavşağında Cyrrhus adında bir şehrin, şimdiki Kilis kentinin 10 km. kadar batısında bulunduğu bilinmektedir. Bu şehrin bugünkü Kilis olup olmadığı kesinlik kazanmamıştır.

Kilis bölgesi İslâmiyetin ilk dönemlerinde Müslümanların eline geçmiş ve Bizans'a sınır komşusu olan "Avasım" içinde yer almıştır. Müslüman Türklerin

² Ökkeş Kesici, Kilis Yöresinin Coğrafyası, Kilis Kültür Derneği Yay., Ankara 1994, s. 1, 3, 11, 127; Halep Vilayeti Salnâmeleri, Millî Kütüphane, 1308 (1890-1891), 1313 (1895-1896), 1317 (1899-1900), 1322 (1904-1905), 1326 (1908) yıllarına ait olanlar.

³ Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı Sonuçları.

Kilis'e gelişi VIII. yüzyıla rastlar. İslâmî dönem tarihçilerinden Yakuti, "Mu'cem'ül-Büldan" adlı eserinde "Killiz" dediği yeri, Azaz Nahiyesi'nde bir köy olarak belirtir. Kilis adı Araplar tarafından "Killiz" şeklinde söylenir. Kilis, XI. yüzyılın sonlarında haçlı istilasına uğramış ve Urfa Kontluğu topraklarına dahil edilmiştir. Fakat XII. yüzyılın sonlarında buralara tekrar Müslümanlar hâkim olmuşlardır.

Bir rivayete göre, bugün Suriye topraklarında bulunan ve 1921 Ankara Antlaşmasından önce Kilis'e bağlı bulunan Azaz'ın Timurlenk tarafından yakılıp yıkılmasından sonra halkının Kilis'e göçerek burayı kurduğu veya mevcut bir köyün Kilis olarak geliştiği söylenmektedir⁴.

2. Osmanlı Yönetiminde Kilis

Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında yaptığı 24 Ağustos 1516 tarihli Mercidâbık Savaşı⁵ ile Kilis bölgesi Osmanlıların eline geçti. Yavuz Sultan Selim'in Kilis'i ele geçirdiği zaman burası, bugün Suriye'de kalan Azaz'a bağlı dört mahalleli küçük bir köydü⁶. 1590 yılındaki bir belgede ise Kilis, altı yerde Cuma namazı kılınan bir kasabadır. Köy statüsünden kurtulmuş, kent statüsüne geçmiş bir yerleşim yeridir. Kilis'in kent statüsüne bürünmesinde özellikle Canbolad ailesinin büyük rolü vardır. Canbolad Bey, Yavuz Sultan Selim zamanında Kilis ve havâlisine

⁴ Halep Vilayeti Salmâmesi, Millî Kütüphane, Yıl: 1326 (1908). Ayrıca geniş bilgi için bkz. Besim Darkot, "Kilis", İslâm Ansiklopedisi, C. VI, MEB Yay., İstanbul 1993, s. 806; Kilis İl Yıllığı, s. 25-42.

⁵ Bu savaşın yapıldığı alan Kilis'e bir kaç km. uzaklıkta olup, savaşın yıldönümü olan 24 Ağustos tarihinde Yavuzlu (Telhabeş veya Tilhabeş) köyünde her yıl kutlamalar yapılmaktadır.

⁶ İbrahim Hakkı Konyalı, Âbideleri ve Kitâbeleriyle Kilis Tarihi, Fatih Matbaası, İstanbul 1968, s. 145.

yerleştirilerek buralar kendisine “yurtluk” olarak verilmiştir. Canbolad Bey, Kilis’te cami (bugün de Canbolad veya Tekye Camisi olarak bilinmektedir), tekye, hamam, kervansaray gibi hayır eserleri yaptırarak Kilis tarihinde unutulmaz bir yer edinmiştir.

Canbolad Beyin torunlarından Ali Paşa, en amansız bir Celâlî olmuş ve bağımsızlığını ilân ederek, kendi adına hutbe okutup para bastırmıştır. Kuyucu Murat Paşanın XVII. yüzyılın başlarında yaptığı Celâlîleri temizleme faaliyetlerinde, isyanı sona erdirildi. Yenilen Ali Paşa İstanbul’a gelerek padişahın himayesine sığındı ve kendisi affedildi⁷.

Kilis, yüzyıllar boyunca yönetim açısından Halep Eyaleti’ne bağlı kalmıştır. Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nde Kilis şehrinin Halep Eyaleti’ne bağlı bir sancak olduğu kayıtlıdır⁸. Kilis arazisinin XVII. yüzyılın ikinci yarısında Valide Sultan’a “paşmaklık hassı” olarak tahsis edildiğini görüyoruz⁹.

Tanzimat döneminde ülke yönetiminde köklü değişikliklere gidilerek, adem-i merkezîyetçi (yerinden yönetim) bir anlayış ile ilçelerde kaymakam başkanlığında “Kaza İdare Meclisleri” kuruldu¹⁰. Yönetim ve yargı gibi konularda yaptırım gücü olan ve kesin kararlar alma yetkisine sahip böyle bir meclis, Kilis’te

⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. III. 1. Kısım, 3. Baskı, TTK Yay., Ankara 1983, s. 104-106; Yaşar Yücel ve Ali Sevim, Türkiye Tarihi, C. IV, TTK Yay., Ankara 1991, s. 48-49.

⁸ Evliya Çelebi, Seyahatname, (Yayın Haz. Mümin Çevik), C. IX, Üçdal Yay., İstanbul 1985, s. 51. Ayrıca geniş bilgi için bkz. Darkot, a.g.m., s. 806-807, Kilis İl Yıllığı, s. 42-53.

⁹ Y. Yücel ve A. Sevim, a.g.e., s. 158.

¹⁰ İlber Ortaylı, Tanzimatdan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği, İstanbul 1985, s. 77; Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C. VI, TTK Yay., Ankara 1983, s. 131.

de oluşturuldu¹¹. 1273 (1857) tarihli Devlet Salnâmesi'nde Kilis "Liva" (sancak) olarak gösterilmiştir¹².

Kilis'in Kürt Dağı denilen mevkiinde oturan Kürt aşiretleri Osmanlı Devleti'ni bir hayli uğraştırmıştır. XIX. yüzyılın II. yarısında bu bölgedeki isyan ve derebeylik faaliyetlerinde bulunan Deli Halil'in bunların başında geldiğini görüyoruz. Ahmet Cevdet Paşa "Tezakir"inde bu olaylardan detaylıca bahsetmektedir¹³.

Kilis, idari bakımdan 1914 yılına kadar Halep'e bağlı kalmıştır. Aynı yıl Antep'e bağlanmışsa da 1915'te tekrar Halep'e bağlanmıştır. Ancak Halep'in Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hemen öncesinde işgal edilmesi üzerine bağımsız bir sancak olarak yönetilmiştir. Bu statünün de kısa sürdüğü ve Kilis'in Millî Mücadele yıllarında Antep Mutasarrıflığına bağlandığı görülmektedir.

Millî Mücadele döneminde önce İngilizler, sonra da Fransızlar tarafından işgal edilen Kilis, 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması ile 7 Aralık 1921 tarihinde işgal sona ermiştir. 1924 yılında yapılan genel bir düzenleme ile Kilis, Gazi Antep iline bağlı bir ilçe olmuştur. Son olarak da Kilis, 1995 yılında il statüsüne kavuşmuştur¹⁴.

¹¹ Kilis İl Yıllığı, s. 60.

¹² Tuncer Baykara, Anadolu'nun Tarihî Coğrafyasına Giriş, I Anadolu'nun İdarî Taksimatı, Ankara 1988, s. 257.

¹³ Ahmet Cevdet Paşa, Tezakir (21-39), (Yayınlayan: Cavid Baysun), TTK Yay., Ankara 1963, s. 125-126.

¹⁴ Darkot, a.g.m., s. 806-807; Kilis İl Yıllığı, s. 99; ATASE, İSH, Kutu: 68, Gömlek: 67, Belge No: 67-1. Bu son belgede Kilis Kaymakamlığı, Kilis'e gelen İngiliz askerleri ile ilgili bir raporu 13 Aralık

I. BÖLÜM

I. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ ve SAVAŞ SIRASINDA GENEL DURUM

A. Sömürgecilik ve Ortadoğu'nun Önemi

Sömürgecilik, “bir devletin diğer bir devlet üzerinde, ister maddî, ister manevî bir kontrol, nüfuz kurması veya bir üstünlük sağlaması” demektir. Tarihte sömürge kurmak, büyük toprak kazanmak, büyük devlet olmanın gereği sayılıyordu. Tarihteki sömürgecilik hareketleri bazen askerî, bazen ekonomik, bazen de dinî sebeplere dayanıyordu. Avrupa’yı 1890’lardan itibaren sömürgeciliğe iten sebepler tamamen ekonomik temellere dayanıyordu. 1870’li yıllarda endüstrinin gelişmesi sonucu üretim arttı ve üretilen mallar kendi ülke insanınca tüketilemeyince, bu üretim fazlasını satacak yeni pazarlar aranmaya başlandı. Hızla artan üretim için daha fazla miktarlarda hammadde ihtiyacı ortaya çıktı. Yeni hammadde kaynakları elde edebilmek için de yeni topraklar ele geçirme mecburiyeti gündeme geldi. Bu konu ile ilgili çarpıcı bir örnek, emperyalist devletlerden İngiltere ve Fransa’nın 1913’te ithalatının %80’ini hammadde ve yiyecek teşkil ediyordu. Yine aynı yıl

1918’de Antep Mutasarrıflığına bildirmiştir. Antep Mutasarrıflığı da bu raporu 14 Aralık 1918’de Dahiliye nezaretine göndermiştir. Bu da gösteriyor ki, o yıllarda idarenin hiyerarşik yapısı içinde belirli bir silsile takip edilerek bilgiler raporlar halinde üst makamlara iletiliyordu. Yukarıdaki belgeden de anlaşılacağı gibi Kilis İlçesi o yıllarda Antep Mutasarrıflığına bağlıdır.

İngiltere'nin ihracatının %66'sını, Fransa'nın ise %60'ını endüstri mâmulleri meydana getiriyordu¹⁵.

XX. yüzyılın başlarında Fırat'ın doğusunda zengin petrol yataklarının bulunması emperyalist devletlerin bu bölgelere büyük önem vermesine sebep oldu¹⁶. Irak ve çevresinin petrol yatakları, Çukurova'nın verimli toprakları ve İskenderun limanının stratejik önemi de bu bölgelere olan ilgiyi attırmış ve emperyalist devletler buraları ele geçirmek için çeşitli entrikalara girişmişlerdir. Özellikle bu bölgeler üzerinde İngiliz-Alman rekabeti büyük hız kazanmış, Kuzey Avrupa'da sıkışmış bulunan Almanya, gelişen sanayisine geniş pazarlar bulmak amacı ile bu bölgeye hâkim olma mücadelesine başlamıştır. Bu emperyalist düşüncelerini gerçekleştirebilmek için de, Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde Bağdat demiryolu projesine girişmiştir. Bilindiği üzere demiryolları askerî ve stratejik öneme sahip olmakla beraber, devlet otoritesinin temini, ziraî gelişmelere katkısı ve ticaretin gelişimi gibi konularda da büyük rolü vardır. Sözü edilen demiryolu hattının yapım imtiyâzının Almanya'ya verilmesi Ortadoğu'da İngiliz-Alman rekabetini daha da kızıştırmıştır¹⁷.

¹⁵ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1983, s. 79-81.

¹⁶ Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Raif Karadağ, Petrol Fırtınası, Divan Yay., İstanbul 1991, s. 97-110.

¹⁷ İsmail Özçelik, Millî Mücadele'de Güney Cephesi Urfa, (30 Ekim 1918-11 Temmuz 1920), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, s. 16-17.

B. İttifaklar ve Gizli Antlaşmalar

Almanya'nın birliğini 1871'de tamamlayarak hızla geliştiğini görüyoruz. İngiltere, Bismark'ın ölümü ile, kendisine karşı düşmanca bir politika izlemeye başlayan İmparator II. Vilhelm'in bu politikalarına karşı endişeye kapıldı ve ittifak yapma yolunu seçti. 1904'te Fransa, 1907'de de Rusya ile anlaştı. Böylece İtilaf gurubu ortaya çıkmış oldu¹⁸

Diğer taraftan, Osmanlı Devleti'nin, oluşan ittifaklar karşısında Almanya tarafını tercih etmesinde Rus emperyalizminin tarihi emelleri ve bu emellerine ulaşmak için Akdeniz'e inmesine İngiltere'nin engel olmaması etkili olmuştur. Rus tehlikesinden kurtulmak için tek çıkış yolunun Almanya ile anlaşmak olduğu Osmanlı yöneticilerince kabul görmüş¹⁹ ve devlet, İttifak gurubunda savaşa girmiştir.

Japonya dışında, Asya ve Afrika'daki bütün milletleri sömürebileceklerine karar veren emperyalist devletler, "bağımsız kalmak suretiyle diğer Asya ve Afrika devletlerine kötü örnek olan ve onların da akıllarına istiklâl düşüncesini getiren" Osmanlı Devleti'ni birkaç kez paylaşma girişiminde bulundularsa da, rekabet, menfaat gibi sebeplerle bu mümkün olmadı. Ancak, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin aldığı pozisyon, yani İtilâf devletlerinin karşısında yer alması ve onlara karşı savaşması emperyalistlerin işini kolaylaştırdı. Öyle ki, rakip devletler aynı cephede, aynı safta buluşmuşlardı ve Osmanlı Devleti'ni paylaşma ortamı daha önceki yıllara göre çok daha lehlerine idi. Bu uygun ortamdan

¹⁸ Tahsin Ünal, Türk Siyasi Tarihi 1700-1958, 5. Baskı, Emel Yay., Ankara 1978, s. 430.

¹⁹ Akdes Nimet Kurat, Türkiye ve Rusya, 1. Baskı, Kültür Bakanlığı Yay. / 1194, Ankara 1990, s. 227-228.

yararlanan emperyalistler, 1915-1917 yılları içinde imzaladıkları gizli veya açık antlaşmalarla Osmanlı Devleti'ni paylaşarak tarihten tamamen silmek istediler. Bu antlaşmalar, İstanbul, Londra, Sykes-Picot, Saint Jean de Maurinne Antlaşması olarak tarihe geçmiştir²⁰.

Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'daki topraklarını paylaşmaya yönelik olarak imzalanan antlaşma Sykes-Picot Antlaşması'dır. Konunun daha iyi algılanabilmesi için bu antlaşmanın detaylı olarak bilinmesi gerekir. Çünkü Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonraki günlerde Kilis, Antep, Urfa gibi şehirlerin İngilizler, daha sonra Fransızlar tarafından işgalinin arkasında bu antlaşma ile yapılan paylaşma planları vardır. Antlaşma, bir bakıma daha önce İstanbul Antlaşması ile Rusya, Fransa ve İngiltere arasında yapılmış olan planları tescil anlamına geliyordu. Antlaşmanın içeriğinde Ortadoğu ile ilgili hükümler daha fazla yer tuttuğundan ve bu bölgedeki paylaşım da daha çok İngiltere ve Fransa'yı ilgilendirdiğinden bu antlaşmaya İngiliz-Fransız antlaşması denebilir. Aslında bu antlaşmanın taraflarından biri de Rusya'dır. Ancak, İngiltere, Rusya'yı sıcak denizlerden uzak tutabilmek için mücadele verdi ve kendi nüfuz bölgesi ile Rusya arasında bir "Fransız" duvarı çekmeyi uygun buldu²¹.

Antlaşmanın gerekçesi de ilginçti. "Güya İngiliz ve Fransız hükümetleri kendi imkanları ile sağladıkları bilgilerden Arabistan Yarımadası'nın ve Osmanlı Devleti'nin diğer eyaletlerinin Türk hâkimiyetinde kalmaya şiddetle karşı

²⁰ Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. I., 3. Baskı., MEB Yay., İstanbul 1991, s. 151.

²¹ Özçelik, a.g.e., s. 24-25.

olduklarına kanaat getirmişlerdir. Dolayısıyla Osmanlı hâkimiyetine karşı ve Uzlaşma devletlerine eğilimli bir Arap devleti veya federasyonu kurmanın mümkün olduğunu kavrayarak görüşmelere girişmişlerdir”²².

Yukarıda belirtilen gerekçe, işin bahanesi olduğuna göre, paylaşımın gerçek sebebi elbetteki başkaydı. Şöyle ki:

Savaşın başlarından itibaren İngiltere, Osmanlı Devleti’nin merkezî devletlere eğilimi olduğunu görünce, “Osmanlı Devleti’ni arkadan vurmak için bütün Arap âlemini Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklandırmak istemiş ve bunun için de Mekke Şerifi Hüseyin ile temasa geçmişti. Şerif Hüseyin’in Hicaz’ın bağımsızlığını ilân etmek istemesi ve Hilafetin de Padişah’tan alınması hususunda İngiltere’nin kendisine yardım etmesini şart koşması üzerine İngiltere işin üstüne düşmekten vazgeçti. Savaş gittikçe şiddetlenince, İngiltere Şerif Hüseyin ile anlaşmak için çabalarını arttırdı. Hüseyin, bütün Arap Yarımadası ile bütün Suriye’yi ve Irak’ı içine alacak bağımsız bir devlet kurulmasını ve başına da kendisinin geçirilmesini istedi. 1915 yılında yapılan uzun müzakerelerden sonra, İngiltere ile Hüseyin arasında 1916 Ocak ayında bir anlaşmaya varıldı. Lübnan hariç, İngiltere Hüseyin’in isteklerini kabul etti.

İngiltere, Hüseyin ile yaptığı bu müzakerelerden Fransa’yı ancak 1915 Kasımında haberdar etti. Bunun üzerine Fransa, Ortadoğu’yu da paylaşma meselesi üzerinde ısrarla durdu”²³. Yapılan görüşmeler sonunda Suriye, Adana ve

²² Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C. IX., TTK Yay., Ankara 1996, s. 544.

²³ Armaoğlu, a.g.e., s. 125-126.

Mezopotamya'nın İngiltere ile Fransa arasında paylaşılması, Rusya Devleti de dahil bu üç devlet tarafından kabul edildi. Fransa'nın nüfuz alanı Şam, Humus, Hama, Halep ve Musul'u kapsıyordu. İngiltere'nin nüfuz bölgesi ise Şam Vilayeti'nin güneyinden, Kerkük'ün kuzeyine çekilecek bir çizginin güneyini meydana getiriyordu. Ayrıca, Mavi (Fransız) ve Kırmızı (İngiliz) bölgeler ihdas edildi. Buralarda her iki devlet, istedikleri yönetimi kurabilecekler, denetim yetkilerini kullanabileceklerdi. Urfa, Maraş ve Antep, Fransız bölgesinde bulunuyordu²⁴. Yani, Kilis ve havâlisi de Fransız nüfuz alanı olan "Mavi" bölgede kalıyordu.

Sykes-Picot Antlaşması bu hükümleri getirirken, Mondros Ateşkesi akabinde Fransızlara bırakılan Kilis, Antep, Maraş, Urfa gibi yerler İngilizler tarafından -masa başında Fransızlara karşı bir pazarlık konusu olmak üzere- işgal edilmiştir²⁵.

C. I. Dünya Savaşı'nın Genel Seyri ve Osmanlı Devleti'nin Savaştan Yenik Çıkması

I. Dünya Savaşı, dünya tarihinin en önemli olayları arasında baş sıraları işgal etmektedir. Bu savaş, o tarihe kadar görülmemiş büyüklükte askerî kuvvetleri karşı karşıya getirmiştir.

Bu savaşın bir diğer farklı yanı da, uçak, zırhlı, motorlu vasıtalar, dev toplar, zehirli gaz, amansız denizaltı savaşları, havadan şehirlerin bombardımanı gibi yenilikleri getirmesidir.

²⁴ Özçelik, a.g.e., s. 26-27.

²⁵ TİH, I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, ATASE Yay., Ankara 1999, s. 105.

Osmanlı Devleti, seferberlik ilânı ile topyekün savaşa girdi. Ordularımız pek çok cephede savaştı ve milletimiz vatanı için yüz binlerce insanını şehit verdi.

Türk milleti bu savaş ile, 2500 yılı aşkın tarihinin en büyük topyekün felaketine uğradı. İleride görüleceği üzere Türkiye'nin hiçbir zaman işgale uğramamış Anadolu toprakları iç bölgelere kadar tahrip edildi²⁶. Savaş sırasındaki Osmanlı Devleti'nin zayıfatı bir felaketi andırıyordu: Üç milyona yakın insanımız ya ölmüş ya sakat kalmış veya kaybolmuştu. Çanakkale Savaşı'ndaki yedek subay kaybı, zaten az olan Türk aydın zümresine büyük bir darbe olmuştu²⁷.

250.000 askerimizin ölümüne sebep olan ve düşmana da en az bu kadar zayıfat verdiren ve tarihimize altın harflerle yazılmış olan Çanakkale Savaşı'ndaki büyük başarılarımız ve savaşın sonuna doğru Kafkas Cephesi'ndeki ilerleyişimiz ve Türk ordusunun Baku'ye girmesi yetmedi. Savaşın son yılında Filistin ve Irak Cephesi'nde İngilizler büyük kuvvetlerle saldırıya geçerek, Eylül ve Ekim 1918'de Amman, Beyrut ve Şam düştü. Yıldırım Orduları Komutanı olan Mustafa Kemal, Anadolu topraklarını savunmak için emrindeki kuvvetleri Toroslara çekmeye başladı.

Alman generali Hindenburg'un değerlendirmesi ile: "Doğuda Türk İmparatorluğu'nun son karşı koyma gücü de kırılmış idi. Musul ve Halep hiç karşı koymadan düşman eline düştü. Irak ve Suriye ordularının ikisinin de varlıkları sona ermiş idi"²⁸.

²⁶ Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, C. VII. Ötüken Yay., İstanbul 1978, s. 293-294.

²⁷ Kurat, a.g.e., s. 577.

²⁸ Cengiz Kürşat, "Ali Fuat Türkgeldi, Belgeler, Mondros (Moudros) Mütarekesi (II)", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, (Yayına Hazırlayan: Dr. İdil Kürşat), S. 29, Haziran 1999, s. 21.

Gerek Filistin ve Irak cephelerindeki yenilgiler, gerekse Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi, tarihinde milletine en acılı günleri yaşatmaya sebep olan hatalı politikalarla dolu on yıllık İttihat Terakki iktidarının sonunu getirdi ve Ekim ayında Talat Paşa istifa ederek yeni kabineyi İzzet Paşa kurdu.

İngiltere ve Fransa, İstanbul ve boğazları işgale hazırlanırken İzzet Paşa hemen mütareke yollarını arayarak 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandı²⁹.

D. Kilis İçin Yaklaşan İngiliz İşgali ve Arap Yağması Tehlikesi ve Mustafa Kemal'in Kilis'e Gelişi

1. Kilis Havâlisindeki Bazı Arap Topluluklarının Kilis'i Faysal İdaresine Bağlama Çabaları

Türk ordularının Suriye Cephesi'nde büyük yenilgilere uğraması ve geri çekilmesi üzerine, Kilis'e bağlı bazı yerlerde hareketlenmeler başladı. Bu bağlamda, üyeleri Kilis'e bağlı Fellah Nahiyesi ve köylerinin muhtarları ve ileri gelenlerinden oluşan ve Türklerin aleyhine faaliyette bulunacak olan bir Arap cemiyeti kuruldu. Cemiyet, Kilis ve havâlisini Arap hükümetine bağlamak için çalışmalara başladı. "Kilis Havâlisi Arap Cemiyeti" adı altında faaliyet gösteren bu topluluk, faal oldukları yerleşim yerlerinin duvarlarına bildiri asarak propagandaya başlamışlardı. Altında "Kilis Havâlisi Arap Cemiyeti" adının yer aldığı 14 Teşrinievvel 334 (Ekim 1918) tarihini taşıyan bildiride, artık Türklerin bundan sonra Araplara tahakküm edemeyecek bir hale geldiği; kurulan cemiyetin vazifesinin müstakil ve hür bir Arap

²⁹ Armaoğlu, a.g.e., s. 114, 142.

hükümeti teşkil etmek olduğu; artık hükümdarlarının ve halifelerinin Emir Faysal olacağı; bu havâliilerin tamamen Arap hükümetine verileceği, ifade ediliyordu. Bildiride ayrıca, bundan sonra âşar vergisinin Türk memurlara verilmemesi; Türklerin her türlü baskılarına göğüs gerilmesi, köylere hangi isteklerle gelirse gelsinler Türk memurların kovulması isteniyor ve artık kurtuluş günlerinin gelmek üzere olduğu vurgulanıyor ve taraftarlarına itidâllerini bozmamaları tavsiyesinde bulunuluyordu.³⁰

Kilis Havâlisi Arap Cemiyeti tarafından 16 Ekim 1918'de Türklerin tahakkümünden kurtulduklarına, yakın bir zamanda bağımsızlığını kazanacak olan Arap hükümetine katılacaklarına, mal ve canları ve bütün varlıklarıyla Emir Faysal'ın her yerde emir ve iradesine boyun eğeceklerine dair 80 imzalı bir mazbata hazırlanarak Şerif Hüseyin'e teslim etmek üzere özel bir heyet yola çıkarıldı. Fakat henüz Halep'e varmadan Türk askerleri tarafından yakalanarak Halep'teki Türk makamlarına teslim edildiler. Mazbatada imzası bulunan ve Kilis Havâlisi Arap Cemiyeti azası olan Azaz İmamı, Harim ve Dercemal muhtarları ile Evlil, Savran ve

³⁰ Ahmet Rami Atan'ın Hatıraları, Bkz. Ekler, Belge No: 13. Ahmet Rami Beyin yazdığı bu hatıralarının bir kısmı oğlu Kemal Atan Beyden temin edilmiştir. Ancak uhdemdeki mevcut kısımlar düzensiz olduğundan dipnotlarda sayfa numarası verilememiştir. Merhum Ahmet Rami Beyin hatıralarında geçen olayların bazılarını Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'ye rapor halinde bildirdiği kanaatindeyim. Bazı olayların rapor halinde Erkan-ı Harbiye'ye gönderildiğine dair bizde böyle bir düşüncenin oluşmasında şu tarihi olay etkili olmuştur: Mareşal Fevzi (Çakmak) Paşa, Ahmet Rami Bey'e 05.09.1922 tarihli bir yazı göndermiş ve Ahmet Rami Beyden olayların tamamına ait malumâtın rapor halinde Erkan-ı Harbiye'ye gönderilmesini istemiştir. Fevzi Paşa'nın gönderdiği yazının orijinalinin fotokopisi için bkz. Ekler, Belge No: 2.

Hötümillet köylerinin ileri gelenlerinden 6 kişi tutuklanarak Halep Harp Divanına verildiler³¹.

25 Ekim 1918'de Halep'in Türk orduları tarafından boşaltılması sonrası Arap milliyetçilerinin faaliyetleri hız kazandı ve 27 Ekim 1918'de Antakya'da "Arapçılık bayrağı" açıldı. Antakya'daki Türkler bu faaliyetlerden zamanında haberdar olamadıkları için gerekli tedbirleri alamamışlardı. "Arapçılık bayrağı"nın açılışından sonra, Faysal, Kilis Belediyesi'ne bir karar sureti göndererek, bu toprakların Suriye'nin bir parçası olduğu, bu yüzden de yeni kurulan Arap hükümetine "Kilis'in teslim edilmesini" istedi. Hatta tayin ettiği Bablı bir Kaymakama hükümetin teslimini talep etti. Belediye Başkanı Osman Fazlıağaoğlu Belediye Meclisini topladı ve Belediye Meclisi, Kilis'in teslim edilmeyeceğini ve gerekirse silahla karşı konulacağını bildirdi³².

2. VII. Ordu Komutanı Mustafa Kemal'i, Türklerle Meskun Bölgelerde Savunma Hattı Oluşturma Düşüncesine Sevk Eden Sebepler

I. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Suriye Cephesi'ndeki Yıldırım Orduları büyük ölçüde mahvolmuş, bazı kolordular zayıf düşerek Adana'ya kadar çekilmişlerdi³³. Bu çekiliş ana hatlarıyla şöyle olmuştu:

Bu yenilgiler üzerine Osmanlı orduları daha kuzeye çekilmiş ve 5 Ekim 1918'de VII. Ordu karargâhı Halep'e taşınmıştı³⁴. 25 Ekim 1918'de Suriye

³¹ Ahmet Rami, Hatıralar.

³² Şinasi Çolakoğlu, Kilis Direniş-Kurtuluş ve Sonrası, Ankara 1991, s. 15-19; Sacit İpekçioğlu, Kilis'te Millî Mücadele ve Gerilla, Ankara 1986, s. 12.

³³ Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz. Genişletilmiş Yeni Baskı, Yüce Yay., İstanbul 1990, s. 1.

Cephesi'ndeki savaşlar, Halep'in güneyinde cereyan ediyordu. Bu savaşlar devam ederken İngilizlerle ortak hareket eden Araplar, yani Şerif Hüseyin'in kuvvetleri, Halep şehrine girdiler. Şehir halkı da Türk ordusuna karşı isyan ederek bunlara katılınca sokak muharebeleri başladı. Mustafa Kemal, Arapları şehir dışına püskürtse de, artık Halep'te kalmak doğru değildi. Bu yüzden 25-26 Ekim gecesi VII. Ordu kıtaları Halep'in 5 km kuzeyine çekildi ve ordu karargâhı Katma'ya³⁵ taşındı. Yani, Osmanlı orduları, artık Kilis mülki sınırları içerisinde yer alan Katma'da idi. Suriye Cephesi'ndeki savaşlar devam ederse Kilis topraklarında devam edecekti. 26 Ekim günü kuzeye ilerlemek isteyen İngilizler ve Araplar şiddetli bir Türk direnişle karşılaştılar, mağlup ve perişan edildiler. Düşmanın defalarca yaptığı saldırılara rağmen, VII. Ordu'nun Halep'in kuzeyinde tuttuğu son hat, muhafaza edilmiştir³⁶. Mustafa Kemal bu hattı bahsederken, gerek Erzurum, gerek Sivas kongrelerinde, bu hattı, millî hudut olarak kabul ve teklif ettiğini ve sınırları da ona göre tanzim eylediğini ifade etmekte ve sözüne devam ederek: "İtiraf ederim ki, ben de millî

³⁴ Mustafa Kemal'in Halep'te olduğu bu günlerde Halep İl Genel Meclisi üyesi olan Antepli Dayı Ahmet Ağa, Halep'in düşmanın eline geçeceği, Anadolu'ya doğru ilerleyen düşmanın Antep'i de işgal edeceği söylentileri karşısında durumu bizzat Mustafa Kemal'den öğrenmek için karargâha gitmiş ve Paşaya: "Buralar düşman tehdidi altında. Buraların ve Anadolu'nun durumu ne olacak. Eğer kötü bir durum var ise biz Antep'liler silahlanarak kendi kendimizi savunma çaresine bakalım" diyor. Mustafa Kemal, savunma kelimesinden memnun kalıyor ve şöyle diyor: "Merak etme, dayı. Antep dağları benim elime geçerse düşmanı sokmam ve müdafaa ederim. Korkma! Antep dağları elimde kaldıkça Antep'e-Kilis'e düşmanları sokmam. Anadolu'yu karış karış müdafaa ederim. Siz korkmayın, artık hakiki Türk sınırı başlamıştır. Göreceksiniz müdafaamız düşmanlara çok pahalıya mal olacaktır." Bkz. Mehmet Solmaz, Atatürk Kilis'te, Gaziantep Kültür Derneği Yay., Yeni Matbaa, Gaziantep 1968, s. 41.

³⁵ Katma istasyonu Kilis'e yaklaşık 20 km. uzaklıkta olup, idari açıdan Kilis'e bağlı bir köydü. Bugün ise Suriye topraklarındadır.

³⁶ U. İğdemir, E. Z. Karal, F. R. Unat, "Atatürk", İ. A., C. I, MEB Yay., İstanbul 1993, s. 730-731.

hududu, biraz Wilson prensiplerinin insânî maksatlarına göre ifadeye çalıştım; o insanî prensiplere istinâdendir ki, Türk süngülerinin müdafaa ve tespit ettiği sınırları müdafaa etmişimdir. Zavallı Wilson anlamadı ki, süngü, kuvvet, şeref ve haysiyetin müdafaa edemediği hatlar, başka hiçbir prensiple müdafaa edilemez”³⁷, demektedir.

26 Ekim 1918’de VII. Ordu merkezi Katma’ya taşınca Mustafa Kemal Katma istasyonunda sivil iâşe memuru olarak çalışan Kilisli Cemil Neci’yi karargâha çağırarak ambar mevcudu hakkında bazı sorular sorar ve nokta kumandanı ile Cemil Neci’ye şu emri verir: “Ambarda ne kadar yiyecek maddesi ve eşya varsa hepsi bu saniyeden itibaren Kilis’e nakledilecektir. Askerî ambarda bulunan maddeler de Kilis’e taşınacaktır. Bu iş ihmale gelmez.” Cemil Neci’nin belirttiğine göre, bir-iki gün sonra Katma İngilizler tarafından bombalanmış ve henüz nakil işi tamamen bitirilemediğinden ambarda geri kalan bütün mallar İngilizlerin eline geçmiş ve kendisi de esir edilmiştir³⁸.

Türk ordularının Suriye Cephesi’ndeki yenilgisi üzerine ordu merkezinin Katma’ya taşınmasını müteakip Arap guruplarının, Müslimiye’den Antep istikametini tuttuklarına ve bunları İngiliz kuvvetlerinin takip etmekte olduklarına dair bilgi alınması üzerine Mustafa Kemal, yaklaşan akıbeti sezmiş olsa gerek ki, 28 Ekim 1918 akşamı Katma’dan Kilis’e gelerek İngiliz tehdidine karşı gereken teşkilâtı kurmuştur. Kilis’te kurulacak olan teşkilâtın çekirdeğini teşkil edeceği düşüncesi ile

³⁷ Hasan Rıza Soyak, Atatürk’ten Hatıralar I, Yapı Kredi Bankası Yay., Ankara 1973, s. 80; Enver Behnan Şapolyo, Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi, İstanbul 1958, s. 221.

³⁸ Solmaz, a.g.e., s. 33-34.

43. tümenden küçük bir müfreze buraya gönderilmiştir³⁹. Görülüyor ki, Mustafa Kemal, daha ateşkes ilân edilmeden önce, bölge ile ilgili savunma stratejileri oluşturmaya ve fiiliyata koymaya çalışmış ve Kuva-yi Milliye'nin çekirdeği oluşmaya başlamıştır. Bu da ilerideki savunma harekâtlarının nüvesini teşkil etmiştir.

Mustafa Kemal'in Kilis ziyaretinden sonra olaylar hızla gelişmiş ve 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkesi ilan edilmiştir. Ateşkesin akabinde işgaller başlamıştır. İskenderun'un da işgal tehlikesi ile karşı karşıya kaldığını gören Mustafa Kemal savunma yapılması fikrinde olduğunu yukarıya bildirdi. Bu fikir hoş karşılanmamış ve Yıldırım Orduları lağvedilerek 15 Kasım'da Mustafa Kemal'in Harbiye Nezareti emrine verildiği İstanbul Hükümetince kendisine bildirmiştir. Mustafa Kemal de aynı akşam İstanbul'a hareket etmiştir⁴⁰.

³⁹ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Sina Filistin Cephesi, C. IV, 2. Kısım, ATASE Yay., Ankara 1986, s. 730. İngilizlerin Güney bölgemizdeki yerleşim yerlerine doğru ileri harekâtını sürdüreceği haberinin alındığı bu günlerde Mustafa Kemal, Kilis'ten döndükten sonra, eski arkadaşı ve Antep mebusu olan ve daha sonra da Ticaret Vekilliği görevinde bulunan Ali Cenâni Bey ile Katma istasyonunda karşılaşmış, istasyon binasındaki karargâhında Mustafa Kemal, nereden geldiğini ve nereye gittiğini sormuş: Ali Cenani Bey de demiş ki:

— Antep'te kız kardeşim, kaynanam ve akrabalarım var. Antep İli, Maraş'a geçiriliyor, çapulcular, şehir çevresine kadar gelerek yağmaya başlamışlar. Ordu, Adana'ya çekildikten sonra, hep düşman ayağı altında kalacaklar. Onları, başka tarafa taşımak için gidiyorum.

Mustafa Kemal demiş ki:

— Memlekette adam kalmadı mı?. Kendinizi savunmanın çaresini düşününüz.

Ali Cenani Bey, hayretle sormuş:

— Neyle, nasıl?..

Mustafa Kemal de:

— Örgüt yapın, ulusal bir güç ortaya koyun, kendinizi savunun. Ben istediğiniz silahı veririm. Bkz. Falih Rıfkı Atay, Mahmut Soydan, Atatürk'ün Anıları, (Anlatan: Gazi Mustafa Kemal Atatürk), Bilgi Yay., Ankara 1982, s. 85.

⁴⁰ Ayhan Öztürk, Millî Mücadele'de Gaziantep, Geçit Yay., Kayseri 1994, s. 24.

3. Bazı öl Araplarının (URBAN) Kilis'i Yağmalamak İstemeleri Karşısında Kilis'te Oluşan İlk Direniş Teşkilâtı ve Mustafa Kemal'in Kilis'e Gelişi ve Durum Değerlendirmesi

Türk ordusunun İngilizler karşısındaki yenilgisi üzerine Suriye'den çekilirken, bölgede İngilizler ve kişisel çıkarları peşinde koşan Arap ileri gelenleri tarafından kandırılan veya para ile satın alınan bazı Arap aşiretleri, Türkler aleyhinde harekete geçmek suretiyle tedhiş hareketlerine başladılar⁴¹. Şerif Hüseyin'e mensup Urban denilen ve çadırli obalar halinde başıboş gezen bazı Arap toplulukları Kilis, İslahiye gibi yerlerde eşkıyalık yapıyorlardı. Şakiler altı Osmanlı askerini öldürmüşler ve birini de yaralamışlardı. Bu durum Yıldırım Orduları Komutanlığı tarafından 09.11.1918 tarihinde Erkan-ı Harbiye'ye rapor edilmiştir⁴². Durum böyle olunca İkinci Ordu Komutanlığı asayişin büyük ölçüde bozulduğu Kilis ve Antep gibi bölgelerde asayişin yeniden sağlanması amacıyla gerekli önlemlerin alınması için görev alanındaki askerî birliklere 12.11.1918 tarihinde bir talimatname gönderdi⁴³. Bunun üzerine Osmanlı jandarmasının asayişini sağlamak için gerekli tedbirleri aldığı ve bunların bertaraf edildiğini Fırka Kumandanlığının 15.11.1918 tarihli raporundan anlıyoruz⁴⁴.

Urban Halep'i de yağma etmişti. Halep'in düşmesi üzerine Müderris zade Kamil oğlu Abdülkadir başına topladığı bir takım kişilerle Halep'ten halen

⁴¹ TİH, IV., Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yay., Seri No. 1, Ankara 1966, s. 48.

⁴² ATASE, İSH, Kutu: 67, Gömlek: 76, Belge No: 76-1.

⁴³ ATASE, İSH, Kutu: 264, Gömlek: 13, Belge No: 13-1.

⁴⁴ ATASE, İSH, Kutu: 379, Gömlek: 80, Belge No: 80-1.

Oğuzeli'ne bağlı bulunan Harbeti köyüne gelip, peşine taktığı bir yağmacı gurup ile Kilis'i basmaya hazırlanıyordu. Halep eşrafının adamları da bunlara katılınca büyük bir eşkiya güruhu meydana geldi. Kilisliler bunu haber alınca hemen İslâm Bey Müfrezesi bunlara karşı gönderilmiştir. Düden Köyü'nden müfrezeye ateş açılmış, ancak müfrezenin şiddetli mukavemeti karşısında Müderris zade Kamil oğlu Abdülkadir ve adamları kaçmak zorunda kalmış, yapılan takip fayda vermemiş ve gece karanlığında izini kaybettirmişlerdir⁴⁵.

Görülüyor ki, Kilislileri endişelendiren en önemli asayiş problemlerinden birisi de bu idi. Kilisliler muhtemel bir Urban saldırısını önlemek için teşkilât kurmak amacıyla, para topluyor, cephane teminine çalışıyordu⁴⁶. Ayrıca, Kilis Kaymakamı İbrahim Bey, şehrin ileri gelenleriyle bir toplantı yaparak, eldeki mevcut silahları halka dağıttırıştır. Gençler de aralarında oluşturdukları teşkilât ile Kilis'i gece-gündüz demeden beklemeye başlamışlardır⁴⁷.

Olayların içinde bizzat bulunmuş olan Mehmet İslâm (İslâm Bey), 7 Aralık 1958'de Kilis Kurtuluş Gecesi müsamesesinde hatıralarını anlatmış ve bu hatıralar da daha sonraki yıllarda Genç Kilis Gazetesi'nde yayımlanmıştır. Hatıralarında şunları ifade etmiştir:⁴⁸

“1334 Teşrin-i Evvelinde (Ekim 1918'de) Müchim Paşa idaresindeki Arap Şammar Aşireti kuvvetlerinin düşmanın öncüsü olarak Halep'e girdikleri gün

⁴⁵ Hasan Kamil Demirbaş, “Ana Hatlarıyla Kilis Mücadelesi”, Mersin Kuva-yi Milliye Dergisi, S. 15, Haziran 1959, s. 14-15.

⁴⁶ TİH, IV, s. 48.

⁴⁷ İpekçioğlu, a.g.e., s. 13.

⁴⁸ Mehmet İslâm (İslâm Bey), “Kilis Kuva-yi Milliye Harekâtı”, Genç Kilis Gazetesi, 24 Eylül 1960.

yani Halep'in sükut günü kaçıp Kilis'e gelmemi müteâkip, Halep'teki yararlıklarımı duymuş bulunan Kaymakam İbrahim Bey ve Jandarma Kumandanı Yüzbaşı Yusuf Ziya Bey beni teşkil edilecek Kilis Fırkasına kumandan tayin ettiler. Bu teşekkülün nizamnamesi şöyle idi:

Kilis'in muhafaza ve emniyet ve asayişini temin eylemek maksadı hayrahahanesiyle (iyilikseverlikle) Kilis Kaymakam-ı muhteremi İbrahim Beyin taht-ı riyasetinde (başkanlığında) ve Hacı Tahir zade Mehmet Efendi [nam-ı diğer Müslüman Bey] ve Hacı Şerif zade Mehmet Cemalettin [nam-ı diğer İslâm Bey] Efendilerin zîr-i idaresinde (idaresi altında) 40 kişiden mürekkep bir milis fırkası teşekkül etmiştir.

1. Efradı merkume (adları yazılmış olanlar) diğer milis efradı ile teşrik-i mesai eyleyecek ve icabı halinde firkamız onları kontrol edecektir.

[Burada zikredilen diğer milis efradı, daha evvel teşkil edilmiş bulunan ve mahallelerin asayiş ve emniyetini temin ile mükellef olan mahalle milis teşkilâtıdır. Kuva-yi Milliye'nin ilk nüvesi işte bu mahalle çeteleridir].

2. Mukaddema (önce) teşekkül etmiş olan milis efradının idareleri bizlere tevdi edilecek ve üzerlerine namus ve ciddiyetine itimat edilir kimselerden birer kumandan tayin edilecektir.

3. Teşekkül eden firkamızdan bazı kimseler lüzumu takdirinde espüvar (atlı birlik) olarak memleketi haricen muhafaza edecekler. [Anti parantez şunu ilave edelim ki düşmanın yaklaşması, Halep'in sükûtu dolayısıyla Arap urbanı sık sık Kilis'e akın ederek yağmacılık yapıyorlardı. Teşkil ettiğimiz milis kuvvetlerinin en

mühim vazifelerinden biri bunların tenkiliydi.] Ve yine bu milis fırkasının esas gayesi Kilis'e gireceklerini sezdiğimiz düşmana karşı bir müdafaa nüvesi kurmaktı.

Zikredilen 40 milis kontrol kuvveti, merkez kuvveti idi. Mahalle milislerinden gayri bir de süvari milis kuvveti vardı ki, şehrin içinde devriye gezer ve baskına gelen urbanı püskürtür, takip ederdi. Geceleri Debbo kahvesi karargâhımız idi...

İşte. Mustafa Kemal'in Kilise gelişlerinde kendisini gece karşılayan çeteler bahsettiğimiz mahalle milisleridir. Bunlardan ismi malum olanlar Hacı oğlu Şükrü ve Saraç Mehmet Çavuştur [ki Çanakkale'de 19. Fırkada Gazi'nin çavuşu imiş]. Biz o gece bir baskın çetesinin takibinde bulunduğumuz için Kilis'te değildik.”

Oluşturulan milis kuvvetlerinin hepsi sivillerden oluşuyordu. Milis teşkilâtı iki guruptan müteşekkil idi:

1. Süvari Gurubu: Başlarında Çanakkale gazilerinden Mehmet Cemalettin (İslâm) Bey bulunuyordu. Beraberinde Tahtakıç Akif, Çapar Abdo ve kardeşi Cemil, Halepli Nazmi, Recep Bey oğlu Halit, Bedir oğlu Ömer Efendiler gibi şahsiyetlerden oluşan 25 kişi bulunuyordu.

2. Piyade Gurubu: Başlarında Hacı Tahir zade Muhammed (Müslüman) Bey bulunuyordu. Beraberinde Kazaz oğlu İmam, Kara Nazmi, Muallim Korkmaz, Ahmet Mahir, Koltuk Ali oğlu Abdurrahman, Hacı oğlu Şükrü, Kel Bekir, Kazan

Ali, Ömer Bey oğlu Deli Halil, Hepur Durmuş, Kaşıkçı Muhammed ve Tahmişçi Ezo gibi kişiler vardı.⁴⁹

Kent içi piyade milis gurubunda çalışmış olan Ali Yılıkoğlu (Şıhım Ali) ile yapılan bir röportajda kendisi şunları söylemiştir:

“Biz gençler semtlere göre görevlendirilmiştik. Herkes kendi semtine yakın olan kırsal çevrede devriye görevi yapacaktı. Silahlarımızı Jandarma Kumandanı Yüzbaşı Yusuf Ziya Bey akşamları bizlere dağıtıyor, gündüz olunca jandarma deposuna teslim ediyorduk”⁵⁰.

Mustafa Kemal, Katma istasyonundan 28 Ekim 1918’de Kilis’e hareket etmeden önce Kilis’e geleceğini bir telgraf ile Kilis Kaymakamı İbrahim Beye bildirmiş ve şehrin ileri gelenlerini Kaymakamlıkta toplamasını istemiştir⁵¹. Mustafa Kemal’in Kilis’e hareketini, Yedinci Ordu Komutanlığı, Yıldırım Ordular Gurubu Komutanlığına 28 Ekim 1918 tarihinde gönderdiği akşam raporunun beşinci maddesinde şu şekilde bildirmiştir: “Ordu Kumandanı Paşa Hazretleri bazı tedâbir ittihâziyle yine bu gece avdet etmek üzere şimdi Kilis’e hareket buyurdular”⁵².

⁴⁹ Demirbaş, a.g.m., S. 15, Haziran 1959, s. 14.

⁵⁰ Çolakoğlu, a.g.e., s. 24.

⁵¹ Solmaz, a.g.e., s. 25. Mustafa Kemal’in çektiği telgraf, Halep-Kilis arasındaki telgraf hatlarının savaş sebebiyle tahrip edilmiş olmasından dolayı Adana-Dörtyol üzerinden Kilis’e gecikmeli olarak ulaşmış ve Mustafa Kemal Kilis’e geldiğinde, telgraf henüz postaneye gelmişti. Gecikmeye sebep olan bu durum Mustafa Kemal’e telgraf memuru Hamdi Kutlar tarafından ifade edilmiştir. Bkz. a.g.e., s. 26.

⁵² ATASE, BDH, Klasör: 3722, Dosya: 56, Fihrist: 34, 34-1.

Mustafa Kemal Kilis'e yaklaştığında, yukarıda anlatılan sebeplerle oluşturulan ve milis kuvvetlerine bağlı nöbet tutan silahlı gençler kendisinin önünü kesmişler, parola sormuşlardır. Ancak Mustafa Kemal, Çanakkale'de 19. Fırkada kendisinin emir çavuşu olan Saraç Mehmet'i tanımış ve durum anlaşılınca da kendisi, şehir merkezindeki Mevlevihane'ye götürülmüş ve Kaymakama haber verilerek ilgililer toplantıya çağırılmıştır⁵³. Mustafa Kemal, Kilislilerin faaliyetlerinden memnun olmuş ve silah ve cephane yardımında bulunacağına söz vermiştir. Toplantıda Mustafa Kemal, Kilis'in boşaltılarak, Poyraz'daki Resul Otman dağlarında cephe oluşturulmasını teklif edince, tartışma başlamış ve Kilis'in ileri gelenleri buna razı olmayarak, şehrin harap edilmesini istemediklerini söylemişlerdir. Mustafa Kemal, bunun üzerine görüşünde ısrar etmemiştir. Ayrılmadan önce, zaferin bizim olacağına dair halka bir beyanname yayınlamış ve "İlk girdiğim bir Türk kasabasında böyle bir silahlı mukavemet teşkilâtı ile karşılaştım. Bu, bana büyük ümit verdi. Yaşasın Kilisliler. Siz kendinizi Araplara yağma ettirmezsiniz; Allaha ısmarladık"⁵⁴ sözleriyle Kilis'ten ayrılmıştır.

Konu ile ilgili zamanın Kilis Kaymakamı, samimi olduğu Neşet Topaloğlu'nu Atatürk'ün Kilis'ten ayrıldığı gecenin sabahı makamına çağırarak kendisine şunları anlatmıştır: "...(Mustafa Kemal'in) gayesi, her neye mal olursa

⁵³ 7 Aralıkta Kilis, 30. Kurtuluş Yılı Hatırası, "Birinci Cihan Harbinde Atatürk'ün Emir Çavuşluğunu yapan Kilisli Saraç Mehmet Çavuş'la Yapılan Röportaj", (Röportajı yapan: Mehmet Alp Arslan), Kilis Kültür Derneği Yay., Ankara 1951, s. 15.

⁵⁴ Demirbaş, a.g.m., S. 15, Haziran, 1959, s. 15; TİH. IV, s. 48. Yukarıda sözü edilen beyanname eski hükümet konağının duvarına yapıştırılmıştır. Bu beyannamenin aslı Avukat Alaattin Bilgen tarafından alınmış, fakat Milli Mücadele yıllarında zayı olmuştur. Bkz. İpekçioğlu, a.g.e., s. 11.

olsun, Kilis ve Antep civarında, İngilizlerle savaşı kabul etmek, sırtını Anadolu dağlarına dayamaktı. Ordu erise bile çete savaşına girişmekti. Vatanımızın işgalini suret-i kat'iyede kabul etmiyordu. Kilis'teki erzak, cephane ve halkın moral durumunu öğrendi"⁵⁵.

Kilis ve havâlisindeki Urban saldırıları Mondros Ateşkesinden sonra İngiliz işgali döneminde de devam etmiştir. İslahiye Jandarma Alayından Maraş'a gönderilen 20.12.1918 tarihli bir raporda, Kilis'in Com Nahiyesi'nin hududa yakın köylerine Urban eşkıyasının saldırmakta olduğu, ve Antep'teki bir kısım askerin Kilis'e gönderildiği belirtiliyordu⁵⁶.

Sonuç olarak Osmanlı Devleti XX. yüzyıla girerken batılı sömürgeci devletlerin toprak elde etmek için yarıştıkları bir alan haline gelmişti. I. Dünya Savaşı bunun için iyi bir fırsat olmuş ve daha savaş sona ermeden bu devleti aralarında paylaşmak için gizli antlaşmalar yapılmıştır. Türk halkı, bu savaşın akabindeki kargaşa ortamında ne yapabileceği konusunda tereddüt geçirirken; Kilis ve çevresi de aynı tereddüdü yaşamıştır. Bölge, bu dönemde sadece İngiliz tehlikesi ile değil, aynı zamanda Arapların işgal tehlikesi ile de karşı karşıya kalmıştır.

⁵⁵ Solmaz, a.g.e., s. 35-37.

⁵⁶ ATASE, İSH, Kutu: 255, Gömlek: 61, Belge No: 61-1.

İKİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ İŞGALİ DÖNEMİNDE KİLİS

A. Mondros Mütarekesi'nin Uygulanışı ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Ülke Genelinde Faaliyete Geçmesi

1. Mondros Mütarekesi'nin Uygulanışı

Milletimizin tarihinde önemli bir dönüm noktası olup, Osmanlı Devleti'nin sonunu ve yeni Türk Devleti'nin başlangıcını ifade eden⁵⁷ ve 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi, konumuzun esasını teşkil etmemekle birlikte; uygulama aşamasına geçildikten sonra yurdun yer yer işgali karşısında “Müdafaa-i Hukuk” cemiyetlerinin ülkenin dört bir tarafında kurulmaya başlaması⁵⁸ ve bu meyanda Kilis'te de böyle bir teşekkülün oluşması konumuzla alâkalıdır.

Mütarekenin bazı maddeleri kapalı ifadelerle dolu olduğu için, ülkemizin işgali bu maddelerin tefsiri ile yapılıyordu. Çünkü maddelerin yorumlanması hep ülkemizin aleyhine sonuç doğuracak şekilde oluyordu⁵⁹.

Mondros Mütarekesi'ne karşı ilk tepki bazı ordu komutanlarından gelmiştir. Bunların başında Mustafa Kemal geliyordu. Paşanın itiraz ettiği veya açıklığa kavuşturulmasını istediği Ateşkes Antlaşması ile ilgili pek çok nokta

⁵⁷ Sabahattin Selek, Anadolu İhtilâli, C. I, İstanbul 1987, s. 45.

⁵⁸ Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara 1983, s. 10.

⁵⁹ Gotthard Jaeschke, Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, (Çev. Cemal Köprülü), Ankara 1991, s. 27.

olmakla birlikte⁶⁰, biz konumuz alanı içerisinde bulunan ve Mustafa Kemal'in tepkisini çeken Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 16. maddesinden bahsedeceğiz. Bu maddede Hicaz, Asir ve Irak'tan başka Suriye'de bulunan muhafız Osmanlı kıtalarının en yakın İtilaf komutanına teslim olacağı yazılıydı. Bunun için Suriye'nin kuzey hududunun bilinmesi gerekiyordu. Mustafa Kemal, bu hududun açıklığa kavuşması için Hükümetten gelecek cevabı beklemeden, 3 Kasım 1918'de 2. ve 7. ordulara gönderdiği emirle, Suriye hududu hakkında, aşağıdaki talimatı verdi:

1. Suriye hududu, Suriye Vilayeti'nin kuzey hududu telakki edilmelidir. Bu hudut, Lazkiye kuzeyinden Hanşeyhun güneyinden geçerek doğuya doğru uzanır.

2. İskenderun, Antakya, Cebelseman, Kilis havâlisinin Türklerle meskun olduğu ve Halep ahâlisinin 3/4'ünün Arapça konuşur Türk olduğu her vesileyle hatırdâ tutulmalı ve her davada bu esas ittihaz edilmelidir⁶¹.

Mustafa Kemal, ordularına yukarıdaki talimatı verdi; ancak bir taraftan da Harbiye Nezaretinden 3 Kasım 1918'de şunları sordu:

“Suriye hududunu, Suriye Vilayeti'mizin kuzey hududu addetmekle beraber, bu hususta başka bir nokta-i nazar ve karar varsa bildirilmesi lazımdır. Suriye'de terk ettiğimiz ve bizimle irtibatı olan hiçbir kıt'a yoktur...”⁶².

Mustafa Kemal'in bu sualine, Harbiye Nazırı Ahmet İzzet Paşa 4 Kasım 1918'de şu cevabı verdi:

⁶⁰ ATASE, İSH, Kutu: 67, Gömlek: 73, Belge No: 73 (1:3).

⁶¹ TİH, I, s. 65.

⁶² TİH, I, s. 65.

“Suriye’deki garnizonların teslimi maddesi ihtiyaten yazılmıştır. Her halde bu anda cephede bulunan kıtaların terhis mevzu bahis değildir. Suriye’de terk edilmiş bir kıt’a olmadığından, bu maddenin yıldırım gurubuna şümulü yoktur.”⁶³

Harbiye Nazırı böyle bir cevap vermişti ama, cevabı İtilaf devletlerinin niyetlerine pek de uygun değildi. Çünkü sonradan İngilizler, İslahiye ve Kilis havâlisindeki kıtalarımıza ait silah ve malzemenin teslimini istemişler ve kendilerine bir miktar silah ve cephane teslim edilmiştir⁶⁴.

İtilaf devletleri zaman kaybetmeden, Mütareke maddelerine koydurdukları muğlak ifadelerle dayanarak, Türk topraklarının paylaşılmasına giriştiler. Mütarekeyi izleyen ilk altı ay içinde İstanbul İtilâf devletlerinin bir üssü durumuna geldi⁶⁵. Doğu Trakya, Boğazlar, Musul, Adana, Urfa, Maraş, Antakya ve İskenderun, Antalya ve çevresi işgal edildi. Ayrıca İtilâf devletleri kuvvetleri, silahları toplamak, ulaşım ve haberleşmeyi denetlemek bahanesiyle İzmit, Eskişehir, Samsun, Zonguldak ve Konya’ya da yerleştiler⁶⁶.

2. Ülke Genelinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Teşkili

Bu gelişmeler karşısında topraklarının emperyalistler tarafından haksız yere işgal edildiğini, işgalcilerin ve yerli işbirlikçilerin her yerde Türklük aleyhindeki taşkınlıklarını ve İstanbul’un esaret altına alınmasını gören Türk halkı, haklarını

⁶³ TİH, I, s. 66.

⁶⁴ TİH, I, s. 66.

⁶⁵ Hakkı Dursun Yıldız, “Türkiye Cumhuriyeti”, Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, C. XII, Çağ Yay., İstanbul 1989, s. 284.

⁶⁶ Sina Akşın, “Siyasal Tarih”, Türkiye Tarihi IV, Cem Yay., 6. Basım, İstanbul 2000, s. 69.

korumak için harekete geçti. Bunun sonucunda vatanın hemen her köşesinde, düşmanlarının saldırıları karşısında, üzerinde yaşadıkları topraklarını, canlarını, namus ve şereflerini korumak ve savunmak için silahlı veya silahsız örgütlenmeler başladı ve ülkenin çeşitli kentlerinde Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri kuruldu. Mareşal Fevzi Çakmak o günlerin panoramasını çizerken şöyle diyordu: “1919 yılında Anadolu üzerinde memlekete bakmak mümkün olsaydı, çoban ateşleri gibi bütün vatana yayılmış küçük, büyük örgütlenmeler görülebilirdi”⁶⁷.

Bu cemiyetler bir yandan bölgelerinin Türklüğünü dünyaya duyurmaya çalışırken; öte yandan direnme, işgale karşı ilk savunma ve korunma görevini yerine getirmek amacıyla, gönüllü, silah ve her çeşit savaş malzemesini toplamaya başladılar. Böylece kurulan kuvvetlere Kuva-yi Milliye (Millî kuvvetler) adı verildi. İşgal karşısında ortaya çıkan durum ile ilgili olarak, yani Osmanlı Devleti'nin iç güvenlik kuvvetlerinin ve ordunun görevlerini yapamadıkları bir dönemde ortaya çıktılar. İşgal ordularını yıpratmaya, faaliyetlerini durdurmaya, işgal alanlarını genişletmelerine engel olmaya çalıştılar. Yerel savunma ve koruma hizmetleri gördüler, savunma cepheleri oluşturdular. Millî hareketlere karşı propagandaları, eylemleri ve isyanları önleme görevini yerine getirdiler⁶⁸.

⁶⁷ Cengiz Kürşat. “Türk Millet Mücadelesi'nde Gerilla”, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S. 26, Mart 1999, s. 28.

⁶⁸ Kürşat, a.g.m.. s. 28.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerini diğer siyasî teşekküllerden ayıran en önemli özellik, bunların bölge esasına dayanmaları ve siyasetle ilgileri olmadığını ilân etmeleridir⁶⁹.

B. İngilizlerin Kilis'i İşgali ve İşgale Karşı Tepkiler

1. İngiliz İşgali ve Tepkiler

Mondros Mütarekesi'nin hemen ardından, İtilâf devletleri daha önce paylaştıkları alanlara doğru hızla yayılmaya başladılar. Musul'un Fransız denetimine bırakılmasını gönülsüzce kabul etmiş olan İngilizler, 8 Kasım 1918'de Musul Vilayeti'ni ele geçirdiler. Fransızlara baskı yaparak, Musul üzerindeki isteklerinden vazgeçirtmeye çalışan İngilizler, Musul ile ilgili planlarının hedefe varması için Kilis, Birecik, Urfa, Maraş ve Antep'i de işgal etmeyi planladılar⁷⁰.

Bu amaçla ön hazırlıklara başlayan İngilizler bir miktar askerle 13 Aralık 1918'de keşif için Kilis'e geldiler. İngilizlerin Kilis'e yerleşme çabaları ile ilgili gelişmeleri Kilis Kaymakamlığı bir raporla Antep Mutasarrıflığına bildirmiş; Antep Mutasarrıflığı da durumu 14 Aralık 1918 tarihinde Dahiliye Nezaretine iletmiştir. Raporunda, 13 Aralık 1918 günü saat dokuzda ikisi makineli tüfekle donatılmış dört otomobil ile bir İngiliz Kaymakamının idaresinde yirmi kadar asker ve subayın Halep'ten Kilis'e geldikleri ve Hükümet binasında Kaymakam ile görüşüp ambarlar mevcudunu tetkik ettikleri, belirtiliyordu. Ot ve saman bulunup bulunmadığını ve jandarma kadrosunu ve Kilis'te ikamet edecek olan General için bir münasip yer

⁶⁹ Selek, a.g.e., s. 98.

⁷⁰ TİH, I, s. 105.

olup olmadığını da sormuşlardı. Gelen bu heyetin tekrar Halep'e dönmeye niyetli oldukları, Kilis Kaymakamlığı tarafından ayrıca belirtilmiştir. Antep Mutasarrıfı bu durumun ne anlama geldiği konusunda rapora şu düşünceleri de eklemiştir: "Ancak mumaileyhin (İngilizlerin) şu hallerine nazaran Kilis'e bir miktar asker ikame edecekleri anlaşılıyor. Halbuki buna muhalefet edecek ne Kilis'te ve ne de Antep'te bir askerî kumandan olmadığı gibi olsa da bir faide-yi müfit olamayacağını ahval gösteriyorsa da bunların hulûl-ü tedricî ile (yavaş yavaş yerleşerek) bu kıtaları (yani Kilis'i) yed-i işgal ve istilalarına almak (işgal ve ele geçirmek) fikrinde oldukları ve bir-iki güne kadar da Antep'i almaları muhtemel bulunduğu cihetle bunlara karşı ne vaziyet alınmak iktiza edeceğine dair emr-ü nezâretpenahîlerine muntazırım efendim",⁷¹ diyen Mutasarrıf, İngilizlerin niyetinin buralara yerleşmek olduğunu belirtiyor ve nasıl hareket edileceğini soruyordu⁷².

Yapılan ön hazırlık ve keşif işlerinden sonra yukarıda sözü edilen planlarını uygulamaya koymak amacı ile Aralık 1918'de, Hintli Müslümanlardan müteşekkil bir İngiliz süvari taburu Kilis'i işgal etmiştir⁷³.

İngilizler Kilislilerin bir mukavemetinden çekindikleri için olsa gerek, daha sonra Antep'in işgalinde de ileri sürecekleri bahaneyi ileri sürmüşler⁷⁴ ve

⁷¹ ATASE, İSH, Kutu: 68, Gömlek: 67, Belge No: 67-1.

⁷² Dahiliye Nezaretinin Antep Mutasarrıflığına bu konuda herhangi bir cevap verip vermediğine dair bir bilgi veya belgeye rastlanmamıştır.

⁷³ Kilis'in işgal tarihi olarak TİH, IV, s. 48'de ve Ahmet Rami Atan'ın Hatıralarında 6 Aralık 1918 verilmiştir. Ancak, yukarıda işaret ettiğimiz ATASE, İSH, Kutu: 68, Gömlek: 67, Belge No: 67-1 No.lu belgede 13 Aralık 1918'de İngilizlerin henüz Kilis'i işgal etmedikleri, bunun ön hazırlık yaptıkları net olarak görüldüğünden, Kilis'in işgal tarihi olarak bu kaynaklarda geçen '6 Aralık 1918' tarihine kuşku ile bakmak gerekir.

Halep'te fazla asker ve hayvanları bulunduğundan dolayı, zahire almak amacıyla geldiklerini, başka bir amaçlarının olmadığını belirterek, Kaymakam Beyden bu kış burada kalmalarına müsaade edilmesini istemişlerdir. Yetkililer de ister istemez buna muvafakat etmişlerdir⁷⁵.

Fakat, İngilizlerin daha sonra ağız değiştirmeleri ve “emniyeti temin için geldiklerini” bildirmeleri ve günden güne değişen tavırları sebebiyle işin çehresi değişmeye başlamıştır. Askerlerini yerleştirmek amacıyla önemli binaları ve bu meyanda lise binasını işgal etmişlerdir. Böylece eğitim sekteye uğramıştır. Haberleşmeyi kontrol altına almak için telgrafhaneyi de işgal etmişlerdir. Hakim noktalara askerler yerleştirilerek Kilis tamamen Osmanlı Devleti'nden tecrit edilmiştir. İngilizlerin Kilis'e gelişinde şehrin eşrafı işgali protesto amacıyla kendilerini ziyarete gitmemiş, yalnız Kaymakam ile iki memur usûlen gitmek zorunda kalmıştır⁷⁶.

İşgal günlerinde Kilis'te olan ve bizzat olayların içinde yer alan Kilis Belediyesi memurlarından Ahmet Rami Bey (Atan), İngiliz işgali ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

“İşgal zamanlarında devamlı olduğu gibi bu defa da Ermenilerin şımarıklığı ve her taraftan damlar ve saçaklar üzerinde kadınların küme küme olarak “zılgıt çalmaları” ve İngiliz askerlerinin başlarına, demet demet çiçek atmaları Türk ruhunu, İslâm kalbini yaraladı.

⁷⁴ Öztürk, a.g.e., s. 27.

⁷⁵ Kilisli Kadri, Kilis Tarihi, Burhaneddin Matbaası, İstanbul 1932, s. 29.

⁷⁶ TİH, IV, s. 48.

Namusu mücessem olan Türkler, milletin mukadderatının ne gibi uçurumlara sürükleneceğini ve başka bir milletin ve alçak bir kavmin tahakkümüne ve bâhusus Ermeni ihtirasına kurban olduğunu yakından görüyorlar, derin, derin düşünüyorlar” diyerek halkın endişesini dile getirmiş ve daha sonra da işgalin ilk saatlerinde yaşanan olaylar üzerinde durarak şu bilgileri vermiştir: “Evet Kilis’in İngilizler tarafından işgali bir tabur kadar Müslüman Hintli asker tarafından icrâ edildi. Hintli Müslüman askerler yol üzerinde için için ağlayan Türklere “esselâmü aleyküm” cümlesi ile selam vererek yavaş yavaş yürüyorlardı. İngiliz askerlerinin selam alıp vermeleri ve İngiliz işgalinin yakıp yıkarak her yeri kan ve ateş içinde bırakarak icrâ edileceğini bekleyen Ermenileri derinden yaraladı.

Ermeni kamuoyu ise kasaba işgal edildiği vakit, çizmiş oldukları program gereğince ‘birçok gencin def’i veya hapsedilmeleri, vatanperver, millet ve hükümete bağlılığı ve yönü belli olan ve her veçhile parlak bir düşünce ve anlayışa malik bulunanları idam ettirmek’ ve Türklere bu suretle intikam almak için gerekli girişimlerde bulundular ise de tatbikine muvaffak olamadılar. Halbuki Ermenilerin ümitleri İngilizlere vermiş oldukları programın harfiyen tatbik edileceği kanaatinde olduklarından programı kısmen kabul ettirememeleri üzerine hayal kırıklığına uğradılar.”

Ahmet Rami daha sonra gelişen işgal olaylarıyla ilgili olarak önemli bilgiler de vermektedir. Bu cümleden olarak “etrafın emniyet ve asayişini güya îade eylemek için Kilis’in çevresinde devriye gezen ve teftiş eden İngiliz askerleri ise Ermeni tercümanlarının ve Ermenilik nokta-i nazarından kasabanın âdeti birer

hâkim-i mutlakı bulunan Karabat ve Nazar çavuşların harekete geçmeleriyle emlak ve arazilerinde kendi ziraat ve çiftleriyle meşgul olan fakirleri ve yollarda tesadüf ettikleri zavallı Türkleri ihtilâlciler olarak anladıklarından derdest edilir, kolları bağlı olarak kapalı otomobiller içinde Debboy Hapishanesi'ne icrâ kumandanlık bodrumuna sevk edilirler idi. Hapishanede türlü türlü işkenceler içinde inleyen o zavallı masum Türklere sahip çıkan ve bunun kabahati, cürümleri nedir? diyen akraba ve yakınlarından her kim ki bir tutuklu için müracaatta bulunur ise o biçareler de suç ortağı olarak hapsedilir idi.”⁷⁷ diyerek işgalin ilk günlerinde Ermenilerin nasıl terör estirdiklerini ve İngilizlerin de halka karşı takındıkları tavırları ve nasıl bir idare anlayışına sahip olduklarını açık bir şekilde ifade etmiştir.

İşgal günlerinde İngilizlerin çeşitli bahanelerle baskılarını arttırmaları karşısında âdeta işgalcilere bir protesto notası olmak üzere Kilis'te kalabilmeleri için bazı şartlar ileri sürülmüştür. Kilis halkının ileri sürdüğü bu şartlar, Türk bayrağının daima her yerde dalgalanması, hükümetin Türk ve Müslümanlar tarafından idare edilmesi, emniyet tertibatı alacak askerlerin bir bölüğü geçmemesi, gibi bağımsızlığımızı koruyucu şartlardı. Bu şartlara uyulmazsa mukavemet edileceği İngilizlere duyurulmuştur⁷⁸.

⁷⁷ TİH, IV, s. 48. Bu eserde geçen bilgiler Ahmet Rami Atan'ın Hatıralarında aynen geçmektedir. Uhdemde bulunan orijinal nüshaların fotokopileri bunu doğrulamaktadır. Ancak hatıralardaki bilgiler daha geniştir. Bkz. Ahmet Rami, Hatıralar. Belgenin fotokopisi için bkz. Ekler, Belge No: 1.

⁷⁸ İpekçioğlu, a.g.e., s. 12-13.

Sevk ve İskan Kanunu ile birlikte Osmanlı Devleti'nin başta Suriye olmak üzere çeşitli topraklarına göç ettirilen Ermenilerden⁷⁹ daha önce Kilis'te oturan ve İngiliz işgalinin başlaması ile birlikte Kilis'e geri dönen Ermenilerin şımarması ve Müslüman ahaliye pek çok baskı ve kötülük yapmaya kalkışmaları karşısında, 1919 yılının başlarında Kilis ileri gelenlerinin önderliğinde Cemiyet-i İslâmiye adında bir teşkilât kurulmuştur. Hasan Kamil Demirbaş, hatıralarında bu teşekkülün adını "Cemaati İslâmiye" olarak belirtmiştir⁸⁰.

4 Şubat 1919'da Kilis'e gelen bir İngiliz görevli, Azaz Köyü ile Com Nahiyesi kısmen dahil olduğu halde Kilis'e bağlı 190 köyün İngilizlerin uygun görmesi sonucu Araplar tarafından işgal olunduğunu bildirmekte ve bu bölgedeki Türk memuru ve jandarmalarının bir intikam durumunda geri çekilmelerini istemekte; ahalinin zor kullanılarak bu bölgeden Türk topraklarına göç ettirilmemesini, barış yapılana kadar bu bölgede hiçbir değişikliğe gidilmemesini, talep etmekte idi⁸¹.

⁷⁹ Geniş bilgi için bkz. Yusuf Halaçoğlu, Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914-1918), TTK Yay., Ankara 2001.

⁸⁰ TİH, IV, s. 79; Demirbaş, a.g.m., S. 16, Temmuz 1959, s. 6. Fakat "cemaat" ve "cemiyet" kelimelerinin anlamlarından hareketle, bu teşekkülün adının "Cemiyet-i İslâmiye" olması daha doğrudur. Bkz. Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara 1978, s. 162-163. Ancak şu da unutulmamalı ki, Sivas Kongresi'nden sonra Heyet-i Temsiliye tarafından alınan kararlar doğrultusunda işgal bölgelerinde oluşturulacak direniş hareketlerinin "Cemiyet-i İslamiye" adı altında örgütlenmesi gerekiyordu. Belki de cemiyet önce "Cemaat-i İslamiye" olarak faaliyete başlamış ve Heyet-i Temsiliye kararından sonra adını "Cemiyet-i İslamiye" olarak değiştirmiş olabilir. Ancak konu ile ilgili net bilgi ve belgelere ulaşılamamıştır.

⁸¹ ATASE, İSH, Kutu: 78, Gömlek: 127, Belge No: 127-1.

İngilizler Antep'te yaptıkları silah arama işini Kilis'te de yapmak istemişlerdir. Kaymakamlıkça teminat verilmesi üzerine silah aramaktan vazgeçen İngilizler, iki çocuğun karargâhtan ve Debboy'dan silah kaçırmaya kalkışması üzerine arama başlatmışlardır⁸².

Bu gelişmelerin yaşandığı günlerde 12 Şubat 1919'da Kaymakam İbrahim Beyin başkanlığında, memleket ve hükümet ileri gelenlerinin katıldığı bir sınır tespit komisyonu kurulmuştur. Kaymakamın ve Kilislilerin büyük kısmının muhalefetine rağmen, bazı Kilislilerin istekleri ve İngilizlerin de baskısı ile çizilen Suriye-Türkiye sınırı Kilis'in bir km. güneyinden geçirildi. İngiliz emellerine alet olan komisyonun bu kararından çok müteessir olan Kaymakam İbrahim Bey, izin alarak, bir daha dönmek üzere Kilis'ten ayrılmıştır⁸³.

Ermenilerin kışkırtmalarının da etkisi ile İngilizler çeşitli bahanelerle halkı yıldırmaya, moralini bozmaya çalışıyorlardı. Öyle ki, 22 Şubat 1919'da Halep'te meydana gelen karışıklıklar bahane edilmiş, olayın Kilisliler tarafından yapılan tahrik sonucu çıktığı gerekçesiyle, ileriki günlerde aydın ve ileri gelenlerden 16 Kilisli tutuklanmış, bölgedeki bütün yiyecek maddelerine el konularak halka çok az yiyecek bırakılmıştır⁸⁴. Yani Kilisliler açlıkla cezalandırılmak ve terbiye edilmek istenmiştir. İngilizlerin bu tutumları karşısında Meclis idare azası olan Neci zade Burhan Efendi, Dağlı Ahmet Bey ile birlikte işgal kumandanına giderek durumun

⁸² İpekçioğlu, a.g.e., s. 13.

⁸³ İpekçioğlu, a.g.e., s. 13.

⁸⁴ TİH, I, s.106. Kaynakta Halep'te meydana gelen karışıkların mahiyeti ve sebebi ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.

vahâmetini açıklamış, doğacak olaylardan dolayı sorumluluk kabul edilmeyeceğini, ulti­matom şeklinde bildirmiştir⁸⁵.

İngiliz işgali devam ederken Mart 1919'da Kilisliler, İstanbul'da bulunan Kilislilere bir telgraf çekerek: milletin geleceğinin karanlık olduğunu, harpten sonra bazı azınlıkların hayal peşinde koştuklarını, bu topraklarda Türklerin çoğunlukta olduklarını, bu sebeple, gerek bir azınlığın emrine verilsin, gerekse bölgenin bağımsızlığı ilân edilsin, her hâlükârda zararlı olacağı belirtilmiş, altı yüz senedir milliyetini, dinini, anânelerini muhafaza eden Kilislilerin bir azınlığın emrine verilmesine veya Araplara ilhâkına karşı engel olunması istenmiştir. Bu hususta İstanbul'da bulunan Kilislileri vekil tayin ettiklerini belirten kaza halkı, Osmanlıların ayrılmaz bir parçası olduklarını, bunu bütün dünyaya duyurmalarını, bu konuda ihtiyaç duyulursa maddî açıdan da yardımda bulunabileceklerini bildirmişlerdir⁸⁶.

Bu telgraftan sonra, İstanbul'da oturan bazı Kilislilerin harekete geçtikleri anlaşılıyor. Döneminin tanınmış önemli ilim ve fikir adamlarından aslen Kilisli olup, İstanbul'da oturmakta olan Osmanlı yazarlarından Necip Asım, Dr. Rıfat, adliye müfettişlerinden Niyazi Bey, Birinci Dava Vekili Abdurrahman Hulusi Bey ile Medresetü'l-Kuzat Müdürü Mehmet Bey bir araya gelmişler ve Kilis halkının vekilleri olarak, Kilislilerin yalnız Türk ve Osmanlı kalmaktan ve Anadolu'nun bir parçası bulunmaktan başka hiçbir meşru çözümü uygun görmedikleri ve

⁸⁵ İpekçioğlu, a.g.e., s. 13.

⁸⁶ Yaşar Akbıyık, Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş, AAM Yay., Ankara 1999, s. 37.

görmeyeceklerine dair bir muhtırayı⁸⁷, Osmanlı hükümeti ve İstanbul'daki İtilâf Devletleri Yüksek Komiserlerine sunmuşlardır. Muhtıra, 5 Nisan 1919'da, Dahiliye Nezareti tarafından Sadarete gönderilmiştir. Bundan maksat Sadrazam Damat Ferit Paşanın muhtıradan haberdar edilmesi idi. Muhtıra, 21 Mayıs 1919'da Hariciye Nezaretine gönderilmiş ve ilgili makamlarca dikkate alınması için Kilisliler adına istirhamda bulunulmuştur.

Muhtırada şu önemli noktalara değinilmiştir: Halep'in kuzey taraflarında geniş bir Türk bölgesi bulunmaktadır ki, burası gerek ırk yönünden, gerekse idare ve coğrafya nokta-i nazarından ancak Anadolu ile kader birliği edebilir. Muhtırada, ahalinin yüzde doksanının hâlis ve saf Türk olduğu, ahlak ve vasıfları itibariyle tamamıyla Anadolu ahalisine benzediği, tespiti yapılmıştır.

Bölgenin ki, buna Antep ve Maraş vilayetleri ile çevreleri de dahildir iyi bir şekilde idaresinin ancak, Osmanlı mülkünün ayrılmaz bir parçası olması ile mümkün olabileceği üzerinde önemle durulan Muhtırada, aksi halde, yani Suriye'ye veya herhangi bir muhtar veya bağımsız bölgeye ilhâkı durumunda, bunun ahalinin de felaketi olacağı, önemle vurgulanmıştır.

Muhtıranın ilerleyen bölümlerinde Kilislilerin bu düşünceleri, tarihî, ırkî ve kültürel delillerle ispat edilmeye gayret edilmiş ve ilgililerin bu noktalardan dikkatleri çekilmeye çalışılmıştır. İspat sadedinde olmak üzere konu "tarih nokta-i

⁸⁷ Mustafa Budak, "Mütareke Döneminde Bir Aydın-Halk İşbirliği: Kilis'in Türklüğü Osmanlı hükümeti'ne Bağlılığı Hakkında Bir Muhtıra", İlmî Araştırmalar Dergisi, S. 9, İstanbul 2000'den ayrı basım, s. 70-75. Ayrıca bkz. Ömer Akdağ, "İstiklal Savaşı'nın İlk Safhasında Mitingler (Kasım 1918-Haziran 1919)", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 138, Haziran 2002, s. 135.

nazarından”, “seciye ve hars itibariyle Kilis’in mevkii“ ve “mikdar-ı nüfusa aid mülâhazât” adı altında üç ana başlık halinde muhtıradâ yer almıştır.

Kilis’in kısa bir tarihçesinin verildiği birinci bölümde, Kilis’in Roma, İslâmiyet dönemi, Selçuklu ve Osmanlı hâkimiyetleri dönemindeki durumu anlatılmıştır. Daha sonra da Türk yönetimine nasıl geçildiği de belirtilmiştir.

“Tarih Nokta-i Nazarından” diyerek başlanan ve tarihi açıdan Kilis’in niçin Türkiye’de kalması gerektiği ispat edilmeye çalışılan bu bölümde, Alparslan ile Romanos Diogenes (Romen Diojen) arasında Malazgirt Savaşı’ndan sonra imzalanan antlaşma, Bizans İmparatorunun tahtını yitirmesi ile yürürlüğe giremeyince, Alparslan’ın Çavundur adındaki komutanının Maraş taraflarını fethetmesiyle Kilis’in de Türk hâkimiyetine geçtiği, bir çok Türk aşiretinin bu bölgeye yerleştiği ifade edilmiştir. Ünlü İslâm tarihçisi Zekeriya el- Kazvini’nin yazdığı ünlü “Asârü’l-bilad” adlı eserine atıfla, Kilis’in XIII. yüzyılda bir Türk köyü olduğunun bu eserde yazıldığı da dile getirilmiştir. Ayrıca, o devirdeki Türklerin Oğuz boylarından Ağaçeri kabilesine mensup oldukları da vurgulanmıştır. Kilis’te Memluklar döneminden kalma ve aslen Türk olduğu bilinen Sultan Kayıtbay’ın bir çeşmesi ve Şeyh Camii adıyla bir cami ile yine o dönemden kalma hamamdan başka ne Araplardan, ne de başka bir milletten bir eser olmadığı belirtilen muhtıradâ, Yavuz Sultan Selim’in buraları Osmanlı topraklarına kattığı anlatılmıştır.

“Seciye ve Hars itibariyle Kilis’in mevkii” başlığıyla ifade edilen ikinci bölümde, Kilis’in Osmanlı idaresindeki dönemi ele alınmış ve bu dönemde Kilis’in çeşitli yönlerden kat ettiği mesafe anlatılmış ve şöyle denilmiştir:

“Kilis, Osmanlıların elinde ve zamanında pek ziyade terakki etmiş, mühim bir sancak merkezi olmuştur. Sultan Süleyman-ı Kanuni zamanında burada muhteşem bir hamam, vüzeray-ı Osmaniyeden Canbolad Bey tarafından 990 sene-i hicriyyesi (1582 M.) hilâlinde hakikaten musannâ (sanat eseri) ve âlî bir cami vücuda getirilmiş ve yerli ağniya (zenginler) tarafından da ceste ceste (yavaş yavaş) 47 cami, 12 mescid, 72 mekteb, 4 tekve, 24 medrese inşa ve tesis olunmuş ve bütün bu müessesâtın isimleri Türkçe olup, ahali dahi Kilis’in ilk vücuda geldiği zamandan bu yana seciyesi, Türk harsı ve Türk lisânı nokta-i nazarından müterakki (gelişmiş) bir unsur-i Osmani halinde İstimrar-ı hayat eylemiştir (yaşamını sürdürmüştür).”

Bu bölümün devamında, beş yüzü aşkın köyü olan Kilis’in hiçbir köyünde bir tek Hıristiyan evi ve ailesinin bulunmadığı, son zamanlarda Doğu Anadolu’dan göç eden cüzî miktarda Ermeninin de Türk ahali ile karışmış olduğu ve kendi anadillerini unutarak ahali gibi yalnız Türkçe konuşmakta oldukları vurgulanmıştır.

Muhtıranın devamında Hicrî VII. yüzyıldan beri Türk seciye ve ahlakı ile Türk dilini muhafaza ettiği belirtilen Kilis’in önemli bir yönü gün yüzüne çıkarılmıştır ve şöyle denilmiştir: “yakın vakitlere kadar Osmanlı memleketinde mantık tâlimi asırlarca yalnız bu kasabaya inhisar eylemiş ve memleketin her tarafından uzaklardan ve hatta pay-ı tahtdan (başkentten, yani İstanbul’dan) mantık tahsili için bir çok talebenin Kilis medreselerine geldikleri görülmüştür.”

Kilis’in yüzyıllar boyunca yetiştirdiği ünlü siyaset adamı, yazar, şair ve alimlerden de söz eden muhtırada şu isimlere yer verilmiştir: Kilisli Münşî Recep

Paşa, Şair Kilisli Ruhî Efendi, Şair Kilisli Fasıha Hanım ve Nutkî Efendi, mantık bilgini Kilisli Müftü Hakî Efendi, Hoca Ebubekir Vâhid Efendi, Hoca Fâzıl Efendi, Şair Nâfî Efendi. Kilisliler, yetiştirdikleri insanların Türk kültürüne katkılarını böylece dile getirmiş oluyordular.

Muhtıranın son bölümünde ise Kilis'in nüfusu üzerinde durularak nüfusun çoğunluğunun Türk olduğu ve Türkçe konuştukları önemle vurgulanmıştır. Konu ile ilgili olarak da, 1314-1315 (1896-1897) tarihli Halep Vilayeti'nin Salnâmesi ile 1891'de (ilgili kaynakta 1894 olarak verilen tarih doğru değildir) yayınlanan ve Fransız Vital Kuinet (Cuinet) tarafından kaleme alınan "La Turquie d'Asie" adlı eseri (II. Cildin 174-180. sayfaları arası) kaynak olarak göstermişlerdir. Adı geçen Salnâmede Kilis'in nüfusu 75519 olarak gösterilmiş olup, bunun 68413'ü Müslümandır. Adı geçen Fransızın 1894'te yazdığı eserinde de 83867 olarak gösterdiği Kilis'in nüfusu içinde 73500 Türk olduğu yazılmıştır. Muhtırada, her iki eserden de alıntı yapılarak tablo halinde rakamlar verilmiştir⁸⁸.

Görüldüğü üzere Kilisliler, sivil bir toplum hareketi olarak gerek İstanbul Hükümeti, gerekse İtilâf devletleri nezdinde seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Kilis'in akıbeti ile ilgili endişelerini dile getirerek, tarihle destekledikleri görüşlerini ilgililere duyurmuşlar ve böylece Kilis'in Türk sınırları içerisinde kalması için gerekli çabayı göstermişlerdir.

İngiliz işgali karşısında Kilis Belediyesi Başkatibi Ahmet Rami (Atan) Bey de boş durmayarak, kendi arazisinde ziraat işleriyle meşgul bulunan masum

⁸⁸ Budak, a.g.m., s. 70-75.

fakirlerin haksız olarak tutuklanmalarının, tutuklu bulunanların görüşmeden, laf söylemeden, sigara içmeden men edilmelerinin, 24 saatte bir fincan su ile 200 gr. ekmekten maada yiyecek verilmemesinin ve bu kadar zulümlerin sırf garaz ve intikamdan ileri geldiğini ve bu acı ve zehirli muameleler karşısında Türklerin lâkayt kalmayacaklarını ve bu gibi zulümlerin ve kanunsuz keyfî muamelelerin İngilizlere pek pahalıya mal olacağını ve medeniyet maskesi altında vahşet yapan İngilizlerin yanıldığını, belirtir bir mektubu İngiliz İcra Kumandanlığına gönderdi. Mektupta şöyle diyordu:

“İngiliz İcrâ Kumandanlığı Cânibi Âlisine

Kumandan Bey,

Mütareke şartlarına aykırı olarak şu mukaddes vatan işgaliniz altına girdi. Bu gün hakkı, hakikati, kanunu, şeref, insaniyet ve medeniyeti ayaklarınız altına alıyorsunuz.

Türkiye’yi Avrupa’ya karşı daima vahşî olarak anlatanlar, dolayısıyla Türkiye’nin toplumsal ve psikolojik durumunu öğrenmeye çalışmayan Avrupa’ya ve özellikle soğuk kanlı İngilizlere, İtilâf hükümetlerine karşı, (Türkiye) mağlup değil galiptir.”

Ahmet Rami Bey mektubunun devamında milletin, namusunu ayaklar altına alacak olan haris milletlere dersini vermek, yaşama hakkı ve hürriyetini muhafaza eylemekten aciz bulunmayacaktır, demiş ve sözlerine devamlı, “I. Dünya Savaşı’nın değişik safhalarında ise, medeni Türkiye daima medeniyetin icap ettirdiği hakikatlerden uzaklaşmadı ve daima düşmanlarına bile medeniyet yolunu ve

insanîyeti öğretmekten geri durmadı. Lakin Avrupa ve bahusus siz İngilizler, işgal eylemiş olduğunuz memleketleri yakıp yıkmaktan, günahsız fakirleri ağlatmaktan, yerleşim yerlerini harâbeye çevirmekten başka bir hunharlığınız olmadı ve bu gün tatbik eylemiş olduğunuz zulümlerinizi sizi bize pek yakından anlattı. Ve sair Müslüman olan sömürgelerinize tatbik eylediğiniz vahşeti de anlamış olduk”, sözleriyle İngiliz emperyalizminin çirkin yüzünü kendilerine hatırlatmış ve sözlerine devamla.

“Bu gibi zulümlere, haksızlıklara Türklerin lâkayt kalmayacaklarını da anlayınız. İhtilâlcî olarak habsettirdiğiniz fukaraların ve eşkıya olarak size bildirilen ve bilâhare tutuklanan Türklerin tutukevinizde başkaları ile görüşmelerinin yasaklanması ve o çok namuslu olan Türklerin... meçhulümüz olan daha bir takım işkenceler ile tecziye edildiğini hâtıra defterinize yazınız ve Türkiye’de yapmış olduğunuz muamele ve icrâatları, ifa etmiş olduğunuz cânîyane vazifelerinizi de Tayms (Gazetesi) sütunlarında neşrettiriniz ve onunla iftihar ediniz. Mamafih sâir müstemlekelerinizde bulunan ırkların birbirlerine olan anlaşmazlıklarına karşı çizmiş olduğunuz... programını Türkiye toprağında tatbik eyleyemezsiniz. Çünkü bu topraklar Türk’tür. Türklüktür ve daima Türkiye’de kalacaktır. Bu hususta Allah’ıma olan imanım gibi emin ve mutmainim” diyerek, Ermenilerin fikirlerine hizmet ederek çaresiz insanları ezmemelerini, onların programlarını uygulamamalarını, istemiş ve Türklerin vahşî olmadığını, medeni bir millet olduğunu ihsas etmiştir.⁸⁹

⁸⁹ TİH, IV, s. 48. Bu eserde geçen bilgiler Ahmet Rami Atan’ın Hatıralarında aynen geçmektedir. Uhdemdeki orijinal nüshaların fotokopileri bunu doğrulamaktadır. Ancak hatıralarda daha geniş bilgi bulunmaktadır. Bkz. Ahmet Rami, Hatıralar.

Bu mektuba İngiliz komutanı 14 Nisan 1919'da şöyle cevap vermiştir: “Türkiye’de mevcut çeşitli insanların hukukunu korumak için Türk toprakları işgal edildi. Bu işgal normaldir. Çünkü yenilen insanlar sarhoşlar gibi olduğundan çeşitli unsurları idare edemezler. Hiç kimseye gelişigüzel muamele yapılmamıştır”⁹⁰.

İngiliz komutan her ne kadar böyle söylese de, işgal döneminde bunun tam tersi hareketlerde bulunmuşlar; Ermenilerin tedhiş hareketlerine ilk aylarda göz yummuşlar; Kilislileri açlıkla cezalandırmaya ve terbiye etmeye kalkışmışlardır.

2. Cemiyet-i İslâmiye ve Heveskârân-ı Maârif Cemiyetinin Faaliyetleri ve Pasif Direniş Hareketleri

Kilis’teki Ermenilerin hareketleri ve saldırıları karşısında, 1919 yılının başlarında işgalciler ve yerli işbirlikçilerle daha organize bir şekilde mücadele edebilmek amacıyla, Kilisliler teşkilâtlanarak Cemiyet-i İslâmiyeyi kurmuşlardır⁹¹. Cemiyetin üyelerinden bazıları şunlardı:

Cemiyetin başkanı: Eski mebuslardan ve ulemâdan Hacı Mustafa Efendi.

Azaları: Salih zade Hacı İsmet, Neci oğlu Burhan, Topal oğlu Neşet, Yavaşça Muhtar, Salih oğlu Abdülkadir, Hacı Mehmet oğlu Galip, Şerbetçi zade Akit, Mustafa oğlu Mehmet Cemalettin (İslâm Bey), Haşaş oğlu Mehmet, Kellüş oğlu

⁹⁰ TİH, I, s.106.

⁹¹ Cemiyetin kuruluş tarihi ile ilgili değişik görüşler vardır. Hasan Kamil Demirbaş, Cemiyetin kuruluşunu 1919 yılının başları olarak verirken, (bkz. Demirbaş, a.g.m., S. 16, Temmuz 1959, s. 6), İslâm Bey ise Cemiyetin. Mücahit Bey ve kendisinin ricası ve Hacı Fatih Beyin delaleti ile Şubat 1336 (1920)’da kurulduğunu ifade ediyor. Bkz. Mehmet İslâm, Genç Kilis Gazetesi, 24 Eylül 1960 tarihli nüsha. Fakat olayların gidişatına bakılırsa, Hasan Kamil Beyin yazdıklarının daha doğru olduğu görülmektedir.

Yusuf, Mehmet Fehmi, Canbolat zade Ali Fuat, Neci oğlu Hulusi, Kın oğlu Rağıp, Canbolat zade Nuri, Tahir, Kâni, Emin Ağa zade Mahmut, Abdullah (Abuş Ağa), Kazaz zade Mustafa, Bedesten Şehi zade Hüseyin, Orman Memuru Mazhar, Muallim Ahmet Mahir efendiler vs.⁹²

Cemiyetin toplantı yerleri Kın oğlu Rağıp Efendinin odası ile Ali Fuat Beyin evi idi. Gençlerin hızla silahlandırılması ve Kuva-yi Milliye'ye katılmaları için çalışmalar başladı. Cemiyete 200 kadar faal üye kaydedildi. Jandarma olarak cemiyete kayıt yaptıranların çoğu silahlarıyla birlikte direnişe katıldılar. Cemiyetin görünürdeki amacı Anadolu'da felakete uğrayan insanlara yardım etmektir. Fakat yapılan bir ihbar üzerine Ali Fuat Beyin evi basılarak cemiyetin defterleri alındı. Ancak üyeler teminat karşılığında serbest bırakıldılar⁹³.

Cemiyetin basılması ve defterlerine el konulması olayından sonra, kaynaklarda net bir şekilde ortaya konmamış olsa da, olayların seyrinden anlaşılan şu ki, Kilisliler, davanın akâmete uğramaması için gizlice çalışmaya karar vermişler ve “**Heveskârân-ı Maârif Cemiyeti**” (Bilim ve Kültür Heveslileri Cemiyeti) adlı bir dernek kurarak mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Cemiyet resmîyette, “kültür derneği” veya “bilime ve kültüre ilgi duyanların oluşturduğu bir dernek” olarak faaliyet gösteriyordu⁹⁴.

⁹² Sahir Üzel, Gaziantep Savaşının İç Yüzü, Doğu Matbaası, Ankara 1952, s. 10; İpekçioğlu, a.g.e., s. 15.

⁹³ Sahir Üzel, Gaziantep Savaşının İç Yüzü, Doğu Matbaası, Ankara 1952, s. 10; İpekçioğlu, a.g.e., s. 15.

⁹⁴ Cemiyetin kuruluşu ile ilgili bkz. Demirbaş, a.g.m., S. 18, Eylül 1959, s. 11; Çolakoğlu, a.g.e., s. 76.

3. Kilis'in Mukadderatı ile İlgili İleri Sürülen Görüşler

İngiliz işgali devam ederken, Kilis'te halk arasında fikir birliği yoktu. Halkın bir kısmı Kilis'in Suriye'nin ayrılmaz bir parçası olduğunu ileri sürerek Suriye'ye bağlanması gerektiğini savunuyor; bir kısmı İskenderun Körfezinden Musul'a, İran sınırına kadar oluşturulacak olan uluslararası bir koloni dahilinde kalmasını istiyor; diğer bir kısmı da Kilis Türk olduğuna göre, mukadderâtını Türkiye ile birleştirmesi gerektiğine inanıyordu. Heveskârân-ı Maârif Cemiyetinin üyeleri bu fikirler içerisinde üçüncüsünü savunuyor ve bunun gerçekleşmesi için çalışıyorlardı.

Bu fikirlerin tartışıldığı günlerde, Kilis'e Nisan 1919'da bir heyet geldi. Heyet, iki İngiliz refakatinde olmak üzere Amerikalı ve Halep ileri gelenlerinden oluşuyordu. Heyet-i Merkeziye tarafından bu heyetin yapacağı işleri tetkik etmek üzere, Hasan Kamil Bey ve Abdülkadir Efendi görevlendirildiler. Neşet Efendi hanında çalışmalara başlayan heyet, Kilis ileri gelenleri ile temasa geçmiş ve onları toplantıya çağırmıştır. 72 kişi heyetle görüşmek için hana gelmişlerdir. Bunların hemen hepsi Kilis'in Suriye'ye bağlanmasını istiyorlardı⁹⁵. Heyet bu düşüncelerin Kilis halkının tamamının düşünceleri olduğunu zannederek bu izlenimlerle Kilis'ten ayrıldı ve uluslararası toplumda ve Arap kamuoyunda bu fikirlerin gerçekleşmesi için çaba göstermeye başladı. Tabi ki Kilis'teki bir kısım insanların bu şekilde fikir beyan etmeleri Ankara Antlaşması ile Kilis'e ait pek çok yerleşim yeri ve arazinin Araplarda kalmasına sebebiyet vermiştir.

⁹⁵ Demirbaş, a.g.m., S. 16, Temmuz 1959, s. 7.

C. İzmir'in İşgaline Karşı Kilis'teki Tepkiler

İzmir'in işgalinden iki gün sonra Kilisli aydınlar işgali gazetelerden öğrendiler. Şöyle ki:

1919 Mayısının 17'nci günü idi. Maârif Kahvesi'nin doğu tarafındaki bahçe kısmında, mütareke sonrasında terhis edilerek memleketine dönmüş olan Yedek Nakliye Teğmeni Hasan Kamil, Noter Asaf ve Sait Baytaç, gelen gazeteleri tetkik ediyorlardı. Gözlerine şu haber takıldı: "15 Mayıs'ta İzmir Yunanlılar tarafından işgal edildi..." Bir gün öncesi, yani 16 Mayıs 1919'da akşamleyin Kilis'teki tiyatro sahnesinde Eleni adlı bir Rum kadını şarkı söylerken, "— Hop hop, yarime de maşallah, İstanbul'da buluşuruz inşallah" diyecek yerde "İzmir'de de buluşuruz inşallah" demişti. Oradakiler bunu hatırlayınca durum daha iyi anlaşılıyordu. Üç genç, hızla şehre dağıldılar. Fevzi Sansal ve Mahir Canbolat'ı da evlerinden alarak beş koldan şehri tarayıp ekserisi yedek subay olmak üzere 150 kadar münevveri Turan Mektebi'nde topladılar. Heyet-i Umumiye kararıyla Hasan Kamil ve dört arkadaşı bir miting yapılacağını, İzmir'in işgalinin protesto edileceğini, üç kopya protesto beyannamesinden birinin İstanbul Hükümeti'ne, birinin İşgal Kuvvetleri Komutanlığına, birinin de Kaymakamlığa sunulacağını, Kilis'te icrâ-ı faaliyette bulunan raks sahnesinin, vatanın cenazesi önünde devamının doğru olamayacağını beyanla, bunun kapatılmasını teklif ve arz etmek üzere Kaymakam Beye gittiler⁹⁶. Bunlar kaymakama çıktıkları zaman, Jandarma

⁹⁶ Akdağ, a.g.e., s. 135.

Kumandanı Yüzbaşı Yusuf Ziya Beyle, Kara Hakkı Ağa da orada bulunuyordu. Kaymakam Kemal Beyin cevabı şu oldu:

“Kimsenin icrâ-ı sanat ve ticaretine müdahale edemeyiz. Tiyatroyu kapatamayız. Memleket işgal altındadır. Miting azınlıkları da kuşkulandırır. İngilizlerin müdahalesini celbeder. Bizi idaremizde serbest bırakınız. İsterseniz protestolarınızı bize veriniz. Biz lüzum görürsek bazı yerlere göndeririz.” Bunun üzerine kaymakama giden gurup, toplantı halinde bekleyen Heyet-i Umumiyyeye döndü ve kaymakamın sözlerini arz etti. Fakat Heyeti Umumiyyede bütün herkesten “herhalde mitingi yapmalıyız ve sahne her halde kapatılmalıdır!” sesleri yükseldi. Bir taraftan Müftü Muharrem Kemal Efendiyi sahnenin kapatılmasında ısrar için Kaymakama yeniden gönderirken, öte taraftan dışarıya fırlayarak mitingi izinsiz ve bir emrivaki halinde yapmak istediler. Fakat kaymakama giden müftü reddedildiği gibi miting de jandarmalar tarafından dağıtıldı. Resmi yolla tiyatro sahnasının kapatılmasına imkan olmadığı anlaşılınca başka bir yola başvuruldu. O akşam gençler yol kavşaklarında bekleyerek tiyatroya müşteri sokmadılar. Türklerden korkan Ermeniler içeri girmeden geri dönüyorlardı. Ancak 14 kişi içeri girebildi. Sahneyi cebren kapatma planı şöyle idi: Sait Baytaz içeri girecek, Hasan Kamil dışarıda kalacaktı. Hasan Kamil dışarıdan sahnenin lüksüne (aydınlatma cihazı) ateş ederken, Sait Baytaz da içeriden salonun lüksünü karartacaktı. Yatsı üzeri plan tatbik edildi. Silah sesleriyle sahne ve salon kararınca salonda bulunan birkaç müşteri de kaçarak dağıldı. Kumpanya sahibi de Kaymakamlığa müracaat ederek o gece yarısı kendilerine temin edilen arabalarla Antep yolunu tuttular. Sabahleyin olay Kilis’te herkes tarafından duyuldu. İngilizler hadisenin baş tertipçisi olarak gördükleri Hasan

Kamil Beyi takibe aldılar. Hasan Kamil de İngilizlerin hışmından kurtulmak amacıyla geçici bir süre için gizlice İstanbul'a gitti⁹⁷.

D. İngiliz İşgali Döneminde Kilis Yöresinde Ermenilerin Faaliyetleri

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra, İngilizlerin Kilis'i işgali Ermeniler için iyi bir fırsat olmuştu. 1915 yılındaki Sevk ve İskan Kanunu ile Kilis'ten göç ettirilen pek çok Ermeni, İngiliz işgali ile birlikte geri döndüler. Göçün acısını çıkarmak ve intikam almak amacıyla Müslümanlara saldırmaya, yıldırmaya, dövmeye, sövmeye başladılar. Arap kökenli olan Kaymakam Ahmet Nebih, Ermenileri himaye ederek onları cesaretlendiriyordu. Ermeniler, kimin yanında saklanmış veya İslâmiyeti kabul etmiş Ermeni kadını varsa, kimin yanında besleme Ermeni çocuğu varsa ağlata ağlata ve sahibine hakaret ederek alıp götürüyorlar ve kiliseye kapatıyorlardı. Bir defasında, bir ailenin yanında bulunan ve Türk ve Müslüman olup, Kilis'in yerli fakirlerinden olan bir ailenin kızını Müslümanlığı kabul eden bir Ermeni zannederek, saçlarından sürükleye sürükleye kiliseye götürüyorlardı. Bu olaya tanık olan Kilis'in eşrafından Müftü Muharrem Efendi, Hacı Mustafa Efendi, Hafız Ahmet Mahir Efendi gibi şahıslar harekete geçerek kızı kurtarabilmişlerdi⁹⁸. Zaten, Ermenilerin bu taşkınlıkları karşısında Şubat 1919'da Kilis'te **Cemiyet-i İslâmiye** veya **Cemaat-i İslâmiye** kurulmuştur.

⁹⁷ Mustafa Işıkan, "Birkaç Tablo" (Hasan Kamil Demirbaş, Mehmet İslâm ve Hüseyin Şaşmaz ile yapılan röportajlar), 7 Aralık'ta Kilis, 30. Kurtuluş Yılı Hatırası, Kilis Kültür Derneği Yay., Ankara 1951, s. 15-16; Demirbaş, a.g.m., S. 16, Temmuz 1959, s. 7-8.

⁹⁸ Demirbaş, a.g.m., S. 16, Temmuz 1959, s. 6.

Ermenilerin taşkınlıkları bununla da kalmamıştır. Bunlar, pazar yerlerine saldırıyor, ne kadar kıymetli eşya, kap-kacak, halı ve kilim görürlerse “Biz gittik (Sevk ve İskan Kanunu’nun uygulanmasını kastediyorlar) malımızı yağma ettiler” diye tutturuyor ve İşgal Kuvvetleri Kumandanı’na götürüyor, iki şahitle gasp edip alıyorlardı. Cemaat-i İslâmiye, Ermenilerin foyasını ortaya çıkarmak için İngiliz İşgal Kumandanı’na gizlice bilgi vererek ve tespit ettirerek Kadı Camii’nin halılarını Tellal Sabri’ye teslim etmişlerdi. Sabri Beyin bu tertipten haberi yoktu. Sabri Bey, pazarda halıları sahibi adına satışa çıkarınca, Ermeniler gelerek, bu halı bizimdi, diye sahiplenmek istemişlerdi. Durum İşgal Kuvvetleri Komutanı’na intikal ettirildi. Ermenilerin çevirdikleri dolabı gören İşgal Kuvvetleri Kumandanı kendilerini rezil ederek kovdu. Bu olaydan sonra İngilizler, Ermenileri himaye etmekten vazgeçmişler ve onlara artık yüz vermemişlerdir. Kilisililer rahat bir nefes almışlar, Ermeniler de umduklarını bulamamışlardır⁹⁹.

İngiliz işgali döneminde Fransız ordusuna gönüllü asker yazılmak üzere İngiliz askerlerinin koruması altında Halep’ten hareket eden 400 kadar Ermeni, geceyi burada geçirmek üzere Kilis bölük mıntikasında bulunan Arzab Köyü’ne geldiklerinde devriye gezmekte olan hücum takımında görevli Kilisli Hacı Osman oğlu Ali ile Cuma oğlu Salih etkisiz hale getirilip silahları alındıktan sonra gece vakti köyün yakınındaki bir dereye götürülerek, “Buralarda hiç Osmanlı askeri dolaşamaz” diyerek kulakları, burunları, parmakları kesilmek, boğazlanmak ve süngülenmek suretiyle feci bir şekilde şehit edilmişlerdir. Aynı gurup, sabaha yakın Keferbaytara

⁹⁹ Demirbaş, a.g.m., S. 16, Temmuz 1959, s. 6-7.

karakolunu basmışlar, ancak tedbirli olan askerler, silahla karşılık vererek kendilerini korumuşlardır. Olaylardan haberdar olan Kilis Bölük Kumandanlığı, olayın halk tarafından duyulması ile ahalinin heyecanlanacağını; Halep'ten hareket eden 1500 kadar Ermeninin, çoluk ve çocukları tarafından 'İntikam alınız!' sözleriyle uğurlandıklarını Maraş Jandarma Kumandanlığına 21 Ocak 1919 tarihli bir telgrafla bildirmiş; Jandarma Kumandanlığı da durumu İstanbul Hükümetine iletmış ve tedbir alınmasını istemiştir¹⁰⁰.

Kilis'te İngiliz işgali döneminde bazı direniş hareketleri olmuştur. Ancak, bu çalışmaların pasif bir direniş hareketi olduğunu görüyoruz. Bu durum yalnız Kilis'e özgü değildi. O dönemde tüm yurttaki Millî Mücadele için hâlâ bir kararsızlık ve yer yer düzensiz direniş hareketleri görülmüştür. Kilis de aynı dönemi yaşamıştır.

Diğer taraftan İngilizlerin Kilis'e ilk geldiklerinde, bu hareketlerinin bir işgal olayı olmadığını söylemeleri ve ayrıca halka karşı daha yumuşak davranmaları; Fransızların Çukurova'da yaptıklarından farklı olarak Ermenileri Türklere karşı kullanmamaları, bu dönemde organize olmuş bir direnişin başlamasını geciktirmiştir.

¹⁰⁰ BOA HR. SYS. MÜ., 57/4, 1919 II 2, BOA HR. SYS. 2602/1, Belge No:23. 24. Bkz. Ekler, Belge No: 3-4. Belge No: 3'te "Azrab" olarak belirtilen köyün doğru yazım şekli "Arzab"tır. Bugünkü adı ise Yuvabaşı'dır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FRANSIZ İŞGALİ DÖNEMİNDE KİLİS

A. Suriye İtilâfnamesi ve Kilis'in Fransızlara Devredilmesi

1. Ortadoğu'da İngiliz-Fransız Rekabeti ve Suriye İtilâfnamesi

İngiltere'de parlamento, başbakan ve seçmenler, Avrupa'nın ortak sömürgesi olarak gördükleri Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda kendisi ile harp etmesini, hatta Çanakkale ve Küt'ülamare'deki yenilgilerini unutamıyorlardı. Bu yüzden İngiltere, Arap ülkelerini ele geçirerek hem itibarını yükseltmiş, hem de Osmanlı Devleti'ni cezalandırmış olacaktı¹⁰¹.

Ayrıca, Birinci Dünya Savaşı sırasında imzalanan Sykes-Picot gizli antlaşmasına göre, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında bulunan, Basra Körfezi'nden Musul'a kadar olan bölge İngiliz nüfuz sahası olarak tanınmıştı. Adana, Mersin, Antep (tabii ki, Kilis de buna dahildi), Urfa, Maraş ve Musul vilayetleri ile Suriye bölgesi de Fransız nüfuz sahası olarak kararlaştırılmıştı. İngiltere kendi nüfuz sahası ile Rusya arasında tampon bir bölge oluşturmak gayesi ile bu bölgenin Fransa'ya verilmesini kabul etmişti¹⁰².

Musul vilayeti, bu vilayetler arasında petrol zenginliğinden dolayı göz dikilen bir yerdi. Birinci Dünya Savaşı'nın şartları, İngiltere'yi, Musul bölgesini Fransa'ya istemeye istemeye vermeye mecbur etmişti. Ancak, İngiltere Irak ve

¹⁰¹ Özçelik, a.g.e., s. 71.

¹⁰² Akbıyık, a.g.e., s. 49.

Musul petrolleri üzerindeki emellerinden vazgeçmiş değildi. Savaş telaşı içinde yapılan taksim, savaş sonrasında bir takım rahatsızlıkları da beraberinde getirmişti. Zira gizli antlaşmada büyük rol oynayan Rusya, savaştan çekilmiş, kendi meseleleri ile uğraşıyordu. Filistin, Irak ve Suriye cephelerinde Osmanlı Devleti'ne karşı savaştan devlet İngiltere idi. Kendine göre Güney Cephesi'nde bütün savaşın yükünü çekmişti. Bu sebeple Mondros Mütarekesi görüşmelerinde, İngiltere, Fransa'yı taraf bile yapmadı. Niyeti daha önce yapılan gizli antlaşmalarda Fransa'ya kaptırdığı Musul'u geri alabilmektir¹⁰³. Bu cümleden olarak İngiltere, Fransa'ya karşı yapılacak pazarlıkta elinde koz olarak bulundurmamak amacıyla Kilis, Cerablus, Birecik, Urfa, Maraş ve Antep'i işgal etmiştir¹⁰⁴. Böylece Musul pazarlığı için daha güçlü bir pozisyona gelmiş oluyordu. Ancak Fransa bu işgallere karşı sert bir çıkış yaparak, bölgede karşı çıkılamayacak menfaatleri olduğunu açıklamıştır¹⁰⁵.

Fransa da İngilizler gibi Osmanlı Devleti'ni cezalandırmak istiyordu. Ancak onların cezalandırma gerekçesi, İngilizlerinkinden çok farklı idi. Çünkü Fransa'nın Osmanlı ülkesinde çok önemli ekonomik çıkarları, yatırımları ve alacakları vardı. Türkiye'nin alacaklıları arasında % 60'lık bir payla Fransa başta geliyordu¹⁰⁶. İngiltere, Fransa'nın bu çıkışına pek ses çıkarmadı. Musul bölgesinin kendisine verilmesi ve Filistin'de nüfuzunun tanınması şartıyla bölgeden çekileceğini bildirdi. İngiliz Dışişleri Bakanlığı 9 Şubat 1919'da Musul ile birlikte Suriye'nin

¹⁰³ Sina AKŞİN, Kurtuluş Savaşı'nda ve Lozan'da İngiltere ve Fransa ile İlişkiler, Lozan'ın Ellinci Yılına Armağan, İstanbul 1978, s. 58.

¹⁰⁴ TİH, I, s. 105.

¹⁰⁵ Öztürk, a.g.e., s. 43-45.

¹⁰⁶ Özçelik, a.g.e., s. 72.

önemli bir bölümünde haklarının tanınmasını istemişti. Buna karşı, Fransa Suriye konusunda düşündüğü çözüm yolunu İngiltere'ye bildirdi ve bütün Suriye'nin mandaterliğini istedi. İngiltere Araplara söz verdiğini belirterek bunu kabul etmedi. Sadece kıyı kesiminin mandaterliğini tanıyabileceğini bildirdi¹⁰⁷.

20 Mart 1919 tarihinde İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerika Birleşik Devletleri delegeleri, tekrar bir araya geldiler. Fransızlara göre önce Arapları Türklerden ayırmak, sonra İngiliz-Fransız istekleri hakkında karar vermek gerekli idi. Ancak bu iş bölgedeki İngiliz birlikleri ile Fransız birlikleri arasındaki eşitsizlik yüzünden zorluklarla dolu idi. Çünkü, Fransızların bölgeyi işgal edecek yeterli miktarda kuvvetleri yoktu.

Her şeye rağmen Fransa Suriye'de manda isteğinde diretmiştir. Lloyd George (Lloyd Corc), 1916 gizli antlaşmasında bölgede bir Arap devletinin kurulmasının öngörüldüğünü belirtirken, Wilson, kaynağını gizli antlaşmalardan alan İngiliz ve Fransızların tartışmalarına katılmadığını belirtmiştir.

Temmuz 1919'da Clemenceau ile Lloyd George arasında yapılan görüşmeler sonucunda, Adana, Maraş, Antep, Kilis ve Urfa ile Suriye'nin bir kısmında İngiliz birliklerinin yerine Fransız birliklerinin geçmesine Şam ve Halep şehirlerinde de İngilizlerin yerini Şerif birliklerinin almasına ilke olarak karar verilmiştir¹⁰⁸.

¹⁰⁷ Öztürk, a.g.e., s. 43-45.

¹⁰⁸ Öztürk, a.g.e., s. 45-46.

Lloyd George'ye göre İngiltere'nin Ortadoğu'da dört yüz bin askeri vardı. Suriye'den çekilmekle bu yük biraz olsun hafifleyecekti.

Alt yapının oluşturulmasından sonra Lloyd George bir muhtıra hazırlayarak 15 Eylül 1919'da resmen İngiltere – Fransa ortak konseyine sundu ve taraflar antlaşmaya vardılar. Buna göre, önceden teklif edildiği gibi İngiliz kuvvetleri 1 Kasım 1919 tarihinden itibaren Çukurova ve çevresi ile Suriye'den çekilecek; Şam, Hama, Humus ve Halep, Arap Devleti sınırları içinde kalacak; Sykes-Picot çizgisinin batısındaki garnizonlar da Fransızlara teslim edilecekti. Böylece Suriye ile Çukurova ve çevresi işgal kuvvetlerinin karşılıklı değişimi hakkında İngiliz-Fransız mukâvelesi imzalandı. Bu antlaşma tarihe “**Suriye Antlaşması**” diye geçmiştir.

İngiltere bölgeden ayrılırken Fransızlara büyük bir problem bırakıyordu. Faysal bu antlaşmadan haberdar olur olmaz alelacele Paris'e hareket etmiş, Fransız mandasının esaret olacağını bildirmiş, fakat bir sonuç elde edememiştir.

İngilizler bu antlaşma ile Musul'u elde ederek emellerine ulaşmışlardı. Musul önemli bir stratejik ve coğrafi konuma sahipti. Musul Vilayeti, petroleri başta olmak üzere, Türkiye-İran-Kafkasya arasındaki büyük ulaşım yollarının merkezi idi.

Fransa'nın bu antlaşma ile Musul'u kaybetmesi zamanın Başbakanı Clemenceau'ya çeşitli tenkitlerin yöneltmesine sebep olmuştur. Clemenceau, Musul petrolerinin ve Musul'un İngilizlere verilmesi hususunda kendisinin çok tenkit edildiğini, Çukurova ve çevresini elde etmek için Musul'u bir yem olarak kullandığını, müttefiklerden çoğunun Fransa'nın oraya sahip olmasını

istemediklerini, Çukurova ve çevresinin bugün bakımsız olduğunu belirterek düşüncelerini şöyle açıklamıştır:

“Bir tarafta petroleri ile Musul, diğer tarafta Kilikya, Adana, İskenderun ve Bağdat demiryolu, İskenderun, Musul petrolerinin akacağı şahane bir liman. İskenderun’a boru hattı döşenip petrol akıtılması öngörülüyor. İngilizler petrolü Filistin’e akıtmak için bu hattı Yafa’ya doğru genişletmek istiyorlardı. Onlara bu fazlasıyla bir buçuk milyon İngiliz lirasına mal olacaktı. Bütün bunlar gösteriyor ki Kilikya ve İskenderun hiçte yabana atılacak bir yer değildir. İngilizlere nereyi tercih edersiniz? Musul’u mu? Kilikya’yı mı? diye sordum. Onlar bana Musul diye cevap verdi. Orayı size veriyorum ben de Kilikya’yı alıyorum. Kilikya’dan Türkler bizi nasıl kovdu bunu anlayabilmek için Franklin Bouillon’a müracaat etmek gerekir. O da, Versay Antlaşması’nın kendilerine yeteri kadar avantaj sağlamadığını ileri sürerek sızlanıp duruyordu. Bundan ben sorumlu değilim.”¹⁰⁹

Clemenceau’nun bu sözleri bize Musul’un niçin İngiltere’ye verildiğini ve Güney Anadolu vilayetlerimizin niçin tercih edildiğini gayet iyi açıklamaktadır. Ancak Fransa o esnada yaptığı büyük hatayı anlayamamış ve oyuna geldiğinin farkına varamamıştır.

Fransızlar Antep, Maraş, Urfa ve Adana bölgesine büyük bir istekle gelmiş ve işgal etmişlerdir. Ancak bu hevesleri fazla sürmeyecek, bir buçuk yıl sonra Anadolu’dan tamamen çekilmek zorunda kalacaklardır. Suriye Antlaşması üzerine

¹⁰⁹ Akbıyık. a.g.e.. s. 55.

Maraş, Antep ve Urfa'daki İngiliz birlikleri ile Fransız birliklerinin yer değiştirme görevi Kolonel De Piepape'ye verildi¹¹⁰.

Antlaşma ile ilgili olarak Harbiye Nazırı Cemal Paşa Kolordu Kumandanlıklarına bir telgraf çekmiştir. Cemal Paşa telgrafında, 1916 senesinde İngiliz temsilcisi Sir Edvard Grey ile Fransız temsilcisi Mösyö Cambon arasında yapılan antlaşma esas alınarak İngilizlerle Fransızların 1919 yılının 17 Eylülünde "Suriye İtilâfnamesi" adı altında bir antlaşma yaptıklarını bildirmiş ve antlaşmanın maddelerini telgrafta şu şekilde sıralamıştır:

1) Doğuda Fransız nüfuzuna dahil olması lazım gelen saha iki mıntıkaya ayrılmıştır. Bunlardan biri şimdiye kadar mevcut bulunan İngiliz kıtaları yerine Fransız kuvvetlerinin geçeceği mıntika, diğeri de Fransa tarafından işgal edilmemek şartı ile İngilizler tarafından tahliye olunacak mıntikadır. İtilâfname bu mıntikalardan birincisini, mavi mıntika, ikincisini ise A mıntikası adı ile adlandırmıştır.

2) Bu mıntikalardan birincisi Çukurova ve çevresini, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun bir kısmını ve Suriye'nin sahil mıntikasını ihtiva etmektedir ve sınırı Beyrut'un güneyinden başlar. Bu alanın hudutları, Beyrut'un güneyinden başlayarak doğuya ve sonra kuzeye doğru yönelir. Şam, Hama, Humus, Halep şehirlerini hariçte bırakır. Halep'ten, Urfa, Malatya, Harput şehirlerini içine alarak Sivas'a gider. Bu şehri de içine alarak doğru bir hat olarak güneye yönelir ve Mersin'in biraz batısında denize kavuşur.

¹¹⁰ Akbıyık, a.g.e., s. 53-57.

3) İkincisi ise, Halep, Hama, Humus ve Şam şehirlerini ihtiva eden mıntıkadır. Birinci mavi mıntıkada, Fransız memurları, kurulacak bir mahalli hükümetle arzu ettikleri gibi bir kontrol hakkına, direkt veya indirekt bir idare kurulmasında yetkili olacaklardır.

4) İkinci A mıntıkasında Fransızlar müstakil bir Arap hükümeti tanımağa mecbur olacaklardır. A mıntıkasında Fransa'nın malî ve iktisadî menfaatleri gizli tutulacak, Arap hükümeti yabancı müşavir veya öğretmen çağırmaya lüzum görürse bunları Fransa'dan getirecektir.

5) Musul ve havâlisi şimdilik yine İngilizlerin işgali altında kalacaktır.

6) Bütün bu havâlideki Fransız kıtaları, Beyrut'ta bulunacak olan Fransız Generali Gouraud'un emrinde olacaktır.

7) Mavi mıntıkada Fransızların Senegalli ve Cezayirlilerden mürekkep olmak üzere otuz bin kadar askeri bulunacağını ve bunun cengâver kabilelerle meskûn olan geniş mıntıkanın işgali için kâfi olduğunu, Kuva-yi Milliye merkezine yaklaştıkça tehlikenin artacağını, Maten gazetesi 29 Ekim tarihli nüshasında yazmaktadır.

8) General Allenby, Türklerin, Araplarla bir ittifak yapabileceğini, bu sebeple, mıntıkayı işgal esnasında çetin çarpışmalar yapmaya mecbur kalmamaları için, Araplarla uzlaşmalarını Fransızlara tavsiye etmektedir.

9) Bu İtilâfname, Emir Faysal'ın son defa Suriye'den Marsilya'ya gitmesinden bir gün önce akdedilmiş ve Faysal bunu tâdil ettirememiştir. Bu

Antlaşmadan Türkler kadar, belki Türklerden daha ziyade Arapların da nefret ettikleri açıktır. Emir Faysal'ın Paris gazetelerinde çıkan bir beyanatına göre, o taraflarda başka hiçbir ümitleri kalmaz ise haklarını silahla savunmaya başlayacakları anlatılmaktadır¹¹¹.

İngiltere bir taraftan bölgeyi Fransızlara devrederken, diğer taraftan Suriye'deki Arapları da onların aleyhine olarak silahlandırmaktaydı. Anadolu'da Türklerin Fransız işgalini kabul edemeyeceğini ve karşı koyacağını da İngilizler gayet iyi bilmekteydiler. Bütün bu olumsuz şartlara rağmen Fransa “doğudaki ölümüne” imza atmıştır¹¹².

Suriye İtilâfnamesi sonrası Antep'e gelen Fransız komutan ile Antep'te bulunan İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı Kilis, Antep ve Maraş'la ilgili bir bildiri hazırlamışlar ve bildiriye ilân edilmek üzere Kilis'e de göndermişlerdir. Bildiride şunlar belirtiliyordu:

1- Paris İtilâf Meclisinin kararı ile Antep Sancağını işgal eden İngiliz kuvve-i askeriyesi yerine Fransızlar kuvve-i askeriyesi gelecektir.

2- İşbu Fransız kuvve-i askeriyesi İngiliz kuvve-i askeriyesi gibi İtilâf kuvvetlerinin cümlesinin vekilleri olup salâhiyet ve vazifeleri cihetiyle İngiliz kuvve-i askeriyesinin Antep Sancağı'nı işgal ettikleri müddetçe mâlik oldukları salâhiyet ve vazifeleri tamamen aynıdır. Hizmetleri işgal edilen dairede ve İngiliz kuvve-i

¹¹¹ Karabekir, a.g.e., s. 351. Kitabın 1990 baskısında 5. madde bulunmamaktadır. Bu yüzden ilgili madde, İstanbul'da Türkiye Yayınevi'nin yayınladığı aynı adla anılan kitabın 1969 baskısından alınmıştır.

¹¹² Akbıyık, a.g.e., s. 58.

askeriyesinin sanki bir seneden beri yaptığı gibi inzibat ve asayiş bâki kalmaktan ibaret olacaktır. Şimdi herkes Müslüman olsun Hıristiyan olsun, yahut başka mezheplere tabi olsun temin edilir ki Antep, Maraş ve Kilis havâlisinin sakinleri güven içinde yaşayıp rahat bir surette kendi işlerine devam edebilmeliler.

3- Mütarekenamenin tayin ettiği veçhile işgal kuvve-i askeriyesi işgal ettikleri semtlerde Osmanlı hükümetini icrâat mevkiinde bırakacaklardır. Kuvve-i askeriyenin vazifesi yalnız kontrol etmektir. Şimdi intizam ile asayiş ve adâletin bâki kalmasını temin ettiği taktirde hükümet şeklinde değişiklik vukû bulamaz. Mütarekename ahkamınca işbu tertip, talimât-ı esasiye nevinden olup, Fransız askeriyesinin İngiliz idare-i askeriyesi yerine geçmesi münasebeti ile değişikliğe uğrayamaz. Hakikat halde bu iki idare-i askeriyeye salâhiyetlerini aynı kaynaktan almış oldukları sebepten ancak birdirler. Bu beyânâtın sıhhatine şüphe gösterenler yalnız asayişin düşmanları olmalıdırlar.

4- Umum ahali hangi mezhebe ve kavme ait olursa olsun en ufak endişeden berî olarak yaşayıp müttefikler tarafından verilecek kararları sakin bir tarzda bekleyebilirler. Ve bunu yapmak dahi vazifeleridir.

Beşinci maddede ise, “İngiliz ve Fransızlar arasında mevcut olan tabii ittifaka alâmet olmak üzere” denilerek, her iki işgal gücünün kumandanları bildiriye imza atmışlardır¹¹³.

¹¹³ ATASE, İSH, Kutu: 105. Gömlek: 101. Belge No: 101-4: Ahmet Rami. Hatıralar.

2. Fransızların Kilis'i İşgali ve İşgale Karşı Tepkiler

a. Fransızların Kilis'i İşgali ve Halkın Tepkisi

15 Eylül 1919'daki antlaşma gereği, Kilis'in Fransızlara devredileceğini haber alan Kilis halkı, büyük bir endişeye kapıldı. Çünkü Fransızların Adana bölgesinde yaptıkları zulüm, Türklere reva görülen tüyler ürpertici tecavüz ve cinayet haberleri her gün Kilis'e ulaşıyordu. Aynı zulümlerin Kilis halkına da tatbik edileceğinden korkuluyordu¹¹⁴. Halkın korktuğu başına geldi ve Fransızlar, 29 Ekim 1919 tarihinde içinde Ermenilerin de bulunduğu bir taburla Kilis'i işgal ettiler. Doğuda Neşet Efendi Hanı'na, batıda liseye, güneyde Nakşibendi Tekkesi'ne, kuzeyde Karataş Tepesine. şehir içinde de Debboy ve Abdi Ağa Hanı'na yerleştiler. Askerlik şubesini de basan Fransız askerleri, bütün belge ve defterleri yaktılar¹¹⁵. Fransız Kumandanlığı, Kaymakamlığa bir nota vererek, Ermenilerin bulunduğu kışla ile Belediye Hanı, Ahz-ı Asker Şubesi civarındaki bütün hanelerin tahliyesini istemiş ve tamamen tahliye edilen bu mahaldeki mevcut eşyayı da camilere nakletmişlerdir. Nakil sırasında eşyadan bir çoğu zâyi olmuştur¹¹⁶.

Halkın ileri gelenleri Fransız işgalini reddetmek ve olayı protesto etmek için büyük bir miting hazırlamışlardır. Tekke Camii avlusunda 29.10.1919 tarihinde öğle namazını müteakip yapılan mitinge on bin kişinin katıldığı iddia edilmektedir¹¹⁷.

¹¹⁴ Kilisli Kadri, a.g.e., s. 33.

¹¹⁵ Demirbaş, a.g.m., S. 18, Eylül 1959, s. 10.

¹¹⁶ ATASE, İSH, Kutu: 119, Gömlek: 76, Belge No: 76-2.

¹¹⁷ ATASE, İSH, Kutu: 270, Gömlek: 38, Belge No: 38-2.

İşgali protesto için bir diğer faaliyet de “Kaza Heyeti Namına Kilis Belediye Reisi Osman Fazlı” imzasıyla bir metin hazırlanarak 29.10.1919 tarihinde telgrafla Sivas’taki Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Temsiliyesine gönderildi. Telgrafta, Kilis arazisinin öteden beri Türklerle meskun olduğunun tarihen sabit olduğu, yabancılara karşı Türklüğün kalesi durumunda bulunduğu, bu topraklar üzerinde yaşayan Türklerin Osmanlı hâkimiyetinde kalmasının bir hayat meselesi olduğu, Osmanlı hâkimiyetinde kalmak için her türlü fedakarlığı etmeye hazır oldukları belirtiliyordu. “Şerâit-i mütareke ve Wilson düsturları hilafına Kazamızı işgal eden İngiliz kıtaat-ı askeriyesi asayiş-i mahalliyeyi bahane etmiş idiler. Ledel hamd (hamd olsun) şimdiye kadar emniyet-i umumiye-i ihlâl edecek bir vakayâ müşahede olunmamıştır” denilen bu mektupta kurtuluşun sonuna yaklaştık derken Fransız işgaline uğradıklarını belirten Kilisliler, “şu tecâvüzün adem-i husulünü ve vuku bulmuş ve bulunacak işgali bütün mevcudiyetimizle red ve protesto eyliyoruz. Ebediyen Türk ve Osmanlı kalmak ve yaşamak ve icap ederse bu uğurda fada-yi can etmek hakk-ı âmâlimizdir”¹¹⁸ diyerek Fransız işgalini protesto ediyorlar ve ebediyen bağımsız ve hür yaşamak ve Türk kalmak istediklerini haykırıyorlardı.

Kilislilerin bu bağımsız yaşama arzu ve isteklerine Heyet-i Temsiliye namına destek veren Mustafa Kemal, 31.10.1919 tarihinde gönderdiği cevâbî telgrafta, “Müstakil ve hür yaşamaya azmetmiş kahraman Kilislilerin mütareke ahkâmına mugâyir (aykırı) olarak ikinci bir işgalin haksızlığını protesto eylediklerine

¹¹⁸ ATASE, İSH, Kutu: 270, Gömlek: 38, Belge No: 38-2.

dair vâki olan işarât-ı âliyeleri (Mustafa Kemal burada telgrafta bildirilen ve on bin kişinin katıldığı ifade edilen Tekke Camii mitingini kastediyor) bâis-i fahr ve mert oldu (Kilis için kıvanç kaynağı ve mertlik göstergesi oldu). Amâl-i meşrûa-i millîmizi (meşrû millî emellerimizi) istihsal etmek azim ve kararında katiyetle devam, Teşkilât-ı Milliye'nin maksuda ve teşmîline (yayılmasına) ihtimam verilmesi lazımdır. Size her türlü muâvenet şartı dikkate alındı, efendim”¹¹⁹ diyerek Kilislilerin yanında yer aldığını göstermiştir.

İşgalin akabinde İşgal Kuvvetleri Kumandanı General Quérette, Kilis Kaymakamlığına bir yazı göndererek, bundan sonra “Maraş, Antep ve Urfa sancaklarının (tabii ki Kilis’in) Osmanlı-Fransız ortak idaresine tabi olacaklarını, fakat jandarmanın Fransız komutanlar emrinde; maliyenin de Fransız kontrolü altında bulunacağını”¹²⁰ bildirdi.

İşgal günlerinde halka karşı acımasız davranan Fransız askerleri taşrada bulunan ahaliye saldırarak silahlarını almışlar ve bazılarını da hapsedmişlerdir¹²¹.

İngiliz işgali döneminde kurulan ve adından daha önce söz ettiğimiz Heveskârân-ı Maârif Cemiyetinin faaliyetlerinden Fransızlar rahatsızlık duyduklarından cemiyet gözetim altında tutulmaya başlandı. Kilisliler de bir çıkış yolu olarak, ziraatla uğraşanların meslek kuruluşu görüntüsünü verdikleri “Çiftçiler Derneği” diye bir dernek kurmayı kararlaştırdılar. Merkez olarak Ziraatçı Halit’in odasında faaliyette bulunacak olan derneğin tüzüğü hazırlanarak Kaymakamlığa

¹¹⁹ ATASE, İSH, Kutu: 270, Gömlek: 38, Belge No: 38-1

¹²⁰ Tansel, a.g.e., C. III, s. 193.

¹²¹ ATASE, İSH, Kutu: 55, Gömlek: 47, Belge No: 47-1

resmen iletildi. Başta İşlâm Bey olmak üzere, Hafız Ahmet Mahir, Ahmet Remzi, Hasan Kamil Demirbaş, Mustafa Özkorkmaz, Avni Akkirkik, Kara Nazmi, Gazi Taşdemir, Hüseyin şaşmaz, Sait Baytaz, İhsan Alaattin, Mesut Remzi, Ziraatçı Halit, şerbetçi Durmuş, Kôr Rasih, Hacı Muhammed Oğulları Galip ve Sadullah, Abdullah, Tevfik ve Kavlak ile Uzun Oğlan gibi bazı şahsiyetler bu derneğin üyeleri idi¹²².

Bu sıralarda, ileride adından sıkça söz edeceğimiz Sakıp Bey Kilis'e gelerek, Çiftçiler Derneği üyelerinin daha faal çalışmalarını istedi ve cesaretli çıkışlar yaparak Fransızlarla derhal mücadeleye girilmesini tavsiye etti. Bazı kişiler bundan yararlanmak ve Cemiyetin faaliyetlerinden Fransızları haberdar ederek, onlardan yüklü miktarda para koparmak istediler. Durumdan haberdar olan ve cemiyetin deşifre edilen pek çok üyesi Fransızların hışmından kurtulmak için cemiyet merkezi yerine, Molla Recep Beyin yanında toplanmaya başladılar.

Ermeniler, Türk askerlerinin kadın giysilerine bürünerek etrafta dolaştıklarını, bu durumun kendileri için tehlike arz ettiğini söyleyerek Fransızları kışkırtıyorlardı. Bundan dolayı pek çok defa peçeli kadınlar Fransız askerleri tarafından rahatsız edilmişti. Bu cümleden olarak, Kasım 1919'da Senegalli bir Fransız askeri sarhoş bir vaziyette Cumhuriyet Caddesi'nde yürürken, bir kadına adını sorarak, peçesine saldıldı ve sarkıntılık etmeye kalkıştı. Olaya şahit olan Sakıp

¹²² Demirbaş, a.g.m., S. 18. Eylöl 1959, s. 11. Hasan Kamil Demirbaş, derneğin üyeleri içerisinde yer alan Mesut Remzi, Ziraatçı Halit, şerbetçi Durmuş, Kôr Rasih, Hacı Muhammed Oğulları Galip ve Sadullah, Abdullah, Tevfik ve Kavlak ile Uzun Oğlan adlı kişileri sıralarken bunları sonradan Fransızlarla işbirliği yapanlar olarak nitelendirmiştir. Bkz. aynı yer.

Bey, Fransız askerinin yakasına yapışarak öldüresiye dövmeye başladı. Galeynâna gelen halk, kendisini linç etmeye kalkıştı. Fransız askerleri arkadaşlarını kurtarmak için harekete geçince Türk jandarmaları ile Fransız askerleri karşı karşıya geldiler. Bir anda ortam gerginleşti. Çarşıda dükkanlar kapatıldı. Millî ve dini duyguları harekete geçen halk, hükümet konağı önünde toplandı. Jandarma Komutanı Yusuf Ziya Beye şikayette bulunuldu ve tedbir alınması istendi.

Jandarma Teğmeni Abdurrahim Efendinin emrine verilen jandarmalar, olay mahalline gönderildi. Türk jandarmalarını gören Fransızlar, geri çekildiler. Halk yatıştırılarak, gerekli tedbirler alındı. Fransızlar da suçun kendilerinde olduğunu bildiklerinden, olayların büyümemesi için özür dilediler ve suçlu askeri de hapis cezasına çarptırdılar¹²³.

b. Fransızların Kilis Halkına Hitaben Yayınladığı İnsanlık Dışı Bildiri

Olayların yatışmasını müteakip, Kilis'in ileri gelenleri harekete geçerek, Fransız İşgal Kuvvetleri Kumandanı nezdinde durum protesto edilmiş ve bu gibi olayların tekrarı halinde sorumluluk kabul edilmeyeceği bildirilmiştir. Fransız Kumandanı General Quérette ise ancak vahşî milletlere yakışacak bir tavır içerisine girmiş ve bir bildiri hazırlayarak şehrin kalabalık yerlerine asılmasını Kaymakamlıktan istemiştir¹²⁴. Bildiride :

¹²³ Ahmet Rami, Hatıralar; Demirbaş, a.g.m., S. 19, Ekim 1959, s. 6.

¹²⁴ Ahmet Rami, Hatıralar; Demirbaş, a.g.m., S. 19, Ekim 1959, s. 6; İpekçioğlu, a.g.e., s. 19-20.

1. Ne için taşıdığını araştırmaya bile lüzum görmeksizin üzerlerinde rovelver (tabanca) bulunan bir adamın sorgusuz sualsiz kurşuna dizileceği,

2. Kargaşalık çıkması halinde telef olacak veyahut yaralanacak bir Fransız askerine karşılık yerliden iki adamın kurşuna dizileceği ve bunların da kur'a ile belirleneceği,

3. Bir evden silah atılırsa o hanenin yıkılacağı,

4. Böyle bir durumun ortaya çıkması halinde Osmanlı hükümeti memurlarının idare ve hâkimiyet haklarının ellerinden alınacağı ve sokakların mitralyöz (makineli tüfek), bomba ve gazlı mermilerle ateş altına alınacağı¹²⁵, yazılı idi.

Bildiri üzerine 12 Ocak 1920'de toplanan Kilis Belediye Meclisi, Fransız, İngiliz, İtalyan, Amerika ve Japonya mümessillerine; Tasvir-i Efkâr, İkdâm, Sabah ve Yeni Gazete müdüriyetlerine bir protesto telgrafi gönderdi. Protestoda, insanlığa, hukuka ve uluslar arası kanuna aykırı olarak Fransız İşgal Kumandanı'nın Kilis'te ahali-i İslâm hakkında neşrettiği ve beşerin kabul etmeyeceği bu ilânın dünyaca duyulduğu, Fransız temsilcilerine teessüf ettikleri, Fransızların bu gibi hareketlerini tarih sahifelerine ve medeni âlemin vicdanlarına tevdi ettikleri, ifade ediliyordu¹²⁶.

¹²⁵ ATASE, İSH, Kutu: 104, Gömlek: 11, Belge No: 11(1-2); Bu bildiriye şu belgelerde de rastlanmaktadır: ATASE, İSH, Kutu: 109, Gömlek: 128, Belge No: 128(1-2); Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, C. IV, Ankara 1991, s. 154; Ahmet Rami, Hatıralar.

¹²⁶ ATASE, İSH, Kutu: 347, Gömlek: 156, Belge No: 156-1.

Bildiri halk üzerinde de derin etki bırakmıştır. Şehirde Ermenilerin tavırlarında değişiklik görülmeye başlandı. Fransızların Ermenilere silah dağıttıkları haberi ortalarda dolaşıyordu. Bazı aileler ise göçe hazırlanmaya başladılar¹²⁷.

Bu ilân karşısında boş durmayan Ahmet Rami Bey, olayı protesto etmek için Fransız İcrâ Kumandanlığına 21 Kasım 1919 tarihinde bir mektup göndermiştir. Mektubunda; Fransızların halkın hissiyatından anlamadıkları, memlekette ihtilâl ve karışıklık çıkaracak yerde, düşünmeden ilân ettikleri bildiri ile nasıl bir meziyete ve iktidar anlayışına sahip olduklarını, söylüyor, ve mektubuna devamla, “birkaç gün evvel sizin askerleriniz ve Ermeniler tarafından Müslümanlara tecavüzde bulunuldu. Halk sizinle Ermenilerin ihtilâl çıkaracağınız (ve böylece buralara Ermenilerin yerleştirileceği) kanaatindedir”, diyerek “Türlere alçakça bir tecavüz vukû bulduğu taktirde, onlar kayıtsız kalamazlar. Çünkü Türkler medenîdirler, vahşî değildirler”, sözleriyle onlara medeniyet dersi vermiştir.¹²⁸

c. Bildiriye Karşı Protesto Telgrafları ve Mustafa Kemal’in Tepkisi

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Milliye-i Vatan Cemiyeti, yukarıda içeriğini belirttiğimiz ve Fransız İşgal Kuvvetleri Komutanı tarafından yayınlanan bildiriye Hükümete ve İçişleri Bakanlığına göndererek bu vahşice davranışlara engel olunmasını istemiş ve şöyle demiştir:

“Kilis Kuvve-i İşgaliyesi Kumandanının bu beyannamesinin hemen geri aldırılması, orada kemâ-kân (eskisi gibi) Osmanlı memurlarının hâkimiyetlerinin idâmesi hususuna bezl-i makdiret olunması (yoğun mesai harcanması), aksi takdirde

¹²⁷ Ahmet Rami, Hatıralar.

¹²⁸ Ahmet Rami, Hatıralar.

vazife-i milliyemizin bütün icâbâtıyla bizzarûr îfasına azmedileceği mâruzdur.”¹²⁹ Görüldüğü üzere, bildirinin geri aldirılması için Osmanlı hükümeti’nin gerekli girişimlerde bulunması isteniyordu. İtilâf devletleri nezdinde bu durumu protesto ettiklerini bildirerek, Osmanlı memurlarının hâkimiyetlerinin geri verilmesine ve millî görevlerinin bütün gerekleriyle yerine getirilmesine azmettik diyerek, bu kutsal mücadelede Padişahın, Hükümetin ve İçişleri Bakanlığının kendilerine yardım etmesini istemişlerdir.

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Milliye-i Vatan Cemiyetinin bu telgraflarına cevap olarak, 4 Şubat 1920 tarihinde İçişleri Bakanlığından bir telgraf gönderildi. Bu telgrafta Anadolu Kadınları Müdafaa-i Milliye-i Vatan Cemiyetinin yönetim kurulunun kendisine gönderdiği ve işgallerden üzüntü duyduklarını anlatan telgrafi aldıkları bildirilerek: “Teessürât-ı âcizâneme iştirak edilmek suretiyle gösterilen eser-i insaniyetten cidden mütehasıs oldum. Teşekkürâtımın kendilerine tebliğini rica ederim”¹³⁰ denilmektedir.

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, yine Kilis’te Fransızların halka reva gördükleri muameleyi dünya kamuoyuna da duyurmaya çalışmış ve 24 Aralık 1919’da İngiltere, Fransa, Amerika ve İtalya temsilcilerine bir telgraf çekilmiştir. Telgrafta şöyle deniyordu:

“Üzerinde rovlar bulunan bir kişinin sorgusuz sualsiz ne için taşıdığı bile incelenmeden kurşuna dizilmesi, ayrıca bir kargaşalık çıktığında ölen veya yaralanan

¹²⁹ Leyla Kaplan, Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilâtlarda Türk Kadını (1908-1960), Atatürk Araştırma Merkezi Yay.. Ankara 1998, s. 96.

¹³⁰ Kaplan, a.g.e., s. 96-97.

her Fransız askerine karşılık yerli halktan iki kişinin kurşuna dizilmesi, Osmanlı hükümetinin memurlarının nüfuzlarının sarsılması, memurluk görevlerinin engellenmesi. sokakların mitralyöz, bomba, gazlı obüslerle süpürülmesi, gibi alınan tedbirlerle dünyada emsali görülmemiş, bugüne kadar Afrika'daki vahşilere bile tatbik edilmemiş insanlık dışı muamele yapılmıştır. Asırlardan beri şanlı bir tarihe ve medeniyete sahip olan Müslümanlara karşı kötü muamele edilmesi, Müslümanların Afrika vahşilerinden de aşağı tutulmakta olduğu fikrini uyandırmaktadır. Özendikleri ve istedikleri Batı Medeniyetinin henüz bizim vâkif olduğumuz yeni bir usul işgal ve idaresi bundan ibaretse, bu cihetin bütün dünyaya ilânını rica ederiz. Aksi halde Avrupa ve Amerika'nın her medeni tanıdığımız milletleri nezdinde yayınlanan beyannameyi şiddetle protesto eyeriz"¹³¹.

Viranşehir Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti de Kilis'in işgali üzerine çeşitli devletlere bir protesto telgrafi çekmiştir. Telgrafta, Kilis'in işgali kınanarak, Fransız askerlerinin, İslâm olmaktan başka kabahati olmayan halka birçok işkence ve haksız muamele yaptığı, anlatılıyordu. Fransızların bu hareketlerinin kınanmasını isteyen telgrafta, bunların insanlık ve medeniyetle ilgisi olmadığı, kendilerinin dökülen kanların sona ereceklerini zannettikleri, halbuki bunun böyle olmadığı, söyleniyor; halka, hayvanlara bile yapılmayacak muamele ve işkenceler yapılmakta olduğu vurgulanıyordu. Meydana gelen insanlık dışı olayların Avrupa devletlerince hoş karşılanmasının mümkün olmayacağına inandıklarını, evlatlarının yaşamasını sağlamak için mücadele edeceklerini dünyaya ilân ettiklerini

¹³¹ Kaplan, a.g.e., s. 98.

ve Fransızların kötü muamelelerini protesto ettiklerini, bildirerek, “Aksi halde biz de hak ve hukukumuzu Cenab-ı Hakk’a istinâd ederek evlatlarımızın temin-i hayat ve muhafaza-i namus için irade-i milliye dairesinde müdâfaaya teşebbüs etmelerini bütün mevcudiyetimizle teşvik edeceğimizi beyan ve bu babdaki irâka-i dumûun (akıtılan kanların) müsebbiplerine ait kalacağından mârû’l-arz (belirtilen) cinayetleri protesto ve Avrupa medeniyetinin adl-i adalet kârilerini (okuyucularını) bekleriz”¹³² denilmektedir.

Mustafa Kemal, Kilis’te Fransızların halka reva gördükleri bu muameleyi haber alınca Heyet-i Temsiliye adına, 4 Ocak 1920 tarihinde Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine bir telgraf çekerek şunları ifade etmiştir:

“Kilis Kasabasındaki Fransız İşgal Kıtası Kumandanının ahalî-i İslâmiye kardeşlerimize hitaben neşrelediği bervechiâti beyanname (yukarıda verdiğimiz dört maddelik bildiriye kastediyor) Sivas’da müteşekkil “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Milliye-i Vatan Cemiyeti” tarafından İtilâf mümessilleri nezdinde protesto edilmiştir”. Mustafa Kemal telgrafında ayrıca, vahşî kavimlere bile bu asırda tatbikini vicdan-ı beşerin kabul etmeyeceği bu zalimce tedbirlerin bütün Heyet-i Merkeziyelerce protesto olunmasını tavsiye etmiştir.¹³³

¹³² Bekir Sıtkı Baykal, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, AAM Yay., Ankara 1986, s. 45-46.

¹³³ Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, C. IV, Ankara 1991, s. 154.

B. İşgaller Karşısında Mustafa Kemal'in Önerdiği Savunma Taktiği

Üzerinde durulması gereken önemli bir konu da, ülkenin pek çok yerinin ve özellikle güneydeki işgal olaylarının vahâmeti karşısında, askerler terhis edildiği ve Erzurum'daki 15. Kolordunun dışında düzenli bir ordu kalmadığı için nasıl bir tavır alınacak ve ne şekilde direniyecek, karşı konulacaktı? Güneyde pek çok yerleşim yerinde gerilla savaşı yöntemine başvurulmuştu. Antep'te ise “şehir savunması” ve “cephe savaşı” taktiği uygulanmıştı. Bu konuda Mustafa Kemal'in ve komutanların görüşü nasıldı? Mustafa Kemal ile bazı komutanların işgaller karşısında nasıl davranılacağı ile ilgili görüşlerinin aynı olduğunu belgelerden anlamaktayız. Bu bağlamda, Mustafa Kemal'in 25 Ocak 1920 tarihinde bütün kolordulara gönderdiği bir şifre telgrafta:

“...Fransızlara karşı ayaklanma harekâtının şekli Fransız kuvvetlerinin hepsini ayrı ayrı ve birden bire buldukları yerde kuşatmak ve bundan sonra büyük Kuva-yi Milliye kitlelerini yavaş yavaş çeşitli yerlerde toplayarak ve ufak garnizonlardan başlamak suretiyle onları daha sonra esir ve yok etmektir. Kuşatma önlemleri demir yolu köprülerini ve tünelleri atmak, yolları işlemeyecek duruma getirmek, her Fransız kuvvetinin her ulaşım yolunu seyyar müfreze ile kesmek, her Fransız kuvvetini ne kadar az olursa olsun kesinlikle bir kuvvetle tutuşturılmaktan ibarettir. Bu ayaklanma şeklinde kesin olan başarının sırrı ulaşımın devamlı kesilmiş bulunmasındadır”, diye gerilla savaşının özelliklerini hatırlattıktan sonra, “cephe kurulması gibi bizim için düşmandan daha çok özveriye ihtiyaç olan ve siyasî sakıncalar davet edebilen düzenli usullerden de bu şekilde mümkün olduğu kadar kaçınılmış olur.” demiştir. Yine aynı şifre telgrafta, Antep bölgesindeki Fransızlara

karşı yapılacak olan savunma savaşları ile ilgili olarak da, “Onüçüncü Kolordu aynı zamanda Antep Fransız Bölgesine karşı da faaliyete geçecektir. Faaliyet tarzı dördüncü maddede (telgraf madde madde yazılmış olup, yukarıdaki gerilla savaşı ile ilgili verdiği taktik bilgiler 4. maddede yer alıyordu.) bildirildiği gibi ulaştırma ve temas müfrezeleriyle yapılacaktır”¹³⁴ demiş ve böylece gerilla savaşı yapılmasını istemiştir.

Kazım Karabekir Paşadan Mustafa Kemal’e gönderilen 29 Ocak 1920 tarihli şifre telgrafta da gerilla savaşı yapılması ile ilgili, “Fransız işgaline karşı gerilla (savaşı) yapılması çok uygun olur”¹³⁵, diyerek Mustafa Kemal’in gerilla savaşı taktiğini desteklediğini göstermiştir.

14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşadan 20. Kolordu Komutanı aracılığı ile Heyeti Temsiliye Başkanlığına 26/27 Ocak 1920 gecesinde, 25 Ocak 1920 tarihli Mustafa Kemal’in şifre emrine cevap olarak “Söz konusu girişim hakkındaki yüksek görüşünüze tamamen katılıyorum. Ve bu gibi girişimlerde düşman kuvvetleri hedef alınmakla birlikte ve düşmanın özellikle en zayıf noktalarından olan, ekonomik açıdan hasma en büyük zarar verilmiş olmak üzere; demir yolları ve telgraf hatlarıyla, düşman vatandaşı bulunanların servetlerine, ticarî kuruluşlarına özetle her türlü ticarî ve iktisadî hayatına azami derecede zarar verilmesinin, yararlı olacağını bir görüş olarak arz ederim. Bütün yiyecek maddelerinin ve hasmın ihraç etmekte bulunduğu hammaddelerin, yurtiçine gönderilmesi ve bu mümkün değilse yok edilmesi yani, çok ciddi bir ekonomik savaş yapılmasının en etkili silahlardan

¹³⁴ HTVD, Yıl: 5, S. 15; Mart, 1956, Ankara 1956, Vesika No: 383; Kürşat, a.g.m., s. 30.

¹³⁵ HTVD, Yıl: 5, S. 15; Mart, 1956, Ankara 1956, Vesika No: 384; Kürşat, a.g.m., s. 32.

biri olacağı ve ancak bu harbe Bolşeviklik niteliği verilmemek üzere şimdilik yalnız Fransız kuvvetlerinin zulüm yaptığını ve bağımsızlık haklarımıza saldırmakta olduğu bölgelere kısıtlanması için saldırıların devamı halinde diğer bölgelere de yayılması demeçleriyle tehdit edilmeleri uygun olacağı görüşlerinde bulunduğumu arz ederim”¹³⁶, sözleriyle gerilla savaşı yapılması konusunda Mustafa Kemal’in görüşlerine tamamen katıldığını belirtmektedir.

C. Fransız İşgaline Karşı Kilis’te Kuva-yi Milliye Teşkilatının Kurulması

1. Sivas Kongresi’nde Güney Cephesiyle İlgili Alınan Kararlar ve Uygulamaya Konulması

Mustafa Kemal’in Anadolu’ya geçmesini müteakip 8 Ağustos 1919’da - memleketimizi haksız olarak işgal eden İtilâf devletlerine karşı, Türk istiklalini korumak için- millî kuvvetlerin kurulmasını, devlet ve milletin kendi iradesine hâkim olmasını Türk milletine bildirdi. Komutanların, emir dahi verilse, güvenilir kişiler yerlerine geçmedikçe, komuta kademelerini bırakmamaları orduya emredildi¹³⁷.

Mustafa Kemal’in sözünü ettiği ve İtilaf devletleri tarafından işgal edilen güney vilayetlerinin bu durumuna, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kayıtsız kalması beklenemezdi. Adana, Maraş, Urfa ve Antep’in Anadolu’dan koparılması ve Ermenilere verilerek Fransa himayesinde bir

¹³⁶ HTVD, Yıl: 5, S. 15; Mart, 1956, Ankara 1956, Vesika No: 385; Kürşat, “Türk Millet Mücadelesi’nde Gerilla”, s. 32.

¹³⁷ TİH, IV, s. 63.

Ermenistan meydana getirilmek istenmesi karşısında faaliyete geçti. Düşmana karşı koymak için millî teşkilâtın kurulması çalışmalarına başladı.

Sivas Kongresi'nin tespit ettiğine göre, bu günlerde işgal bölgesinde meydana gelen olaylar ve yapılan saldırıların panoraması şu şekildeydi:

1) Fransız ve İngiliz memurları ve bunlar tarafından yardım gören Ermeni komitelerinin ve bunlara dayanarak, Türklerin millî hislerini rencide etmekten çekinmeyen ve hatta zevk alan Ermenilerin saldırıları.

2) Türk vatanının diğer yerlerinde olduğu gibi özellikle, Diyarbakır tarafları ile Halep ve Suriye bölgelerindeki Ermenilerin göçünü temin ederek, kolaylaştırarak, buralarda (Adana, Maraş, Antep dolaylarında) Ermenilerin çoğunluğunun sağlanmaya çalışılması.

3) Yabancı ve özellikle Fransız üniforması ile Ermeni kıtalarının buralara gönderilmesi ve buralardaki Ermenilerin de yabancı kıtalara katılması suretiyle takviye edilmesi.

4) Siyasî, sosyal, ekonomik ve her türlü baskılarla Müslümanların zor duruma sokulması ve üstünlüklerinin yok edilmesi ve daha sonra da göçe zorlanmaları. Ayrıca bölgedeki halk arasında nifak çıkarıp birlik ve beraberliğin bozulmasını sağlama ve yabancı himayesini zorla kabul ettirme çabası¹³⁸.

Bu gelişmeler karşısında, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Güney Cephesi ile ilgili olarak bazı kararlar aldı. Bölgedeki Ermeni emellerini durdurmak, işgallere son vermek ve bölgede yaşayan Türk halkının

¹³⁸ TİH, IV, s. 64.

haklarını korumak amacıyla işgal bölgesi üçe ayrıldı ve kolordulara şu şekilde taksim edildi:

Birinci bölge: Develi, Niğde, Ulukışla, Lamas Çayı ile Bahçecik-Kozan-Osmaniye hattı arasındaki bölge. Bu bölgenin sorumluluğu XX. Kolordu ile bölge içindeki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine verildi.

İkinci bölge: Birinci bölgenin doğu sınırı (hariç) ile Adıyaman-Samsat-Birecik (hariç) Antep-Kilis (dahil) hattı arasındaki bölgedir. Buranın kontrolü de III. Kolorduya ve bölge içindeki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine verildi.

Görüldüğü gibi, Kilis'in dahil olduğu ikinci bölgenin idaresi Sivas'ta bulunan III. Kolorduya ait bulunuyordu.

Üçüncü bölge ise, İkinci bölgenin doğusunda İran sınırına kadar uzanan arazi olup, burasının idaresi de XIII. Kolordu ve bölge içindeki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine verildi.

Kolorduların teşkilatlanma şekilleri ve çalışma yöntemleri de şöyle olacaktır: Her kolordu kendisine verilen bölgeyi, ikinci derecede bölgelere ayıracak, her bölge için en yakın yerde birer teşkilât merkezi kurulacaktır. Bu merkezler muhabere ve cephanе üssü olacaktır. Bölgenin durumu incelenecek ve işlerin güvenli yürütülmesi sağlanacaktır. Teşkilâtın gizli tutulması esas olacak ve teşkilâtın güvenliği de müfrezeler ve emniyet kuvvetleri oluşturulup vazifelendirilmek

suretiyle sağlanacaktı. Bu bölgelere gönderilecekler azami derecede fedakâr ve dürüst subay ve siviller olacaktı¹³⁹.

Heyet-i Temsiliye tarafından halk arasında morallerin bozulmaması ve asayişin korunması için özellikle, Maraş ve Antep bölgelerine şu direktifler verildi:

“Göç yasaktır. Arazi ve emlak ancak Türklere satılacaktır ve yabancılarla Hıristiyanların araziye sahip olmalarına meydan verilmeyecektir. Halk arasında gayet samimi bir birlik ve beraberlik kurulmasına çalışılacak, herkes birbirine mili maksatlar uğruna, mâlen ve bedenen yardımla görevli tutulacaktır. Köyler ve nahiyelerde yardım sandıkları meydana getirilerek millet uğruna çalışan personele ve ailelerine yardım yapılacaktır. Millî amaca hizmet edecek, halkı aydınlatacak öğretmenler görevlendirilip mektepler açılacaktır. Türk olmayanlar hakkında sıkı bir boykot tatbik olunacak, alışverişler Türkler arasında yapılacaktır. Jandarma, polis, orman, köy ve çarşı bekçiliği ile her türlü kolculuk hizmetlerinde Türklerin bulunması sağlanacaktır. Bu kuvvet personelinin kesin olarak sıkı bir disiplin altında tutulması lazımdır. Teşkilât personelinin güvenle çalışması için her türlü emniyet tedbiri alınmalı ve şahsî güvenlikleri sağlanmalıdır. Bu cümleden olarak teşkilâta karşı koyan nüfuzlu şahısların etkisiz bırakılmasına çalışılacaktır. Millî kurulların idaresi kesinlikle subay ve astsubaylara, özellikle hizmete layık tecrübeli kişilere verilmeli ve bu maksatla kolordu bölgelerinden seçilerek gönderilmelidir.”¹⁴⁰

¹³⁹ ATASE, İSH, Kutu: 350, Gömlek: 108, Belge No: 108-1; TİH, IV, s. 65.

¹⁴⁰ TİH, IV, s. 66.

Bu esaslar çerçevesinde Millî ordunun oluşturulmasına başlanacaktı. Teşkilâtlanmada göz önünde bulundurulacak önemli noktalar için de şu direktifler verildi:

“Millî ordu teşkil edilecektir. Bu teşkiller ne kadar gizli kalırsa o kadar başarılı olur. Bunu İslâm cemaati teşkilleri şeklinde kurmak ve milleti İslâm mabetleri etrafında birleştirerek, hukukun korunması amacına dinî ve ruhanî esaslarla kutsal bir şekil vermek pek çok başarı sağlar.

Bu esasa göre, cami veya mescidi olan her köy ve mahalle bir piyade takımı olarak sayılarak bu takımın idaresi mescidin imamı ve müezzini veya köyün hocası gibi din adamlarına veya bu sıfatı takınacak olan gönüllülere teslim edilecektir. Sayısı fazla olacak takımlara komutan tedariki mümkün olmazsa terhis edilmiş kudretli çavuş veya başçavuşlardan faydalanılır. Her nahiye merkezi bir ve her kaza merkezi (vilayet ve sancak merkezleri dahil) bir tabur heyeti teşkil edecektir. Askerlik şubesi başkanları ve tabur askerlik şubelerindeki subaylar da bölük komutanı olarak atanırlar.

Cami ve mescitlere veya buraya yakın ve gizli yerlere veyahut da kontrol altında olmayan askerlik şubesi depolarına gizlemek üzere hazırlığa başlamışlardır. Millî ordunun iskeletini, takım, bölük, tabur teşkilâtı vücuda getirecektir. Sonra genel bir plan gereğince bunların seferberliği kolaydır. Bu maksatla kolordular, bölgenin durumunu göz önünde tutarak bir yönetmelik hazırlamalıdır. Gönüllü müfrezeler, saldırıya uğrayan köy ve kasabaları savunamayacak kadar zayıf ise heyetin karar ve

askerlik şube başkanlıklarının emri ile bu köy ve kasabalardaki millî ordu takımları gizli bir suretle silah altına alınabilir.

Hükümet ve bölge heyetlerinin ve askerî kurulların millî teşkillere üstün derecede yardımda bulunması şarttır.”¹⁴¹

Bu kararlar dahilinde, işgal altındaki bölgelerde millî teşekküller kurulmaya başlandı. Bu kararlar bölgedeki teşkilâtlanmada etkili olmuştur. Artık İstanbul Hükümeti karar mercii olmaktan çıkmış, Anadolu’da gelişen millî harekete Heyet-i Temsiliye yön vermeye başlamıştır. Artık Türk milletinin geleceğini, Anadolu’da oluşmaya başlayan yeni idare belirleyecektir.

Maraş ve Antep bölgesinin¹⁴² kurtarılması ve organize edilmesi için Elbistan merkez olarak seçildi. Bilindiği gibi Elbistan işgal altında değildi. Sulh Hakimi Ali Rıza Bey ve arkadaşlarının gayreti ile Elbistan’da kuvvetli bir Heyet-i Merkeziye teşkili ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. Mustafa Kemal, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ali Rıza Beye gönderdiği bir yazıda, millî teşkilâtın yaygınlaşmasının dışarıya karşı pek mühim ve lehte tesir yaptığını, şu anda en önemli işin, işgal altında bulunan yerlerdeki teşkilâtı genişletmek ve ahaliyi işgal aleyhine teşvik etmek, düşmanları zora sokmak olduğunu belirttikten sonra, Malatya’dan bir süvari bölüğü ile iki mitralyöz (makinelî tüfek) bölüğünün Elbistan’a doğru hareket ettiğini, bu kuvvetin millî teşkilâtın dayanağı olacağını ve Elbistan deposundaki silah ve teçhizatın Kuva-yi Milliye’ye dağıtılmasına karar

¹⁴¹ TİH. IV. s. 67.

¹⁴² O yıllarda Kilis Antep’e bağlı olduğu için yararlanılan kaynakta geçmemesine rağmen planın Kilis’i kapsadığı kesindir. Bkz. Akbıyık, a.g.e., s. 158, 160-162.

verildiğini bildirdi. Ayrıca Mustafa Kemal tarafından istifa etmiş subaylardan Selim Bey (Yörük Selim) ve Asaf Bey (Kılıç Ali Bey) de bu bölgeye gönderildi.

Heyet-i Temsiliyenin verdiği direktiflere göre, Müdafaa-i Hukuk teşkilâtı, işgal altında bulunmayan yerlerde serbest yapılacak, işgal altındaki yerlerde ise Cemiyet-i İslâmiye teşkilâtı namı ile ve gizli surette yapılacaktı. Bu, özellikle Maraş ve Antep'te uygulanacaktı. Asker Alma Şube Reisleri, bulunduğu kazanın Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin çalışmalarını takip edecek ve idareye yardımda bulunacaktı. Asker alma şubesi subayları muayene bahanesi ile şube dairelerinde millî bir orduyu oluşturacak erlerin ve silahların mevcudunu tespit edecekti. Her yerde, Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin öncülüğünde, mahallin ileri gelenlerinin şahsî yardımı ve asker alma şubelerinin nezaretinde olarak, millî taburların esasî hazırlanacak, asker ve silah mevcudu ile ihtiyaç derecesi tespit edilip III. Kolorduya bildirilecekti. Her şube bir tabur kuvvet çıkaracaktı. Subayların tespiti ve mahalline bildirilmesi III. Kolordu merkezince yapılacaktı. Millî taburların icabında toplanabilmesini temin için ayrıca emre hazır millî müfrezeler bulundurulacaktı. Bu her mahalledeki Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin göreceği lüzum ve ihtiyaca göre takdir olunacak ve bunların idare ve iâşeleri kendi mahallerince sağlanacaktı.

Heyet-i Temsiliyenin verdiği direktiflerin devamında şöyle deniyordu: Şimdiye kadar Maraş ve Antep vilayetlerini teşkil eden Elbistan, Maraş, Antep, Pazarcık, Çardaklı, Rumkale ve Kilis'te mevcut veya sonradan kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin kimlerden oluştuğunun tesbit edilmesi, işlerinin araştırılması ve kendileri ile haberleşerek duruma dair bilgi alınması gereklidir.

İkinci olarak bunların teşkilâtı ne derece oluşmuştur, bu takip edilerek tamamlanmalıdır. Ayrıca millî ordu teşkilât defterleri, şubelerce bir an evvel hazırlanmalı ve bir nüshası III. Kolorduya gönderilmelidir. Özel haberleşme Elbistan Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi vasıtası ile yapılacak ve sonuçtan III. Kolordu Kumandanlığına bilgi verilecektir.

Elbistan'a gönderilen Kılıç Ali, Yörük Selim ve Binbaşı Suzi beyler ile Maraş'tan gelenler çalışmaları organize ettiler¹⁴³.

2. Kilis'te Kuva-yi Milliye'nin Teşkili ve Fransızların Tepkisi

Sivas Kongresi'nde Güney Cephesi ile ilgili alınan kararlar sonrası, Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak gönderdiği bir bildiri ile ülke genelinde kurulmakta olan Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin faaliyetlerinin ve millî kurtuluş hareketinin başlamış olduğunu bildiriyordu. Öbür taraftan, Fransızların Kilis'teki terör, baskı ve yıldırma hareketleri de işin içine girince, Heyet-i Temsiliye kararlarına uygun olarak yukarıda sözü edilen ve daha önce pasif direniş hareketlerinde bulunan Cemiyet-i İslâmiye ile Heveskârân-ı Maârif Cemiyetinin faal üyeleri örgütlenerek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında programlı bir şekilde çalışmalara başladı¹⁴⁴.

Fransızlar açısından Kilis'in stratejik önemi çok büyüktü. Bölgede aylarca Fransızlarla çarpışan ve ileride adından çokça söz edeceğimiz Polat Beyin hatıralarında belirttiği üzere, Fransızlar Kilis'i İstiklal Harbi'nde bizimle barış

¹⁴³ ATASE, İSH, Kutu: 350, Gömlek: 73, Belge No: 73-1; Akbıyık, s. 158, 160-162.

¹⁴⁴ TİH, IV, s. 79.

yapıncaya kadar bütün Kilikya işgal bölgesinin harekât üssü olarak seçmişler ve kullanmışlardır. Gerek saldırı ve gerekse savunma, bütün hareketlerini buradan sevk ve idare etmişlerdir¹⁴⁵. Kilis'in bu stratejik önemi sebebiyle 1920 yılı başında Fransızlar ordu merkezini buraya nakletmiş ve askerlerin büyük bölümü de Adana'dan Kilis'e getirilmiş ve tahkimâta başlanmıştı¹⁴⁶. Fransızlar halk üzerindeki baskılarına da devam ediyorlar ve halkın elindeki silahlara el koyup sahiplerini de aç bîlaç hapsediyorlardı¹⁴⁷.

Bu ortam içinde doğan Kilis Kuva-yi Milliyesi'nin teşkilinde büyük emekleri olanların başında **Şahin Bey**¹⁴⁸ gelmektedir. Şahin Bey, Molla Recep Beyin

¹⁴⁵ Kâmil Polat, "Milli Mücadelede Kilis ve Havâlisi", Malûl Gaziler Mecmuası, S. 3, Mayıs 1956, s. 12.

¹⁴⁶ ATASE, İSH, Kutu: 202, Gömlek: 166, Belge No: 166-1; HTVD, Yıl: 5, S. 17; Eylül 1956, Ankara 1956, Vesika No: 428.

¹⁴⁷ ATASE, İSH, Kutu: 203, Gömlek: 21, Belge No: 21-1.

¹⁴⁸ Şahin Beyin asıl adı Mehmet Sait'tir. 1293 (M. 1877)'de Antep'te doğmuştur. Şu anda Gaziantep Şahinbey nüfus kütüğünde Kurbu Bostancı Mahallesi, C. 74, Hane No: 53, Birey sıra No: 2'de kayıtlı olduğu, Şahinbey nüfus idaresinde yaptığım araştırmalardan anlaşılmıştır. Babası Abdullah Efendi, annesi Ayyuş (Ayşe) Hanımdır. Tellâk (Dellâk) oğullarındandır. Şinasi Çolakoğlu, Şahin Beyin Tırlıklı Oymağından olduğunu, şimdilerde Suriye topraklarında kalan Bab ilçesinin Zilif Köyünde doğduğunu, Elbeyli Aşireti yaşlılarının iddia ettiklerini söylüyor. Bkz. Çolakoğlu, a.g.e., s. 87. Dört yaşında yetim kalmış, annesi Elbeylioğlu Abdülkadir Efendi ile evlenmiştir. Mehmet Sait, dayısı Sipahi Hacı Kara Mehmet Sait'in yanında büyümüştür. Rüştüyede okumuş, daha sonra tabaklık yapmıştır. Mehmet Sait büyüünce, annesi onu askere gitmesin diye yetim bir kız olan Zeynep ile evlendirmişti. İzzet-i nefsi çok yüksek olan Mehmet Sait bir hadise dolayısıyla komşusu Fahrettin Hocanın bir sözünü hazmedemeyerek sözü îade etmiş ve bu defa Fahrettin Hocanın bir müdahalesi ile asker edilerek Yemen'e sevk edilmişti. 1899'da er olarak Yemen'e gitmiş, burada gösterdiği gayret, üstün cesaret ve atılganlığı sayesinde Başçavuş olmuştur. Başçavuş iken mensup olduğu alayla Ayn-ül Cebel denilen bir kalede Araplar tarafından sarılmıştır. Muhasara uzun sürmüş, erzak bitmiş, cephane azalmış, alay komutanı da şehit olunca açlık ve sefaletten bitap düşen birlikler arasında Araplara teslim olmak eğilimi belirmeğe başlamıştır. Mehmet Sait, birkaç arkadaşıyla teslim olmak isteyenleri

(Yüzbaşı Mehmet Fehmi) Yemen'den arkadaşı olup, 1920 Şubat ayının başlarında esaretten kurtulup Kilis'e gelmiş ve Molla Recep ile buluşmuştur. Kilis'teki gizli direniş örgütünden ilham alan Şahin Bey, Antep'e giderek Heyet-i Merkeziye üyeleriyle görüşmüştür¹⁴⁹. Şahin Bey Heyet-i Merkeziye azasından Muhtar Beyin samimi ve eski bir dostu idi. Şahin Beyi yakından tanıyan Muhtar Bey onu çalışma arkadaşlarına tanıttı. Heyet-i Merkeziye kendisine "Kilis Yolu Kuva-yi Milliye Komutanlığı" görevini teklif etti. Şahin Bey bu teklifi bir vatan vazifesi olarak memnuniyetle karşılamış, hemen yeni vazifesinin başına hareket etmiştir.

Antep savunmasını her şeyin üstünde tutan Şahin Bey Çapalı Köyü'ne giderek burayı merkez yapmış ve köyleri dolaşarak 100 mevcutlu bir kuvvet teşkil etmiş, bir süre sonra da Ulumesere Köyü'nü kendine karargâh yapmıştır¹⁵⁰. Şahin Bey Kilis'e bağlı yerlerde Fransızlara karşı milis kuvveti oluşturmaya başlamış,

yakalayıp hapis etmiş ve bir gece karanlıktan faydalanarak çok sarp ve çetin bir geçitten askerleri muhasara alanı dışına çıkarmak suretiyle alayı kurtarmıştır. Bu fevkalade hizmetine karşılık olarak Ordu Kumandanlığınca Mülazım-ı Saniliğe (teğmen) terfi ettirilmiştir. Terfisine cevap gelmeden terhis olunarak Antep'e gelmiş, teğmenliği kendisine Antep'te tebliğ edilmiştir. Şahin Bey, 1911'de Trablusgarb Savaşı'na gönüllü olarak katılmış, Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale, Romanya, Filistin cephelerinde savaşmış, Sina-Filistin Cephesi'nde İngilizler tarafından esir edilerek bir sene Mısır'da kalmıştır. 1919 yılında İstanbul'a dönen Şahin Bey, Ali Rıza Paşa Kabinesinde Harbiye Nâzırı olan Cemal Paşadan bir vazifeye tayinini istemiş, bunun üzerine Birecik Askerlik Şubesi Başkanlığına tayin edilmiştir. Yeni vazifesine hareket eden Şahin Bey, önce Sivas'a uğramış, Heyet-i Temsiliye'den gereken talimatı aldıktan sonra Antep'e gelmiştir. Şahin Bey hakkında daha geniş bilgi için bkz. Hulusi Yetkin, Gaziantep Tarihi ve Davaları, Gaziantep 1968, s. 30-36; Çolakoğlu, a.g.e., s. 87; Ali Nadi Ünler, Gaziantep Savunması, İstanbul 1969, s. 30-31; Üzel, a.g.e., s. 17; Lohanîzâde Mustafa Nureddin. Hubb-u İstiklâlin Âbidesi Gaziyıntab Müdâfaası, Millî Matbaa. İstanbul 1340 (M. 1924), s. 44-47; Hulusi Yetkin, Şahin Bey, Gaziantep 1970, s. 72-76.

¹⁴⁹ Demirbaş, a.g.m., S. 18, Eylül 1959, s. 12.

¹⁵⁰ Üzel, a.g.e., s. 16-17.

haber Kilis'te duyulunca pek çok vatansever silaha sarılarak, milis olmak için Şahin Beye müracaat etmiştir.

Yeterli silah ve cephane bulunmadığı için Şahin Bey Halep'ten silah ve yeterli miktarda cephane getirtmiş; sonra da kendi mavzerleri ile birkaç kişinin kendisine katılmasını çevre köylerden istemiştir.

Kilis'in etrafında olup bitenlerden haberdar olan Fransızlar, halkın moralini bozmak ve caydırıcı olmak düşüncesiyle, Mustafa Kemal'in İslâm halifesine başkaldırıldığına ve başına bir takım eşkıya toplayarak sırf kendi menfaatini temin ve Anadolu'yu kan ve ateş içinde bırakıp harabeye çevireceğine ve eğer Mustafa Kemal, fikrinde ısrar eder ve teslim olmazsa mütareke şartları gereğince İtilâf devletlerinin İstanbul'u tamamen işgal edeceklerine ve hilafetin Türklerin elinden alınarak Osmanlı Saltanatına son verileceğine dair Kilis'te 17 Şubat 1920 tarihinde bir bildiri yayınladılar.¹⁵¹

Bu ilân üzerine millî duyguları kamçılanan Kilisliler, başta Hacı Şerif zade Mehmet Cemaleddin Efendi (İslâm Bey) ile Ruhi Efendi zade Mehmet Sakip Efendi ve beraberindekiler olmak üzere bazı Kilisliler propagandaya giriştiler. Şehirde el altında olup da saklanan ne kadar tüfek var ise toplanıp kayda geçirildi; Kaymakamlıktan da biraz silah ve cephane alınarak diğerleri ile birlikte mahalle muhtarlarına verildi. Muhtarlar da bir tutanakla milislere silahları dağıttılar.

Fransızlar ise, Mustafa Kemal'in tutuklanması işi için İstanbul

¹⁵¹ Ahmet Rami, Hatıralar.

Hükümeti tarafından Ahmet Aznavur adında bir kumandan tayin edildiğini, mühim bir kuvvetle Mustafa Kemal'in üzerine yürüdüğünü, birinci çarpışmada Mustafa Kemal'in mağlup olarak firar ettiğini ve başında bulunan çetelerin dağıldığını ve bu havâlielerde Kemalistlerin fikrine uyulmamasını bildiren ikinci bir duyuruda bulundu ise de, kamuoyunda önemli bir etkisi görülmedi.¹⁵²

Fransızlar, Şahin Beyin bölgeye gelerek halkı örgütlemeye başlaması ve halkın da silaha sarılarak çete hareketlerine katılmaları ve şehir içindeki el altından yürütülen hazırlık çalışmalarından haberdar olmuşlar ve halka gözdağı vermek ve onları yıldırma amacı ile yukarıdaki bildirimleri yayınlamışlardır.

Kilis Kuva-yi Milliyesi'nin organizasyonunda önemli görevler ifa edenlerden biri de **Polat Bey**dir. Polat Beyin bizzat kendisinin bir yazısında ifade ettiğine göre, Sivas'tan Maraş Cephesi'ndeki mücadeleye katılmak üzere Mustafa Kemal'in özel emirleri doğrultusunda 200 kişilik bir süvari birliği ve iki top ile Maraş'a geldiğini öğreniyoruz. Polat Bey, Maraş'ın işgalden kurtulmasına kadar bu bölgede Kuva-yi Milliye Komutanı olarak görev yapmıştır¹⁵³.

Maraş'ın düşman işgalinden kurtulmasından sonra bölgede çalışan Kuva-yi Milliye kumandanları Antep'e bağlı Sakçagözü Nahiyesi'nde Hurşit Ağanın evinde toplandılar. Bu günlerde Kilis'te Kuva-yi Milliye'de çalışanlar kumanda meselesinde ikilik çıkmasını diye Kilis dışından birisinin Kuva-yi Milliye'ye kumanda etmesini istiyorlardı. Kuva-yi Milliye kumandanlarının Sakçagözü'nde

¹⁵² Ahmet Rami, Hatıralar.

¹⁵³ "Polat Beyin Mektubu", Mersin Kuva-yi Milliye Mecmuası, , S. 31, Ekim 1960, s. 13.

bulduklarını haber alan Kilis Kuva-yi Milliyesi bunun üzerine İslâm Bey ile Çapar Abdo'yu buraya göndererek kumanda meselesini çözmelerini istediler. İslâm Beyin istekleri göz önünde bulundurularak, millî kuvvetlerin sevk ve idaresi ve gelecekteki icrâatları hakkında bir takım kararlar alınmıştır.

Alınan kararlara göre: Düşman cephesi üç bölgeye ayrıldı: Antep Cephesi'nde Kılıç Ali Bey, İslahiye Cephesi'nde Yörük Selim Bey ve Kilis Cephesi'nde de Süvari Yüzbaşı Kamil Polat Bey görev yapacaktı¹⁵⁴. Polat Beyin Kilis bölgesinde görevlendirilmesinde Kılıç Ali Beyin dahil olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Kılıç Ali Bey Fırka Kumandanlığına yazdığı 13.03.1920 tarihli yazıda "Polat Bey takma adıyla bir fedakâr arkadaşı Kilis'e gönderiyorum. Mumaileyhe lazım gelen talimatı verdim. Raporlarını aldıkça derece-i faaliyetini arz edeceğim efendim."¹⁵⁵ sözleri bu iddiamızı doğrulamaktadır. Ancak burada göz ardı edilmemesi gereken bir husus da, emir-komuta zinciri içerisinde Kılıç Ali Beyin Polat Beyin âmiri olma durumu söz konusu ise böyle bir yazıyı bir üst makama yazmış olabilir.

D. Fransızlara Karşı Direniş Hareketlerinin Başlaması

1. Kilis'in Batı Cephesi'ndeki Faaliyetler ve Raco Obası Baskını

Fransız askerlerinin bir kadına sataşmaları sonucu çıkan ve yukarıda sözü edilen olaylarda bizzat bulunmuş olan ve Fransızların gözüne batmaya başlayan Sakip Bey ve arkadaşları, teşkilâtlanma işini Meydanki ve Çamlıca taraflarında

¹⁵⁴ Polat, a.g.m., s. 13; Mehmet İslâm, Kilis Kuva-yi Milliye Harekâtı, Genç Kilis Gazetesi, 24 Eylül 1960, Yıl: 7, S. 1595, s. 1.

¹⁵⁵ ATASE, İSH, Kutu: 273, Gömlek: 139, Belge No: 139-1.

sürdürmeye başladılar. Bu bağlamda, 1920 Martının başlarında Sakip Bey, bir gece gizlice Kilis'e gelerek bazı kişilerle görüşüp bir plan üzerinde anlaşmışlardır. Buna göre, top mermisi olarak kullanılmak üzere esnaftan yuvarlak batman gülleri toplanacak ve o günün gecesi Sakip Bey hükümet binasında bulunan topu¹⁵⁶ şehir dışına kaçıracaktı. Plan doğrultusunda temin edilen batman gülleri ile birlikte top da Kilis'ten kaçırılmıştır. Bu olaydan jandarma subayı Abdurrahim Efendiden başkasının haberi yoktu.

Sakip Bey ve Ahmet Ruto kuvvetleri kaçırılan bu topun da desteği ile Raco Obası'ndaki istasyon binasında bulunan Fransız karakolunu tahrip etmiş; bazı Fransızlar öldürülmüş, karakolda görev yapan 35 kadar Cezayirli Fransız askeri de esir alınmıştır. Esir edilen Fransızlar, Sakip Bey tarafından düşman işgalinden kurtulmuş olan Maraş'taki Kolordu merkezine götürülüp teslim edilmiştir. Fransızlar, topun yerinde olmadığını görünce durumu soruşturmaya başlamışlardır. Türk makamlarından topun derhal bulunması, kimler bu işi yaptı ise tutuklanıp kendilerine teslim edilmesi; aksi takdirde Osmanlı hükümeti yerine Fransız Hükümetinin geçeceği gibi istek ve tehditte bulundular. Raco'daki karakolun tahrip edildiğini de öğrenen Fransızlar bu işin Kilis'ten kaçırılan topla yapıldığının farkında değillerdi. Durumun nâzik bir hâl aldığını ve Fransızların şiddetli tepki gösterdiğini haber alan Sakip Bey, topu üç gün sonra tekrar eski yerine yani hükümet konağının harabe bir köşesine koymuştur. Fransızlar topun yerine konulup konulmadığı konusunda Türk makamlarından bilgi isteyince, onlar da topun, binanın harâbe bir

¹⁵⁶ Hasan Şahmaran, bu topu gördüğünü ve sahra topu olduğunu, sonraki yıllarda Ramazan aylarında iftar için kullanılmaya başladığını, söyledi.

köşesinde bulunduğunu ve topun alındığını kimsenin görmediğini, bulunduğu yerin gözden ırak bir köşede olmasından dolayı, kaybolduğunun sanıldığını, halbuki topun yerinde olduğunu, söylemişler ve olay böylece kapanmıştır¹⁵⁷.

2. Polat Beyin Kilis ve Havâlisi Kuva-yi Milliye Komutanlığı Görevine Başlaması ve Çalışmaları

Yukarıda sözü edilen Sakçagözü kararları üzerine Polat Bey, beraberindeki birkaç adamıyla birlikte 1920 Yılı Mart ayının başlarında Kürt Dağı bölgesindeki Meydanki'ye gelmiştir. Yapılması gerekli hazırlıklar kapsamında, haberleşme ve Kuva-yi Milliye'ye verilecek düzen üzerinde çalışmalara başlamıştır.

Polat Bey, 3 Mart 1920 tarihinde ilk olarak genel bir emir yayınladı. Kilis Kuva-yi Milliyesi'nin yeniden teşkîli, iâşe işleri ve işlerin yürütülmesi ile ilgili yayınlanmış olan emir şu idi:

1) Mumbuç (bugünkü Polateli ilçesi) ve Musabeyli ve Karacalı aşiretlerinin teşkilâtına bugünden itibaren başlanacaktır.

2) Teşkilât hızla sonuçlandırılacaktır. Sonuçlar hemen bildirilecektir.

3) Teşkilât Molla Recep (Yüzbaşı Kellüş zade Mehmet Fehmi) ve Kolağası Mustafa efendilerce ortaklaşa yapılacaktır. Özel savaş işlemlerine Mustafa Bey, levazım ve adalet işlerine Molla Recep memurdur.

4) Birlikler, cüz-ü tamlar şeklinde kurulacak, başlarına onbaşı, çavuş, takım komutanı, bölük komutanı tayin edilecektir.

¹⁵⁷ Ahmet Rami, Hatıralar. Ahmet Rami Bey hatıralarında, topun baskında kullanıldığına dair bir bilgi vermemektedir; Demirbaş, a.g.m., S. 19, Ekim 1959, s. 6-7.

5) Toplanan erzak, sorumlu ambar memuru tarafından teslim alınıp harcanacaktır.

6) Milisler, karavana usulü ile iâşe edilecektir.

7) Karnebi Köyü'nde kalacak müfrezelerle bağlantı kurulacaktır. Kilis'te bulundurulacak bir görevli aracılığı ile her gün düşmanın durumu ile ilgili alınan bilgiler buraya ulaştırılacaktır.

8) Oluşturulacak millî müfrezelerden birinin merkezi şimdilik Karnebi Köyü olacaktır. Kuvvetler toplu ve emre hazır bir halde tutulacaktır. Herhangi bir bahane ile hiç kimse görev yerinden ayrılmayacak, mazereti olanlar kumandanandan alacakları bir vesika ile ayrılabilirlerdir.

9) Müfrezelerin iâşesi için üç kişilik bir "iâşe komisyonu" kurulacaktır. Adaletli bir tutumla köylerden erzak toplanacak ve Karnebi'deki ambarda depo edilecektir.

10) Müfrezeler, olağanüstü durumları ânında, olağan durumları ise yirmi dört saat içinde, Havalı Kumandanlığı'na bildireceklerdir.

11) Müfrezelerin düzenlenmiş halleri ve birliklerin kumandanları esaslı bir cetvel halinde Havalı Kumandanlığı'na bildirilecektir¹⁵⁸.

3. Darmık Dağı (Hisar) Savaşı ve Sakip Beyin Şehit Düşmesi

Fransızların Maraş'tan çekilmesinden sonra, Dahiliye Nezareti tarafından Maraş ahalisinin ve bilhassa şehirde kalmış olan 8000 Ermeninin sefaletini dile

¹⁵⁸ Demirbaş, a.g.m., S. 23, Şubat 1960, s. 16.

getirerek Fransızlardan yardım istenmesi, Fransızların tekrar Maraş'a dönmesi için iyi bir fırsat olmuştu. Yardım perdesi altında Maraş'a dönüş hesapları yapmaya başladıkları sıralarda¹⁵⁹ Kilis Kuva-yi Milliyesi boş durmayarak, Fransızların bölgede kullandıkları tren yolunu kullanılamaz hale getirmek amacıyla bir plan hazırlamışlardır. Plana göre, Ahmet Ruto ve Şih Abdi kuvvetleri ile Marsallardan Ahmet Beyin kuvvetleri, Akbez ile Raco arasında, Mesekanlı Köyü'ne yakın iki sırt arasında kurulmuş olan 30 metre yüksekliğinde ve 50 metre uzunluğundaki tren yolu köprüsünü havaya uçuracaklardı. Köprü'nün Mesekanlı tarafında bir Fransız karakolu bulunuyordu. Plan uygulamaya konularak 24 Mart 1920 günü üç taraftan köprü kuşatıldı. Yaylım ateşi ile birlikte karakoldaki görevli Fransız subayı öldürüldü. 40 Fransız askeri esir alındı. Karakolda görevli Ermeni kökenli çavuş, Türklere teslim olmamak için kendisini köprüden aşağı atarak intihar etti. Köprü ise tahrip edilerek kullanılamaz hale geldi¹⁶⁰.

Bu olayın cereyan ettiği günün ertesi günü yani 25 Mart 1920'de Kilis'ten iki Fransız birliği yola çıkmıştı. Bunlardan biri 3 piyade alayı, 200 süvari, bir batarya top, 4 tank, birçok makineli tüfekle donatılmış kuvvetli bir koldu ve Şahin Bey kuvvetleri tarafından kapatılmış bulunan Kilis-Antep yolunu açmak ve Antep'teki Fransız kuvvetlerine yardım etmek üzere Antep tarafına hareket etmişti. Diğeri ise, 600 kişilik takviyeli bir Fransız taburu olup, yukarıda sözünü ettiğimiz, Fransızların yardım adı altında Maraş'a tekrar dönme planları çerçevesinde, Maraş'a

¹⁵⁹ Geniş bilgi için bkz. Akbıyık, a.g.e., s. 253-259.

¹⁶⁰ ATASE, İSH, Kutu: 626, Gömlek: 40, Belge No: 40-2'de tahrip edilen köprüyü gösterir bir harita mevcuttur. Demirbaş, a.g.m., S. 20, Kasım 1959, s. 14.

gitmek üzere Kilis'in batısına doğru hareket etmişti. Bu kol, Kilis'in 6 saat batısında bulunan ve şimdi Suriye'de kalan Bülbül Nahiyesi'ndeki Hisar Köyü ile Beğobası arasında Kilis Millî kuvvetleriyle 26 Mart 1920'de karşılaşmıştır. Kilis millî kuvvetleri, bir karargâh müfrezesiyle, her köye dağılmış olan muhtelif ağaların çetelerinden müteşekkildi. Her ağanın 50-60 çetesi bulunuyordu. Herhangi bir kuvvetle karşılaşırken bu dağılık çete kuvvetlerinin haberleşmesi, birleşmesi ve harp nizamı alması lazımdı. Havalî Kumandanı Polat Bey, düşmanın Darmık Dağı eteğindeki Halikeri Köyü'nde olduğunu tesbit etmiş ve muharebe planını şu şekilde oluşturmuştur: Karargâh müfrezesinden bir grubu Beğobası'na gönderecek, oradaki çetelere harp nizamı aldırarak düşmanın önünü kesecek, kendisi Bülbül Nahiyesi'nde kalacak ve civar köylerdeki kuvvetleri toplayıp muharebe yerine gidecekti. Beğobası'na gidecek müfrezenin başında İslâm Bey bulunuyordu. Kel Cimo, Topal İsmail, Sakip Bey İslâm Bey bir kılavuzla gece yola çıkmışlar; bunlar Beğobası'na girmeden Darmık Dağı'nın ortasında ateşin yandığını görünce çetelerin orada olduğunu anlamışlardı. İslâm Bey ve arkadaşları Darmık Dağı'nın tepesine, düşmanı rahatça görececek bir mevkie tırmandılar. Hava aydınlanmaya başlarken düşmanın yavaş yavaş kıvıldığı görüldü. Nihayet düşman, Darmık Dağı eteğindeki vadide tek sıra halinde yürümeye başlamıştı. İslâm Bey ve arkadaşları Beğobası'na indiler. Beğobası'nda mevcut 100 kişilik kuvvetin genel kumandasını üzerine alan İslâm Bey, çetelerini düşmanın yolu üzerinde bulunan bir sırta yaydı. Kuvvetin baş tarafına da Sakip Beyi yerleştirdi. Düşman yaklaştı ve ilk ateş Sakip Bey tarafından açıldı. Düşman da muharebe vaziyeti aldı ve karşılıklı ateş başladı. Ateş saatlerce devam etti. Bir taraftan da Polat Beyden kabile kabile kuvvetler gelmeye başladı. Bunun

üzerine 'düşmanın gerisine düşme ve onu çifte ateş arasına alma' kararı verildi. Bu işe gönüllü olarak otomatik tabancası bulunan Kazım Bey, Şih Abdi, Abdullah ve çeteleriyle birlikte yanında makineli tüfeği bulunan Ahmet Ruto talip oldu. Düşmanın arkasına düşen kuvvetin 1- 1.5 saat süren yaylım ateşiyle düşmanın büyük bir kısmı imha edildi. Kalanlardan Tahtaköprü'ye doğru kaçmak isteyenler de çeteler tarafından çevrilerek esir alındı. Gün doğarken başlayan ve ikindiye doğru biten bu muharebede Sakip Bey şehit düşmüştür¹⁶¹. Hasan Kamil Demirbaş'ın belirttiğine göre, bu 600 kişilik takviyeli Fransız taburundan hiçbir Fransız askeri kurtulamamıştır. Kuva-yi Milliye ise on kadar şehit vermiştir¹⁶².

Bu sıralarda Amik bölgesinde asayiş bir hayli bozulmuş ve çeteler her tarafta cirit atar hale gelmişti. Amik ovasında kırk-elli kadar köyün Ahmet Bey çeteleri tarafından tahrip edildiği, Diyarbakır'daki Kolordu Komutanlığı tarafından Heyet-i Temsiliye'ye gönderilen 17.04.1920 tarihli raporda belirtilmiştir¹⁶³.

Meydanki'den sonra Bavuk'a gelen Polat Bey çalışmalarını burada sürdürmüştür. Burada 15 Nisan 1920'de Kilis Kuva-yi Milliyesi tarafından verilen

¹⁶¹ Sakip Beyin cenazesi Beğobası'na götürülerek orada defnedilmiştir. Burası Türkiye topraklarının dışında kaldığı için daha sonra yapılan diplomatik görüşmeler sonunda cenazesi Kilis'e getirilerek Şehitler Abidesi'nin bulunduğu yere defnedilmiştir. Bkz. Demirbaş, a.g.m., S. 20, Kasım 1959, s. 16.

¹⁶² Işıkan, a.g.m., s. 16-17; Demirbaş, a.g.m., S. 20, Kasım 1959, s. 15-16. İslâm Bey, çok yakın çalışma arkadaşı ve aynı zamanda dayısının oğlu olan Sakip Beyin cesedinin şehitler arasında olduğunu öğrenince, şok olmuş ve Sakip Beyin devamlı cebinde taşıdığı ay yıldızlı Türk bayrağını çıkararak üzerine örtmüştür. Sakip Bey, çok canlı ve ateşli bir kahramandı. Ekseri muharebelere sipere yatmaya lüzum görmeden ayakta ateş eder ve birliğinin Türk birliği olduğunu anlatmak üzere birçok sıkışık vaziyetlerde tüfeğine taktığı bayrağı cebinde taşırdı. Bkz. Demirbaş, a.g.m., S. 20, Kasım 1959, s. 16; Işıkan, a.g.m., s. 16-17.

¹⁶³ ATASE, İSH, Kutu: 272, Gömlek: 209, Belge No: 209-1.

tarihi mücadele kararından sonra yapılan seçimlerin sonucunda Heyet-i Merkeziye ve Kilis'in Batı Cephesi yeniden düzenlenerek görev bölümü yapılmıştır.

Buna göre:

Heyet-i Merkeziye:

Başkan: Polat Bey

Üyeler: Molla Recep, İslâm ve Müslüman beyler, Ahmet Remzi ve Akif efendiler, zâbitlerden Alaattin, Gazi, Durmuş ve Hüseyin beyler.

Azalar: Karbeyazlı Ahmet, Siptorozlu Şeyh, Hüseyin Şeyh, Şeyh Ağanın Oğlu Mahmut, Veli Ağa zade Ahmet, Çirazlı Ömer, Balikli'den İsmail, Sabarlı Mecit, Murat, Cemil, Sait, Süleyman, Culus zade Ahmet, Ağca Kentli Battal, Mülklü Hacı, Nebi, Mezraa Hatunlu Ökkeş, Katma Şeyhi Ahmet, Aluş, Şeyh Kelo Halil, Arslan, Sait, Kuru Göllü Haso, Reşo Ağa zade Reşit, Hadikli Yusuf, Köprülü Haydar, Harabalı Ahmet, Reşit ve Şiranlı Ahmet Ağalar ile Şeyh Abdi, Filik Muhammet, Katip Hacı Şükrü zade Selim, Ahmet Ruto, Hacı Şerif Oğlu Abdullah, Hasan, Hacı Hannan, Kamanlı Ali ve Seydo Dik efendilerdi. Heyet-i Merkeziye tarafından yapılan iş bölümüne göre cephelerin durumu şu şekilde belirlenmişti:

Güney Bölgesi (Eğbez veya Akbaz Meydanı)

Maiyetindeki kuvvetleriyle birlikte:

- Hacı Hannan: 200 kişi
- Zengüllü İsmail Ağa : 70 kişi
- Nim Karyeli Sadık Ağa: 22 kişi
- Harsikli Nuri Ağa: 19 kişi
- Hasan Kahya: 12 kişi
- Millî Ahmet Ağa: 30 kişi

Katma Cephesi:

- Dersuvanlı Hacı Ömer zâdeler: 40 kişi - Karnebili Murat Ağa: 70 kişi
- Katma Şeyhi Muhammet Ağa: 50 kişi - Kuru Göllü Hüseyin Ağa: 30

kişi

- Yılan Karyesinden Ali Ağa: 20 kişi - Ali Ağa: 10 kişi
- Şeyh İsmail Ağa zâde Ali Ağa: 75 kişi

Raco Bölgesi:

- Geyik Mehmet: 25 kişi - Dört Yollu Tek Bıyık: 70 kişi
- Bebek Oğlu Mustafa: 17 kişi - Kefer Safralı Bayram: 70 kişi, bir
- makinelî tüfek - Seydo Ağa: 30 Kişi
- İbrazlı Ahmet: 25 kişiden müteşekkildiler.

Amik Bölgesi:

Ahmet Ruto, Meydankili Şeyh Abdi, Mülklü Hacı.

Bunların maiyetindekilerin sayısı ayrı ayrı tesbit edilememiştir. Maiyetindekilerin toplamı 200 kişidir.

Telhabeş teşkilâtı Mayıs ayı sonlarında yapılabilmiş, Millî Ahmet ve Ali Bayram zâde Şerif ağalarla birleşmiştir. Bu aylarda iâşe-ibate bakımından Çörtenli Hacı Şerif Oğlu Hüseyin Ağa ile, Kilisli Topal Abdülkadir Salihoğlu ve Kekeç İmam Zade Mehmet Emin Ağanın yardımları da anılmağa değer¹⁶⁴.

¹⁶⁴ İpekçioğlu, a.g.e., s. 30-31; Ahmet Rami, Hatıralar.

E. Kilis'in Kuzeydoğu Cephesi'ndeki Çarpışmalar (Kilis–Antep Yolu Savaşları)

1. Kilis-Antep Yolu Kuva-yi Milliye Komutanı Şahin Beyin Yaptığı Hazırlıklar ve Çarpışmaların Başlaması

Gerek Fransızlar ve gerekse Kuva-yi Milliye tarafından en çok önem Kilis-Antep yoluna veriliyordu. Çünkü Antep'te bulunan Fransız birliklerinin bütün malzeme, iâşe ve cephane ihtiyacı ile takviye birlikleri hep bu yoldan sevk ve ikmal ediliyordu¹⁶⁵.

Şahin Beyin Kilis–Antep yolu Kuva-yi Milliye Komutanlığına getirilmesini ve bölgede örgütlenme faaliyetlerine başladığını yukarıda belirtmiştik¹⁶⁶. Şahin Bey, Fransızların Antep'teki birliklerine erzak ve cephane ulaştırmak amacı ile kullandıkları Katma-Kilis-Antep yolunun güvenliğinin sağlanması ve bu yoldan Fransızların gidip gelmesine engel olunması için gerekli hazırlığa girişti. Az bir zamanda Lohan, Kürüm, Cilcime, Mülk, Karasakal, Kehriz, Mezraa, Ulumesere, Kazıklı, Hacaz ve civarı köylerden gönüllü toplayarak ilk etapta 100 kişilik bir kuvvet oluşturdu. Bu kuvvetlerle Kızılburun ve Kertil mevkilerini tahkim ederek, Antep ve Kilis işgal kuvvetleri kumandanlarına Antep ve Kilis'in boşaltılması için notalar yazmaya ve onları tehdit etmeye başladı.

¹⁶⁵ Kâmil Polat. "Millî Mücadelede Kilis ve Havâlisi", Malûl Gaziler Mecmuası, S. 4, Haziran 1956, s. 17.

¹⁶⁶ Şahin Beyin hayatı ve savaşları ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ali Gürsel, Gaziantep Savunmasında Şahinbey'in Yeri (1919-1920), (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1993, s. 42-94; Sadettin Gömeç, Millî Mücadele'de Gaziantep, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989, s. 36-47.

Kilis Kuva-yi Milliyesi ile sürekli irtibat halinde bulunan Şahin Bey, Kilis-Antep yolu üzerinde üç müdafaa hattı oluşturdu:

Kızılburun, Kertil, Elmalı ve Bostancık köyleri kuzey sırtları.

Bu müdafaa hatlarında Şahin Beyin emri ile siperler kazılmış, silahlı müfrezeler nöbet tutmaya başlamışlardır¹⁶⁷.

Antep'teki Fransız garnizonuna erzak götürmek amacı ile yola çıkacak olan 150 arabalık bir erzak kolunun Kilis'te hazırlanmakta olduğunu öğrenen Şahin Bey, köprülerin tamamını tahrip edip, Kilis-Antep yolunu tamamen kontrol altına alarak 3 Şubat 1920 günü iki piyade bölüğü ile bir süvari takımının desteğindeki bu kolu, Kilis'ten yola çıktıktan sonra Kertil'de pusuya düşürmüş ve önemli kayıplar verdirerek Fransızları Kilis'e geri dönmeye mecbur etmiştir. Daha sonra da Fransız otomobili zannıyla bir Amerikan otomobiline saldırı düzenlenmiş ve dört Amerikalı öldürülmüştür¹⁶⁸. Öldürülen Amerikalıların fâillerinin yakalanması için Kolordu Komutanlığı tarafından yetkililere bir şifre gönderilmiştir¹⁶⁹.

Şahin Bey, 11 Şubat 1920'de Fransız kumandanına bir mektup yazarak protestoda bulundu. Mektubunda şöyle diyordu:

“Maraş isyanı Ermenilerle Türkler arasında nifak tohumu eken General Keret'in hilekârlığı neticesidir. Fransızlar asayişî muhafaza etmek ve 11 Şubat'ta

¹⁶⁷ Ünler, a.g.e., s. 31-32.

¹⁶⁸ ATASE, İSH, Kutu: 329, Gömlek: 148, Belge No: 148-1; ATASE, İSH, Kutu: 330, Gömlek: 47, Belge No: 47-2; ATASE, İSH, Kutu: 329, Gömlek: 141, Belge No: 141-1; ATASE, İSH, Kutu: 116, Gömlek: 6, Belge No: 6-1; T.İ.H., IV., s.123-124.

¹⁶⁹ ATASE, İSH, Kutu: 51, Gömlek: 41, Belge No: 41-1; Lohanizade, a.g.e., s. 45.

dört Amerikalının katline mani olmak hususunda adem-i kabiliyet gösterdi. Halen Antep-Kilis yolunda asayiş temin edilmiştir. Fransızlardan gayri herkes mes'uliyetim tahtında bilâ tehlike seyahat edebilir.

Kilis Kuva-yi İşgâliye Kumandanı

Şahin"¹⁷⁰

Fransızlar, 18 Şubat 1920'de bu yoldan geçmeyi bir daha denediler. İki dağ topu, bir süvari takımı ile takviyeli bir piyade taburu desteğinde yola çıkan erzak kolu, yine Şahin Beyin kurduğu pusuya düşürüldü. Çok sayıda kayıp veren Fransız birlikleri geri dönmek zorunda kaldı.

Fransızların bu son başarısız hareketleri Fransız karargâhında yankı buldu ve Garnizon Komutanı 21 Şubat 1920 günü Antep Mutasarrıfı'na bir mektup göndererek Şahin Bey kuvvetlerinin yoldan çekilmelerini istedi ve bir anlaşma yapmayı da teklif etti.

Antep Heyet-i Merkeziyesi bu başarılı durumdan yararlanmak için Şahin Beyin kuvvetlerinin çekilmesine karşılık Fransızlara aşağıdaki şartları ileri sürmüştür:

1. Antep'te bulunan gönüllü Ermeni kıtaları buradan uzaklaştırılacak
2. Türk idaresine Fransızlar müdahale etmeyecek
3. Antep'e başka takviye birlikleri getirilmeyecek

¹⁷⁰ Lohanizade, a.g.e., s. 45.

4. Asayişî temin için Antep ve dolaylarına iki Türk taburunun getirilmesine müsaade edilecek.

Bu teklifler Fransızlar tarafından kabul edilmediğinden anlaşmaya varılamadı ve Şahin Beyin kuvvetleri de Kilis-Antep yolundaki faaliyetlerini sürdürdüler.

24 Mart 1920'de Küçük Kızılıhisar'da bulunan Şahin Beye ve Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine, Kilis Kuva-yi Milliye Komutanı Polat Beyden, şöyle bir rapor geldi:

“Kilis’e Katma’dan 6000 kadar Fransız kuvveti geldi. Fransız karargâhındaki telaşlı hareketlerden, birçok arabaların şose üzerinde ve Fransız karargâhı etrafında toplanılışından, Antep için kuvvetli bir ulaştırma kolu hazırlamakta oldukları ve şu bir iki gün içinde hareket edecekleri kesin olarak anlaşılmıştır.”¹⁷¹

Antep Heyeti Merkeziyesi, bu rapor üzerine bir taraftan Şahin Beye takviye kuvvetleri gönderilmesine başlamış bir taraftan da durumu 25 Mart 1920'de telgrafla Heyeti Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal'e bildirmiştir.

Bu telgrafta özellikle, Antep yolunun açılması halinde Fransızların süresiz olarak takviye kuvveti göndereceklerinden kuşkulandığı bildiriliyor ve

¹⁷¹ Lohanizade, a.g.e., s. 46 ; T.İ.H., IV., s. 124.

Besni İlçesi'nde Antep'e gönderilmek üzere hazırlandığı bildirilen topçu ve makineli tüfek müfrezelerinin Antep kesimine yollanması isteniyordu¹⁷².

2. 26-28 Mart Savaşları ve Şahin Beyin Şehit Düşmesi:

Polat Bey'in raporunda Fransız harekatıyla ilgili verdiği bilgiler doğrudur. Çünkü 26 Mart 1920 sabahı Yarbay Andréa komutasında aşağıda belirtilen Fransız kuvvetleri, Kilis'ten hareketle Antep'e doğru yürüyüşe geçmişlerdir.

Bir Cezayir Avcı Taburu, bir Senegal Avcı Taburu, ve bir de Müstemleke Taburu olmak üzere üç piyade taburu.

Birisi atlı piyade olmak üzere iki süvari bölüğü.

65 mm çapında bir dağ bataryası.

1/2 istihkâm bölüğü.

Sayıları 400 kadar olan ulaştırma bölüğü.

Bir seyyar hastane.

Toplam olarak 2500 insan ve 1400 hayvandan ibaretti. Bu kuvvetlerin emrinde tanklar ve zırhlı otomobiller vardı.

Fransızların yürüyüş tertibi şöyleydi:

Öncü:

¹⁷² T.İ.H., IV., s. 125. Heyet-i Temsiliye'nin istenen yardımları gönderdiğine dair bir bilgi veya belgeye ulaşılamamıştır.

Bir süvari takımı.

İki piyade bölüğü ve bir makineli tüfek takımı.

1/2 istihkâm bölüğü.

1/2 65 mm.lik topçu bataryası ve bataryaya muhafız olmak üzere bir takım atlı piyade verilmişti.

Ayrıca, yancı ve artçı olarak da kuvvetli kıtalar ayrılmıştı.

Bunların kuvvetleri şöyle idi:

Bir piyade bölüğü.

1/2 makineli tüfek.

1/2 süvari takımı.

Büyük kısım öncü birliklerin gerisinden geliyordu. En arkada mesafeli olarak gelen arabaların her biri, bir subay komutasında olmak üzere dört kısma ayrılmış olup bunların hepsi ulaştırma bölük komutanı emrindeydi.

Öncü birlikler, araziye göre ve makineli tüfeklerin kademeli ateş desteği altında üçgen şeklinde yürüyorlardı ve gerektiğinde bir kilometrelik bir cepheyi kapatacak şekilde tertiplenmişti. Yancıların ve artçıların tertipleri de buna göre idi. Her yönden gelecek tehlikeyi önleyecek düzende tertiplenilmişti. Bu tertip gerilla savaşlarında alınması gereken iyi bir savaş düzeniydi¹⁷³.

Düşmanın hareketi gözcüler tarafından Şahin Beye haber verildi. Müdâfaa hattının ilerisinde bulunan karargâh kaldırıldı. Daha geriye, yüksekte olan

¹⁷³ T.İ.H., IV., s. 125-126.

müdâfaa hattına çekilindi. Şahin Bey Acar Kasteli denilen çeşmenin başında düşmanın hareketini gözetirken Anteb'e ve çevre köylere yazılar yazıldı, haberciler uçuruldu. Düşman, öncü, yancı ve artçılarla savaş nizamında ilerliyordu. Kilis'e 7-8 km. mesafede Anez Köyü önüne yetişince durdu ve çadırlı ordugaha geçti. Düşman taarruz için ertesi sabahı bekliyordu. Durumu bulunduğu hâkim noktadan izleyen Şahin Bey etraf köylerden gelen çetelere görevler vererek işgal edecekleri mevzileri tayin ediyordu. Düşmanın hareketi yıldırım hızıyla her tarafta duyulmuş, Kilis-Antep şosesi üzerindeki bütün köyler boşaltılmaya başlanmıştı. Şahin Bey imkan nispetinde sağ cenahı takviye ediyordu. 26 Mart sabahı saat 5.30'da düşman, öncülerıyla Kızılburun'a ve şosenin doğusunda Kantara Köyü'ne kadar uzanan tepelerde siperlerimize ve bütün kuvvetleriyle de şosenin batısındaki Acar Kasteli'ne kadar uzanan mevzilerimize taarruza başladı. Taarruz şiddetli topçu ve makineli tüfek ateşiyle destekleniyordu. Şahin Bey kuvvetlerinde otomatik tüfekler yoktu. Karışık bir halde Osmanlı, Alman, İngiliz, Rus tüfekleri vardı. Cephane azdı, tüfeklerin çeşitli oluşu cephane ikmalini de çok güçleştiriyordu. Sayı ve her türlü silah üstünlüğünü elinde tutan düşman karşısında köylerden gelmiş talim ve terbiye görmemiş, disiplinden yoksun, dağınık kuvvetler olmasına rağmen çetelerimiz düşman saldırısına şiddette karşı koyuyordu. Beş saatlik bir mukavemetten sonra düşman sağ kanadı ile, şosenin solundaki siperleri zaptetti. Şahin Beyin bizzat başlarında bulunması ve arazinin savunmaya daha elverişli bulunması dolayısıyla sağ kanadımız şiddetle mukavemet ediyordu. Sağ kanat topçularını da Acar Dağı'na yönelten düşman bu siperleri çok yoğun bir ateş altına alarak piyadelerini ileri sürdü. Saat 15.00'e doğru sağ kanadımız da çözülmeye başladı. Siperlerin boşaldığını gören

Şahin Bey çekilenleri durdurmak için boş yere çırpınıyor, direniyor, fakat kimseye laf anlatamıyordu. Bir yaralı veya şehidini bahane eden milisler, ölü ve yaralıları yüklenerek savuşuyorlardı. Birkaç arkadaşıyla kalan Şahin Bey de çekilmeye mecbur olmuş, düşman, şosenin sağ ve solundaki siperlerimiz düşünce, açılan yoldan yürüyüşe geçerek Sinnap Suyu kıyısında Han Yazısı mevkiinde çadırli ordugaha geçmiştir. Bu savaşlarda bizzat görev alan Ali Nadi Ünler Şahin Bey kuvvetlerinin dağılması üzerine Çapalı Köyü'nde Şahin Beyi bulduğunu, yanında çete reislerinden Mezereli (Mezrea) Küp Halil ve bazı köy ileri gelenlerinin olduğunu söyleyerek, gece yarısından sonra Şahin Beyle birlikte Beşgöz Köyü'ne gittiklerini ifade etmektedir. Ali Nadi Ünler sözlerine devamla savaşın safhalarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Sabaha karşı da Kertil'deki savunma mevzilerine hareket ettik. Şosede rastladığımız Antep'ten gelen üç yük cephaneyi de yanımıza alarak gün ağarırken Kertil'e vardık. Kertil'de henüz Antep'ten gelmiş olan 20-25 kişilik Topal Mamo çetesiyle Akçakoyunlu muhasarasından gelen Savcılı Arif Ağaoğlu Tahir Efendi emrinde 30-40 kadar bir kuvvet bulduk. Tahir Efendi müfrezesini Kopcağız Köyü'nün batısındaki Karataşlık tepeye, çevre köylerden gelen 20 kadar silahlıyı da Kazıklı'nın doğusundaki tepelere yerleştirdik. Güneş doğarken düşman keşif kolu görüldü. Topal Hamdi'nin çetesi henüz yerlerine yetişmemişti. Kazıklı'nın doğusundaki tepelerden; düşman ateş menzili dışında bulunmasına rağmen, ateş başladı. Düşman keşif kolu geri çekildi ve düşman topçusu atışa başladı, bizimkilerin atışı kesildi, düşman ilerlemeğe başladı. Keşif kolu Kazıklı Köyü'nü geçince biz de yanımızdaki 5-10 kişiyle Kertil siperlerinden ateş açtık. Top ve makineli tüfek

ateşiyle karşılandık. Mukavemetin yetersizliğini anlayan düşman bir bölük kadar süvarisini Kazıklı köprüsünden geçirek Külecik Köyü istikametinde sağ kanadımız gerisine saldırdı. Şahin Bey bana ateşe devam emri vererek cephaneleri yüklenip geri çekildi. Şahin Bey uzaklaşınca kadar düşmanı işgal ettikten sonra Beşgöz'de Şahin Beye yetiştim.”¹⁷⁴

Bu zamana kadar Kertil'de sağ gerimizi sarmak üzere ilerleyen düşman, sağ kanadından şiddetli bir ateşle karşılanarak duralamıştı. Çevre köylerden silah seslerine koşan çeteler derhal düşmana ateş açarak onları duraklamaya ve sola cephe alarak savaşmaya zorlamışlardı. Bu müdahale düşman süvarisinin Şahin Bey ve yanında bulunanları düşman çemberine girmekten kurtarmıştı. Bu zamana kadar Şahin Beyin yanında da epeyce silahlı toplanmıştı. Bu kuvvetle düşman cepheden de ateş altına alındı ve adım adım gerileyerek savaş saat 5.00'e kadar sürdürüldü. O zamana kadar Elmalı ve Bostancık sırtlarında evvelce hazırlanan mevziler Şahin Bey kuvvetleri tarafından tutuldu. Düşman da ertesi gün yeni bir taarruza hazırlanmak üzere Bostancık Köyü'nün doğusunda, şose kenarında çadırılı ordugaha geçmiştir.

Bu sıralarda Antep'ten Heyet-i Merkeziye azalarından bazıları ile şehrin ileri gelenleri ve Jandarma Bölük Komutanı Esat Beyden müteşekkil bir heyet gelerek Şahin Beyle Dohurcum değirmeni önünde görüştü. Antep'te Türk ahalinin korku ve heyecan içinde bulunduğunu söyleyerek yarın akşama kadar düşman durdurulursa Kılıç Ali Bey kuvvetlerinin yetişeceği, Kılıç Ali Beyin top ve makinalı tüfekleri de bulunduğu ifade ediliyordu. Şahin Bey savunması gereken mevzilerin,

¹⁷⁴ Ünler, a.g.e., s. 40

arazinin topoğrafik durumu bakımından, uzun boylu müdafaaya elverişli olmadığını bildirmekle beraber fazla ısrar karşısında bu isteği reddedemedi. Bu uğurda ölümü göze alarak Antep'ten gelen heyete şunları haykırdı: 'Düşman arabaları cesedimi çiğnemedi Antep'e giremez. Siz müsterih olunuz'. Heyet, muvaffakiyet dilekleri arasında Antep'e döndü.

Ali Nadi Ünler savaşın sonuna doğru cereyan eden olayları da şu şekilde anlatmaktadır:

“Antep'ten ve köylerden harıl harıl silahlı kuvvetler geliyordu. Bunların arasında Boynooğlu Memik Ağa, Karayılan çeteleri, Antepli yedek subayların komutasında müfrezeler vardı. Şahin Bey siperleri bu kuvvetler arasında taksim etti. Memik Ağa çetesi sol kanadımıza, Elmalı kuzey sırtlarına gönderildi, diğer müfrezelere de işgal edecekleri yerler siperler gösterildi. O sırada hafif bir yağmur da başlamıştı. Siperlerde lüzumu kadar nöbetçiler bırakılarak geri kalan çeteler fecirle beraber mevzilerinde bulunmak üzere Dohurcum ve Mizmiz köylerine gönderildi. Şahin Bey kendi kadrosuyla değirmen önünde kalmıştı. Gece ilerleyip hava soğuyunca kapısının kilidi kırılarak değirmene girildi... Antep'ten gelen erzak ve cephane kabileleri değirmene yerleştirildi. Gece yarısından sonra siperleri yoklamaya çıkan Şahin Bey kızgın ve üzgün döndü. Siperlerde kimse kalmamış idi. Hemen adam göndererek Dohurcum'dan Karayılan çetesi ve Anteplilerden kurulu bir müfreze getirildi. Bunlar değirmenin içinde toplandı. Yağ kandillerinin, harap duvarlarında korkunç gölgeler oynatan değirmende Şahin Bey konuştu. Millî ve dini duyguları okşayan fedakarlık ve cesaret hislerini kamçılayan sözler söyledi ve bütün

orada bulunanları düşmandan kaçmayacaklarına, ölünceye kadar savaşacaklarına yemin ettirdi. Yeminden sonra müfrezeler siperlerine gönderildi. Bu zamana kadar sabah olmuş, ortalık aydınlanmaya başlamıştı. Düşman şiddetli topçu ateşi desteğinde kayalık tepelere taarruza başladı. Şahin Bey beni değirmende erzak ve cephanenin başında bırakarak merkezde, şoseye en yakın ateş hattına gitti. Savaş gittikçe şiddetleniyordu. Biraz sonra sağ kanadımız çözülmeye başladı. Merkez ve sol kanadımız üzerine atışlarını yoğunlaştırdı. Az sonra buradaki çeteler arasında da kıpırdanmalar oldu. Önce bir kaç kişi siperlerini bırakarak geriye koşmaya başladılar. Bunları gören diğer çeteler de siperlerini bıraktılar. Bu sırada soluyarak değirmene gelen Şahin Bey sol kanadımızı durdurmak için oraya gitmek üzere atını istedi. Atı gecedan Dohurcum Köyü'ne gönderilmişti. Bir cephane beygirine atlayıp değirmen harkının (ark) kuzeyine geçti, geçer geçmez şiddetli bir makinalı ateşine tutuldu. Değirmen ölü mıntıka olduğundan biz düşmanı göremiyorduk. Suyun kuzeyine geçen Şahin Beyi düşman görmüş ve ateşe başlamıştı. Arkamızdaki ovada geri çekilen ve düşman ateşiyle vurulup düşen çeteler görülüyordu. Değirmene erzak ve cephane getirenler de savuşmuşlardı. Şahin Bey beygiri zorluyor, etrafına düşen mermilerden ürken beygiri yerinden kımıldamıyordu. Şahin Beye: Duracak vakit kalmadı, çekilelim, diye seslendim. Bu seslenişi işitip işitmediğini bilemiyorum. Beygirden atladi ve şoseye doğru koşmaya başladı.”¹⁷⁵

Görüldüğü üzere Şahin Beye yanındaki arkadaşları tarafından çekilme teklifi yapıldı ise de o, çekilmedi ve son mermisini atıncaya kadar köprünün üzerinde

¹⁷⁵ Ünler, a.g.e., s. 42-43. Geniş bilgi için bkz. aynı eser, s. 39-43.

direndi. Bütün millî kuvvetlerin ve yanındaki arkadaşlarının çekilmelerine rağmen Elmalı Köprüsü üzerinde yalnız başına kalan Şahin Bey, en sonunda süngülenmiş ve 28 Mart 1920'de şehitlik mertebesine ulaşmıştı. Onun şahadeti üzerine millî kuvvetler daha gerilerde de tutunamayarak Antep'in kuzeyine çekilmek zorunda kaldılar. Andréa kuvvetleri de artık bir direnme karşısında kalmadıklarından Antep'ten takviye ve yol güvenliği maksadı ile Kızıllıhisar istikametinde gönderilen karşılayıcı Fransız müfrezesi ile de birleşerek 28 Mart 1920 akşamı Antep'e ulaştılar¹⁷⁶. Bölgede cereyan eden bu çetin mücadele 31.3.1336 tarihli bir raporla Selahattin Bey tarafından Erkan-ı Harbiye'ye bildirilmiştir¹⁷⁷.

Bu üç günlük savaşta verilen şehit sayısının 100, yaralı sayısının ise bunun birkaç misli olma ihtimali vardır. Düşmanın zayıflığı ise, iki subay olmak üzere dört ölü ve biri subay 25 yaralıdır¹⁷⁸.

Fransızlar, kısa sürede işgal edebileceklerini zannettikleri Antep'in büyük direnişi karşısında hata ettiklerini anladılar. Kilisliler, memleketlerinin Fransız ordularınca işgal edilmesine rağmen, bütün sıkıntılara göğüs germişler ve Antep ve Maraş'taki kardeşlerine yardım etmek, düşmanı oyalamak, düşmanın ikmal yollarını kesmek, gibi pek çok faaliyette bulunmuşlardır. Bu cümleden olarak, Hisar Savaşı ve Sakip Beyin şehit düşmesi, yukarıda değindiğimiz Şahin Beyin kahramanlıkları ve düşmanı iki ay oyalaması ve büyük zayıflıklar verdirmesi, hep bu amaca yönelik olarak yapılan faaliyetlerdir. Şahin Beyi örnek vermemizin sebebi, her ne kadar Şahin

¹⁷⁶ T.İ.H., IV., s. 127; Lohanizade, a.g.e., s. 46-47; Tansel, a.g.e., C. III, s. 210; Gürsel, a.g.e., s. 79.

¹⁷⁷ ATASE, İSH, Kutu: 273, Gömlek: 171, Belge No: 171(1-2).

¹⁷⁸ Öztürk, a.g.e., s. 89.

Beyi Antep Heyet-i Merkeziyesi görevlendirse de, o günkü Kilis'in idar sınırları göz önünde bulundurulduğunda savaşmak iin topladığı milislerin büyük oğunluğu Kilis'in köylerinden müteşekkil gönüllülerden oluşmaktaydı.

Fransızlar umduğunu kısa sürede bulamamıştır. Kilis Kuva-yi Milliyesi'nin gösterdiği bu başarılarla olayın seyri değişmiş ve Antep mdafaasının uzun sürmesinde Kilis halkının önemli rolü olmuřtur¹⁷⁹.

3. şahin Beyin şehit Düşmesinden Sonra Kilis-Antep Yolundaki çarpışmalar

şahin Bey şehit düşünce Kuva-yi Milliye birlikleri görevlerinin başında Fransızlarla mücadeleyi kesintisiz sürdürmeye çalıştılar. Nisan başında Kilis'ten Antep'e hareket eden bir Fransız taburuna Kuva-yi Milliye tarafından yapılan taarruz sonucu dört top ve dört makineli tüfek ele geirilmif ve düşman yenilerek Kilis'e dönmeye mecbur edilmiřtir¹⁸⁰. Bölgenin komuta kademesindeki boşluğun giderilmesi iin Polat Bey Alaattin Beyi Kızılburun Kumandanlığına atadı, ancak maiyetine verilen kuvvetler zamanla dağılmağa bařladı¹⁸¹. Müfrezeler dağılınca Kızılburun Cephesi'nin önemine binaen, Kilis Kuva-yi Milliye Kumandanı Polat Bey, bizzat buraya gelerek cephenin durumunu gözden geirmif ve etraf köylere mektuplar yazarak onların millî duygularını tahrik edici ifadelerle eli silah tutanları

¹⁷⁹ Ergünöz Akçora, , "Kilis'in Antep Mdafaasındaki Yeri", AAM Dergisi, C. XI, S. 31, Mart 1995, s. 86.

¹⁸⁰ ATASE, İSH, Kutu: 335, Gömlek: 195, Belėe No: 195-1.

¹⁸¹ Demirbaş, a.g.m., S. 29, Ağustos 1960, s. 12.

karargâha davet etmiştir. Böylece 100 kadar Musabeyli, 100 kadar da Mumbuç¹⁸² (Polateli)'tan topladığı eli silah tutan 200 kişilik bir müfreze ile Kızılburun'un tutulduğu Polat Beyin Kılıç Ali Beye 30 Nisan 1920 tarihinde yazdığı raporundan anlaşılmaktadır. Polat Beyin aldığı tertibata göre, müfreze iki guruba ayrılmıştı: Birinci grup, Kilis-Antep yolunun doğu sırtlarında mevzilenecek ve merkezi Kantara Köyü olacak, ikinci grup yolun batı sırtlarını tutacak ve merkezi Uzunlu Köyü olacaktır. Her iki müfreze de Polat Beyden emir alacaklardı. Polat Beyin bu sırada önemli bir problemi erzak ve cephane sıkıntısı idi. Raporunda belirttiğine göre efratta üç-beş fişek olduğundan dolayı cephane ulaştırılmasını Kılıç Ali Beyden istemekte; sıkıntının giderilmemesi halinde teşkilâtın kısa sürede dağılacığından bahsetmektedir. Polat Bey, 6 Mayıs'ta Kılıç Ali Beye gönderdiği diğer raporda, Kızılburun Cephesi'nin düzene girdiği ve dört subayın görevlendirildiği, İslâm Beyin Cercik Karargâhı'nda bulunduğu, belirtiliyordu¹⁸³.

Polat Beyin Araplarla görüşmelerde bulunmak üzere Kefergani'de bulunduğu sırada 400 piyade, iki top ve 100 kadar süvariden oluşan bir Fransız birliği Kilis'ten Antep'e hareket etmiş, ancak güzergâh üzerindeki Kuva-yi Milliye birlikleri etkili olamamışlardı. Olayı haber alan Polat Bey 9 Mayıs 1920'de Minadır Köyü'ne ulaşarak derhal bir emir yayınlamış ve Kertil'de karargâh kuran düşmana yapılacak saldırı planını açıklamıştır. Bu arada 9 Mayıs günü düşmanın Kertil'e varması ile birlikte arkadan gelen bir otomobil Kapdeğirmeni civarında durdurulmuş

¹⁸² Konumuz içerisinde yerleşim yeri adı olarak geçen iki ayrı "Mumbuç" bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalan Mumbuç'un bugünkü adı Polateli'dir. Diğer Mumbuç (veya Membic, Menbic) ise sınırın çizilmesiyle Suriye Arap Cumhuriyeti topraklarında kalmıştır.

¹⁸³ Demirbaş, a.g.m., S. 35, Şubat 1961, s. 9.

ve içindeki Amerikan Kızılhaçı'na mensup üç kişi ile bir Ermeni yakalanarak esir edilmişler ve Cercik Karargâhı'na sevk edilmişlerdir. Amerikalılardan daha sonra özür dilenmiş ve özel bir koruma timi ile Kilis'e gönderilmişlerdir. Ermeninin üzerinden çıkan çeşitli evrak ve Ermenice gazeteler tercüman bulunamadığı için çözümlenmesi amacıyla Maraş'taki Kolordu Komutanlığına gönderilmiştir¹⁸⁴.

9 Mayıs'ta yola çıkan düşman, korku ve endişe içinde üç günde Antep'e ulaşamamış, bir taraftan Kilis Kuva-yi Milliyesi, diğer taraftan Antep Kuva-yi Milliyesi tarafından sıkıştırılan Fransız kuvvetleri, Ulumesere-Akbaba sırtlarında geceleyerek daha fazla gidememişler ve Kilis'e geri dönmek zorunda kalmışlardır.

“Kızılburun Savaşı” diyebileceğimiz bu yenilgiyi hazmedemeyen Fransızlar Kilis'e döner dönmez bir müfreze ile Karnebi Köyü'nü basmışlardır¹⁸⁵.

11-12 Mayıs'ta başarısız olan ve geri dönmek zorunda kalan Fransızlar, ne pahasına olursa olsun Antep'te zor durumda olan birliklerine erzak ve mühimmat yetiştirmek için tekrar harekete geçmeye karar vermişlerdir. Hatta Kilis'te bulunan General Dolamot, Kilis İcra Kumandanlığında Kaymakam Abdullah Beye, bu konvoyu mutlaka Antep'e ulaştıracağını ayağını yere vurarak söylüyordu. Kilis Ermenileriyle muhafızların sayısını 600'e ulaştırmıştı. Katma'dan ve Çobanbeyli'den takviye birlikleri getirmişti¹⁸⁶. Polat Bey de gerekli hazırlıklara başlamış ve Kilis-Antep yolundaki bütün köprülerin tahrip edilmesi ve düşman tarafından yeniden onarılmaması için taşlarının başka yerlere taşınması işine girişilmiştir. Keşif kolları

¹⁸⁴ Demirbaş, a.g.m., S. 35, Şubat 1961, s. 9.

¹⁸⁵ Ünler, a.g.e., s. 58; Demirbaş, a.g.m., S. 35, Şubat 1961, s. 9-10.

¹⁸⁶ Demirbaş, a.g.m., S. 38, Mayıs 1961, s. 9.

ile düşmanın hareketleri sıkı bir kontrol altına alınmıştır. Düşmanın imhası mümkün olmaz ve hattı yararlırsa nasıl takip edileceklerine dair planlar hazırlanmış; mücahitlerden ayrılanlar varsa bunların derhal birliklerine dönmeleri için emirler verilmiş; efrâdın fişeksiz kalmaması için gerekli hazırlıklar da yapılmıştır¹⁸⁷.

Fransızlar yukarıda belirtilen amaçlarına ulaşabilmek için 20 Mayıs 1920 tarihinde Albay Döbiver kumandasında 4 tabur piyade, 2 bölük süvari, 7,5'luk dört, 4,5'luk dört toptan oluşan iki batarya, 8 makineli tüfek, 12 otomatik tüfek, 300 araba, 150 mekkareden (yük hayvanı) oluşan bir kuvvet ulaştırma kolunun korumacılığını yapmak amacı ile Kilis'ten Antep'e hareket etmiştir¹⁸⁸.

Gelişmeler üzerine Kilis ve Antep Kuva-yi Milliye kumandanlıkları düşman kolunun Antep'e gidişini engellemek için bir plan hazırlamışlardır. Plan şu şekildeydi:

1) Kilis-Antep şosesinden geçecek düşman kuvvetlerini engellemek için birinci ve ikinci savunma hatları yine Kızılburun ve Kertil sırtları olacak. Bu bölümde Kilis Kuva-yi Milliyesi görev yapacak.

2) Üçüncü savunma hattı, Akbaba sırtlarında kurulacak. Bu sırtları Dokuzuncu Alayın Birinci ve İkinci taburlarından birer bölük ve iki makineli tüfek, Yıldırım Taburu ile Antep Millî Taburundan iki bölük, iki Rus ve bir de şınaydır dağ topu ile koruyacak.

¹⁸⁷ Demirbaş, a.g.m., S. 42, Eylül 1961, s. 8.

¹⁸⁸ Çolakoğlu, a.g.e., s. 174.

3) Dördüncü savunma hattı ise Kürkün sırtlarını kapsıyordu. Burasını da Dokuzuncu Alayın Birinci Taburundan iki bölük piyade, bir makinalı tüfek ile bir Rus dağ topu ile savunacaktı.

Kilis'ten hareket eden Albay Döbiver kuvvetleri Kilis-Antep şosesi üzerinde yarım daire biçiminde açılarak yürüyüşe geçmiştir. Düzenli, iyi silahlanmış, eğitilmiş ve bakımlı bir güçtü. Bunlar karşısında millî kuvvetlerin durumu ise ne silah, ne de eğitim bakımından kesinlikle mukayese edilemeyecek kadar zayıftı.

Kızılburun bölgesini tutan Polat Bey kuvvetleri ateşe başladılar. Fakat düşman topçusu bir çırpıda bu kuvvetlerin gerilere çekilmesini sağladı. Kertil sırtlarında bir direniş olmadan Döbiver, Mizmiz-Elmalı hattında ilerlemeye devam etti. Fransızlar burada iki kola ayrıldılar. Biri Almalı, diğeri Geneyik istikametinden Antep'e gideceklerdi. Birinci kolu Almalı Köprüsü civarında çakılı kalan düşman, altı saat kadar millî kuvvetlerle çarpıştı. Çünkü karşılına top ve makineli tüfeklerle donatılmış Kuva-yi Seyyârenin Ulumesere'deki bölüğü çıktı. Ancak 22 Mayıs akşamı Ulumesere'ye ulaşabildiler. Fransızlar sessizce Küçükmasere üzerinden Körkün'e geçmiş ve orada konaklamışlardır. 23 Mayıs günü öğleye doğru Nafak Boğazı'na giren Fransızlar millî kuvvetlerce ateş altına alındı. Fransızlar bin bir güçlkle 24 Mayıs günü Kurbanbaba sırtlarına ulaşabildiler. Bu savaşlarda en olumlu sonuç, düşmanı -şoseden ayrılıp- izlemiş olan Kilis Kuva-yi Milliyesi'nin Polat Bey emrinde bulunan müfrezesince alındı. Geneyik Köyü'ne doğru ilerlemesini sürdüren Fransızların diğeri koluna daha önce buraya ulaşmış olan Polat Bey kuvvetleri tarafından pusu kuruldu. İki yüz piyade, seksen süvariden oluşan kuvvetlerimiz

düşmanı tuzağa düşürmüş ve iki yüze yakın ölü bırakmasına neden olmuştu. Bunun üzerine düşmanın Geneyik'teki kuvvetleri Nurgana'ya doğru yöneldi. Polat Bey bunları izleyerek Nurgana'ya kadar geldiyse de Antep'e çok yaklaşmış olduğundan fazla etkili olamadı. Fakat Polat Beyin bu savaşlarda gösterdiği büyük başarı takdire şayandır. Antep Kuva-yi Milliyesi ile sürekli irtibat halinde olan Polat Bey ile yapılan yazışmalarda ondan yardım talep edilmekte olup, düşman mevzilerinin arkadan dövülmesine devam edilmesi, Dülük Baba sırtlarında hazır bulunması, gibi isteklerde bulunuluyordu. Polat Bey de yardımlarını esirgememiş ve Sarımsaktepe'de Kilis Kuva-yi Milliyesi ile Fransızlar arasında karşılıklı ateş açılmış ve millî kuvvetler düşmanın ağır bombardımanına maruz kalmışlardır. Antep Heyet-i Merkeziyesi tarafından Antep çevresinde bulunan Polat Bey Antep'e davet edilmişse de Polat Bey bazı sebeplerle buna iştirak etmemiştir¹⁸⁹. Kilis Kuva-yi Milliyesi'nin Antep'in kenarına kadar düşmanı takip etmesi ve onu arkadan taciz etmesi Kilis-Antep dayanışmasının en güzel örneklerinden biridir.

Fransız kumandan Abadi eserinde 20-24 Mayıs günlerinde cereyan eden olayları şöyle anlatıyor:

21 Mayıs günü saat 8.30'da bir uçağımız kendisine açılan şiddetli piyade ateşine rağmen yere indi. Kilis'ten getirdiği rapor Albay Debieuvre (Döbiver) kumandasındaki 5 piyade topu, 2 süvari bölüğü 10 top korumacılığında mühim bir erzak kolunun Kilis'ten hareket ettiğini bildiriyordu. 22 Mayıs günü sabahtan akşama kadar güneyden top sesleri geliyordu. Bu çeşitli savunma hatları ile Antep yolunu

¹⁸⁹ ATASE, İSH, Kutu: 821, Gömlek: 134, Belge No: 134-1; Demirbaş, a.g.m., S. 43, Ekim 1961, s. 10; Demirbaş, a.g.m., S. 45, Mayıs 1964, s. 14; Çolakoğlu, a.g.e., s. 174-175.

kapamak isteyen Türklerle Debievre (Döbiver) müfrezesi arasında savaş oluyordu¹⁹⁰.

Bu önemli mücadelenin başarıyla sonuçlanması Ankara'da yankılanmış ve TBMM'nin 29 Mayıs 1920 tarihli gizli oturumunda gündemi işgal etmiştir. İsmet Bey yaptığı konuşmada, Antep'in müşkül durumda olduğundan, Antep civarındaki savaşlardan ve özellikle güneyde yeni cereyan eden bir savaştan ve elde edilen galibiyetten bahsetmektedir¹⁹¹. İsmet Beyin anlattıklarına bakarsak, güneyde bu sırada cereyan eden 21-22 Mayıs savaşları ve Polat Bey emrindeki müfrezelerin Geneyik'te elde ettikleri başarıdan bahsedildiği sonucuna varabiliriz.

F. Kilis'te Bazı Kişilerin Fransızlarla İşbirliği Sorunu ve Alınan Önlemler

Kilis eşrafının büyük çoğunluğu Fransız taraftarıydı. Şehirde geriye kalan büyük halk kitlelerinin bir kısmı Kuva-yi Milliye taraftarı, bir kısmı da İstanbul Hükümeti ve padişah yanlısıydılar. Şehirdeki eşraf Fransızlarla işbirliği yapıyor ve onlardan yana tavır koyuyordu. Bunlarla birlikte bazı kişiler de Fransızlara hizmet ediyor, bazıları güvenlik görevlisi olarak çalışıyor, bir kısmı da casusluk görevi yapıyor, bazıları müteahhitlik yapıp büyük kârlar elde ederek Fransızlar safında yer alıyordu. 'Salibin (haç) girdiği yere hilal girmez' diyerek bozgunculuk yapan ve

¹⁹⁰ Abadi, Türk Verdünü Gaziantep, Antep'in Dört Muharasası, (Çeviren: Necmettin ve günümüz Türkçe'sine aktaran: Şakir Sabri Yener), Gaziantep 1959, s. 57.

¹⁹¹ TBMMGCZ, C. I, İş Bankası Yay., Ankara 1985, s. 43, 29 Mayıs 1336 (1920).

halkı umutsuzluğa sürükleyerek Fransız işgaline karşı gelinmemesini isteyenler de vardı¹⁹².

Kuva-yi Milliye Komutanı Polat Bey bunların çalışmalarından son derece muzdaripti. Nisan 1920'nin başlarında Karnebi'den Maraş'taki Nusrat Beye (Cemil Cahit) gönderdiği yazıda özetle şöyle diyordu:

“Kilis'teki edânî (yani alçaklar) bu günlerde faaliyetlerine germiyyet (hız) vermişlerdir. Bunların cezalandırılması farz oldu. Beyefendi, bilhassa istirham ederim bendenize geçici olarak olsun bir icrâ kuvveti gönderiniz. Başka kuvvet mümkün değilse süvarileri gönderiniz. Pek yakında iâde ederim.

Cephane için 3-4 günlük mesafeden gönderdiğim vasıtalar hep boş avdet ediyor. Bu hal propagandacıların (Kuva-yi Milliye aleyhtarlarının) hoşuna gidiyor. Bilâkis saf ve fakir ahali üzerinde fena tesir yapıyor.

Kilis Asker Alma Şubesinde aldığım künyede 33 ihtiyat zâbiti (yedek subay) ismi yazılıdır. Maalesef şimdiye kadar bütün çalışmalarına rağmen ancak üç kişi celbedilmiş, diğerleri yüz çeviriyor.

Kilis kaymakamı ve jandarma kumandanının mutlaka değiştirilmesini istiyorum. Gerek bunlar ve gerekse dörtler denilen fesatçı reislerin cezalandırılmasına çalışıyorum.”¹⁹³

¹⁹² ATASE, İSH, Kutu: 796, Gömlek: 93, Belge No: 93-1; Çolakoğlu, a.g.e., s. 137, 149.

¹⁹³ Hasan Kamil Demirbaş bu dört fesatçı kişi ile ilgili: “Edani; dörtler sözleriyle tavsif edilenleri biz hayatta bulunanlar hâlâ biliriz. Fakat şüphesiz ki tasrih edemeyiz. Gene de tahammül edemiyorum, şu dörtleri biraz çıtlatacağım: N.İ.M.M. Ancak bu kadar işaret edebiliyorum”, diyerek bu kişilerle ilgili fazla bir açıklamada bulunmamıştır. Demirbaş, a.g.m., S. 25, Nisan 1960, s. 9.

Fransızlar bu sıralarda boş durmayarak, Kilis'te ve çevresinde Kuva-yi Milliye aleyhinde yalan-dolanla dolu propaganda yaparak ve bol bol para dağıtarak halkı ve özellikle de nüfuzlu kimseleri kendisine çekmeye çalışıyordu. Üstelik Kilis ve çevresinde Fransızlar tarafını tutanlar pek çoktu¹⁹⁴.

Polat Beyin en başta şikayetçi olduğu kişilerin başında kaymakam ve jandarma kumandanı gelmekteydi. Mart ayının sonlarında TBMM seçimleri yapılacaktı. Kilis Antep'e bağlı olduğu için Kilis İlçe İdare Kurulunun yapacağı seçim ile milletvekili seçimleri yapılmış olacaktı. Fakat, Fransızlardan yana olan Kaymakam Vekili ve Jandarma Komutanı Yüzbaşı Yusuf Ziya Bey, mecliste toplanan kalabalığın huzurunda seçimleri savsaklamak için "söz Müftü Muharrem Efendinindir" dedi ve Müftü de "Anadolu harekâtı huruç ale's-sultandır (padişaha başkaldırmadır)" diye söze başladı ve o gün seçim yapılamadı.

Polat Beyin mutlaka değiştirilmesini istediği kaymakam ile ilgili bu günlerde bir gelişme oldu. Vekaleten yürütülen bu işe Konya'dan gelen ve aslen Kilisli olan Abdullah Canbolat tayin edildi. Polat Bey ise yeni kaymakamın da samimiyetinden kuşku duyuyordu ve bu konu ile ilgili kendisini sık sık tehdit ediyor ve çeşitli makamlara yazdığı yazılarla da kaymakamın değiştirilmesini istiyordu. Bu cümleden olarak Polat Bey, 16 Nisan 1920'de Maraş'taki Nusrat Beye gönderdiği bir yazıda, içerideki Fransız işbirlikçilerinden dert yanmakta, Kilis'in ruh halinin pek bozuk olduğunu belirterek "...Antep'e gidecek Fransız kuvvetinin erzak ve mühimmatını sevk etmek üzere ne kadar İslâm arabası ve vesâit varsa toplattırılması

¹⁹⁴ Demirbaş, a.g.m., S. 25, Nisan 1960, s. 8-9.

için Kaymakamı cedit Abdullah tarafından evâmiri şedîde (şiddetli emir) verilmiş ve tutulmuştur” dedikten sonra kaymakamın bu gibi ihanetleri sebebiyle “Kilis’te millî harekâta taraftar ve cesaretli bir kaymakam ve jandarma kumandanı bulunmadıkça Kilis’ten istifade gayri kâbildir.”¹⁹⁵ serzenişinde bulunmaktaydı.

22 Nisan 1920’de Kılıç Ali Beye yazdığı mektupta da aynı konulara değinen Polat Bey, Kilis’e gönderdiği beyannamelerin polis ve jandarma tarafından toplattırıldığından bahsederek, içeride bütün halkın Kuva-yi Milliye aleyhinde olduğunu, şehir içinde çalışan bir kısım mücahitlerin tutuklandığını, kaymakam ve jandarmanın Fransız erzak ve mühimmâtının sevki vazifesi ile meşgul olduğunu, acı bir dille belirtiyordu¹⁹⁶.

Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, Polat Bey’in iki ay sonra 14 Haziran 1920’de Kefergani’de yaptığı görüşmeler sonunda durum değişmeye başlamış ve Kuva-yi Milliye aleyhindeki pek çok kişi Polat Bey ile çalışmaya söz vermişlerdir¹⁹⁷.

¹⁹⁵ Demirbaş, a.g.m., S. 28, Temmuz 1960, s. 9-10. Refik Beyden önce kaymakamlık görevinde olan Abdullah Canbolat, Polat Bey tarafından kendisi ile ilgili ihanet suçlamaları karşısında 11 Mayıs 1920 tarihinde Polat Beye yazdığı mektubunda Fransızların kendisine zorla ilân yaptırmak istediklerini, iki arada kaldığını, garazkârlara inanılmamasını, hain olmadığını, Fransız generaline “Benim bu memleketle olan alâkam diğer memurların alâkasının kat kat fevkindedir. Bu memleketin ilk temel taşını ecedadım vazeyledi. Ve şu karşınızdaki cami kubbelerini de bize miras terk etti. Binaenaleyh, ne bu memleketi ve ne de bu kubbeyi toplarınıza hedef ittihaz ettirmemek için ne lazımsa yaparım” dedim diyerek, “Ben hain değilim. Mahkemeye de çıkmayacağım. Siz memleketi kurtarın, benim gibi 100-200 kişi feda olsun, şereftir. Gayemiz birdir. Takdir sizindir.” sözleriyle kendisini temize çıkarmaya çalışmıştır. Bkz. İpekçioğlu, a.g.e., s. 34.

¹⁹⁶ Demirbaş, a.g.m., S. 29, Ağustos 1960, s. 13-14.

¹⁹⁷ İpekçioğlu, a.g.e., s. 43.

G. TBMM'nin Açılması Sonrasında Kilis'teki Durum ve Kuva-yi Milliye'yi Güçlendirme Çabaları

1. Kilis Kaymakamlığının Cengin'e Taşınması

Sivas Kongresi'nde cemiyetlerin birleştirilerek "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adını alması sonrasında ülke genelinde olduğu gibi Kilis'te de bu cemiyetin bir şubesi olarak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. "Heyet-i Merkeziye" adı altında faaliyet gösteren bu teşekkül TBMM açıldıktan sonra onun mahallî bir organı haline geldi.

Polat Bey, Maraş'ta Nusrat Beye Cercik'ten yazdığı 12 Mayıs 1920 tarih ve 38 No.lu yazıda "Cercik Karyesinde (bu günkü Polatbey Köyü) Molla Recep Beyin riyasetinde bir Heyet-i Merkeziye teşkil ettim" diyerek, teşekkülü rapor etmiştir. Yani artık Müdafaa-i Hukuk merkezi olarak Cercik Köyü seçilmişti. Bir başka deyişle, Fransızlara karşı yapılacak olan gerilla savaşının planları, programları burada yapılacaktı¹⁹⁸.

Bunun dışında, Kilis'in dahilî durumu sebebiyle işlerin yürümediği, TBMM'nin emirlerinin ve kanunlarının uygulanması konusunda büyük sıkıntılar olduğu için mahallî hükümet merkezinin yani Kilis Kaymakamlığının Cengin Köyü'ne taşınması işine Kuva-yi Milliye karar vermişti. Polat Bey, Kilis'in yönetim merkezinin Cengin Köyü'ne taşınması kararını Kaymakam Vekili Refik Beye yazdığı 15 Mayıs 1920 tarihli yazı ile duyurmuştur.

¹⁹⁸ Müdafaa-i Hukuk merkezi daha sonraki dönemde Cengin Köyü'ne taşınmıştır. 1921 yılı başlarında yapılan yazışmalarda bunu görebiliyoruz. Bkz. ATASE, İSH, Kutu: 805, Gömlek: 80, Belge No: 80-6.

Polat Bey, yönetim merkezinin Cengin'e taşınmasının gerekçelerini Cercik'ten Maraş'taki Nusrat Beye ve Antep Kuva-yi Seyyare Kumandanlığına 16 Mayıs 1920'de yazdığı 64 No.lu yazıda şu şekilde açıklamıştır:

“Ahvâl ve vaziyet-i hâzıra Kilis'te icrâ-ı hükümeti işgal etmekte, Büyük Millet Meclisi tarafından gönderilecek evâmir ve beyanâtın tatbik ve tamimini gayri mümkün kılmaktadır. Binaenaleyh, zaten evvelce de düşünmüştüm, daire-i hükümeti muvakkaten emin ve salim bir mıntıkaya kaldırarak orada tedvîr-i mesâlih ettirme fikrindeyim. Böyle olmadığı takdirde Fransızların tamamıyla vaziyet ettikleri Kilis Kasabasında hiçbir kimse âmâl-i milliye dairesinde ifâ-i memuriyet edemeyecektir”¹⁹⁹.

Yayınlanan bu genelgeye rağmen memurların Kilis'in dışına çıkmak istemediklerini ve birkaç jandarma ile bir iki tahsildardan başka şehir dışına kimsenin çıkmadığını Polat Bey Adana Cephesi Komutanlığına bildirmiştir²⁰⁰.

Yönetim merkezinin Cengin'e taşınması kararı Ankara, Sivas, Maraş, Antep, Malatya, Kayseri, Urfa, Mardin, Harim, Mumbuç (veya Membiç), Azaz (son üç yerleşim yeri bugün Suriye topraklarında kalmıştır), Besni, Nizip, Birecik, Elbistan, Pazarcık, Göksun ve pek çok merkeze bildirilmiştir. Kilis merkezine de 4 adet ilân metni ve köylere de 12 genelge gönderilerek artık Kilis Kaymakamlığının Cengin Köyü'nde bulunduğu ve Cengin ile haberleşilmesi duyurulmuştur. Kilis

¹⁹⁹ Demirbaş, a.g.m., S. 37, Nisan 1961, s. 9.

²⁰⁰ ATASE, İSH, Kutu: 796, Gömlek: 49, Belge No: 49-1

Askerlik Şubesine de, bütün kayıt evrakı ve maiyetindekilerle birlikte, Cengin'e gelmeleri yazıyla bildirilmiştir²⁰¹.

Gerçekten de Polat Beyi haklı çıkaran durumlar ortaya çıkmıştı. TBMM açıldıktan bir hafta sonra çıkarılan ve TBMM'nin meşrûiyetine fiilen veya yazılı ya da sözlü isyan edenler yahut kargaşalık çıkaranları vatan haini sayan ve fiili olarak vatana ihanette bulunanlara idam cezası verilmesini hükme bağlayan "Hıyânet-i Vataniye Kanunu" bütün yurda duyurulmuş ve gereği üzere hareket edilmesi istenmişti. Kanunun ilgili makamlara ve halka duyurulması için Kilis'e gelmesinden itibaren bir hafta geçtiği halde halka ilâna cesaret edilemedi ve Kaymakamlık ve Belediye dairelerinde bekletildi. Ne yazık ki, Hükümet ve Belediye dairelerini basan Fransız askerleri bu evrakı ele geçirmişler ve halktan da bunu saklamışlardır. Aksine propaganda yapan Fransızlar, halkı tehdit ederek Kuva-yi Milliye'ye tabi olmamalarını istemişlerdir²⁰².

İşte Polat Bey ve arkadaşları bu olay üzerine Kilis'te hükümet işlerinin yürümesinin; TBMM emirlerinin ve kanunlarının uygulanmasının mümkün olmadığı kanaatine vararak hükümet merkezini taşımaya karar vermişlerdir.

Cercik'in karargâh olarak seçilmesinden sonra Heyet-i Merkeziye Tilhabeş'e ve nahiye merkezlerine müdürler tayin etmiştir. Kilis civarında asayiş temin edildi. Hatta Zadeli Köyü'nde bir öldürme olayı vukû bulması sebebiyle bir

²⁰¹ Demirbaş, a.g.m., S. 37, Nisan 1961, s. 8-9.

²⁰² Demirbaş, a.g.m., S. 36, Mart 1961, s. 10.

müfreze gönderilmiş ve kâtil tutuklanmıştır. Köylerden de güçleri nispetinde yardımlar toplanmıştır²⁰³.

Kilis Kaymakamlığının taşınma işlerinin sürdüğü bu günlerde Fransızlar Kilis'te sıkıyönetim ilân etmişlerdir. Asayiş bozucu nitelikteki faaliyetlere karışanların cezalandırılması ile ilgili bu kararlar Polat Beye ulaşınca şehirde bulunan ve Kuva-yi Milliye'yi destekleyen eşraftan Hüseyin Kaplan'a Cercik Karargâhından 66 No.lu mektubu yazarak Fransızların sıkıyönetim ilânında yer alan yağmacılık, çapulculuk, öldürme ve yakma gibi asayiş bozucu fiillerin kendileri nazarında da kabul edilemeyecek şeyler olduğunu, bu hususta Fransızları desteklediğini, bu gibi kişileri hükümetimizin de tutuklayacağını ve hapsedeceğini, mahkmeden idam çıkarsa idam bile edebileceklerini, bu hususta Fransızlara ihtiyaçlarının olmadığını, belirtmiştir.

Daha sonraki günlerde Heyet-i Merkeziye ile haberleşmeyi sağlayan ve yukarıda adı geçen Hüseyin Kaplan, Karnebi'de pusuya düşürülerek esir edilmiştir. Bunun üzerine Kuva-yi Milliye'den Hedikçi Halil, Kürt Fahri ve yanlarındaki iki kişi, Kilis'te Kaymakam, Jandarma Kumandanı ve komiserlerin de bulunduğu ekâbirin Kalleş bağındaki gece ziyafetine baskın yaparak Şişman Komiserin parmağı kurşunla koparılmış ve bir gencin öldürülmesi ve birkaç kişinin yaralanması ile Hüseyin Kaplan'ın intikamı alınmaya çalışılmıştır²⁰⁴.

²⁰³ Ahmet Rami, Hatıralar.

²⁰⁴ İpekçioğlu, a.g.e., s.39.

2. Kuva-yi Milliye'ye Çeki-Düzen Verme Çabaları

Kuva-yi Milliye birliklerine mal edilen şehir içinde ve dışında zaman zaman keyfî hareketler oluyordu. Halktan zorla para, eşya ve cephane toplama gibi haksızlıklar yapılıyordu. Mesela bununla ilgili, Fikret Gücer hatıralarında şu bilgileri veriyor:

“Kuva-yi Milliye'ye katılmak istiyordum. Fakat Kilis Kuva-yi Milliyesi gereği gibi bir faaliyet gösteremiyordu. Nâhoş hareketleri halk arasında kuşku ile karşılanıyordu. Kendilerine katılanlara casusluk isnat ediyorlar, hatta idam sehpaları kuruyorlardı. Şahsî kaprislerin tatmini için yapmadıkları azap ve işkence kalmıyordu. Sofu Mehmet Efendi için İslâm Beyin yeğenine nişan takılmıştı. Kendisinin onayı alınmadı diye Sofu Mehmet Efendiyi Halep'ten dönerken yakalayıp, Cercik Karargâhında asmaya kalkmışlar, zor kurtarılmıştı.”²⁰⁵ Bu gibi hareketler Kuva-yi Milliye'nin tamamına mal ediliyordu.

Polat Bey bu olumsuz davranışlar karşısında 12 Mayıs 1920 tarih ve 23 No.lu yazısı ile Kilis halkına bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride; Kuva-yi Milliye ile katiyen alâkası olmayan bazı şahısların ve müfrezelerin Kuva-yi Milliye nâmı altında şurada burada ahalîyi incitmekte oldukları, hatta esnaf ve tüccardan ve çiftçiden zorla para, eşya ve cephane almaya kalkıştıkları gibi, haberler alındığını söylüyor ve Kuva-yi Milliye'nin herkesin mal ve hukukunu korumakla iftihar ettiğini belirterek, bu gibi kötü hallerden uzak olduğunu vurguluyordu. Polat Bey, Mücâhitlerin iâşe ve techizi gibi idari hususların Heyeti Merkeziyenin görevi olduğunu da belirterek,

²⁰⁵ Çolakoğlu, a.g.e., s. 139.

bundan böyle Heyet-i Temsiliye adına yapılacak işlemlerin resmî mühür ile yapılacağını, ayrıca, şüpheli durumlarda derhal Heyet-i Merkeziye'ye haber verilmesini de istemekteydi.²⁰⁶

Cercik'te Heyet-i Merkeziyenin oluşturulmasından sonra Polat Bey, Kuva-yi Milliye'de çalışan kişilerin belirli bir disipline sokulması için de çalışmalar yaptı. Erlere ve bilhassa subaylara yemin ettirilmesi için bir yemin metni hazırlandı. Metin Heyet-i Merkeziye reisi olan Molla Recep Beye gönderilerek erlere ve subaylara yemin ettirilmesi istendi. Mola Recep Bey de görevini yerine getirerek aşağıdaki yemin metnini Kuva-yi Milliye'de çalışanlara ve yeni katılanlara okutturuyordu:

“Dinim, memleketim için mâlen, cânen, bedenen çalışacağıma, Fransızları vatanımızdan çıkartmak için her ne lazım ise yapacağıma; vatana ihanet etmeyeceğime; kötü adamlarla görüşmeyeceğime; kimsenin iğfalâtına, tahrikât ve teşvikâtına aldanmayacağıma; Kuva-yi Milliye'nin her emrini seve seve ifa edeceğime şu yanımdaki Müslüman şahitler huzurunda önümdeki Kelâm-ı Kadim'e el basarak Allah'ıma karşı yemin ve şart ediyorum. Vallahi, Billahi, Tallahi.”²⁰⁷

Çalışmaların devam ettiği günlerde Polat Beye, o güne kadar Kuva-yi Milliye karşıtı olup da, pişmanlık duyan ve af edilmelerini isteyen kişilerle ilgili bazı bilgiler ulaşmıştı. Polat Bey de bu haber üzerine Cercik karargâhından 14.05.1920 tarihinde 42 No.lu ilânı hazırlayarak Kilis'e gönderdi. İlânda şöyle deniyordu:

²⁰⁶ Demirbaş, a.g.m., S. 36, Mart 1961, s. 9.

²⁰⁷ Demirbaş, a.g.m., S. 36, Mart 1961, s. 9-10.

“Kuva-yi Milliye’ye muhalif bazı vatandaşların affedildikleri takdirde görüşmek üzere karargâha gelecekleri haber alındı. Kuva-yi Milliye’nin âdil ve merhametli kucağı millete pek sıcak ve şefkatlidir. 600 senelik hayat-ı şaşaadârını (gösterişli yaşamını) büyükleriyle yaşayan milleti necibe-i İslâmiyenin hissiyatı merhametkârısı (merhametli duyguları) bütün ulviyetini muhafaza ediyor. Binaenaleyh cezalandırmadan ziyade ikaz ve irşat ile lezzetyâbı dimağ olan (zevk alan) Kuva-yi Milliye’nin ağışuna (kucağına) atılmakta zerre kadar tereddüt etmek büyük hatadır. Tezhib-i ahlak etmek ve fimâbaad (bundan sonra) din ve vatana bütün manasıyla bir Müslüman gibi hizmet eylemek şartıyla yanımıza gelenlerin her surette memnun kalacakları ilân olunur”²⁰⁸.

Bu ilândan sonra Kuva-yi Milliye’ye katılanlarla ilgili çalışmaların içinde bizzat bulunmuş olan Hasan Kamil Bey ileriki yıllarda hatıralarında şunları yazmıştır:

“Dahilde faaliyetimiz çok hararetli idi. Ben, Ahmet Remzi, Mücahit Akif, Hafız Ahmet Mahir ve arkadaşlar Komiser Hakkı Efendi delâletiyle aldığımız haberleri hemen Polat Beye ulaştırıyor, oradan aldığımız emir ve ilânları yerli yerinde tamim ediyorduk. Ve ara sıra da Kınoğlu Rağıp veya Canbolat Ali Beyin odalarında dahilî teşkilâtımızın Katib-i Umumisi Hacı Muhittin zade Hüsnü Efendi merhumun etrafında toplanıp işlerimizi programlaştırıyorduk. İşte bu günlerde idi ki Mustafa Korkmaz, Yarımağan İzzet, Attar Tahir Oğlu Mahmut vesaire gibi teşkilât zâbitleri ve Ali Asgar, Sait Baytaz gibi gençleri de Polat Beyin raporlarında da

²⁰⁸ Demirbaş, a.g.m., S. 39, Haziran 1961, s. 11.

mukayyet olduğu gibi 15 kadar arkadaşı Cercik'e izama (yollamaya) muvaffak olmuş idik."²⁰⁹

3. Fransızların Şehir İçindeki Taşkınlıkları ve Halkın Tepkisi

1920 Mayısının sonlarına doğru şehir içindeki mevcutları 600 civarında olan Fransız askerleri²¹⁰ sarhoş olarak çarşı-pazarda dükkancıların eşyalarını kapmak, kadınların çarşafını yırtmak, nâra atmak, şarkı söylemek gibi hareketleri yaptıkları gibi, çarşı ortasında ahali üzerine rastgele ateş açmışlardı. Açılan ateş sonucu emekli Binbaşı Salih Bey, Mustafa Hannavi zade Mehmet ve Çakmakçı zade Abdülaziz Efendi ile Küspeci zade Ahmet Ağa isabet alarak yaralanmışlardır. Bu hâli gören Kilis halkı hemen dükkanları kapayarak olayı protesto etmişler ve kasabada gergin bir bekleyiş başlamıştır.

Şehirde mevcut Fransız birlikleri makineli tüfeklerle donatılmış askerlerini ve bombacıları şehrin her mahallesine devriyeye çıkarmışlar ve çıkması pek muhtemel olan olayların önünü almışlardır. Yaralıları ise Fransız hastanesinde tedavi yoluna gitmişlerdir.

Bu olaylar üzerine, Kilis Kuva-yi Milliyesi'nin ileri gelenlerinden Ahmet Rami (Atan) Bey, Fransız Kumandanlığına bir mektup yazarak olayları protesto etmiştir. Mektupta özetle şunlara yer vermiştir:

“Kumandan Bey!

²⁰⁹ Demirbaş, a.g.m., S. 39, Haziran 1961, s. 11.

²¹⁰ ATASE, İSH, Kutu: 55, Gömlek: 55, Belge No: 55-4.

Bu gün hakkın adaletin insaniyetin en büyük düşmanı siz Fransızlar olduğunuzu her manası ile ispat ettiniz.Vatanı için çalışan, milletinin saadeti için çarpışan, namus-u millisi için haykıran kahraman Türk milleti kendi hakk-ı meşruunun istihlası (meşru haklarını elde etmek) için meydan-ı mücahedeye atıldı... Hemen sizler çok çok ilânlarınıza devam ediniz. Siz böyle devam ettikçe size karşı husûmet ve adâvetin artacağına kani olunuz... Eğer maksadınız ihtilâl çıkarmak ve iğtişâşa (karışıklığa) meydan vermek ve Kilis Türklerini imhâ etmek gibi bir siyaset takip ediyor iseniz Ermenilere söyleyiniz bir kaç meyhane daha açsınlar, askerlerinize bol bol müskirat (içki) veriniz. Sarhoş ediniz. İkinci bir defa olarak da 5-10 Türk daha öldürünüz. Memleketi yakınız yıkınız. Yalnız Kilis'in yanması ile Kilis Türklerinin mahvedilmesi ile Türklük tükenmez. Türk milleti ölmez. Türk yaşayacaktır. Türk milleti kendi şerefi ile namusu ile istiklali ile yaşayacaktır.

1/Haziran/336 (1920)

Müştak-ı Hürriyet”²¹¹

Fransızlar, durumun vahameti karşısında 2 Haziran 1920’de bir ilân hazırlayarak halka duyurdu. İlânda, kim olursa olsun Fransız askerlerine sarhoşluk veren her hangi bir madde satarsa 50 lira para cezasına çarptırılacağı, bu gibi kişilerin dükkan ve mağazalarının üç ay kapatılacağı, belirtiliyordu.²¹²

²¹¹ Ahmet Rami, Hatıralar.

²¹² Ahmet Rami, Hatıralar.

H. Fransızlarla Yapılan Geçici Mütareke ve Kilis'teki Durum

1. Fransızlarla İmzalanan 20 Günlük Mütarekenin Sebepleri

Mustafa Kemal, Fransız Devlet Başkanı Clemenceau işbaşından çekilir çekilmez, Fransa'nın Türkiye ile ilgili siyasetinde değişiklik yapılacağı yolunda Picot gibi bazı Fransız yetkililerinin kendisine vermiş oldukları söze karşın, bunun gerçekleşmediğini görüyordu. Fransızların 1920 yılı başlarında ekonomik, siyasî ve askerî alandaki problemlerinden dolayı, Türkiye'deki birliklerine yeterli ölçüde destek sağlayamıyorlardı. Diğer taraftan Clemenceau da işbaşından çekilmişti. Buna rağmen Fransızlar, Çukurova ve çevresinden ayrılma belirtisi göstermiyorlardı. Aksine, Çukurova ve çevresindeki ezici yönetimleri ve Ermenilerin davranışlarıyla, oradaki Türkleri canlarından bezdiriyorlardı.

Bu nedenlerden ötürü Mustafa Kemal, Fransızları İngilizlerden ayırarak Türkiye ile bir anlaşmaya varmaya zorlar ve o sıralarda San Remo'da Türkiye'nin kaderi konusunda görüşmelerde bulunan İtilâf devletleri üzerinde olumlu izlenim bırakır umuduyla, tüm gücünü Çukurova ve çevresinde Fransız ve Ermeni kuvvetlerine karşı kullanmaya başlamıştır.

Nitekim, Fransızları bir anlaşma yapmaya zorlamak için çalışmalar başlamış ve bu bağlamda Fransız generale yapılan müracaat boş çıkmamış ve bir ateşkes için görüşmelerde bulunulması Fransızlarca kabul görmüştür. General Gouraud, yetkili bir Fransız heyetinin, Türk hükümeti ile görüşmelerde bulunmak üzere Ankara'ya gitmesi için hükümetinden izin almıştır. Bu arada Fransızlar, konferans masasında bir koz olarak kullanmak amacıyla, Çukurova ve çevresindeki

Kuva-yi Milliye'ye büyük bir darbe indirmek için, kurulun Ankara'ya hareketini erteleyerek saldırıya geçtilerse de başarısızlığa uğradılar. Bu saldırılar sırasında gerek Çukurova ve gerekse, Kilis-Antep yolunda çok sayıda Fransız er ve subayının Kuva-yi Milliye tarafından esir edildiklerini öğrenen General Gouraud, Fransız kuruluna, ivedilikle Ankara'ya hareket etmesi emrini verdi.

Fransız Kurulu 20 Mayıs 1920'de Ankara'ya ulaşınca, görüşmeler başladı ve zaman zaman sıkıntılı anlar yaşanmasına rağmen anlaşmaya varılabildi. Fransız yönetimi de mütareke şartlarını onayladığını, 28 Mayıs'ta Ankara'ya bildirdi²¹³.

Mütarekenin şartları şunlardı:

1- 29/30 Mayıs gece yarısından itibaren harekât dolayısıyla Fransızlarla olan çatışmalara son verilecektir. Ateşkes 20 gün sürecektir.

2- Halen Pozantı ve Kozan'da bulunan Fransız birlikleri silah ve teçhizatları ile birlikte Adana-Mersin demiryolu üzerine çekilecektir. Antep şehri Fransızlar tarafından tahliye edilecek ve buradaki Fransız garnizonu şehrin haricinde Fransız birliklerinin halen ordugâh kurdukları mevkie intikal ettirilecektir. Pozantı, Kozan, Antep şehirlerinin tahliyesi ateş kesilmesini takip eden ilk 10 gün zarfında sona erdirilmiş olacaktır.

²¹³ Salâhi R. Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika II, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara 1991, s. 69-72; Mütareke için ayrıca bkz. TBMMGCZ, C.1, 29.5.1920 tarihli gizli oturum; Bige Yavuz, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk- Fransız İlişkileri, Fransız Arşiv Belgeleri Açısından, 1919-1922, TTK Yay., Ankara 1994, s. 87-95.

3- Ateşkesin başlamasından itibaren ilk 10 gün içinde elimizde bulunan Fransız esirlerinin iâdesine tarafımızdan başlanacaktır. Diğer taraftan Fransızlar da ellerinde bulundurdukları esir askerleri ve bu arada hapiste tuttıkları siyasî suçluları bize iâde etmiş olacaklardır.

4- Adana Valisi ve bu arada Osmanlı Devleti memurları aralarında muhabere etmek ve şifresiz fikir teatisinde bulunmak hususunda tam bir serbestiye sahip bulunacaklardır. Pozantı, Kozan, Antep şehirlerinin tahliyesine ve bu meyanda Fransız esirlerinin değiştirilmesine ilişkin talimat bilahare gönderilmiş olacaktır. Şimdilik ilk yapılacak iş, 30 Mayıs 1920 sabahından itibaren ateş kesilmesi hususunun sağlanmasından ibarettir²¹⁴.

Mütareke ve bununla ilgili görüşmeler, Türk millî önderleri üzerinde, Fransızların, Çukurova ve çevresinde epeyi sıkıştırılmış oldukları ve nefes almak için zamana ihtiyaç duydukları izlenimini doğurmuştu.

20 günlük mütareke, içeriden pek olumlu tepki almadı. Büyük Millet Meclisinde bazı milletvekilleri ateşkesi Türkiye'nin lehine görmüyorlardı. Mustafa Kemal ise yıllar sonra Ateşkesle bazı yararlar sağlamayı umduğunu belirtmiş ve konu ile ilgili Nutuk'ta şunları söylemiştir:

“Önce, Adana bölge ve cephelerinde bulunan ve kısmen askerle de takviye edilen millî kuvvetleri, sükunetle yeniden düzenlemek istiyordum. Millî kuvvetlerin bu çarpışma aralığında dağılabileceklerini de dikkate alarak, ateşkes tebliği yanında bazı tedbirlerin alınmasını da emrettim. Bundan başka, efendiler,

²¹⁴ TBMMGCZ, C. I, s. 43; Öztürk, s. 106.

önemli saydığım siyasî bir yararlanmayı da hesaba katıyordum. Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti, daha İtilâf devletlerince elbette ki tanınmamıştı. Aksine, memleket ve milletin kaderiyle ilgili konularda, İstanbul'da Ferit Paşa Hükümeti ile ilişki ve işlemlerde bulunmakta idiler. Bu bakımdan, Fransızların İstanbul Hükümetini bir tarafa bırakıp Ankara'da bizimle görüşmeleri ve herhangi bir konuda uyuşmaları, o gün için sağlanması yararlı önemli siyasî bir nokta idi. Bu ateşkes görüşmesinde, millî sınırlarımız içinde olup da Fransızlar tarafından işgal altına alınmış bulunan bölgelerin tamamıyla boşaltılmasını açık ve kesin bir dille istedim. Fransız delegeleri, bu konuda yetki almak üzere Paris'e gitmek mecburiyetini ileri sürdüler. Yirmi günlük ateşkes anlaşması, bir bakıma daha esaslı bir anlaşma yapmak için yetki almaya zaman bırakmak gibi kabul edildi. Efendiler, bu görüşme ve konuşmalarımızdan bende uyanan izlenim, Fransızların Adana ve dolaylarını boşaltacakları merkezinde idi. Bu düşünce ve inancımı, Meclise ifade etmişim."²¹⁵

Mütareke, Fransız basınında sevinçle karşılanmasına rağmen²¹⁶, İngiliz çevrelerinde aynı yankıyı bulmadı. İngilizler mütarekeyi İtilâf devletlerinin şerefine indirilen ciddi bir darbe olarak görüyorlardı²¹⁷.

²¹⁵ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, 1919-1927, AAM Yay., (Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz), Ankara 1998, s. 311.

²¹⁶ Mustafa Ekincikli, Fransız Basınında Türk Millî Mücadelesi (1919-1922), (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1984, s. 75.

²¹⁷ Sonyel, Dış Politika II, s. 72.

2. Kilis Kuva-yi Milliyesi'nin İleri Sürdüğü Mütareke Şartları ve Geçici Mütareke Dönemi

1920 yılının 29/30 Mayıs gecesi Mustafa Kemal'den gelen mütareke emri Antep Heyet-i Merkeziyesi tarafından Kilis ve Havâlisi Kumandanı Polat Beye de tebliğ edilmiştir.

Polat Bey, mütareke emrini alınca, çeşitli yerlere gönderilmek üzere mütareke metnine kendi imzası ile şu cümleleri de ekledi:

“Şerâiti mütarekeden maksat, Fransızlarla açıktan açığa görüşüp, konuşmak olmayıp, yalnız kemâ kân (eskisi gibi) mevkiinizi muhafaza ederek 20 günün hitâmına kadar silah istimal edilmemesi ve aksi takdirde mütarekeyi fırsat bularak ihtilatta bulunanlar İhâneti Vataniye Kanunu ile tecziye edilecekleri beyan olunur.”

Emir, bu eklemelerle birlikte derhal Amiki, Şıhanlı, Şakağı, Mumbuç, Kazıklı, Tilhabeş, Cercik, Hacı Hannan, Musabeyli müfrezelerine ve bütün subaylara tamim edildi ve Kilis'e de şehirde ilân edilmek ve görevlilerin bilgilenmesi için iki nüsha gönderildi²¹⁸.

Polat Bey, Nurgana'dan Antep Heyet-i Merkeziyesine yolladığı 29 Mayıs 1920 tarih ve 83 No.lu yazısında, Fransızlarla mütareke şartlarının Antep'le ilgili detaylarının görüşülmesinde göz önünde bulundurulması gereken bazı hususlar üzerinde durmaktadır:

²¹⁸ Demirbaş, a.g.m., S. 48, Ağustos 1964, s. 16.

1) Fransızlar, mütareke müddetinin devam edeceği 20 gün zarfında Kilis'ten asker, silah, mühimmat ve günlük ihtiyaçtan fazla iâşe maddelerini getirerek Antep'teki karargâhlarına ulaştırmaları muhtemeldir. Binaenaleyh Kilis-Antep yolunda kuvvetli bir birlik bulundurarak, gelip geçecek olan Fransız kabilelerinin muayeneye tabi tutulacakları,

2) Gelecek Fransız kabilelerinin yanında bir subay kumandasında bir takım muhafızdan başka kuvvet kabul edilmeyeceği,

3) Antep'teki mevcut kuvvetlerine göre iâşe getirebilecekleri, fazla iâşe getirmelerine müsaade edilmeyeceği,

4) Koruma birliklerinin üzerlerindeki fişekliklerden başka silah, top ve mühimmatla ilgili bir araba bulunursa bunlara kat'î surette el konulacağı, gibi hususların Fransızlara bildirilmesini istemektedir²¹⁹.

Mütareke şartlarının detayları görüşülürken göz önünde bulundurulması istenen teklifler bununla sınırlı değildi. Nitekim Antep Mutasarrıflığı tarafından yazılan 5 Haziran 1920 tarihli istek mektubunda Heyet-i Murahhasa'dan bazı isteklerde bulunuluyor ve müzakere masasında bunların hatırdan tutulması isteniyordu:

1. Halep-Antep yolunun açık bulundurulması,
2. Kilis'te hükümete asla müdahale edilmemesi,
3. Kilis'teki sıkıyönetimin yok sayılması,

²¹⁹ Demirbaş, a.g.m., S. 48, Ağustos 1964, s. 16-17.

4. Kilis'e gidip-gelenlerin hiçbir kontrole tabi olmayacakları²²⁰.

Bu sırada Kaymakam Divil kumandasındaki büyük bir nakliye kolu da Antep'ten Kilis'e hareket ederek 29/30 gecesini Ulumesere'de geçirmekte, Polat Bey de Körkün Köyü'nde bulunmakta idi. Polat Bey, mütareke haberini Fransız Nakliye Kolu Kumandanı'na bildirmek, bu mesele hakkında görüşmek için Fransız kumandanını Körkün Köyü'ne davet etmek üzere Kilisli Hüseyin Bey isminde bir yedek subayı gönderdi. Hüseyin Bey, Divil'le o akşam Ulumesere'de görüştü. Fransız kumandanı, bir zâbit göndereceğine dair söz verdi ve muayyen bir saat tesbit ederek Polat Bey'e bildirdi. Belirlenen saatte her nedense, bu zâbit gelmedi. Bunun üzerine Polat Bey ile Divil arasında şu haberleşme gerçekleşti:

“29-30 Mayıs 1920 gecesi, Türkiye Büyük Millet Meclisinden gelen mütareke mevaddını tebliğ etmek üzere, nezdime bir subay gönderilmesi için özel olarak görevli bir memur göndermiştim. Bize emniyet göstermediniz.

Kumandan Bey, Kuva-yi Milliye sizin bildiğiniz gibi çete ve eşkıya sürüsü değil, bir kanun, bir zapturapta tabi, aynı zamanda vatan hissi ile dolu düzenli bir kuruluştur.

Bizim Fransızlarla hiçbir düşmanlığımız yoktur. Bizim amacımız yalnız vatanımızı kurtarmak, yaşama hakkımızı sağlamaktır. Türk milleti yaşamaya ve hiçbir yabancının esiri olmamaya azmetmiştir. Bu millî azmimizin sizce kötülenmemesi, aksine takdir olunması gerektiği düşüncesindeyim.

²²⁰ ATASE, İSH, Kutu: 55, Gömlek: 54, Belge No: 54-32.

Vatan kelimesini hakkıyla takdir eden seçkin Fransız milletine mensup sizlerin, bizim gibi yüce bir amaç için çalışanlara güvensizlik göstermeniz uygun düşmemiştir.

Ben bugün karargâha gidiyorum. Ayrıca seçilecek bir kurulla, Kilis'teki kumandanınızla ateşkes anlaşması yapılacaktır.

Saygılarımın kabulünü Kumandan Bey.

POLAT”²²¹

Polat Beyin yazısına Fransız kumandanının verdiği cevap ilginçtir. Yarbay Dövil Polat Beye şu karşılığı verdi:

“Göndermiş olduğunuz memurunuz, size bir subay göndermemi istemeyip, sizin gelip benimle konuşacağınızı söyledi. Ben kendilerine sizi kabul edeceğimi ve her vechile güven içinde olacağınızı taahhüt ettim. O vakit memurunuz bir buçuk saat sonra burada olacağınızı söyledi.

Şu halde ben güvensizlik göstermiş olmuyorum. Ben sizi kesinlikle eşkıya ve çete gibi telakki etmiyorum. Nasıl ki bu ayın 22. günü ölen 9. Alay Kumandanı Aslan Beyi (Bu şehit, Söylemez Mahmut Beydi) defnettirerek ona karşı lazım gelen askerî merasimi icrâ ettiğimle sabittir. Sizi her vakit kabul etmeye hazırım. Fakat sizi tahkir etmedim. Yine de gelmek isterseniz, her vechile emin olmanızı taahhüt ederim. Eğer benimle görüşmeye gelmezseniz, Kilis'te general

²²¹ Demirbaş, a.g.m., S. 49, Eylül 1964, s. 16; Üzel, a.g.e., s. 88-89.

hazretlerine gidiniz. O sizi askercesine kabul eder. Her ne olursa olsun emin olunuz ki ateşkese hürmet ve itibarım vardır.

Hürmetlerimi kabul buyurunuz efendim.

Yarbay Dövil”²²²

Ankara’dan Mustafa Kemal imzası ile 31 Mayıs-1 Haziran gecesine Antep Askerlik Şubesi Başkanı Kurmay Yarbay İrfan Bey’e gönderilen telgrafta ateşkes görüşmesinin detaylarının kendisi tarafından sürdürülmesi, bunun için Kilis’teki Fransız Generali ile görüşmesi istenmektedir²²³.

İrfan Bey, Fransız Tümen Kumandanı General De Lamaut’la görüşmek üzere 2-3 Haziran tarihlerinde Kilis’te bulundu²²⁴. İrfan Bey 10 Haziranda tekrar Kilis’e giderek Fransızların işgal ettikleri yerleri tamamen terk etmeleri ve boşaltmaları konusunu görüşmüştür²²⁵.

Kilis ve çevresi ile ilgili mütareke şartlarını görüşmek üzere de bir heyet oluşturuldu. Heyet şöyleydi:

Başkan: Molla Recep Bey,

Azalar: İslâm, Müslüman ve Rasih beyler,

Fransızca bilen bir tercüman. (İsmi tespit edilemedi.)

²²² Üzel, a.g.e., s. 89-90.

²²³ ATASE, İSH, Kutu: 55, Gömlek: 54, Belge No: 54-1.

²²⁴ Öztürk, a.g.e., s. 111.

²²⁵ ATASE, İSH, Kutu: 622, Gömlek: 75, Belge No: 75-1.

Oluşturulan heyet Ankara'ya ve Antep Heyet-i Merkeziyesine bildirildi.

Polat Bey, Heyet-i Merkeziyenin 1 Haziran tarihli kararıyla mütareke ahkâmını görüşecek özel heyette görevlendirilen Molla Recep Beye de bir mektup yazarak memleketin menfaatine olacak şekilde müzakerelerin sonuçlandırılmasını istiyordu.

1 Haziran 1920'de Körkün Köyü'nden karargâh merkezi olan Cengin Köyü'ne dönen Polat Bey, Kilis'te Rasih Beye bir mektup yazarak, mütareke hükümlerinin kararlaştırılması için oluşturulan heyetin azalığına Heyet-i Merkeziye tarafından kendisinin seçildiği, vakit kaybetmeden Acar'da Heyet-i Murahhasa'ya katılması isteniyordu. Rasih Beyden ayrıca, kendisine güvenilen ve Fransız dilini iyi bilen bir kişiyi de tercüman olarak yanında götürmesi talep edilmekteydi.

Polat Bey, yine 1 Haziran 1920 tarihinde Kilis'teki Fransız Kıtâatı Kumandanlığına da bir yazı göndererek Büyük Millet Meclisi tarafından gönderilen 20 günlük mütareke emrinin esaslarını ve detaylarını görüşmek üzere bir özel heyet görevlendirdiğini, kendilerinin de bir heyet görevlendirmesi ve mülakat yeri olarak uygun görülen Kefre Bahçesi'ne gelecekleri saatin bildirilmesini rica ediyordu.

Bu gelişmeler üzerine Fransızlar da bir heyet oluşturdular. Heyet, Fransız Tümen Kumandanı General De Lamaut tarafından görevlendirilen Albay Molterye başkanlığında üç kişiden müteşekkildi.

Belirtilen saat ve yerde iki tarafın heyetleri görüşmelere başladılar. Herkes kendi görüşlerini kabul ettirmeye çalışıyordu. Zaman zaman heyetimiz tarafından işgalcilere karşı sert çıkışlar oldu. İki saate yakın süren görüşmeler,

akşama doğru Molterye ve maiyetindekilerin ayrılmaları ile son buldu. Mütareke 5 Haziran günü yürürlüğe girecekti.

Mütareke esâsı ve teferruâtı üzerinde yapılan görüşmelerden sonra Kilis Kuva-yi Milliyesi'nin görüşlerini öğrenen Albay Molterye durumu Fransız Generali De Lamaut'a bildirdi. Fakat, Polat Beyin 3 Haziran 1920'de Molterye'ye gönderdiği 97 No.lu yazısı ile Kilis Kuva-yi Milliyesi'nin görüşlerinin kabul edilmediği anlaşılmaktadır. Polat Bey yazısında şöyle diyordu:

Yazınızı şimdi aldım. Mütareke maddelerinin general hazretleri tarafından kabul edilmediğini bildiriyorsunuz. Mütareke esasları üzerinde beyan ettiğimiz hususlarda kabul edilemeyecek veyahut Fransız Hükümeti ile işgal kuvvetlerinin şeref ve haysiyetlerine dokunacak ve izzeti nefse ağır gelecek hiçbir nokta yoktur. Beş-altı aydan beri her gün patlayan top bombardımanları altında hayatlarından olan çoluk çocuklarla, korkudan düşük yapan hamile kadınların ve özellikle zavallı halkımızın, mütarekenin devam edeceği 20 gün zarfında olsun nefes almalarını çok mu görüyorsunuz? Mütareke süresince tabîi olarak yapacağınız faaliyetlerinizde bu kere yeni kuvvet sevkini ve erzak, mühimmat sokulmasını kontrol etmek açık haklarımızdandır, zannederim. Bu isteklerimiz Büyük Millet Meclisinin isteklerine ters değildir. Bu gibi pek haklı ve pek basit olan noktaları kabul etmemek mütarekenin reddi demektir. Binaenaleyh, mağdur bir millete revâ görülen muameleyi yeterli görerek mütareke görüşmelerinde şiddet yanlısı bir tutum sergileyeceğinizi ümit etmem. Tekliflerimizin kabulü her iki tarafın da menfaatleri

icabıdır. Bununla beraber, hangi madde sizce uygulanması mümkün görülüyorsa lütfen bildiriniz²²⁶.

Polat Beyin yazısından da anlaşılacağı üzere, Kilis Kuva-yi Milliyesi'nin istekleri, yukarıda sözünü ettiğimiz ve Polat Bey tarafından Nurgana'dan Antep Heyet-i Merkeziyesine yolladığı 29 Mayıs 1920 tarih ve 83 No.lu yazısında ileri sürdüğü şartların aynen tekrarı niteliğinde idi. Fakat görüldüğü üzere Fransızlar bu şartları kabul etmemişlerdir.

İrfan Beyin mütareke şartlarının detaylarını görüşmek üzere Kilis'te bulunduğu sırada Heyet-i Merkeziye tarafından, mütareke ahkamina ait Kilis ve havalisini ilgilendiren konularda detayları Fransızlarla görüşmek üzere görevlendirilen Kilis Heyet-i Murahhasa Reisi Molla Recep Bey, İrfan Beye bir yazı göndererek, "Polat Beyin emriyle Fransız Kuva-yi Askeriyesi Kumandanı ile muhabere ettikten sonra bugün öğleden sonra alafranga saat dörtte Kefre Bahçesi'nde mütarekeye ait teferruâtı Fransız murahhaslarıyla görüşmek üzere buraya geldim. Zât-ı âlinizin de aynı maksatla Kilis'e teşrifiniz haber alındı. Yapılacak müzâkerâtın yalnız bir heyet tarafından idaresi bir emr-i tabîi olduğu cihetle tevhid-i hareket (ortak hareket) ve müdâvele-i efkâr (fikir alış veriş) etmek üzere" derhal Kefre Bahçesi'ne teşrifini istirham etmiştir²²⁷.

Molla Recep Bey yine, İrfan Beyin Kilis'te bulunduğu sırada Kilis Kuva-yi Milliye yetkilileriyle temas kurmadığından dolayı sitem etmekte ve Heyet-i

²²⁶ Demirbaş, a.g.m., S. 50, Ekim 1964, s. 16.

²²⁷ ATASE. İSH. Kutu: 55, Gömlek: 54, Belge No: 54-18.

Merkeziye ile temas ederek Kilis'in vaziyet-i askeriye ve idaresi hakkında malumat almak için 2 Haziran 1336 (1920)'da ana binada²²⁸ hazır bulunmasını istemektedir²²⁹.

İrfan Bey ise Molla Recep Bey'e yazdığı cevabi mektupta, işinin çok acele olması, vaktinin bulunmaması, işinin mahrem olması sebebiyle Kilis Kuva-yi Milliyesi'yle irtibat kuramadığını, kendilerini tepeleyip geçmesinin söz konusu olmadığını, mütarekeyi kendisinin akdetmeyeceğini, görevinin TBMM'nin aldığı kararı tebliğ etmek olduğunu, kendisine gönderilecek Heyet-i Merkeziye ile görüşebileceğini belirtiyordu²³⁰. İrfan Beyin Kilis Heyet-i Merkeziyesi ile görüştüğüne dair bir bilgi veya belgeye rastlanmamıştır. İrfan Beyin bu tavırları Antep'liler arasında da memnuniyetsizliğe sebep olmuştur. Kilis Heyet-i Merkeziyesi Antep'e şikayette bulunarak İrfan Beyin kendileri ile temasta bulunmayarak Fransız dostu olan Ahmet Beyin hanesine misafir olduğunu, bunun için kendisine güvenilmediğini dile getirmişlerdir. Hatta daha da ötesi Polat Bey Mustafa Kemal'e bir tel çekerek Kilis bölgesindeki görevinin değiştirilmesini istemiştir²³¹. Bunun üzerine Polat Beyin tayini Maraş'a çıkmıştır²³².

²²⁸ Belgede böyle geçmekle beraber, "ana bina"nın neresi olduğu tespit edilememiştir.

²²⁹ ATASE, İSH, Kutu: 55, Gömlek: 54, Belge No: 54-20. Bu belgenin altında yuvarlak bir mühür yer almakta ve üzerinde Molla Recep'in imzası ile birlikte "Kilis ve Havâlisi İttihâd-ı İslam Heyet-i Merkeziyesi" yazısı bulunmaktadır.

²³⁰ ATASE, İSH, Kutu: 55, Gömlek: 54, Belge No: 54-21.

²³¹ ATASE, İSH, Kutu: 318, Gömlek: 113, Belge No: 113-1.

²³² ATASE, İSH, Kutu: 688, Gömlek: 103, Belge No: 103-1. Ancak, bu tayinin Kilis Müdafaa-i Hukuk Recep Bey'in, Polat Bey'in bölgede bir müddet daha kalması için Mustafa Kemal'e müracaat etmesi sonucu durdurulduğu ve Polat Bey'in 4 Kasım 1920'ye kadar Kilis'te kaldığı anlaşılmaktadır. Bkz. ATASE, İSH, Kutu: 688, Gömlek: 103, Belge No: 103-3; İpekçioğlu, a.g.e., s. 54.

Kilis'te geçici ateşkes döneminde aşağıda anlatılan Kuva-yi Milliye'ye yönelik tutuklama hareketinin dışında önemli sayılacak bir olay cereyan etmemiştir²³³.

Mütareke döneminin başlaması ile birlikte çoktan beri şehirden, çoluk çocuklarından ve dost ve akrabalarından uzak kalan Kilis çevresindeki milli kuvvetlere dahil süvari bölüğü Kazım Beyin emrinde Ramazan ayının 4. günü (4 Haziran 1920) şehre girmişler²³⁴ ve Baytaz Tekkesi (Nakşibendi Tekkesi) yakınındaki Kasillik denilen yerde silah çatmışlardı. Şehir içinde Kuva-yi Milliye'yi görmeye alışkın olmayan Fransızlar, bunun mütareke şartlarına aykırı olduğunu ileri sürerek, kuşluk vakti süvari müfrezesinin etrafını sarmışlar; müfreze başındaki çavuş, itiraz etmeden teslim olmuş; silah ve hayvanlarıyla bir kısım efradı Fransızlar alıp götürmüştür. Bu haber Polat Beye ulaştınca hemen Çengel deresinden şehir dışına çıkmıştır. Bundan da anlaşılıyor ki, Polat Bey de şehir merkezine gelenler arasında bulunuyordu. Acar Köyü'nü karargâh yapan Polat Bey, daha sonra yapılan bu yanlışlığın düzeltilmesi için Fransızlarla temasa geçmiştir²³⁵.

Polat Beyin konu ile ilgili yazışmalarına bakılırsa şöyle bir gelişme olduğu gözleniyor: Mütarekeden istifade etmek ve hayvanların nallanması ve hem de mümkün olursa Cuma namazını eda etmek üzere 4 Haziran günü herhangi bir engelle karşılaşmadan Kilis'e gelen hariçteki Kuva-yi Milliye'ye mensup 3. Süvari

²³³ Demirbaş, a.g.m., S. 50, Ekim 1964, s. 16.

²³⁴ Polat Beyin Fransız kumandanı ile yaptığı yazışmadan, Kuva-yi Milliye birliklerinin şehre Fransızlardan izin alarak girdikleri ve kendilerine belirli bir süre tanındığı anlaşılmaktadır. Bkz. Demirbaş, a.g.m., S. 50, Ekim 1964, s. 17.

²³⁵ Üzel, a.g.e., s. 90; Demirbaş, a.g.m., S. 49, Eylül 1964, s. 16-17.

Bölüğüne, ateşkese aykırı bir şekilde şehre girdikleri ve ateşkese ihlâl ettikleri gerekçesiyle, Fransızlar tarafından bir ihtar yazısı yazılarak belirtilen zamanda şehri terk etmeleri istenmişti. Fakat Fransızların yazısı zamanında tercüme ettirilemediğinden ihtar yazısı vaktinde Süvari bölüğüne ulaşmamıştır. Fransızlar da, bunlar kasıtlı davranıyorlar, baskın amacıyla buraya geldiler, düşüncesiyle Kuva-yi Milliyecilerden Ali Çavuş oğlu Ömer, Attar Tahir oğlu Mahmut, Abdullah Efendi oğlu Ali, Miştil Köyü'nden Misto'yu hapsetmişler ve hayvanlarına da el koymuşlardır. Bölük eratından bir kısmı ise kaçmayı başarmıştır²³⁶.

Bu olayı duyan Polat Bey, son derece üzülmüş ve hadiseyi İrfan Bey'e 5 Haziran'da iletmıştır²³⁷. İrfan Bey de aynı gün General Dolamot'a bir mektup yazarak esirlerin serbest bırakılmasını, silah ve hayvanların iâdesini talep etmiştir²³⁸. İrfan Bey Generale durumu yazdığını ve yazının cevabını alınca kendisine iletteceğini Polat Bey'e ayrıca bildirmiştir²³⁹. Polat Bey İrfan Bey aracılığıyla yapılan girişime ilaveten kendisi de Fransızların Kilis Mevki Kumandanı olan Molterye'ye Acar'dan 5 Haziran 1920 günü bir yazı göndermiştir. Yazıda Fransızların Kilis'teki bazı kişiler tarafından aldatılmak istendiğini belirterek şunları dile getirmiştir:

“Dünkü yanlışlıktan dolayı hakikaten son derece müteessifim. Bölük hiçbir zaman mütarekeyi ihlâl etmek istemedi. Çünkü müsaadenizle geldi. Fakat, bilahare yazdığınız Fransızca kağıt, vaktiyle tercüme ettirilemediğinden ihtimal

²³⁶ ATASE, İSH, Kutu: 55, Gömlek: 53, Belge No: 53(18-19); ATASE, İSH, Kutu: 55, Gömlek: 54, Belge No: 54-27; İpekçioğlu, a.g.e., s. 40.

²³⁷ ATASE, İSH, Kutu: 55, Gömlek: 54, Belge No: 54-27. Bkz. Ekler, Belge No: 7.

²³⁸ ATASE, İSH, Kutu: 55, Gömlek: 54, Belge No: 54-26.

²³⁹ ATASE, İSH, Kutu: 55, Gömlek: 54, Belge No: 54-25.

avdette biraz tehhür (gecikme) vaki olmuştur. Mamâfih avdet etmek üzere iken ansızın tarafınızdan kuşatılarak hayvan ve silahları alınmıştır. Kıt'a oraya suiniyetle (kötü niyetle) ihlâl-i mütareke maksadıyla gelmiş olsaydı, kendi askeriniz gibi emrinize itaat etmezlerdi. Türk askeri silahlarını kolaylıkla vermezdi. Bölüğün şu hürmetkâr tavır ve hareketi elhak şâyân-ı takdir bir itaattir. Süvari bölüğünün orada bulunması mademki sizce muvafık görülmedi, heyet-i umumiyesini taht-ı nezarete alıp bana yazabilirdiniz. Tarafınızdan yapılan muamele pek ağır görülmüş ve millî haysiyetimizi zedelemiştir.

Muhterem kumandan, bölüğün avdetine dair yaptığınız ihtar, bölüğe vasıl olmadı. Çünkü Bölük Kumandanının zâtîâlinize gönderdiği elçinin dahi ufak tabanca ve cephanesinin alınması ve karargâhtan gelen dört kişinin hapsedilmesi mûmâileyhi nefisinden şüphelendirerek yanıma gelmiş idi. Bu müddet zarfında kumandansız kalan bölük bittabi kendi kendine bir hattı hareket tayin edememiş. Fakat mütarekeye hürmet ederek yaptığınız muamelelere karşı gelmemiştir. Fransız Hükümeti ile Osmanlı milleti arasında şu günlerde inkişaf eden ve inşallah iyi bir neticeye girmek üzere olan münasebât-ı siyasiyenin böyle ehemmiyetsiz bir mesele için muhtel olmasını (bozulmasını) benim kadar siz de arzu etmezsiniz. Her halde tüfeklerin iâdesindeki fevâid-i maneviye(nin) onların maddi kıymetlerinden fazla olduğunu idrak edeceğinize kaniyim. İzzet-i nefislerine itibarı olan Fransızların bizim de izzet-i nefs-i millimizi gözetmelerini milletim namına rica ederim. Tutulan tüfenkle beraber

mevkufların (tutukluların) ve efradınız tarafından alıkonulan hayvanların bugün iâde edileceğinden ümitvârım...»²⁴⁰

Fransızlarla yapılan görüşmeler netice vermiş ve tutuklanan mücahitler serbest bırakılmış ve alıkonulan 49 hayvan da iâde edilmiştir²⁴¹.

Mütareke döneminde Kilis'in içinde önemli gelişmeler olmuştur. Ankara ve Kuva-yi Milliye'nin gücünü yavaş yavaş anlamaya başlayan ve Fransızların muhatap kabul ederek Kuva-yi Milliye ile mütareke yapmasının ne anlama geldiğini kestirebilen Kilis'teki bazı Kuva-yi Milliye aleyhtarı kişiler Polat Bey ile teşrikimesai yapmak istediklerini bildirmişlerdir. Polat Bey de kendileri ile 14 Haziran 1920'de Kefergani Köyü'nde bir toplantı yaparak bazı konularda anlaşmaya varmıştır. Kefergani'deki toplantıya katılan Kilis ileri gelen şahsiyetleri şu kişilerdi:

Salih Efendi Oğlu Hacı İsmet, Salih Efendi Oğlu Mustafa Kamil, Neci Oğlu Burhan, Topal Oğlu Neşet, Selim Ağa Oğlu Sait, Selim Ağa Oğlu Cemil, Haşaş Oğlu Mehmet, Fazlı Ağa Oğlu Osman, Neci Oğlu Ziya, Daltaban Oğlu İbrahim, Yavaşça Oğlu Muhtar, Musevi Milletinden Haca Murdoh Şireyim.

Bu heyet, Polat Bey başkanlığındaki İslâm, Molla Recep, Ahmet Hilmi ve Rıfat beylerle yaptıkları görüşmeler sonunda on üç maddelik bir metin üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Buna göre:

1. Süvari bölüğünün noksanları tamamlanacak
2. Piyadenin elbise ve iâşesi temin edilecek

²⁴⁰ Demirbaş, a.g.m., S. 50, Ekim 1964, s. 17.

²⁴¹ ATASE, İSH, Kutu: 55, Gömlek: 54, Belge No: 54-29.

3. Asker ve yedek subay sevk edilecek
4. Casusluk önlenecek
5. Fransızlara erzak satışı önlenecek
6. Sulh konferansı kabul edilmemesi için gerekli makamlara telgraf çekilecek.

Bu işler için görev bölümü yapıldı. Salma işiyle başlangıçta Kuva-yi Milliye tarafından casus diye alıkonulan, sonra iyi niyetleri anlaşılan, Sofu Oğlu Mehmet ile Tahrirat Katibi Nuri Bey, Canbolat Oğlu Ali, Şiraz Oğlu Hacı Ahmet, Neci Oğlu Hulusi, Hoca Oğlu Abdullah Sabri, Şerbetçi Oğlu Akif, Kazez Oğlu Mustafa Ağa, Patlak Oğlu Mehmet Ağa, Andebent Oğlu Abdi Ağa, Hamal İsmail Oğlu Ali, Ömer Ağa Oğlu Ahmet, Boybey Oğlu Ahmet, Bedestan Şihî Hüseyin, Bakkallar Şihî Reşit ve Hacı Mehmet meşgul olacaklardı²⁴².

Kefergani'deki anlaşmaya katılanlar Kur'an-ı Kerim'e el basarak kendilerine yemin ettirildi. Anlaşma maddeleri bu toplantıya katılanların maddi ve manevi güçlerinin üstünde olduğu için tam olarak tahakkuk ettirilememiştir. Fakat

²⁴² İpekçioğlu, a.g.e., s. 43. Bu arada Hasan Kamil Demirbaş ve Fevzi Sansal beyler, 18 Haziran 1920'de Kuva-yi Milliye karargâhına iltihak etmişlerdir. Millî kuvvetleri tasavvurları gibi bulamayan bu subaylarla Polat Bey arasında bir anlaşmazlık olmuşsa da çok kısa zamanda giderilmiştir. Fevzi Sansal bir müddet Kuva-yi Milliye'de kaldıktan sonra içerde çalışmak üzere şehre dönmüştür. Hasan Kamil ise mücadele sonuna kadar şehir dışında kalarak cansiperane çalışmıştır. Hemen hemen her çarpışmaya iştirak eden bu mücahit, memur edildiği havâlinin asâyişini titizlikle sağladığı gibi, asker toplayarak millî kuvvetlerin düzenlenmesinde de anılmağa değer emek sarf etmiştir. Kendi deyimiyle istiklâlîni istikbâline tercih eden gençlerdendir. Bkz. İpekçioğlu, a.g.e., s. 43.

imkan dahilinde olan yardım kısım kısım yapılmıştır²⁴³. Bu cümleden olarak Abuş Ağa ile Salih Efendi zade Mustafa Efendi 8 adet çadır yolladılar. Belediye tarafından ilaç, sargı gibi yardımlar yapıldı²⁴⁴. Bunun dışında Polat Beyin Antep Kuva-yi Milliye Kumandanlığı aracılığı ile Maraş Mıntıka ve 9. Alay Kumandanlığına ulaşan 5 Temmuz 1920 tarihli raporunda belirttiğine göre, Kilis ahalisi tarafından 92 kat elbise gönderilerek askere giydirildiği anlaşılmaktadır²⁴⁵.

Kefergani buluşmasının Kilis'teki Millî Mücadele açısından ne anlam ifade ettiğini Molla Recep "Kilis ve Havâlisi İttihâd-ı İslâm Heyet-i Merkeziyesi" nâmına Kilis'te bulunan Kaymakam İrfan Beye yazdığı 14-15.6.1920 tarih ve 12 No.lu yazısından anlamaktayız. Yazıda Molla Recep şöyle diyordu:

"1. Kilis eşrafi bugün Kefergani karyesine teşrif ettiler. Ba'del müzakere (konuşmalardan sonra) Kuva-yi Milliye ve Büyük Millet Meclisinin her emrini bilâ kayd-ü şart (kayıtsız ve şartsız) kabul edeceklerine dair birer birer tahlifleri icrâ edildi (yemin ettirildi).

2. Şu suretle dört aydır vukû bulan teşebbüsâtımız neticesi bu zatların da Kuva-yi Milliye'ye iltihak ile memleketin selamet ve saadetini bizimle düşünecek bir kuvvet daha elde edildi.

3. Mümâ ileyhânın (bu kişilerin) Kuva-yi Milliye'ye iltihak etmeleri memleketin içindeki dedikodulara meydan bırakmayacağı gibi bir takım sûi

²⁴³ İpekçioğlu, a.g.e., s. 43.

²⁴⁴ İpekçioğlu, a.g.e., s. 45.

²⁴⁵ Ünler, a.g.e., s. 206.

tefehümün (kötü anlamaların) şu suretle izâle edileceğini arz etmekle kesb-i şeref eyeriz.”²⁴⁶

Polat Bey de durumdan son derece memnun olmuş ve Molla Recep gibi o da durumu İrfan Bey'e bir mektupla bildirmiştir. Polat Bey, Kilis eşrafının Kuva-yi Milliye'ye katılmasını, birlik ve beraberliğin sağlandığı, zengin-fakir, genç-ihthiyar herkesin aynı nokta etrafında birleşerek birbirine kenetlendiği ve fikir birliğinin meydana geldiği bir ortamın oluşmasına ilk adım olarak, görüyordu²⁴⁷.

Bu anlaşmanın akabinde olumlu havaya bir yenisi daha eklendi ve Millî Mücadele'de Türkiye'de ilk defa “**Kilis Müdâfaa-i Hukuk-i Milliye Kadın Cemiyeti**” kuruldu. Cemiyetin kuruluşunda Kilis Kız Mektebi Müdîresi Nedime, Öğretmen Saliha, Halep Kız Mektebi eski Müdîresi Hayriye, Yağcı zade Halim Efendi kerîmesi Vâkıfa Hanım efendilerin emekleri geçti. Belediye Başkanı Burhan Neci Bey de kendilerine yardımcı oldu. Cemiyet, özellikle millî kuvvetlere giyecek yardımında bulunmuştur²⁴⁸.

Fransızlar mütareke döneminde boş durmadılar. Kilis'teki askerî birliklerin pek çoğunu Halep'i işgal etmek için bölgeye sevk ettiler. Kilis'te külliyetli miktarlarda erzak stokladılar. Antep-Kilis arasında tahrip edilen köprüleri onardılar. İslahiye-Katma arasındaki tren hattını tamir ettiler. Polat Bey Fransızların mütareke dönemindeki bu faaliyetlerinden rahatsız olmuş ve durumu TBMM Başkanlığına bir yazıyla bildirmiş ve Fransızların ateşkes süresince yapacakları asker, mühimmat ve

²⁴⁶ ATASE, İSH, Kutu: 55, Gömlek: 54, Belge No: 54-63.

²⁴⁷ ATASE, İSH, Kutu: 55, Gömlek: 54, Belge No: 54-64.

²⁴⁸ Polat, a.g.m., s. 13; İpekçioğlu, a.g.e., s. 44.

erzak sevkıyatına izin verilip verilmeyeceği ve geriye can atarak taşımakta oldukları binlerce Ermeni ailelerine göz yumulup yumulmayacağı konusunda acele emir verilmesini istemiştir²⁴⁹.

Polat Beyin bu mektubuna Genel Kurmay Başkanı İsmet Bey (İnönü) tarafından 13 Haziran 1920'de cevap verilmiştir. Genel Kurmayın emrinde "Fransız cephesi gerisinde yapılacak nakliyâta bizim tarafımızdan müdahaleye imkan yoktur. Maâhaza Adana havâlisinde iki günden beri cereyan eden Ermeni mezâlimi Fransızlarla yeniden pek ciddî muhâsamâta başlanması ihtimâlini tezyîd etmiştir. Ona göre tedâbir-i lâzime ittihâzını ve biz Fransızlarla müsâdemeye başladığımız sıralarda İskenderun mıntikasındaki ve Fransa cepheleri gerisindeki Kuva-yi Milliye ve mücâhidînin de Fransızlara geriden taarruz etmek üzere esaslı istihzârat yapmalarının şimdiden te'mînini ve İskenderun mıntikasıyla sûret-i dairede muhâfaza-i temas ve irtibat edilmesini rica ederim"²⁵⁰ deniliyor ve gerekli emirler veriliyordu.

Fransızlar, mütareke ile bütün cephelerde savaşa son verilmesini ve silahların susturulmasını kabul etmesine rağmen, Kıpçatlı ve Tahtaköprü köyleri civarında devriye gezen Fransız askerleri hasat nedeniyle tarlalarında çalışan masum

²⁴⁹ ATASE, İSH, Kutu: 622, Gömlek: 59, Belge No: 59-1. Bkz. Ekler, Belge No: 10; Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, C. 46, S. 104, Belge No: 2925, Ankara 1997. (Bu eserde can atarak anlamındaki "kemâl-i tehâlükle" ifadesi yanlışlıkla "kemâl-i tehallükle" yazılmıştır). Demirbaş, a.g.m., S. 50, Ekim 1964, s. 17; İpekçioğlu, a.g.e., s. 40-42.

²⁵⁰ ATASE, İSH, Kutu: 622, Gömlek: 100, Belge No: 100-1; Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, C. 46, S. 104, Belge No: 2929, Ankara 1997. Bu son eserde, belgede geçen "mücâhidînin" kelimesi yanlışlıkla "mücâhedenin" şeklinde okunmuştur. Belgenin fotokopisi için bkz. Ekler, Belge No: 9.

halka saldırmışlar ve bir kadını öldürerek diğer bir kadını da yaralamışlar; iki kız ile iki erkek çocuğu yanlarına alarak götürmüşler ve harmanların bir çoğunu da ateşe vermişlerdir²⁵¹. Bu götürülen çocukların âkıbetleri ile ilgili herhangi bir bilgi veya belgeye rastlanmamıştır.

3. Geçici Mütareke Döneminde Kilis'teki Ermenilerin Faaliyetleri

Ermeni cemaatinin ileri gelenleri Mütareke döneminde Kuva-yi Milliye taraftarları ile temasa geçmişler ve her iki taraf birbirlerine iyi niyet ve güven izhar etmişlerdir. Ayrıca Kilis Ermenileri adına Mustafa Kemal'e de aşağıdaki telgraf çekilmiştir:

“Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Büyük Millet Meclisi Reisi

A n k a r a

Asırlardan beri Hükümeti Osmaniye'nin zîr-i idaresinde (idaresi altında) bir râbitai içtimaiye (toplumsal bir bağ) ve iştirâki menâfi (menfaat ortaklığı) ve hissiyatla bir arada yaşamış ve yaşamakta olduğumuz Türkler, hukukumuzda riâyetkâr hürriyeti mezhebiye ve şahsımıza hürmetle meluf (alışkanlık peydah etmiş), terakki ve inkişafımıza hâdim öz vatan kardeşlerimizdir. Bu uhuvvetin cümle-i tesirâtından olarak şehrimiz asayişini bugüne kadar ihlâl edilmemiştir. Kadimden beri devam eden bu samimiyeti mütekâbile aynı aileye mensup efrat arasındaki aheng-i uhuvvet kadar

²⁵¹ ATASE, İSH, Kutu: 622, Gömlek: 63, Belge No: 63-1; Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, C. 46, S. 104, Belge No: 2927, Ankara 1997. Bu eserde ilgili belgede geçen ve yerleşim yeri ismi olan “Meydan-ı Ekbez” (veya Akbaz) yanlışlıkla “Medayin-i Ekber” olarak okunmuştur.

sağlam ve lâyezaldir (sürekli). Binaenaleyh şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da Türk vatandaşlarımızla beraber câmia-i Osmaniye'nin bir cüz'ü layenfekki (ayrılmaz parçası) olarak yaşamağa azmetmiş olduğumuzdan, keyfiyetin alâkadara iblâğını (durumun ilgililere iletilmesini) hissiyât-ı samîmâne-i hürmetkârânemizin kabulü marazında arz ve istirham eyeriz. Ferman. 17 Haziran 1336

Ermeni Reisi Ruhani	Protestan Reisi Ruhani	Eshabı Emlakadan
Vartan Ohanis	Ohanis	Yeni Komşıyan Avik
Dava Vekili	Dava Vekili	Eshabı Emlakadan
Hamparsun Berberyan	Osep Surupyan	Ohanis Bayramyan" ²⁵²

Kilis Ermenilerinin bu şekildeki hareketi gerçekten akıllandıkları ve gerçekleri gördükleri için miydi? Yoksa idare-i maslahat gereği, yani zaman ve şartlar böyle gerektirdiği için mi böyle hareket etmişlerdi? Çünkü ateşkes ile Ermeniler rahatsızlık duymuşlar ve tedirgin olmuşlardı. Başarı ibresi Kuva-yi Milliye'den yana dönmeye başlamıştı. Olayların akışından Ermenilerin pek de samimi olmadıkları ve şartlar gereği böyle davrandıkları söylenebilir. Çünkü Kilis Ermenilerinin tek başına hareket ettikleri düşünülemez. Ermeni tedhişin en yoğun olduğu yerlerin başında gelen Adana bölgesindeki silahlı Ermeniler Fransızlardan umutlarını kesmişler ve Gavur Dağı'na çekilerek millî arzularını kendilerinin tayin

²⁵² Üzel, a.g.e., s. 90-91.

edeceklerine dair karar almışlardı. Bu bilgiler Kilis ve Havâlisi Kumandanlığı tarafından Antep Kuva-yi Milliyesine gönderilen ve oradan da Erkan-ı Harbiye-i Umumiyyeye ulaşan 01.07.1920 tarihli raporda mevcuttur²⁵³. Durum böyle olduğuna göre Kilis Ermenilerinin de hedeflerinden vazgeçtiklerini söylememiz mümkün değildir.

İ. Adana Cephesi Komutanlığının Kurulması

Ankara'da TBMM'nin açılmasından sonra ülke genelindeki işgaller karşısında orduda düzenlemeler yapılması için yavaş yavaş çalışmalara başlandı. Eldeki birliklerin bir kısmı Batı Cephesi'ne sevk edildi. Her cephede de bir komutanlık ihdas edilerek birlikler bu şekilde belirli merkezlere bağlanmaya çalışıldı. Bakanlar Kurulu 26 Haziran 1920'de aldığı bir kararla İran hududu ile Fırat Nehri arasındaki bölge Elcezire Cephesi olarak oluşturuldu. Fırat'ın batısından Toroslara kadar olan bölgede Adana Cephesi Komutanlığı kuruldu. Komutanlık görevine Kurmay Albay Selahattin Adil Bey atandı. Bu bölge, Fırat Nehri'nden Antalya'ya kadar olan bölgeyi kapsadığı için bütün vilayet, sancak ve kazalar bu komutanlığa bağlandı²⁵⁴. Polat Beyin bundan sonraki yazışmalarına baktığımızda, Kilis Kuva-yi Milliye Komutanlığının da Maraş'taki Adana Cephesi Komutanlığına (2. Kolordu) bağlandığı anlaşılmaktadır.

²⁵³ ATASE, İSH, Kutu: 626, Gömlek: 51, Belge No: 51-1.

²⁵⁴ TİH, IV, s. 161.

J. Geçici Mütareke Sonrası Kilis ve Havâlisindeki Faaliyetler

1. Antep'te Halkın Açlık Sınırına Dayanması ve Kilis Düyun-u Umumiyesinden Kaçırılan Para

Anteplilerin Fransızlara karşı verdiği amansız mücadelenin başından beri, savaşın bütün masrafları halkın yardımları ile karşılanıyordu. Bunun için yardım toplama komisyonu oluşturulmuş, halktan defalarca yardım toplanmıştı. Fakat öyle zaman geldi ki, artık halkın elinde verebileceği bir yardım malzemesi de kalmamıştı. Durum son derece tehlikeli bir hâl almaya başlamıştı. Bu günlerde yardım komisyonlarının kapıları önünde 'açız, açız!' diye bağırانların sayısı bir hayli fazla olduğu gibi, Kuva-yi Milliye'de de iâşe sıkıntısı başlamıştı. Masraflar için her gün 500-600 altına ihtiyaç duyuluyordu. Bu masrafların karşılanabilmesi için Antep Muhasebecisi İbrahim Halil Bey kazalardan telgrafla yardım çağrısında bulundu.

Bu sıralarda Kilis Düyun-u Umumiyesi vevnesinde 130 bin lira kadar para bulunduğuna dair bir haber alındı. Antep Muhasebeciliği, Kilis Mal Müdürlüğüne, bu paranın neye mal olursa olsun makbuz karşılığı Antep'e gönderilmesini emretti. Kilis Mal Müdürü Tahir Bey, Düyun-u Umumiye Memuru da Kâni Beydi. Gönderilen paraya 'zorla alınmıştır' süsü verilerek Düyun-u Umumiye kasasındaki 130 bin liranın 60 bin lirası 18 Temmuz 1920 tarihinde dört çuvala doldurularak bir araba ve jandarmaların koruması altında ot ve samanlarla kamufle edilerek yola çıkarıldı. Özellikle yol güzergâhı tehlikeli olduğu için dağ

yolları takip edildi. Bin bir güçlkle para Antep'e ulaştırıldı ve muhasebeciye teslim edildi.

Paranın kaçırılmasından yarım saat sonra Kilis'teki Fransız Kumandanı Molterye olayı haber aldı ve hemen harekete geçerek bir taraftan zırhlı otomobillerle bir Fransız müfrezesini parayı ele geçirmek için Kilis-Antep yoluna gönderdi, fakat arabayı bulamadan ve parayı ele geçiremeden geri döndüler. Diğer taraftan da olayı araştıran Fransızlar Kaymakam Vekili Sadık Bey ve Mal Müdürü Tahir Beyi tutukladılar. Ayrıca Düyun-u Umumiye kalan diğer paraları makbuz karşılığında aldılar ve daha önce tutuklanan Sadık ve Tahir beyleri bir tanka koydurarak Halep'e gönderdiler ve Gazeteci Rağıp Beyi de gözaltına aldılar²⁵⁵.

Antep'in varlık yokluk mücadelesi verdiği ve halkın açlık sınırının altına indiği, 'açız, açız' diye feryat ettiği bu acılı günlerinde Kilis'ten kaçırılan bu paranın Antep halkını bir müddet açlıktan kurtardığını söylemek abartı olmaz.

2. Kuva-yi Milliye'nin Kilis'e Baskınları ve Çevredeki Faaliyetleri

Fransızlar yirmi günlük ateşkesin akabinde boş durmayarak şehrin en stratejik tepesi olan Resul Otman Dağı'nı top ve piyade kuvvetiyle işgal ederek tahkimata başladılar. Polat Bey bu gelişme üzerine, durumu 22.06.1920 tarihinde Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne bir telgrafla bildirmiş ve düşmanın eline geçen bu dağın tekrar ele geçirilmesi için iki top ve bir kaç makineli tüfeğe ihtiyaç duyulduğunu belirterek yardım istemiştir²⁵⁶.

²⁵⁵ Üzel, a.g.e., s. 106-108; İpekçioğlu, a.g.e., s. 45.

²⁵⁶ ATASE, İSH, Kutu: 623, Gömlek: 18, Belge No: 18 (1-2).

1920 yılı Temmuz ayının ortalarına doğru Kartal Bey 8-10 kadar mücâhit arkadaşı ile birlikte gece yarısından sonra Kilis'in kenarına kadar sokulmuşlar ve Fransız karargâhına ve askerî gözetim noktalarına ateş açmışlardır. Fransız askerleri büyük bir şaşkınlık içinde Kuva-yi Milliye'nin Kilis'e baskına geldiğini zan ederek iki saat kadar şehrin çevresine mermi yağdırdılar. Fransızlar bu gibi durumlara meydan verilmemesi için 16 Temmuz 1920 tarihli bir ilânla bazı yasaklamalar getirdiler. Buna göre:

1. Gece saat 12'den sonra güneş doğana kadar şehre giriş ve çıkış yasaklandı.

2. Bu yasağa uymayanlar hakkında Fransız askerlerine vur emri verildi.

Bu tâciz ateşi içerideki yerli işbirlikçileri de kızdırmış olacak ki, Hükümet ilânı olarak 17 Temmuz 1920'de bir bildiri yayınlandı. Bildiride halka şöyle hitap ediliyordu:

“Kuva-yi Milliye denilen eşkıyalardan kasabanın içine kadar girerek asayiş ihlâl etmelerine mebnî bu günden itibaren gerek zürrâ (çiftçiler), gerekse her sınıf ahalî ve köyler saat 12'den sonra ve güneş doğmadan evvel kasabaya girip çıkmaları memnûdur. Bütün köylerin de malumatı olmak üzere köylere jandarma ve milis askerleri îzam olunması (gönderilmesi) hususu Fransız İcrâ Kumandanlığı âliyesinin emri iktizâsından olduğu ilân olunur.

17/Temmuz/336 (1920)

Kaymakam Abdullah”²⁵⁷

²⁵⁷ Ahmet Rami, Hatıralar.

Fransız irtibat subayının bilinmeyen bir sebeple 01.08.1920 tarihinde Kilis kaymakamını ve hükümette görevli memurları tutuklaması üzerine ortam gerginleşmiştir²⁵⁸. Kilis Kuva-yi Milliyesi Fransızları Kilis'ten söküp atmaya kararlı idi. Ancak yeterli derecede imkanlara sahip değildi. Polat Bey bu yüzden Adana Cephesi Kumandanlığına 08.08.1920 tarihinde bir telgraf çekerek durumu anlatmıştır. Telgrafta Kuva-yi Milliye'nin asker sayısının gittikçe arttığı, fakat buna mukabil bunların beslenmesi için yeterli kaynağın olmadığından bahisle, bunların ihtiyacının Kilis tarafından karşılanamadığı, köylerin öşür hasılâtından yararlanılması gerektiği vurgulanıyordu. Ayrıca, Fransızların Kilis Hükümet binasını işgal ederek mevcut paralara el koyduğunu ifade ile, Fransızlardan öşür bedelinin kurtarılması ve öşürün Kuva-yi Milliye'ye verilmesinin zaruri olduğundan söz ediliyordu²⁵⁹. Tabi ki, Kuva-yi Milliye'yi rahatlatacak olan bu tedbirler zaman gerektiriyordu. Bu yokluk ve zorluklara rağmen boş durulmamış ve Fransızlara karşı tekrar hazırlık yapılarak durum Polat Bey tarafından Adana Cephesi Kumandanlığına

²⁵⁸ ATASE, İSH, Kutu: 765, Gömlek: 11, Belge No: 11-1. Adana Cephesi Kumandanı Selahattin Adil Beyin Erkan-ı Harbiyeye yazdığı 14.08.1920 tarihli raporda yukarıda belirtilen tutuklama olaylarından bahsetmekte, fakat tutuklamanın sebebini ise şu şekilde anlatmaktadır: Kilis'te bulunan hububatın o günün fiyatlarıyla satılmak istenmesi üzerine hububat fiyatları yükselmiş ve bunun üzerine halk da, Fransızlara mutemetlik eden Ömer Ağanın mallarını ve biraderlerine ait hububatın bir kısmını yağma etmiştir. Ömer Ağanın şikayeti üzerine Fransızlar, yukarıda sözü edilen tutuklamaları gerçekleştirmişler ve Kaymakamlığa Canpolat Zade'yi tekrar getirmişler, İdadi Müdürü Razi Efendi'yi de Halep Baş Tercümanlığı'na tayin etmişlerdir. Hükümet konağına gelen Fransızlar jandarmanın silahlarını teslim etmesini istemişler ve muâhede gereği Kilis'in, Suriye'ye ilhâkını bildiren bir beyanname neşretmişlerdir. Bkz. ATASE, İSH, Kutu: 55, Gömlek: 54, Belge No: 54-63. Yukarıda sözü edilen 14.08.1920 tarihli raporda geçen tutuklama olayının, 01.08.1920 tarihindeki tutuklama olayı ile aynı olup olmadığı konusunda kesin bir belgeye ve sonuca ulaşılamamıştır.

²⁵⁹ ATASE, İSH, Kutu: 796, Gömlek: 21, Belge No: 21-1.

09.08.1920 tarihli bir raporla bildirilmiştir. Raporda, bir müfreze ile takip edilen düşmana 10.08.1920 tarihinde Kilis ve Resul Otman'da şafakla taarruz edileceği, kasaba dahilinde bulunan silahlı ahaliye özel talimat gönderildiği, dışarıda gerekli bütün tertibatın alındığı belirtiliyor ve efrat üzerinde yirmi beş fişekten başka ihtiyat cephanesi olmadığından kazanılacak zaferin cephanesizlik yüzünden kaybedilmemesi için azamî sür'atle muhtelif cephanenin gönderilmesi, isteniyordu²⁶⁰. Yapılan bu hazırlıklar sonunda 11-12 Ağustos gecesi Kilis'in batı, kuzeybatı ve güney mahalleleri işgal edilerek sokak başlarında barikat tesisi için mazgallar açılmıştır. 12 Ağustos sabahı şafakla başlayan top ateşini müteakip güney ve güneybatıdan başlayan taarruz, düşmanın müessir piyade, topçu ve makineli tüfek ateşlerini akim bırakmıştır. Kasaba ahali ise savaşa katılmamıştır. Taarruz ile birlikte Kuva-yi Milliye'nin top mermisi tükenmiş olup, durum Polat Bey tarafından 13.08.1920 tarihinde Maraş'ta Adanda Cephesi Kumandanlığına bildirilmiş ve "top mermisi gelecekte bahisle tutulan bu halk birkaç güne kadar kâfi miktarda top mermisi gelmediği takdirde dağılmaları muhakkaktır." denilerek, acil top mermisi istenmiştir²⁶¹.

Yukarıdaki taarruz planının belki de bir parçası olarak Kuva-yi Milliye tarafından 10 Ağustosta Fransızların Karataş mevkiindeki karargâhına tek top ile yapılan gece baskınında bir top tahrip edilmiş, bir topçu çavuşu ile 20 asker öldürülmüş, 100 kadarı da yaralanmıştır. Ertesi günü saat 11'e kadar devam eden bu

²⁶⁰ ATASE, İŞH, Kutu: 764, Gömlek: 120, Belge No: 120-1.

²⁶¹ ATASE, İŞH, Kutu: 764, Gömlek: 120, Belge No: 120-2; ATASE, İŞH, Kutu: 764, Gömlek: 134, Belge No: 134-1.

saldırıda bir de Fransız tayyâre hangarı tahrip edilmiştir. Bu baskınlar ayın 13 ve 14'ünde de devam etmiştir.

Yapılan çalışmaların ve gerçekleştirilen bu baskınların amacı, özellikle Antep'e yüklenen düşmanın baskısını azaltmak ve onların gücünü böylece zayıflatmaktır. Çünkü Fransızları Kilis'ten tamamen söküp atmak mümkün değildi. Nasıl mümkün olsun idi ki? Her askerde bulunan 25-30 fişekle ancak bu kadar başarılar elde edilebiliyordu²⁶².

Kuva-yi Milliye'ye asker toplamak amacı ile görevlendirilen Mülâzım Mâcî Bey, 5 Temmuz 1920'de Şımarık Köyü'nden ayrılırken kendisine Kuva-yi Milliye karşıtlarınca ateş açılmıştı. 4 Ekim 1920'de de Hasan Cüneyda adındaki sakinin asker toplayarak Fransızların safına geçmesi ile etraftaki çetelerin tehlikeli bir durum arz etmeleri sebebiyle Polat Bey komutasındaki Kuva-yi Milliye birlikleri 19 Ekim ve 22 Ekim tarihlerinde Şımarık'a iki defa baskın düzenledi. Baskında birkaç Kuva-yi Milliye askeri şehit oldu. Fakat Hasan Cüneyda ve etrafındakiler büyük bir darbe yediler.

Fransızlar, Şımarık Köyü baskınından çok etkilenmişlerdi. Şımarık'ın intikamını almak için Seve'de olduklarını haber aldığı İslâm, Polat ve Hacı Hannan kuvvetlerini muhasara etmek üzere Seve Deresi'ne yüz yaya ve üç yüz askerden oluşan bir kuvvet sevk ettiler. Karşılıklı ateşten sonra geri dönerken Tilhabeş'teki kuvvetlerimiz tarafından bozguna uğratıldılar²⁶³.

²⁶² İpekçioğlu, a.g.e., s. 46-47.

²⁶³ İpekçioğlu, a.g.e., s. 51.

Mütareke döneminin bitiminden itibaren Fransızlar Kilis içinde dolgun maaşla jandarma kaydetmeye başlamışlardı. Hatta 03.09.1920 tarihine kadar seksen kişinin kaydı yapılmıştı. Polat Beyin endişesi bu rakamın üç yüze kadar çıkması idi²⁶⁴.

12.09.1920 tarihinde Kilis Asker Alma Şubesine bir baskın yapan Fransızlar şubeyi ele geçirmişler ve kasabadaki yıldırma hareketlerine devam etmişlerdir²⁶⁵. Şehir dışındaki tedhiş hareketlerini sürdüren Fransızlar 21.10.1920 tarihinde Kilis köylerini yağmalamışlardır²⁶⁶.

Millî kuvvetler bir taraftan Fransızlarla mücadele ederken diğer taraftan da ortalığı kasıp kavuran aşiretlerle uğraşmak zorunda kalıyordu. Bu konu ile ilgili ayrıntılı bir yazı Polat Bey tarafından Maraş'taki Adana Cephesi Kumandanlığına 17.09.1920 tarihinde gönderildi. Raporda şu bilgiler aktarıldı: “Öteden beri itaat eden ahalinin son derece şikayet ettikleri kenar aşiretleri kâmilin silahlı olduklarından yaptıkları mezâlim ve alçaklığa ahali mukabele ve müdafaa edememekte ve her gün bir köy bunların taarruz ve tecavüzüne maruz kalmaktadır. Bunlardan şikâyeten yazılan feryadnameler bir dosya oluşturmuştur. Birkaç defa sürgün edilmelerini tamim etmiş isem de ahalinin nezaketi ve sâire gibi bir çok sebepten dolayı ertelenmişti. Artık yaptıkları fenalık yüzünden ahali galeyâna gelmiş ve âdeta bize de isyan ederek bunların sürgün edilmemeleri halinde asker, gönüllü ve saire veremeyecekleri ve Kuva-yi Milliye'yi tanımayacaklarını söylemiş olduklarından

²⁶⁴ ATASE, İSH, Kutu: 796, Gömlek: 49, Belge No: 49-2.

²⁶⁵ ATASE, İSH, Kutu: 765, Gömlek: 208, Belge No: 208-1.

²⁶⁶ ATASE, İSH, Kutu: 796, Gömlek: 107, Belge No: 107-1.

mezkur aşiretin Osmanlı sınırı dışına çıkarılmalarına mecburiyet hasıl olmuştur. Yarın behemehal Hükümet-i Arabiyye hududuna geçecekleri, aksi takdirde kuvvete başvurulacağını tebliğ ettim.”²⁶⁷ diyerek, durumu açık şekilde ifade etmiştir.

Öte yandan bunca sıkıntılara göğüs geren ve mücadele saflarında yer alan kişiler kimlerdi? Polat Beyin ifadesi ile “Kuva-yi Milliye’de ifa-yi hizmet edenler ekseriyetle avam tabakasına mensup fakir veya bînevâledirler.” Yani fakir ve yoksullar bu işe omuz veriyorlardı. Yine onun ifadesi ile “ağniyâ (zengin) tabakası değil. Bilirim ki hemen alelumum (hemen hepsi) Fransızlara temayül (meyilli) ve Harekât-ı Milliyyeye olanca kuvvetleriyle muhaliftir.” Polat Bey bu yüzden mücadeleye omuz veren fakir fukaraya gösterdikleri kahramanlıktan dolayı madalya verilmesini Adana Cephesi Kumandanlığına 17.09.1920 tarihli şifre ile teklif ederek²⁶⁸ kadirşinaslığını göstermiştir.

Kilis ve çevresinde cereyan eden Fransızlara karşı mücadelede üzerinde durulması gereken bir husus da casusluk olaylarıdır. Polat Beye göre bölgede casusluk olaylarının artmasının sebebi, Kilis’in harpte en ileri cephede bulunması sebebiyle ve Fransız işgali dolayısıyla havâlide etkili bir hükümet ve muntazam bir askerî birliğin olmamasıdır. Bu da bölgeye düşmanlarca özel bir önem verilmesine sebep olmuştur. Polat Bey bu sebepleri Adana Cephesi Kumandanlığına 26.09.1920

²⁶⁷ ATASE, İSH, Kutu: 796, Gömlek: 79, Belge No: 79-1.

²⁶⁸ ATASE, İSH, Kutu: 796, Gömlek: 80, Belge No: 80-1. Polat Beyin bu teklifinin kabul görüp görmediği konusunda her hangi bir belgeye rastlanmamıştır. Ancak Millî Mücadele döneminde yararlıkları görülenlere taltif için madalya verilmesi uygulaması Cumhuriyetin ilanından sonra olduğu göz önünde bulundurulursa o günün şartlarında böyle bir madalya verilmesi yoluna gidilmediği sonucuna varabiliriz.

tarihinde gönderdiği raporunda sıraladıktan sonra, yakalanan şaki ve casusların yargılanması için bir divan-ı harp kurduğunu²⁶⁹, belirtmiştir.

Tilhabeş yenilgisiyle umduğunu bulamayan ve Şımarık'ın intikamını alamayan Fransızlar, Güneyde Fransızlar, Halep'ten getirdikleri bir tabur piyade ve bir bölük kadar süvari kuvvetiyle hem Kefergani'deki müfrezemize, hem de Telamisin'deki kuvvetlerimize saldırmışlardır. Millî kuvvetler bu saldırıya karşılık vermiş ve düşman Kilis istikametine doğru sürülmüştür. Düşmanın bir esir ve iki yaralı bıraktığını bölge komutanı Polat Beyin Molla Recep Beye yazdığı 26.10.1920 tarihili mektubundan anlıyoruz²⁷⁰.

28 Ekim 1920 günü Kilis-Katma yolu üzerinde Armutça Köyü civarında düşmanın eşya yüklü 15 araba, 50 nefer ve iki otomatik tüfekten oluşan bir nakliye koluna İslâm ve Müslüman beyler tarafından bir pusu kurulmuş; iki saat çarpışmadan sonra Kilis'ten 50 süvari ile bir tank, aynı anda Katma'dan da iki tank, 4 zırhlı otomobil, 50 kadar piyade askeri Fransızlara yardıma gelmiş, İslâm ve Müslüman Beylerin kuvvetlerine karşı saldırıya geçmiştir. İslâm ve Müslüman Beyin kuvvetleri geri çekilmek zorunda kalmıştır²⁷¹.

Fransızlar Kuva-yi Milliye'yi pasifize edemediklerinden sıkıntı içinde idiler. Bu yüzden yukarıdaki harekâtlarına ilaveten 31 Ekim 1920'de ikinci defa Tilhabeş'e baskın düzenlediler. Fransızlarla üç saatlik bir çarpışmadan sonra kendisinden çok çok üstün düşman karşısında Kuva-yi Milliye birlikleri çekilmek

²⁶⁹ ATASE, İSH, Kutu: 796, Gömlek: 84, Belge No: 84-1.

²⁷⁰ ATASE, İSH, Kutu: 796, Gömlek: 133, Belge No: 133-3.

²⁷¹ Üzel, a.g.e., s. 179-180.

zorunda kaldılar. Fransızlar bu saldırı sonucunda önceden boşaltılan Tilhabeş Köyü'nü ateşe vererek tamamen yaktılar²⁷².

Fransızlar Suriye'ye gidiş gelişlerde yaşanan problemler sebebiyle, yani Suriye'deki Müslümanlarla ilişki kurularak ortak hareket edilebileceği endişesi ile Kilis'ten Suriye'ye seyahat edeceklerin Fransız Kumandanlığından vesika almaları şartını getirdiler. Vesika almayanların seyahat edemeyeceğine, vesikasız olarak Halep ve Suriye dahiline girecek olanların geri döndürüleceklerine dair bir ilânı 1 Kasım 1920'de Kilis halkına duyurdular.

Bu ilânın duvarlara asılmasından sonra hemen her gün vesika almak için Ermenilerden iki yüzden fazla kişi Fransız İcrâ Kumandanlığına müracaatta bulunuyordu. Ermeniler, Suriye'ye akraba ziyareti ve ticaret için gitmek istediklerini söylüyorlardı. Fakat gerçekte görünen o ki, Ermenilerde büyük bir göç olayı söz konusu idi. Antep'ten gelen Ermeniler de Halep tarafına göç ediyorlardı. Ermenilerin bu faaliyetleri gözden kaçmamış ve Fransız İcrâ Kumandanlığı Ermenilerin ileri gelenlerini toplayarak göç edilmemesi konusunda tavsiyelerde bulunmuştur²⁷³.

Bu arada Fransızların Adana ve Suriye'deki durumları gittikçe kötüye gidiyordu. Bu yüzden sürüncemede kalan Antep harekâtını bir an önce sonuçlandırmak için İstanbul'da bulunan General Goubeau görevlendirildi. Adana üzerinden Kilis'e gelen Fransız kumandan, 19 Kasım 1920'de Antep'e hareket etti. Fransızlar, Antep'teki kuvvetlerini takviye ederek nihaî sonuca varmak ve Antep'i

²⁷² İpekçioğlu, a.g.e., s. 51-54.

²⁷³ Ahmet Rami, Hatıralar.

bir an evvel ele geçirmek istiyorlardı²⁷⁴. Bu hedeflerine ancak 8 Şubat 1921’de ulaşabilmişler ve Antep bu tarihte Fransızlara teslim olmak zorunda kalmıştır.

3. Polat Beyin Fransız Generaline Gönderdiği Protesto Notası

Polat Bey 03.09.1920 tarihinde Fransız Kıtaât-ı Kumandanlığına hitaben yazdığı ve mektubunun sonunda ifade ettiği gibi Fransız Generale hitaben kaleme alındığı anlaşılan bu metin uzun ifadelerle doludur. Metnin her bir cümlesinin itina ile hazırlandığı görülmektedir. Eylül 1920 tarihinde bölgenin genel durumunu resmettiği açıkça bellidir. Ayrıca psikolojik savaş yöntemleri açısından düşmana gözdağı verme ve morallerini bozmaya matuf olduğundan üzerinde durulmaya değer bir belge olduğu kanaatindeyim. Protesto notasında şöyle deniyordu:

“Fransız Kıtaâtı Kumandanlığına

General!

Şimdiye kadar oldukça anlaştık. Bizi tecrübe etmek istiyorsanız kâfidir. Pek medenî ve hakperest olan Fransızlar Osmanlı efkâr-ı umûmiyesinin (kamuoyunun) şu tezâhürât-ı fiiliyesi karşısında itirâf-ı hakikat etmelidirler. Osmanlılar Fransız himâyesi, ... Fransız mandası istemiyorlar. Eğer dünyanın nâzım-ı yegânesi olan hak ve adli ayaklar altına alarak “el-hükmü limen galebe” (hâkimiyet gâlip olana aittir) fehvâsınca zorla temin-i maksada çalışıyor iseniz, o başka! O halde biz de ona göre harekâtımızı kat’î tanzim etmek mecbûriyetindeyiz. Zulüm emin

²⁷⁴ Öztürk, a.g.e., s. 139; Üzel, a.g.e., s. 190-191.

olunuz ki, hiçbir zaman ve hiçbir yerde pâyidâr olamaz. Cebir ile, zulüm ile tesis edilmek istenilen satvet (güç) ve hükümet yâ er, (yâ) geç mahkûm-u zevâldir (yok olmaya mahkumdur). Yirminci asır medeniyetinde, bunu idrak etmemiş hamd olsun hiçbir ferd, hiçbir millet yoktur. Altı yüz seneden beri satvetiyle, bütün azametiyle yaşayan hür ve serbest bir kavim tâlihînin ufak bir cilvesi ile zincir-i esâret ve mezellete (zillet) girmeye râzî olamaz. Şan ve şerefle ölmenin, zelîlâne yaşamağa mecruh (tercih edilir) olduğunu Fransızlar kadar medenî değil isek bile anlamayacak kadar henüz budala ve câhil değiliz.

General, çektiğiniz ... meşak (meşakkat) şâyân-ı terahhumdur (acınacak bir durumdur). Beş senelik Harb-i Umûmî yorgunluğundan sonra bütün milletinizin ve bütün Fransa'nın âmâlîne (emellerine) muhâlif olarak sergüzeştçü (serüvenci) birkaç zimamdârânınızın (idarecinizin) evâmîr-i hûd pesendâneilerine (beğenilen sivri emirlerine ?) kurban olmak, Fransız istikbâlinin ümîd-i yegânesi olan askerlerinizi Kilikya topraklarında mahv ve ifnâya (mahvetmeye ve yok etmeye) kalkışmak ne kadar mânâsız ve siyâsetsiz bir harekettir. Tarih ve istikbal bunu soracak ve emin olunuz ki, Fransız mahkeme-i kübrâ-yı adâleti bu yolsuzluk ve bu haksızlığı müsebbiblerinden arayacaktır. Mütarekeden şimdiye kadar maddî, mânevî ne kadar vesâit varsa kâffesine (hepsine) teşebbüs ettiniz. Menâbiinizin (kaynaklarınızın) kalanı meydanda iken; bülöf ve bir takım sahte harekâtla şimdiye kadar idâme-i mevcûdiyet edebilmek mahâretini de gösterebildiniz! Kendi vesâitimiz, kendi dindaşlarımızla bizi ezmek küstahlığına tenezzül ettiniz. Fakat her ne yaptınız ise matlup netâyici (istenilen sonucu) vermedi. Hiçbir suretle müsbet hâsılalara dest-rest olamadınız (ulaşamadınız). Buna inanınız ki, altı ay değil, altı

sene toprağımızda kalmış olsanız netice aynıdır. Buralarda sizin için muvaffakiyet kapılarını milletin rûhu ve rûhundan kopan azmi kapamıştır. Boş yere fazla yorulmayınız. Mühimmat darlığı ile mâruf ve mütemâyiz olan Millet-i Osmaniye, bu fikir ve bu niyetle sizi kabul edemez. Suriye'nin bilâ harp size âğûşunu (kucağını) açması ihtimal sizi büyük hülyâlara sevk etmiştir. Ve Ayıntab'a âhiren yaptığımız taarruz bu neşenin tesiri olsa gerektir. Fakat bakın bir ... sükût-u hayâle uğrayacağınızı da düşünmelisiniz... Osmanlı Millet-i İslâmiyesi nazarınızda ne kadar zayıf ve ezilmiş olsa bile iyi biliniz ki, adediyle, vesâitiyle Fransa'nın çıkarabileceği ordulardan ve bu ordunun vesâit-i tehiyyesinden fazla bir sermayeye mâliktir. Ölmek! Yaşamak için ... ve nâmuslarına karşı ahd ve kıyam eden ve kadınlarına kadar bu uğurda birleşerek bir kitle-i ... teşkil eden Osmanlıların kuvve-i mâneviyyeleri bu hakikat üzerine müessesdir. Sizinle değil seneler, asırlarla harbe kâdir ve âmâdeyiz. Osmanlı hudûdu dâhilinde bir ferd kalmayınca kadar müdâfaa etmek bu dâvâmızın esâsıdır... Kumandan! Bunu da anlayınız ki, şahsınıza, efrâdınıza, kıt'anıza ve milletinize hiçbir buğuz ve adâvetimiz yoktur. Bizim ... ve âmâlimi, şu zavallı vatanımızı kurtarmaktır. Sizin yerinize her hangi bir kavim gelse bizden göreceği muamele bundan ibarettir... Anadolu'nun nukât-ı muhtelifesinde (muhtelif noktalarında) günler, saat ve dakikaların mürûriyle (geçmesiyle) tezâyüd (artan) ve tekemmül eden Kuva-yi Milliye'miz, vatanperver mücâhidimiz, pek yakında bütün azametiyle karşınıza dikilmek üzeredir...Suriye'nin, Fransız Hükümeti istilasiyesini hüsn-ü istikbal ettiğine dair gazete ve ilânâtınızdaki neşriyat-ı kâzibenin (yalancı yayınlarınızın) ne kadar mugâyir-i hakikat (gerçeğe ters) olduğunu bu defa Bâb ve Menbic kazaları dahilindeki ufak seyahat ve tetkikât-ı rûhiyemle anladım.

Ayrıca Suriye'nin nukât-ı muhtelifesinden (değişik noktalarından) aldığım feryadnâmeler de şahittir, bütün dünya nazarında menfur olan siyasetiniz, emperyalist harekâtınızın ne kadar hatalı olduğu sizce de musaddaktır. Siz buralara temin-i asayiş için değil, ilhâk-ı arazi ve temin-i menâfia (çıkart elde etmeye) geldiniz... Mezâliminizden geceli gündüzlü âh-ü evânin (âh ve iniltiler) içerisinde göz yaşları döken ahali-i İslamiyeyi kurtarmak vezâif-i vataniyemendir. Birkaç güne kadar aldığım takviye kıtaâtıyla harekât-ı taarruzîye geçecek, Halep civarında rekz-i râyet-i İslâmiye edeceğim (İslam sancağını dikeceğim). Buna meydan vermemek, Fransa'da akacak göz yaşlarını, Kilis, Katma, Halep önlerinde dökülecek Fransız kanlarını siyanet etmek elinizdedir. Evvel âhir (önünde sonunda) mahcûbâne yapılacak bir işin vaktiyle icrasını ve memleketimizin tahliyesini sizden sûret-i kat'iyede talep ederim General.

POLAT

3.9.36 (03.09.1920)²⁷⁵

K. Polat Beyin Bölgeden Ayrılması ve Gelişen Olaylar

Polat Beyin tayini 21.06.1920'de Maraş'a çıkmıştı²⁷⁶. Bunun üzerine Polat Beyin bölgede ifa ettiği büyük hizmetlerinden dolayı Kilis ileri gelenleri aynı gün Mustafa Kemal'e bir telgraf çekmişler ve Polat Beyin bölgede yaptığı hizmetler anlatılarak kendisine minnet ve şükran borçlu olduklarını ifade etmişlerdir. Başta Belediye Reisi İbrahim, Canpolat zade Mehmet, Salih Aksa zade Mehmet, Salih

²⁷⁵ ATASE, İSH, Kutu: 796, Gömlek: 133, Belge No: 133-12. Bkz. Ekler, Belge No: 8.

²⁷⁶ ATASE, İSH, Kutu: 688, Gömlek: 103, Belge No: 103-1.

Aksa zade Osman, Şerbetçi zade Akif, Topal zade Neşet, Hay zade Hulusi, Şiraz zade Ahmet, Havace zade Abdi, Haşaş zade Mehmet, Yavaşçı zade Mehmet, Keçik zade Ahmet Latif, Sait Ağa zade Sait, Fazlı Ağa zade Osman Hakkı olmak üzere toplam yirmi bir kişinin imzasını taşıyan bu telgrafta şöyle deniyordu:

“Kilis ve Havâlisi Kuva-yi Milliye Kumandanlığında dört-beş ay kemâl-i istikâmet ve dirâyetle ifâ-yı vazife eyleyen Polat Bey, gerek Kazanın millî kuvvetlerinden istifade ve gerekse harekât-ı harbiyeyi hüsn-ü idareye muvaffak olmuştur. Mumaileyhin (Polat Beyin) bu mesâyi-i vatan-ı perverânesi Kuva-yi işgâliyenin harekâtını işkal eylemiş (güçleştirmiş) ve emâl-i istilâkârâneye (ele geçirme emellerine) çok mani olmuştur. Memleket ve millet uğrunda göstermiş olduğu fedakârlığın kahramanı olan mumaileyhe mâlikiyetimiz hasebiyle gubarlığımızı (?) ilân eder ve bilcümle harekât-ı milliyenin serdârı sıfatıyla zât-ı âsafânelerine (zat-ı devletlerine) sayebân-ı minnet (mahfuz olan minnet) ve şükranımızı arza ictisar eyleriz (cesaret ederiz).”²⁷⁷

Polat Beyin bölgede bir müddet daha kalması için Kilis Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Recep Bey tarafından Mustafa Kemal’e 25.06.1920 tarihli bir telgraf çekilmiş ve Polat Beyin bir müddet daha Kilis’te kalması istenmiştir²⁷⁸. Bu isteğin yerine getirildiği ve Polat Beyin 4 Kasım 1920’ye kadar bölgede kaldığı anlaşılmaktadır²⁷⁹. Çünkü arşiv belgelerinden elde ettiğimiz bilgilere göre 3 Eylül 1920 tarihli bir yazının Polat Bey tarafından Fransız Kıtaatı Kumandanlığına

²⁷⁷ ATASE, İSH, Kutu: 688, Gömlek: 103, Belge No: 103(1-2).

²⁷⁸ ATASE, İSH, Kutu: 688, Gömlek: 103, Belge No: 103-3.

²⁷⁹ İpekçioğlu, a.g.e., s. 54.

yazıldığını görüyoruz²⁸⁰. Bu da gösteriyor ki, Polat Bey bu tarihte hâlâ Kilis'teki görevinin başındadır.

Polat Beyin Kilis ve Antep'in kurtuluş mücadelesinde yaptığı hizmetler unutulmamış ve kendisinin devamlı destekçisi ve sağ kolu durumunda olan Hacı Şerif zade Mehmet Cemalettin (İslâm) Beyin Belediye Başkanı olduğu sırada 13 Ocak 1923 tarihinde Kilis Belediyesi'nin aldığı bir kararla 'Kilis Fahri Hemşehriliği' beratı verilmiştir²⁸¹. Gaziantep Vilayeti Genel Meclisi tarafından da 5 Kasım 1927 günü Polat Bey anısına Kilis İlçesi'ne bağlı Mumbuç Bucağı'nın ismi "Polateli"; Cercik Köyü'nün adı da "Polatbey" olarak değiştirilmiştir²⁸².

Polat Beyin 4 Kasım 1920'de bölgeden ayrılması ile yerine Yarbay Recep Bey gönderilmiştir²⁸³. Recep Beyin Antep harekâtı dolayısıyla Antep'e çağrılması sebebiyle²⁸⁴ Fırka Kumandanlığı tarafından, onun yerine 24.12.1920 tarihinde Yüzbaşı Latif Bey vekâleten atanmıştır²⁸⁵. Latif Beyin maiyetinde 80 kişilik süvari ve piyade, bir dağ topu, bir makineli tüfek, 20 deve ve 10 merkepten müteşekkil bir nakliye kolu vardı. Bu kuvvetlerin Kilis havâlisinde faydalı olabileceği düşünüldüğünden Kolordu tarafından Cengin'e gönderilmiştir²⁸⁶.

²⁸⁰ ATASE, İSH, Kutu: 796, Gömlek: 133, Belge No: 133-12.

²⁸¹ İpekçioğlu, a.g.e., s. 54; T.İ.H., IV., s. 79. T.İ.H., IV.'de tarih 13 Ocak 1924 olarak verilmişse de, İpekçioğlu Meclis kararını tarihi ve numarası ile birlikte aynen eserine aldığından burada geçen 13 Ocak 1923 tarihi daha doğrudur.

²⁸² T.İ.H., IV., s. 79.

²⁸³ İpekçioğlu, a.g.e., s. 57.

²⁸⁴ ATASE, İSH, Kutu: 796, Gömlek: 146, Belge No: 146-1.

²⁸⁵ ATASE, İSH, Kutu: 797, Gömlek: 146, Belge No: 146-1.

²⁸⁶ İpekçioğlu, a.g.e., s. 57.

Kolordunun Latif Beyden istediği, havâlinin asayiş ve düzenini koruma, Kürt Dağı ve güneydeki milislerin yani mücahitlerin morallerinin yükseltilmesi, milislerin buldukları yerlerde kalmalarının sağlanması, bölgelerinin değiştirilmemesi ve gerekli olmadan düşmanla çatışmaya sokulmamalarıydı.

Latif Beyin, Kuva-yi Milliye çetelerinin bazı olumsuz davranışları karşısında bunları kontrol altına almak amacı ile bazı emirler vermesi bu milisleri rahatsız etmiştir²⁸⁷. Latif Bey Cengin'den Fırka Kumandanlığı'na yazdığı 08.01.1921 tarihli raporunda Kuva-yi Milliye'nin durumunu geniş olarak açıklamıştır:

“Kilis muhîti, açık olarak arz etmeyi bir vazife-yi vatan bilirim ve serîan tedâbir ittihaz edilmediği (süratle tedbir alınmadığı) takdirde vukûa gelecek hâdisattan mes'ul olmadığımı arz eylerim. Kilis Müdafaa-i Hukuk Heyeti idaresi şimdiye kadar kontrolsüz ifa-yı vazife etmiş ve kumandanlık salâhiyeti Heyetle müzakere ederek yapılacak harekâtı bu müzakere kararını tatbikten ibaret bırakmıştır ki, bütün karar ve harekât menâfi (çıkarlar) ve iğrâz-ı şahsiye (şahsî maksatlar) üzerine bina edilmiştir. Binaenaleyh Kuva-yi Milliye âlet-i şer ve mefsedet ((fesatçı, bozguncu) hükmünde kalmıştır. Kaymakam Recep Beyin zamanına kadar olan bitmiş ve Recep Bey zamanında da büyük bir hata yapılmıştır ki, mîr-i mumaileyh (adı geçen şahıs) tenkil ettikten sonra ta'dil (değiştirme) ve lağvını (kaldırılmasını) tasarlamış da maatteessüf ancak kendileri savuşmuşlardır. Heyet-i İdare şimdilik kumandanlığı zebun (güçsüz) bırakacak serkuvvet eden şerdir ki, o da kıymet ve evsafını geçen raporumda arz ettiğim Kilis Müfrezesidir.

²⁸⁷ İpekçioğlu, a.g.e., s. 57.

Heyet-i idarenin kendisini memleket mukadderâtıyla alâkadar göstermekte ise de hakikatte menâfi-i vataniyyeyi menâfi-i şahsiyyeleri mukabilinde feda ederek bu cüz'î vatanda nâkâbil tedavi (tedavisi mümkün olmayan) yaralar vücuda getirmişlerdir ki, son yara dünkü raporumda arz ettiğim İhtiyat Mülazımı Muzaffer'in tahliyesini Heyet-i İdare taahhüd etmiş ve firarının da Heyetçe malum olduğu ağızlarından kaçırılmıştır. Hulâsa Heyet menfaatten başka bir şey gütmüyor. (...) bunlara bir şey yapılamamaktadır. Kilis Müfrezesi hayt ve râbitasız (bağlantısı olmayıp başı boş gezen) serkeş kimselerden mürekkep bulunmasından dâimî efrâda tahakküm yapılmak istenmekte ise de muhalefet gayr-i mümkün bulunmaktadır. Heyet-i İdareye mensub kimselerin zabıta dayak (belgede bir kelime yer boş bırakılmış.) ve Kilis Müfrezesine mensub efradın diğer efraddan mümtaz bir hukuk sahibi imiş gibi bulunmaları ve Heyet-i İdarenin bunlara elbas (elbise) ve iksâ (giydirme) ve paraca muavenette bulunmasından Kilis ve Havâlisi Kıtaatında adem-i hoşnudu her gün bâkîdir”, diyen Latif Bey, Kilis ve havalisinde kanunların şiddetli bir şekilde uygulanması için bu konuda Hükümetin kararının kesin ve acil olarak bildirilmesini istemiştir²⁸⁸.

Öte yandan 2. Kolordu bölgesinin diğer mıntıklarında da buna benzer başı boşluklar yaşanıyordu. Kuva-yi Milliye'nin disiplin altına alınması amacıyla olsa gerek Cengin'e 2. Kolordu tarafından gönderilen Yüzbaşı Faik Bey, ilk etapta başta İslâm ve Müslüman beyler olduğu halde 5 kişiyi, daha sonraki etapta da 45

²⁸⁸ ATASE, İSH, Kutu: 805, Gömlek: 80, Belge No: 80-6. Kaynaklarda hükümetin bu konuda her hangi bir karar verip vermediğine dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

kişilik bir Kuva-yi Milliye birliğini silahsız olarak Maraş'taki Kolordu merkezine götürmüş, bunlar 15 gün kadar misafir edilerek tekrar Cengin'e gönderilmişlerdir²⁸⁹.

Böyle bir hareketin hedefi, hem Kuva-yi Milliye birlikleri arasında meydana gelen ve kırgınlığa sebep olan görüş ayrılığının Maraş'ta giderilmeye çalışılması; hem de 2. Kolordunun görev alanına giren mıntikalarda yeni bir görev dağılımı yapılmasına yönelik olabilir. Ayrıca bu sırada Kuva-yi Milliye'nin tasfiye edilmesi ve düzenli ordu birlikleri haline dönüştürülmesi de düşünülüyordu.

Polat Bey bu olaylar sırasında Kilis bölgesinden ayrılmış ve Maraş'ta bulunuyordu. Maraş'a sevk edilenler eski silah arkadaşlarıydı. Mücadeleyi aylarca bu insanlarla sürdürmüştü. Bunların durumunu gören Polat Bey, 14 Şubat 1921'de Fırka Kumandanlığına bir mektup yazarak, bunlara verilecek ceza sırasında göz önünde bulundurulması gereken hususları sıralar ve gereğinin yapılmasını ister. Polat Bey bu mektubunda Maraş'a gönderilenlerin elli kişi olduğunu ve geçenlerde Maraş'a gönderilen Kilis gençlerinin garp cephesine sevk edildiğini gördüğünden bazı düşünceleri bulunduğunu ve bunu söylemesinin memleketin selametine olacağını ifade eder. Polat Bey, "bu bölgedeki görevi sırasında hariçte dört yüzü aşkın, kaza dahilinde beş binden fazla haneyi barındıran Kilis ve havâlisinde vatan için çalışan yegâne bunlar, yani Maraş'a getirilen gençler olmuştur. Bunların ihtimal sevk ve idaredeki hata yüzünden ufak tefek kabahatleri olmakla beraber, şimdiye kadar harp cephesinde ve işgal altındaki geniş arazide halkı Osmanlı hükümetine bağlayan ve

²⁸⁹ İpekçioğlu, a.g.e., s. 54-59. İpekçioğlu eserinde gönderilenlerin toplam sayısını 80 olarak gösteriyorsa da Polat Bey, bunların 50 kişi olduğunu belirtiyor. Bkz. ATASE, İSH, Kutu: 805, Gömlek: 89, Belge No: 89-6.

şimdiye kadar elde edilen başarıların arkasındakiler bunlardır. Bunlar ki, Kilis'teki eşrafın Fransız taraftarı olmasına ve muhtelif vasıtalarla yapılan bunca propagandalara rağmen Kilis'teki bütün mal ve mülkünü Fransızlara terk ederek harice çıkmış ve şimdiye kadar maaşsız oldukları halde düşmanla çarpışmışlardır. Memleketlerine kendi istek ve vicdanlarıyla hizmet ettiklerinden ayrı bir vaziyet ve hukuka malik olan bu kişiler hakkında yapılacak olan muamelenin de bir şekli mahsusu icap eder. Aksi takdirde bütün Halep, Suriye ve Arap Hükümetleriyle irtibat mıntıkası demek olan ve ehemmiyet-i siyâsiyesi âşikâr olan Kilis mıntıkasında gerek havâdisin intişârı ve gerekse efrâdın firârı ihtimalleri dolayısıyla husûle gelecek kötü şeyler ve akıncı müfrezelerinin vazifelerinin sona ermesine sebebiyet verebilecek bir mahiyette olduğunu arz ile icrâ-i icabını istirham eylerim efendim” diyerek bunlara verilecek ceza ve cephede meydana getireceği olumsuz hava sebebiyle diğer mücahitlerin de firar edeceği, akıncıların dağılacağı, böylece cephede büyük bir boşluk meydana geleceği endişesinde olduğunu belirtmiş²⁹⁰ ve âdetâ Kilis'ten Maraş'a getirilen ve cezalandırılmayı bekleyen bu kişileri eski silah arkadaşları olduğundan ve sayılan sebeplerden dolayı desteklemiş ve onları savunmuştur.

Kuva-yi Milliye içinde bunlar yaşanırken şehir içinde ve havâlide de durum pek iç açıcı değildi. Kilis Kaymakamı Cemal Beyin Fırka Kumandanlığına yazdığı 07.01.1921 tarihli raporda, Hacı Hannan'ın muhalif bir tavır takındığı, Kör Reşit'in şehirde fırlıdak çevirmekle meşgul olduğu, Fransızların para karşılığı fesat çıkarmak için uğraştıkları, Kör Reşit çetelerinin şehre gelerek Fransızlara gönüllü

²⁹⁰ ATASE, İSH, Kutu: 805, Gömlek: 89, Belge No: 89-6.

yazıldıkları belirtiliyordu. Şehir dışında ise Kürt Dağı'ndaki Kürtlerin çift taraflı hareket ettikleri, küçük bir fırsatta Kürt Dağı ahalisini aleyhimize tahrik edebilecekleri, bu sebeple burada bir parça kuvvet bulundurulmasının icap ettiği ve bunun için de iki top, biraz kuvvet gönderilmesinin iyi olacağı, söyleniyordu²⁹¹.

Kilis ve Havâlisi Kumandanı Latif Beyin buna benzer şikayetleri 10.01.1921 tarihli raporu ile Fırka kumandanlığına ilettiğini görüyoruz. Raporunda, Fransızların propaganda ile köylüyü zehirlediği ve Kuva-yi Milliye'nin nüfuzunu ortadan kaldırdığı; Cengin ve civarı köyler ve Kürt Dağı'ndan bir çok kişinin ücret karşılığı isyancılara katıldığı, bu isyancılara Kuva-yi Milliye idaresindeki köyleri yağma etmelerinin kendilerini servete boğacağına vaat edildiği,²⁹² belirtiliyordu. Aşağıda verilecek belgelerde Kürt Dağı bölgesindeki halkın çoğunluğunun Kuva-yi Milliye'ye bağlı olduğu görülüyor. Demek ki, halk üzerinde çetelerin baskısı var ve korku sebebiyle onların yanındaymış gibi tavır takınıyorlardı.

General Goubeau'nun Antep harekâtını sona erdirmek amacıyla yaptığı hazırlıklar doğrultusunda 5 Şubat 1921'de Kilis'e gelen kalabalık bir Fransız birliği 7 Şubat günü Antep'e hareket etti. Bu kuvvetlerin Antep'in düşmesinde önemli rolü oldu. Bu kuvvetin bir kolu da etraftaki Kuva-yi Milliye birliklerinin bölgeden uzaklaştırılması amacı ile Kuva-yi Milliye'nin merkezi olan Cengin'e saldırması için görevlendirildi. Fransız birliklerinin bu saldırı girişimini²⁹³ Şih İsmail oğlu Reşit Ağa

²⁹¹ ATASE, İSH, Kutu: 815, Gömlek: 133, Belge No: 133-1.

²⁹² ATASE, İSH, Kutu: 805, Gömlek: 80, Belge No: 80-2.

²⁹³ Sahir Üzel, bu saldırıyı Polat Beyin göğüslediğini belirtiyor. Bkz. Üzel, a.g.e., s. 321. Sacit İpekçioğlu ise Kuva-yi Milliye'nin başında Latif Beyin olduğunu ifade etmektedir. Bkz. İpekçioğlu,

önceden Kuva-yi Milliye Komutanlığına bildirmişti. Bu yüzden akşamdan gerekli önlemler alındı. Düşman bin civarında piyade, üç yüz süvari, dört top, üç yüz civarında piyade ile 7 Şubat 1921'de Cengin'e saldırdı. Akşam 5.30'a kadar devam eden muharebeden sonra Kuva-yi Milliye birlikleri Ravanda Köyü'ne çekildiler. Düşman 8 Şubat 1921 günü burayı da ele geçirince birliklerimiz Karakıl Köyü'ne çekildi. Burada da tutunamayınca daha da kuzeye çekilmek zorunda kaldılar. Fransızlar bunu büyük bir başarı gibi göstermeye çalışsalar da, gerçekte onların niyeti Kuva-yi Milliye'yi ezmek, yok etmek ve bölgeden uzaklaştırmaktı. Kuva-yi Milliye bölgeden uzaklaştı, ama yok olmaktan kendisini kurtardı. Fransızlar Kuva-yi Milliye'ye bir şey yapamayınca çevre köylerin masum halkına saldırdılar. Cengin ve çevre köyleri yağmaladılar, bazı köylüleri tutukladılar ve Kilis'e götürdüler²⁹⁴. Bir Fransız uçağı da birliklerine yardım için Antep'ten gelmiş ve Kilis müfrezesine saldırmıştır²⁹⁵. Bölgede bu savaşın sürdüğü gün, yani 8 Şubat günü, verilen büyük mücadele ve amansız bir savaşa rağmen Antep Fransızlara teslim olmak zorunda kalmıştır²⁹⁶.

a.g.e., s. 61; Şinasi Çolakoğlu ise Polat Beyin 1921 başlarında Kilis mıntıkasına tekrar komutan olarak atandığını, bundan dolayı da bu baskında Polat Beyin Cengin'de bulunduğunu ifade etmektedir. Bkz. Çolakoğlu, a.g.e., s. 233-234. Ancak doğru olan bu saldırı sırasında Polat Beyin bu bölgede olmadığı, kendisinin bölgeye tekrar 21 Şubat 1921'de atandığıdır. Bkz. ATASE, İSH, Kutu: 1329, Gömlek: 12, Belge No: 12-1. Ayrıca Polat Beyin 14 Şubat tarihinde Maraş'ta görevli olduğuna dair bkz. ATASE, İSH, Kutu: 805, Gömlek: 89, Belge No: 89-6. Polat Beyin ayrılması ile yerine Latif Bey atanmıştır ve bu tarihte hâlen görevdedir. Bkz. ATASE, İSH, Kutu: 797, Gömlek: 146, Belge No: 146-1.

²⁹⁴ İpekçioğlu, a.g.e., s. 61-62; Üzel, a.g.e., s. 321.

²⁹⁵ ATASE, İSH, Kutu: 800, Gömlek: 60, Belge No: 60-1.

²⁹⁶ Üzel, a.g.e., s. 317.

Antep'in Fransızların eline geçmesi, Londra Konferansı'nda Fransızlar için önemli bir koz olarak görülüyordu. Onlara göre İtilâf devletleri Sevr Antlaşması'nın hükümlerini ufak değişikliklerle bize kabul ettirebilirlerdi²⁹⁷.

Londra Konferansı'nın toplandığı günlerde Fransız İşgal Kumandanlığı tarafından kasıtlı olarak Antep ve Kilis'in Fransız mandasına bırakıldığına dair bir beyanname Antep ve Kilis'te ilân edildi. Bir taraftan da 'Antep ve Kilis halkının bu mandayı arzu ettiklerine; harbe ve direnmeye Kemalist kumandanların cebir ve şiddetleri ile mecburiyetten katılmış olduklarına' dair mazbatalar hazırlayıp Ermenilere ve bazı Antepli ve Kilisli'lere imza ettirdikleri haberi her tarafta yayıldı.

Fransızlar, bu mazbataları Antep ve Kilis ahalsinin genel arzusu gibi göstermek ve bu bölgeye sahip olmak amacı ile Londra Konferansı'nda bunları delil olarak kullanmak istediler. Fransızların bu çalışmalarına karşılık Antep ileri gelenleri bu iddiaları yalanlamak ve Londra Konferansı'ndaki Türk heyetini konudan haberdâr etmek için telgraflar çektiler²⁹⁸.

Bu günlerde görülen lüzum üzerine Antep Mutasarrıflığı tarafından Kilis Hükümet merkezinin Cengin'den Çınar'a taşınmasına karar verildi. Bu konu ile ilgili emir Kilis ve Havâlisi Kumandan Vekili Latif Bey'e 14.02.1921 tarihinde bildirildi ve Latif Bey'in de altı piyade taburu ile Akça Burç'a gelmesi istendi. Bir piyade bölüğünün Kilis-Antep yolunda seyyar olarak görevlendirileceği bildirilen bu

²⁹⁷ Öztürk, a.g.e., s. 169-170.

²⁹⁸ Üzel, a.g.e., s. 323-324.

emirde, bu bölüğün hükümet otoritesinin tesisi ve ahalinin maneviyatını takviye için çalışacağı ve gönüllü efrad toplayacağı belirtiliyordu²⁹⁹.

K. Kilis'te Kuva-yi Milliye'nin Kaldırılması ve Polat Beyin Bölgede Tekrar Görevlendirilmesi

Mondros Ateşkesi ile birlikte ordularımız terhis edilmiş ve işgaller karşısında gönüllülerden oluşan millî kuvvetler düşmanı durdurmaya, zaman kazanmaya, onları yıpratmaya çalışmıştı. Fakat bu düzensiz birliklerle kesin sonuç almak mümkün olmuyordu. Antep'teki ve batıdaki cephelerdeki durum bunu gösteriyordu. Bu cümleden olarak Batı Cephesi'nde 22 Haziran 1920'de Yunan ileri harekâtı sonunda Bursa işgal edildi. Millî kuvvetlerimiz Eskişehir'e kadar çekildiler. Bu çekilme TBMM'de büyük tartışmalara sebep oldu. Bu da gösterdi ki, her çeşit savaş araçlarına sahip Yunan ordusuna, millî ve gönüllü kuvvetlerle karşı konulamayacaktı. Bu sebeple düzenli bir Türk ordusu kurmak için çalışmalara başlandı.

Bu bağlamda Adana Cephesi Kumandanı Selahattin Adil Beyden gelen 3 Şubat 1921 tarihli tel ile Kilis ve Havâlisi Kumandanlığı emrine tertip edilecek bölüğün Yirmi Beşinci Alay Üçüncü Tabur Dokuzuncu Bölük olduğu bildiriliyordu³⁰⁰. Polat Bey 21 Şubat 1921'de gelen tel emri ile Latif Beyin yerine Kilis ve Havâlisi Kumandanlığına tayin edilmiştir³⁰¹.

²⁹⁹ ATASE, İSH, Kutu: 805, Gömlek: 89, Belge No: 89-8.

³⁰⁰ ATASE, İSH, Kutu: 1329, Gömlek: 9, Belge No: 9-1.

³⁰¹ ATASE, İSH, Kutu: 1329, Gömlek: 12, Belge No: 12-1.

Polat Beyin bu ikinci defa ki havali kumandanlığı görevi kısa sürmüş ve Maraş'taki Adana Cephesi Kumandanlığı tarafından daha önce Kilis Asker Alma Şubesinde görev yapmış olan Antep Alay Kumandanı Binbaşı Mahmut Bey, Polat Beyin yerine 27.03.1921 tarihinde Kilis Havali Kumandanlığı görevine getirilmiş ve ayrıca Kilis Kaymakamı Cemal Beyin rahatsızlığı sebebiyle Kaymakamlığa da vekalet etmesi de istenmiştir³⁰².

Fransızlar anlaşma öncesine kadar Kilis ve havâlisinde tedhiş hareketleriyle taraftar toplamaya ve zulümlerine devam etmişler, kendilerine yanaşmayanların çiftliklerini yakmışlardır³⁰³. Buna rağmen civar köylerin halkının tamamen Kuva-yi Milliye'ye bağlı olduğu -yapılan bir araştırma sonucu- görülmüştür. Maraş'taki Adana Bölge Komutanlığından Erkan-ı Harbiyeye gönderilen 08.05.1921 tarihli bir raporda Kürtüncü ve civarında yapılan teftiş sonucu bölge ahalisinin tamamen Kuva-yi Milliye'ye bağlı oldukları görülmüştür, denmekte ve "bazı aileler tarafından ağnam rüsumu (koyun-keçi vergisi) verilmemesi hakkında yapılan tenbîhât ve teşvîkâta rağmen Kilis'in mahalleleri mesabesinde olan Yazıbağı, Katma köyleri bile tam bir istek ile ağnam rüsumu vermişlerdir. Bu suretle ahalinin hükümetimize karşı bağlılıkları anlaşılmıştır. Fransızlarla hiç münasebetleri olmayan ve bize her surette bağlı bulunan Kürt Dağı ve civarı ahalisinin Fransızların bize teklif ettikleri haritada sınırlarımız haricinde gösterilmiş olduğu hususunun nazarı dikkate alınması"³⁰⁴ istenmektedir.

³⁰² ATASE, İSH, Kutu: 808, Gömlek: 187, Belge No: 187-1.

³⁰³ ATASE, İSH, Kutu: 1169, Gömlek: 21, Belge No: 21-1.

³⁰⁴ ATASE, İSH, Kutu: 629, Gömlek: 60, Belge No: 60-1.

Fransızlar Türk topraklarını Araplara peşkeş çekmek ve sınırları kuzeye doğru genişletmek amacıyla çeşitli yollara başvurmaya devam etmişler ve Kilis'e bağlı köylerin ağalarını 20.10.1921 tarihinde Meydanki Köyü'ne çağırılmışlardır. Gelmeyenlerin köylerinin yakılacağı tehdidini çete başı K r Reşit aracılığı ile ağalara duyurdular. Bunun üzerine ağalar yirmi beşer-otuzar atlı ve piyade ile Meydanki'de toplandılar. Toplantıda bizzat hazır bulunan Fransız General Dolamot, Azaz Kaymakamlığının Şakağı Nahiyesi'nde teşekkül edeceğini ve kaza merkezinin Meydanki Köyü olacağını, söyledi. Kaymakamın ve nahiye müdürleriyle diğ r memurların kendileri tarafından tayin edileceğini bildirdi. Ağalar kesin bir cevap vermeden toplantı sona erdi. Daha sonra Azaz Kazası'ndan otuz jandarma ile bir jandarma subayı köye gelerek kaza jandarması olarak yerleşt . Dolamot'un amacı sınırları Türklerin aleyhine kuzeye doğru genişletmekti. Halbuki bu işlerde halkın kesinlikle rızası yoktu³⁰⁵.

Bu sıralarda Kuva-yi Milliye'de görev değişikliği olmuş ve 29.10.1921'de Kilis ve Havâlisi Kumandanlığı görevinden alınan Mahmut Beyin yerine Süvari Yüzbaşı Halim Bey tayin edilmiřtir³⁰⁶.

Sonuc olarak Kilis'te Fransız işgali dönemi, İngiliz işgali dönemine nazaran tam tersi izler bırakmıştır. Bu gün de Kilislilerin akıllarında kalan Fransız işgali dönemi ve o dönemde gördükleri zulüm ve haksızlıklar, bu haksızlıklara, işgale karşı verilen mücadeledir. Mücadele için Kilis'te çeşitli adlar altında dernekler

³⁰⁵ ATASE, İSH, Kutu: 1328, Gömlek: 136, Belge No: 136-1; ATASE, İSH, Kutu: 1328, Gömlek: 136, Belge No: 136-3. Bkz. Ekler, Belge No: 11.

³⁰⁶ ATASE, İSH, Kutu: 1155, Gömlek: 82, Belge No: 82-1.

kurulmuş; Polat Beyin bölgeye gelmesiyle birlikte Kuva-yi Milliye tam anlamıyla organize olmuş ve Fransızlara karşı büyük bir mücadele örneği sergilemiştir.

IV. BÖLÜM

TÜRK – ARAP İLİŞKİLERİ

A. Kilis Kuva-yi Milliyesi ile Suriye'deki Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtı Arasındaki İşbirliği ve Fransızlara Karşı Ortak Mücadele Kararı

1. Mustafa Kemal'in Girişimleri ve Karşılıklı İşbirliği

İttihatçılar, I. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Suriye'deki Türk yönetiminin pek yakında sona ereceğini ve buraları boşaltacaklarını anlayınca burada kalanların millî haklarının verilmesi için Suriyeli milliyetçilerle irtibat kurmaya çalıştılar. Yani Türkiye, I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması sonunda karşılaştığı güçlükler ve uğradığı işgaller karşısında bile Suriye olayları ile ilgisini kesmemiştir. İtilâf devletlerinin Türkiye ve Suriye'nin büyük bir kısmını işgal etmeleri iki ülke yetkililerinin askerî dayanışma içine girmesine sebep olmuştur³⁰⁷.

Millî Mücadele başladığında mücadele önderlerinin Araplarla ilgili düşünceleri neydi? Bu konuda İsmet Bey (İnönü) görüşlerini şöyle belirtmiştir:

“Biz, Millî Mücadeleye başladığımız zaman, Araplara gösterilebilecek saf yürek ve iyi niyet delilini hiçbir tereddüde mahal vermeyecek surette göstermiştik. Bizim bulduğumuz hâl şekli şudur: Osmanlı İmparatorluğundan çıkan Türk milleti, Araplar üzerinde her hangi bir amaç iddiasından kesin surette vazgeçiyor ve Arap

³⁰⁷ Abdülkerim Rafik, “Türkiye-Suriye İlişkileri”, (Türkçe'ye çeviren: Sebahattin Samur), Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 88, Şubat 1994, s. 31-34.

milletini kendi evinde, kendi kaderinin sahibi olarak yaşamak salahiyetinde görüyor ve gösteriyordu.”³⁰⁸

Suriye’deki örgütler, Suriye-Filistin Kuva-yi Osmaniye Heyeti Başkanı Özdemir Beyin yönetiminde bulunuyordu. Bu örgütler, Kuzey Suriye’de (yani Kilis’in toprakları olduğu halde Suriye’de kalan bölgelerde ve diğer yerlerde) bir çok savaş planları hazırlayarak Fransızlara karşı başarılı baskınlar yapmışlar, Fransız ordusunun bir bölümünü Suriye’de oyalayarak Türk milliyetçilerine yardımcı olmuşlardır.

Türkiye-Suriye arasında gelişen bu ilişkiler bağlamında Mustafa Kemal ve Suriye Araplarının önderi Emîr Faysal (Mekke Emiri Şerif Hüseyin’in oğlu) arasında resmi bir anlaşma yapılması için iki taraf çaba harcıyordu. Bu ortamda 1919 yılı Haziran ayında iki lider arasında gizli bir antlaşma imzalandığına dair söylentiler dolaşmaya başladı. Dokuz maddeden oluştuğu söylenen bu antlaşmaya göre, Türk ve Arap milletleri, İslâm dünyasındaki ayrılıkları onaylamıyor, iki milletin bir araya gelerek dinlerini ve vatanlarını korumaları gereğini ifade ediyordu. Barış konferansının -İslâm ülkelerini yabancı devletler arasında paylaşırma kararını vereceği günün- hemen ardından savaş ilân edilecekti. Gerçekte iki millet arasında böyle bir anlaşma yoktu³⁰⁹. Bu, daha çok İtilâf Yüksek Konseyinde bir tehlike duygusu meydana getirmek isteyen ve bunu bir ölçüde başaran Ermeni lideri Bogos Nubar Paşanın uydurması olmalıydı. Nitekim üst seviyede bir değerlendirme yapan

³⁰⁸ Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I, 3. Baskı, TTK Yay., Ankara 1995, s. 189.

³⁰⁹ Abdülkerim Rafik ise böyle bir anlaşmanın var olduğuna inanmaktadır. Kendisi makalesinde anlaşmanın dokuz maddesini de vermiştir. Bkz. Rafik, a.g.m., s. 35-36.

İngiliz makamlarınca 'Faysal'ın böyle bir belgeyi imzalayacak kadar çılgın olmadığı' sonucuna varılmakla birlikte, ama gene de, onun böyle bir tedbire başvurması ihtimalinin ortaya koyacağı tehlikelerin küçümsenmemesi, öneriliyordu.

Türk ve Arap milliyetçileri arasında böyle bir anlaşmanın var olma korkusu, Yakın ve Orta Doğu'daki İngiliz ve Fransız askerî ve siyasi memurlarının âdeta uykularını kaçıyordu. Üstüne üstlük Mustafa Kemal 1919 yılının son aylarında Halep, Şam ve diğer bazı yerlerde dağıttığı bildirimlerle bölge halkını, Müslümanlar arasındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırarak silahlarını ülkelerini parçalamak için yabancılarla işbirliği yapan hainlere karşı kullanmaya çağırıyordu³¹⁰.

Mustafa Kemal'in bu girişimleri devam edip giderken Kazım Karabekir 22 Şubat tarihli tel ile karşı çıkıyor ve bu faaliyetlerin Sivas'ta alınan kararlara aykırı olduğunu, Meclis-i Mebusanın bilgisi dışında böyle bir şeye girişmenin sakıncalı olacağını belirtiyordu. Mustafa Kemal ise, Kazım Karabekir Paşanın bu düşüncelerine bir gün sonra 23 Şubat 1920'de verdiği cevapta "Suriye ve Irak'ta Fransızların ve İngilizlerin aleyhine ihdas olunan harekât, düşmanların Kilikya, Maraş, Antep'deki mezâlimi neticesinde harekete mecbur olan Kuva-yi Milliye'ye muâvenet gayesine matuftur. Filhâkika bu sayede Fransızlar Suriye'ye merbut bırakılarak Maraş'ta Kuva-yi Milliye mağlubiyet ve hacaletе maruz kalmaktan siyanet edilmiştir"³¹¹ diyerek bu harekâtın memleketimiz için olumlu bazı şartlar hazırladığını vurgulamıştır.

³¹⁰ Sonyel, Dış Politika I, s. 189-191.

³¹¹ Karabekir, a.g.e., s. 446-447.

Mustafa Kemal'in bu girişimleri Araplar tarafından da olumlu karşılandı. Nitekim 1920 Ocağında Araplar tarafından Halep ve İskenderun arasındaki demiryolu, Fransız birliklerinin ve savaş malzemelerinin Çukurova, Kilis, Antep bölgelerine sevkine mani olmak için tahrip edildi. Bu gibi durumlar Fransızların silah ve cephane sevkıyatını büyük ölçüde sıkıntıya sokuyordu³¹². Tabi ki, bu da Türklerin işine yarıyordu.

2. Polat Beyin Girişimleri ve Kefergani Buluşması

Polat Beyin Kuva-yi Milliye Komutanı olarak bölgeye gelmesinden itibaren sürekli olarak Araplarla işbirliği içinde olmak istediğini görüyoruz.

Kilis Kuva-yi Milliyesi'nin Araplarla işbirliği yapmak istemesinin ve Suriye'de cereyan eden olayları takip etmesinin sebepleri şunlardı:

1. Fransızlar Suriye'yi işgal etmek için hazırlık yapıyorlardı. Halbuki Fransızlarla Kilis yöresindeki mücadelede pek çok silah ve cephane Suriye'den getiriliyordu. Suriye'nin işgali bu sevkıyatı durdurabilirdi.

2. Suriye işgal edilse bile düşmana orada da darbeler vurmak suretiyle Kilis ve Antep üzerindeki baskı hafifletilebilirdi.

3. Suriye'de pek çok kişi Mustafa Kemal'in Anadolu mücadelesini destekliyor ve Türk yönetimine taraftar bulunuyordu³¹³.

³¹² M. Derviş Kılınçkaya, Arap Milliyetçiliği ve Millî Mücadele'de Türkiye-Suriye İlişkileri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü), Ankara 1992, s. 191.

³¹³ Sonyel, Dış Politika I, s. 189-191; Üzel, a.g.e., s. 98-99.

Polat Beyin Araplarla temasını sağlayacak bir fırsat doğdu. Şöyle ki, Polat Bey, 1920 Nisan ayının başlarında Fransızların Reyhanlı yakınındaki Kili mevkiinde bir bölük karargâhı kurduklarını öğrenince durumu Maraş'a bildirdi ve bu konunun aslını öğrenmek ve Araplarla işbirliği yapmak istediğini belirtti. Olumlu cevap alınca da Azaz Kaymakamı ile görüşmek üzere Ülbül Köyü'ne gitti. Fakat Azaz Kaymakamı gecikip bir gün sonra geldiğinden görüşme gerçekleşemedi. Polat Bey de Fransızlara karşı yapmak istediği ortak işbirliği hedefine ulaşamamıştı³¹⁴. 10 Nisan tarihinde Maraş'a gönderdiği yazıda, kendisinin Hamam'a kadar gittiğini belirterek, Fransız karargâhının durumu hakkında bilgi vermekte ve bölgedeki Türk müfrezeleri arasındaki anlaşmazlıkları giderdiğini ve Araplarla iyi geçinmelerini istediğini ifade etmekteydi³¹⁵.

Fransızların Kili'den Katma'ya asker ve mühimmat sevk ettikleri haberini alan Polat Bey 10 Nisan tarihinde Azaz Kaymakamlığına gönderdiği bir yazıda, Arap hükümeti tarafından bu topraklardan Fransızların asker ve mühimmat sevkıyatı yapması resmen yasaklanmış olmasına rağmen Azaz mıntikasında bu emrin niçin uygulanmadığı, sorulmaktaydı. Yazıda ayrıca "ortak sınırı bulunan nahiyelerimizde muntazam ve aynı talimâtı haiz yapılacak millî teşkilâtlarımızın sevk ve idaresine memur bir kaç zabıt efendi ile benim verdiğim belge ile geleceklere bir miktar cephaneye vesaire verilmesi ve yakınlığı dolayısıyla Azaz telgraf merkezinden icabında istifade" edilmesi gibi istekler de vardı. 14 Nisanda Azaz Kaymakamlığı ve Halep Fırka Kumandanlığına gönderdiği yazıda da Fransızların

³¹⁴ Demirbaş, a.g.m., S. 24, Mart 1960, s. 8-9.

³¹⁵ Demirbaş, a.g.m., S. 27, Haziran 1960, s. 15.

Kili'deki karargâhlarından Katma'ya rahatlıkla asker ve mühimmat sevk ettikleri ve güzergahta pek çok yerleşim yerini tahrip ettikleri hatırlatılmakta ve Fransızların bu yasağa uymamaları sebebiyle protesto edilmeleri, bu olayların tekrar etmemesi için gerekli tedbirlerin alınması, alınan tedbirlerin de kendisine bildirilmesi istirham edilmekteydi³¹⁶.

Millî Mücadele döneminde Kilis Kuva-yi Milliyesi ile Araplar arasındaki ilişkiyi göstermesi ve Türk tarafının Arap ülkelerinin esaretten kurtulabilmesi için ne kadar samimi davrandığını sergilemesi açısından Polat Beyin Suriye askerî makamlarına gönderdiği 24 No.lu yazısı dikkate şayandır. Yazıda şu hususlara yer veriliyordu:

“Halep Fırka 3 Erkanı Harbiye Riyasetine

19-4-1920

12-4-1920 tarihli yazınızı aldım. Uygulanması mümkün olmayan isteklerde bulunduğumu zannetmem. Arap hükümetinin esas nokta-i nazarı ve Suriye'nin tabii hududu tamamıyla malumumuzdur. Bu sınırların tamamen bağımsızlığını kazanmasına bir Suriyeli kadar duacı olduğumuzun beyanını zâid addederim. Fransızların işgali altında bulunan o memleketlerde düşman hâkimiyetinin kuvvetlenmesi felaketiyle biz de ilgileniyoruz. Komşu, aynı zamanda yekdiğerinin din kardeşi olan iki hükümet-i İslâmiyenin ikbal (talih) ve idbarı (talihsizliği) birdir. Biz, siyaset-i hariciyelerimizde bir ayrılık görmüyoruz. Hususi olarak maruz kaldığımız ortak tehlike karşısında yekdiğerimize sıkı sıkı sarılarak

³¹⁶ Demirbaş, a.g.m., S. 25, Nisan 1960, s. 9-10; Aynı makale, S. 29, Ağustos 1960, s. 12.

belirli bir kurtuluş hedefine yürümektir. Binaenaleyh Arap hükümeti ile temasa geçmek ve duruma göre gerekli savunma tedbirlerini ortaklaşa almak maksadı ve bu düşüncenin hüsnü kabul göreceği ümidiyle Hammam'a kadar gitmemim tarafınızdan göz ardı edilmesine üzüldüm. Biz iki hükümet-i İslâmiye arasında nifak ve yanlış anlama ile sonuçlanacak şekilde değil, görüş birliğini temine memuruz.

Suriye'nin mühim kısımlarından olup Fransızların işgali altında inleyen muntikalardan galibiyetle dalgalanacak olan Arap bayrakları bizim de memnuniyetimizi ve ferahlığımızı mücip olacaktır. Beyefendi, emin olunuz ki bugün gerek sizi ve gerek bizi kurtaracak yegane yol var ise, o da ittihat ve ittifakımızdır. Biz biri birimize seyirci ve lâkayt kaldıkça içimizdeki düşmanın ekmeğine yağ sürmüş olacağız. Evvelki arızamda zikrettiğim isteklerim (10 Nisan tarihli isteklerini kastediyor) ortak sınırı bulunan nahiyelerimizde muntazam ve aynı talimâtı haiz yapılacak millî teşkilâtlarımızın sevk ve idaresine memur bir kaç zabıt efendi ile benim verdiğim belge ile geleceklere bir miktar cephane vesaire verilmesi ve yakınlığı dolayısıyla Azaz telgraf merkezinden icabında istifade ki, basit ve pek sarîh şeylerden ibaret olup bunların başka türlü anlaşılması ve yorumlanması mümkün değildir. Teşkilât-ı milliye kumanda heyetlerinin sizden istenmesi ve sansür düşünülmeyerek telgraf vasıtalarına müracaat olunması ancak hüsnüniyetime delalet eder, inancındayım. Türk milleti yalnız ahkâmı mütarekenin tamamen tatbiki için söz vermiş ve yemin etmiş Kuva-yi Milliye'yi vücuda getirmiştir. Maksadımız evvela dinimizi saniyen vatanımızı kurtarmaktır. Binaenaleyh aynı gaye ve aynı emel uğrunda çalışacağı muhakkak olan mücahidin-i Arabiyye ile kalben birleşerek hareket etmemiz vaziyet ve şu anki menfaatimiz gereğidir. Düşman tarafından Halep

yoluyla Urfa ve Antep taraflarına yapılması düşünölen askerî sevkıyatı yasaklayan hükümet-i Arabiyyenin yardım hizmetine karşı müteşekkîr ve aynı fedakarlığın İskenderun, Antakya üzerinden Hammam ve Cem yoluyla gelecek düşman kuvvetleri hakkında da gösterilmesini bekleriz.

Fransızlarla muhasım olmayan hükümet-i Arabiyyenin bizimle de hiç muharip olmadığı zatıalınızce malumdur. Tarafsız bir hükümet memleketinin bir parçasından yabancı bir askerî harekâtın yasaklanmasına siyaseten kâdirdir. Biz bu kudret ve salâhiyetin özellikle lehimizde kullanılacağına samimi olarak kaniiz. Carabulus havâlisi ve Katma civarındaki kahraman ahalinizin komşuları olan ahalimizle beraber vatan için gösterdikleri gayret şayan-ı takdirdir. İçten saygılarımı sunar, cevaplarınızı beklerim efendim.

POLAT³¹⁷

Polat Bey Araplarla bu ilişkilerini sürdürürken, diğêr taraftan Suriyeliler Halep ve civarındaki Fransızlara karşı direnme amacı ile bütün aşiretleri ayaklandırıp bunları Halep'te topladılar ve 65000 kadar düzensiz birliklerle savunma tertibatı aldılar. Askerî hareketlerini takviye etmek amacıyla bir taraftan da Kilis ve Antep Kuva-yi Milliye Kumandanları ile temasa geçmeye çalışmışlardır.

Bu bağlamda 2/3 Haziran 1920'de Kilis'in Kefergani Köyü'nde Kilis Kuva-yi Milliye Kumandanı Polat Beyle Yasin Paşa adına Suriye Emniyet Genel

³¹⁷ Demirbaş, a.g.m., S. 29, Ağustos 1960, s. 12-13.

Müdürü Taha Bey ve Irak adına da Jandarma Müfettişi Cemil Lütü Bey arasında bir toplantı yapıldı.

Bu toplantıda Arap heyeti şu tekliflerde bulundu:

1. Türkiye, Irak ve Suriye'nin geleceği ile ilgili ve bu üç bölgenin her hususta ittifakıyla düşmanın kovulması ve çıkarılması için bir anlaşma yapılması.

2. Suriye, Irak ve Türkiye'den olmak üzere seçilecek dokuz kişilik olağanüstü yetkilere sahip bir harp meclisinin oluşturulması.

3. Harbin müşterek sevk ve idaresi ile asker sevki ve cephe ile ilgili bütün işlerin ve hizmetlerin ikinci maddedeki meclis vasıtasıyla idare edilmesi ve harbin sonuna kadar meclisin görevini sürdürmesi.

4. Türkiye tarafından Irak ve Suriye'ye asker, silah, mühimmat, para ve gerekli yardımların ne dereceye kadar olduğu ve bu desteğin nasıl olacağı ve ne kadar devam edeceğinin bildirilmesi.

5. Buna mukabil Türk dindaşların da vuku bulacak teklifleri.

6. Huduttaki millî hareketimizde şartların izin verdiği nispette karşılıklı yardımda bulunulacağı ve ortak çalışılacağı.

Nihayet 3 Temmuz 1920'de yani Fransızların Halep'i işgalinden 20 gün kadar evvel bu heyetler arasında Kilis'in Kefergani Köyü'nde yapılan toplantıda bir antlaşma imzalandı. Buna göre:

Kilis ve civarı Kuva-yi Milliye Heyeti Merkeziyesi azası ile Kuva-yi Milliye Kumandanı, Yasin Paşa namına gelen Arap hükümeti Jandarma

Müfettişinden meydana gelen meclis 3 Temmuz 1920'de Kilis'in Kefergani Köyünde toplanarak aşağıdaki maddeleri karar altına almışlardır:

1. Irak ve Suriye ile Türkiye'yi işgal eden düşmanı tard ve muntazam hareket etmek ve harekâtı harbiyenin devamı müddetince karşılıklı yardımda bulunmak için fevkalade bir meclis-i harbin acele teşkili lüzumu Büyük Millet Meclisine telgrafla arz edilecektir.

2. Kilis ve civarında toplanan Kuva-yi Milliye'ye lüzumu olan iki dağ topu ile dört makineli tüfeğin Suriye Hükümeti tarafından teminine delâlet edilecektir.

3. Tarafeyn mıntıkasında zuhura gelecek şekavet izale edilecek, takip neticesi taraf-ı âhara firar eden şakiler derdest ve iade edilecektir.

4. Katma, Hamam, Kilis ve havâlisindeki Fransız kıtaâtının harekât ve tebeddülât-ı askeriyelerine dair mütakâbilen ve suret-i daimada malumat verilecektir.

5. Fransız ve Ermenilerin Halep hududundan bilistifade yaptıkları mevaddı nariye ve gidaiye sevkine engel olunacaktır.

6. Vatanına ihanetle hududu geçen eşhas iade edilecektir.

7. Kuva-yi Milliye'nin vesikasını taşıyarak cephaneye ve mühimmat tedarik edilmesi ve satın alınmasına gönderilen efrada engel olunmayarak, gerekli kolaylık gösterilecektir.

8. Büyük Millet Meclisi'nden cevap gelinceye kadar Kilis ve civarıyla Suriye serhadlarında Fransızlarla yapılacak muhârebâta harekât tevhit edilecek (birleştirilecek) ve irtibat daima tesis edilecektir.

9. Tarafeyn belirtilen durumlardan başka vaziyetin lüzum göstereceği hususâtı badelmüzakere bilittifak kabul ve tatbik edecektir.

10. İşbu mevaddın tatbikine Kilis Heyeti Merkeziyesiyle (buraya Suriye Hükümetince bildirilecek zevatın ismi yazılacak) memurdur.

11. Bu husus için icab ederse yekdiğeri nezdinde irtibat zabitleri bulundurulacaktır.

12. İş bu mevaddın mahremiyetine riayet edilecektir.

3 Temmuz 1920

Kilis Kuva-yi Milliye Heyeti

Arap hükümeti Namına

Polat Molla Recep Mehmet İslâm

Jandarma Müfettişi Cemil³¹⁸

Polat Bey bölgesel nitelikteki bu anlaşmayı yaptıktan sonra durumdan Ankara'yı haberdar etmek için Antep Heyet-i Merkeziyesine bir yazı ile kararları bildirmiştir. Antep Heyet-i Merkeziyesi de yazının bir suretini Mustafa Kemal'e, bir suretini de Erkan-ı Harbiye Reisi İsmet Bey'e gönderdi³¹⁹. Polat Bey Ankara'dan da

³¹⁸ Kılınçkaya, a.g.e., s. 193-194; Üzel, a.g.e., s. 100-102; Ali Nadi Ünler'in eserinde de bu maddelere hemen hemen uyan belgenin metnini görüyoruz. Ancak metinde ufak bazı kelime farklılıkları da bulunmaktadır. Bkz. Ünler, a.g.e., s. 207-208.

³¹⁹ Ünler, a.g.e., s. 67, 206-208.

onay alınmasını ve böylece anlaşmaya resmi bir nitelik kazandırılmasını sağlamaya çalışıyordu. İsmet Bey (İnönü) bu girişim için Polat Bey'e Ankara'nın genel politikasını ortaya koyan bir yazı gönderdi. Yazıda: "Bizim bu hususta taahhüdümüz şudur: Türkiye namına muahede veya mukavele yapılması için Suriye veya Irak hükümetlerini temsil eden makâmât-ı resmiye tarafından müteber vesâiki hâmil murahhaslar vâsıtasıyla mümkündür. Mevaddı ittifakiyenin, ihtilâl heyetleriyle harekât-ı mütekâbiliyeyi tevhid için yapılmış taahhüdât-ı hafiyeye ve hususiye tarzında telakkisi zaruridir... Bu mukavele de mahiyet-i hususiyeyi haiz... hudud civarında harekât ve istihbârât-ı mütekâbiliyeyi tevhid edebileceğinden faydalı olur."³²⁰ mütalâasında bulunmuştu.

Görüldüğü gibi Ankara, bu gibi anlaşmaları hususi ve gizli taahhütler şeklinde yorumluyor, faydalı olacağını belirtiyor, ancak resmî bir hüviyetinin bulunmadığını da ima ediyordu.

Anlaşmanın Ankara Hükümeti tarafından tasdik edilmesinin gecikmesi üzerine Polat Bey ısrarla Ankara'nın görüşünü öğrenmeye çalıştı. Ankara da kendisine sonunda "tarafeyn hükümetleri (yani Türk ve Arap) namına selahiyet vesikasını haiz bulunmadıkları cihetle mevâd-ı mukarrere bir mahiyet-i resmiyeyi haiz değildir", diyerek ittifakın resmî bir nitelik taşımadığını bildirdi³²¹.

Türklerle Araplar arasında bu yakın ilişki sürerken, Fransız General Gouraud, 1920 Ocak ayında Halep-İskenderun demiryolunun tahrip edilmesi ve daha

³²⁰ Kılınçkaya, a.g.e., s. 192-193.

³²¹ ATASE, İSH, Kutu: 791, Gömlek: 61, Belge No: 61-1.

sonra da buranın Arapların yani Faysal yönetiminin kontrolüne geçmesi sonucunda asker ve mühimmat sevkinde zor durumda kalınca, 18 Temmuz 1920'ye kadar demiryolunun şartsız olarak derhal Fransızlara teslimini istedi. Faysal, bu isteği, şahsî gücü doğrultusunda ve sadece prensipte kabul edeceğini bildirdi. Bunun üzerine Şam'da Faysal'ın teslim olduğu haberi yayıldı. 19 Temmuz günü şehirde tam bir kargaşalık vardı. Tabi ki bu haber Suriye'nin diğer şehirlerine de yayılmış olsa gerek ki, 23 Temmuz 1920'de Halep civarında toplanan 65 bin civarındaki silahlı kuvvet, Halep'in Fransızlar tarafından ele geçirilmesinden bir gün evvel 'Fransızlarla sulh yapıldı' denilerek terhis edilmiş, ertesi gün Fransızlara karşı bir tek silah bile atılmadan Halep işgal edilmiştir³²². Burada Fransızların Arapları oyuna getirdiği ve yalan dolan haberler yayarak ve propaganda yaparak onları kandırdığı ve onların da silahlarını bırakarak 'artık her şey bitti, mücadelenin bir anlamı kalmadı' diyerek, bu ortamda Halep'in işgal edildiği görülmektedir. Polat Bey bu durumu Fransız Kıt'a Kumandanlığına gönderdiği 03.09.1920 tarihli yazısında açıkça belirtmiş ve şöyle demiştir: "Suriye'nin, Fransız Hükümet-i istilasiyesini hüsn-ü istikbal ettiğine dair gazete ve ilânâtınızdaki neşriyat-ı kâzibenin (yalancı yayınlarınızın) ne kadar mugâyir-i hakikat (gerçeğe ters) olduğunu bu defa Bâb ve Menbic kazaları dahilindeki ufak seyahat ve tetkikât-ı rûhiyemle anladım. Ayrıca Suriye'nin nukât-ı muhtelifesinden (değişik noktalarından) aldığım feryadnâmeler de şahittir, bütün dünya nazarında menfur olan siyasetiniz, emperyalist harekâtınızın ne kadar hatalı olduğu sizce de musaddaktır. Siz buralara temin-i asayiş için değil, ilhâk-ı arazi ve temin-i menâfia (çıkarcı elde etmeye) geldiniz", diyen Polat Bey mektubunun

³²² Kılınçkaya, a.g.e., s. 191-192; Üzel, a.g.e., s. 102.

devamında Fransızların Engizisyon zulümlerini aratmayacak tarzda hareketlerde bulduklarını yüzlerine haykırarak, bu yaptıklarının lanet ve nefreti çekmekten başka bir işe yaramadığını belirtiyordu. Fransızlara gözdağı veren Polat Bey, “Mezâliminizden geceli gündüzlü âh-ü evânin (âh ve inilti) içerisinde göz yaşları döken ahali-i İslamiyeyi kurtarmak vezâif-i vataniyemendir. Birkaç güne kadar aldığım takviye kıtaâtıyla harekât-ı taarruzîye geçecek, Halep civarında rekz-i râyet-i İslâmiye edeceğim (İslam sancağını dikeceğim)” diyerek, “buna meydan vermemek, Fransa’da akacak göz yaşlarını, Kilis, Katma, Halep önlerinde dökülecek Fransız kanlarını siyanet etmek elinizdedir. Evvel âhir (önünde sonunda) mahcûbâne yapılacak bir işin vaktiyle icrâsını ve memleketimizin tahliyesini sizden sûret-i kat’iyede talep ederim General”³²³ sözleriyle Fransız işgalinin bir an önce sona erdirilmesini istiyor ve psikolojik harp metotları doğrultusunda Fransızların moralini bozmaya çalışıyordu.

Halep’in işgali ile birlikte Polat Beyin Kefergani’de yaptığı anlaşma da suya düşmüş oluyordu³²⁴. Buna rağmen Polat Bey faaliyetlerini ileriki tarihlerde de sürdürmüş ve bu faaliyetleri ile ilgili olarak 5 Eylül 1920 tarihinde Maraş’taki Adana Cephesi Kumandanlığına Suriye’deki durumla ilgili bir rapor göndermiştir. Raporunda, Mümbiç ve Bab’da Osmanlı taraftarı olan aydın ve ileri gelenlerden oluşan faal bir heyet vücuda getirildiğini, kendilerine hususi şifre verildiğini, bura halkının hepsinin Antep’in kurtuluşunu istediklerini belirtmiş ve Mümbiç’te 600 süvari, 500 kadar silahlı piyade çıkabileceğini ve emre hazır olduklarını, düzenli bir alayla 200-300

³²³ ATASE, İSH, Kutu: 796, Gömlek: 133, Belge No: 133-12.

³²⁴ Ünler, a.g.e., s. 67.

kişilik ufak bir kuvvetin oralara varmasıyla bütün ahâlinin düşmana karşı ayaklanmasının sağlanabileceğini ifade etmiştir. Raporun son maddesinde de bu bölgede ve Halep'te kendisinin dost ve düşman üzerinde önemli tesirler icrâ eylediğini söylemiştir³²⁵.

Polat Bey, ilişkilerini yalnız Arap önderleri ile değil, Fransız ordusunda görev yapan çeşitli milletlere ait askerlerle de sürdürmeye çalışmıştır. Bu bağlamdaki ilişki daha çok bu askerlere karşı propaganda niteliği taşıyordu. Mesela Fransız ordusunda bulunan Müslüman askerlere hitaben yazdığı ve bütün Suriye şehirlerinde duvarlara yapıştırılarak dağıtılan bildiride³²⁶ şu önemli noktalara değinmiştir:

“... bugün sizin Fransız ordusunda bulunmağınız da bizim aramızdaki rabita-ı diniyeyi izale edemez (dini bağları ortadan kaldıramaz). İslâmiyet öyle bir habl-i metindir (sağlam bağ) ki, bunu sarsacak dünyada hiçbir kuvvet yoktur. Sizin kalben ve fikren bize merbut (bağlı) olduğunuzu ve İslâmiyetin teâlisini arzu eylediğinizi biliyorum. Karşınızda harbeden bizler topraktan ziyade efkâr-ı siyasîlerini saklamayan gaddar düşmanlarımıza karşı yegâne din-i mübîn-i Ahmedî ve şer’i şerîf-i Muhammedîyi müdafaa için çalışıyoruz. Bugün Türkiye'nin inkırâzı (çökmesi), bütün âlem-i İslâmın zevâli demektir. Türkiye ortadan kalkacak olursa Tunus ve Cezayir'deki Müslümanların ibadethanesi kiliseye, minareleri çan halkasına tahavvül edilecektir (dönüştürülecektir)... Kardeşlerim, bugün siz arzu ederseniz İslâmiyete büyük hizmetler ifâ edebilirsiniz... Suriye ve Kilikya'da bulunan Fransız kıtâât-ı askeriyesinde ekseriyeti teşkil edenlerin, Müslüman ve kendi

³²⁵ Kılınçkaya, a.g.e., s. 247.

³²⁶ Kılınçkaya, a.g.e., s. 199.

dindaşlarımız olduğunu biliyoruz. Siz korkmaz, âlem-i İslâmiyetin rehası (kurtuluşu) için istihkâr-ı mevt ederek (ölümü hiçe sayarak) cansiperâne gayret eder birleşirseniz, içimizdeki mevcudiyeti az olan Fransızları bir gecede esir ve indirmek elimizdedir. Emin olunuz ki, bunda şan ve şerefden başka bir tehlike yoktur. Bu uğurda ölürseniz bize ihraz edeceğiniz (elde edeceğiniz) rütbe-i ulyâ-i şehadet (yüce şehitlik makamı) size kâfidir.”³²⁷

Polat Bey bu bildiri ile propaganda faaliyetlerini ‘din’ unsuru üzerine oturtmuştu. Çünkü karşılarında savaşanlar Hıristiyanlık dinine mensup işgalcilerdi ve Müslümanları kullanarak sömürgecilik faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Polat Bey Müslümanları birleştirerek düşmana karşı ortak mücadele verilirse, kısa sürede düşmanın alaşağı edileceğini ifade ediyordu.

3. Suriye’de Güney (Türk) Akıncı Kollarının Faaliyetleri

Polat Beyin Kefergani’deki Araplarla mutâbakatının, Halep’in Fransızların eline geçmesi ile akâmete uğradığını görüyoruz. Ancak bu yakınlaşmanın en belirgin faydası bu anlaşmaya dayanılarak Kilis Kuva-yi Milliye Kumandanlığı tarafından “Güney Akıncı Kolları”nın kurulması olmuştur. Şöyle ki:

Suriye’nin belli başlı şehirlerinin Fransızlar tarafından işgali üzerine Suriye’nin isyancı liderlerinden İbrahim Henânu ve arkadaşları Türkiye ile bağlantı kurarak Maraş’taki 2. Kolordu Komutanı Selahattin Adil Beyle görüştüler ve 7 Eylül 1920’de bir anlaşmaya vardılar. Anlaşmaya göre Türkiye kendilerine silah ve mühimmat verecek, sınırda işbirliğine gidilecekti. Anlaşmadan sonra Türkiye,

³²⁷ Kılınçkaya, a.g.e., s. 257-258. Bkz. Ekler, Belge No: 5.

makineli tüfekler ve en az bir topla donatılmış bir birliği İbrahim Henânu'ya gönderdi³²⁸. İşte sözü edilen bu birlik Kilis Kuva-yi Milliye Komutanlığınca oluşturulan “Güney Akıncı Kolları” olsa gerektir. Çünkü bu sırada Polat Beyin sürekli olarak Maraş ile haberleştiği ve Kolordudan alınan emirler doğrultusunda hareket ettiği düşünülürse, bu bilgilerin doğruluğu ortaya çıkar. Ayrıca Kuva-yi Milliye’de bizzat çalışmış ve olayları yakinen bilen Hasan Kamil ve İslâm beyler bu bölgede oluşturulan Güney Akıncı Kollarının başındaki komutan olarak, Bedri Beyi söylemektedirler. İbrahim Rafik da Bedri Beyin, Henânu'ya yardım için görevlendirildiğini belirtiyor. Bu da gösteriyor ki, sözü edilen müfreze Kilis Kuva-yi Milliye Kumandanlığı tarafından hazırlanmış ve Kolordu Komutanlığının onayından sonra “Osmanlı Akıncı Müfrezesi” resmi adıyla güneyde Suriye topraklarında görevlendirilmiştir³²⁹.

Güney Akıncı Kolları şu şekilde teşkilâtlanmıştı:

Kumandan: Sakallı Bedri

Subaylar: Teğmen Hüseyin Şaşmaz, Mahir Hacıbenli, Hacı Hüseyin Oğlu Durmuş, Halepli Eşref ve Elazizli İbrahim.

Kuvvetler: Maraş ve Kilis çevresinde toplanmış pek çok milisten teşekkül eden 30 kadar çete.

Bunlar Polat Beyin organizasyonu sonucu Maraş'ta 2. Kolordu Komutanı Selahattin Adil Beye müracaat etmiş, böyle bir müfrezeyi kurma müsaadesiyle

³²⁸ Rafik, a.g.m., s. 43-44.

³²⁹ ATASE, İSH, Kutu: 796, Gömlek: 133, Belge No: 133-5; Rafik, a.g.m., s. 44.

birlikte kolordudan at ve silah da alarak techizâtlanmış ve teşekkül etmişlerdir. Bu akıncı kolları güneyde Fransız kuvvetlerine karşı mütareke oluncaya kadar, çarpıştılar, pek çok başarıya imza attılar. Bu cümleden olarak, 1-2 gün içinde Halep'in güneyindeki bütün köprüleri yıktılar, Müslümiye istasyonundaki Fransızlara ait tayyare hangarını yaktılar, Amik Ovası'nda Murat Paşa Köprüsü'nü havaya uçurdular, 2. Kolordunun Halep üzerine yürüyeceği propagandasını yaptılar. Bu müfrezenin en önemli faaliyetlerinden biri de, kendilerine sonradan katılan Kara Yusuf çetesi elemanlarının pek çok köyü basarak halkı haraca bağlama gibi hareketleri icrâ etmeleri karşısında tedbir almaları ve bu çetenin çökertilmesi çalışmasıdır³³⁰.

Akıncı müfrezesinin başında bulunan Bedri Bey, birkaç gün Kilis Kuva-yi Milliye Kumandanı Polat Bey ile ortaklaşa çalışmış, bazı eşkıyanın tenkili için tek başına veya ortak hareket etmiştir. Fakat Bedri Bey ile Polat Bey arasında anlaşmazlık çıkmış ve Bedri Bey, Cephe Kumandanlığından aldığı emir doğrultusunda Kilis'in Batı Cephesi'nde görevlendirilmiştir³³¹.

Polat Beyin 2 Ekim 1920 tarihinde Azaz Kaymakamlığına hitaben yazdığı bir yazıda Azaz mıntıkasında Hasan Cebendan adlı bir şakiden bahsedilmekte ve bu şakiye karşı önlem alınmadığından yakınmakta ve Türklerle Araplar arasındaki ilişkilerin bozulmasına sebep olacak bu hareketin vebalinin kendisine ait olmayacağı ifade edilmektedir. Polat Bey haklı olarak bu kişinin davranışları ve şekavetine rağmen pek çok köyün halkının bunlara katılması

³³⁰ Rafik, a.g.m., s. 44; Işıkan, a.g.m., s.17-18.

³³¹ ATASE, İSH, Kutu: 796, Gömlek: 133, Belge No: 133-5.

sebebiyle bizim buradaki müfrezelerimizin Fransızlarla çarpışacak yerde bu isyancılarla uğraştıklarını, Azaz Kaymakamlığının buna seyirci kaldığını, halbuki daha önce yapılan anlaşmalarda böyle bir şey olmadığını ve işbirliği yapılması gerektiğini zımnen hatırlatıyordu³³².

Bu olay da gösteriyor ki, Türk tarafı Suriye'nin bağımsızlığına katkıda bulunmak için oraya akıncı müfrezeleri gönderiyor; fakat Suriye'deki eşkıya ve bazı yöneticiler ise tam tersi bir davranışla düşmana doğrudan veya dolaylı yoldan yardım ediyorlardı.

Akıncı birliklerinin Kuva-yi Milliye açısından ne denli önemli bir destek görevi yaptığını göstermesi açısından "Akıncı Müfrezesi Komutanı" imzası ile Kilis ve Havâlisi Kumandanlığına 20.02.1921 tarihinde gönderilen bir mektubu aşağıya alıyorum:

"Dün akşam altı deve ve bir çok mekkâri (hilekâr, düzenbaz) hayvanâtı ve merkeplerle yirmi çuval arpa ve yedi çuval buğday sevk ettim. Develerin üçünün Kôr Reşit'e aid olduğunu da söylemişim. Bu gün de yedi deve ile buğday gönderiyorum. Bir saat sonra da civardan gelecek olan develerle buğdayları sevk edeceğim. Mamafih burada yine bir çok zahire kalmış olacaktır. Çeteler gelmedi ki, müfrezemiz de hiç gelmedi ki, buğdayları onlara teslim edeyim. Sonra Kôr Reşit'in sığırları ve ihtimal koyunları da mevcuttur. Tabiatıyla ona soramayacağım. Çünkü hareketimi tehir etmiş olacaktır. Bu kadarlık bir hizmetle ayrılacağım."³³³

³³² Kılınçkaya, a.g.e., s. 251-252.

³³³ ATASE, İSH, Kutu: 805, Gömlek: 89, Belge No: 89-1.

Fevzi Paşa 1921 Şubatına kadar Güney Cephesi ile ilgili TBMM’de gizli oturumda yaptığı değerlendirmede güneydeki akıncı kollarımızın faaliyetlerine dair bilgi de vermiştir. Konuşmasında Meclis üyelerine şu açıklamalarda bulunmuştur:

“... düşman kuvvetlerini Ayıntap önlerinde mağlup edemeyeceğimiz tahakkuk ettikten sonra, bunların kuvvetlerini dağıtmak için, arz olunduğu veçhile, gerek çölden Raka cenubundan Münbiç, Bab, Şa’ra tarafından Halep’in şark ve cenubuna doğru Halep’in bağlarına ve bahçelerine kadar sokulduk. Diğer garp tarafından bir akıncı kolu Suriye ihtilâlcı kuvvetleriyle birleşerek Hama hizalarına kadar vardı ve orada Ümraniye’de ve Mesip dağlarında Fransızlara karşı daima mukavemet eden şeyhlerin kuvvetine yeni bir kuvve-i maneviye vererek orada büyük ihtilâl îkâ ettik.”³³⁴

Polat Bey ise hatıralarında bu çalışmalarla ilgili şu bilgileri veriyor:

“Halep ve orada teşkil edilmiş olan cemiyetin gösterdiği faaliyet ve yardım cidden büyük olmuştur. Halep’teki cemiyet aynen kendi teşkilâtımızın bir cüz’ü olarak, geceli gündüzlü çalışmış, azami yardımda bulunmuştur. Bu taksim-i vezâif sayesinde ki; Hassa, Reyhaniye, Belan, Mumbuç, Antakya, Halep, Şam ve diğer Suriye şehir ve kasabaları ile irtibat ve muvâsala temin olunmuştur. Halep’te mühim şahsiyetlerden tereküp eden cemiyetimiz bilhassa kayda şayandır... Türkçe, Arapça, Fransızca olmak üzere üç dilde birçok beyannameler tanzim edilerek civar köylere, teşkilâtımızın kurulduğu kazalara, Halep’e, Şam’a ve Suriye’nin diğer kısımlarına, Fransız karargâhlarına, birliklerine, casuslarımız vasıtasıyla

³³⁴ TBMMGCZ, C. I, s. 426.

dağıtılmıştır. Bu sayede, Fransız birliklerinde bulunan bazı Tunus, Fas, Cezayirli Müslüman askerler kaçarak kuvvetlerimize iltihak etmişlerdir.”³³⁵

Sonuç olarak, Türk milleti I. Dünya Savaşı’ndan yenik çıkması ile birlikte uğradığı haksızlıklar ve topraklarının işgal edilmesi karşısında bile Osmanlı vatandaşı olup Suriye’de kalan insanlarla ilgisini kesmemiş ve ‘başınızın çaresine bakın’ gibi bir davranış sergilememiştir. Bilakis bu insanların millî haklarının verilmesi için Suriyeli milliyetçilerle irtibatı koparmamaya çalışmıştır. Türk insanının gösterdiği bu iyi niyete ve yardımlaşma çağrılarına Suriyeli milliyetçilerin yeterince cevap vermeye çalıştıkları, ancak Halep’in işgali ile birlikte bu faaliyetlerin büyük sekteye uğradığı görülmektedir. Polat Bey yine de yılmamış ve Fransızlara karşı bölgedeki örgütlenme faaliyetlerini sürdürmüştür.

³³⁵ Kâmil Polat, “Millî Mücadele’de Kilis ve Havâlisi”, Malûl Gaziler Mecmuası, Temmuz 1956, S. 4, s.17.

V. BÖLÜM

ANKARA İTİLÂFNAMESİ VE KİLİS'İN FRANSIZ İŞGALİNDEN KURTULUŞU

A. İtilâfnameyi Hazırlayan Sebepler

I. İnönü Savaşı sonrası toplanan Londra Konferansı (21 Şubat 1921) esnasında Bekir Sami Beyin Fransızlarla yaptığı anlaşma, Mustafa Kemal'in ifadesiyle "Anadolu'yu nüfuz bölgelerine ayıran bir anlaşmayı millî hükümetimize başka adlar altında kabul ettirme"³³⁶ olarak değerlendirilmiş ve TBMM tarafından reddedilmişti. Fakat şu da ortaya çıkmıştı ki, Fransa, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile anlaşma yapmak istemektedir.

Fransız hükümetini anlaşma yapmaya zorlayan sebepleri topluca şu şekilde ifade edebiliriz:

1. İngiltere'nin, Anadolu hareketinde Yunanistan'ı desteklemesi kendi menfaatine, Fransa'nın ise aleyhine olmaktaydı. Çünkü burada İngiltere'ye bağlı bir Yunanistan, bölgede İngiliz üstünlüğünü perçinleyecekti.

2. Fransa Boğazların işgali meselesinde ikinci plana itilmişti. Almanya'nın parçalanmasını ve Avrupa'da Fransa hâkimiyetini İngiltere istememekteydi.

³³⁶ Atatürk, a.g.e., s. 400. Mustafa Kemal, bu konu ile ilgili ve Fransızlarla bizzat kendisinin yaptığı görüşmeler hakkında geniş bilgi vermektedir.

3. Fransa'nın Çukurova ve çevresinin daha kuzeyinde silahlı bir girişim için gerekli malzemesi yoktu.

4. Fransa'nın işgal ettiği bölgelerde yabana atılmayacak bir Türk mukavemeti vardı. Türkler savaşta kararlıydılar.

5. Fransa'nın Güney Anadolu'da yaptığı savaş kendisine bir fayda sağlamıyor, bilakis İngiltere'nin işine yarıyordu. Fransa'nın İslâm ülkelerindeki prestiji gittikçe sarsılıyordu.

6. Fransa, Arabistan'ın paylaşılmasında da zararlı çıkmıştı.

7. Fransa, İstanbul'daki saray prestijini kaybetmişti.

8. İtalya, kısmen desteğini çekerek Anadolu macerasına son vermesi sebebiyle İtilâfların güçlerinde bölünme meydana gelmişti.

9. Suriye ve Lübnan halkı bağımsızlıkları için Fransa aleyhinde faaliyette bulunmaktaydılar. Bu da Fransızları bıktırmıştı.

10. Ermeni hâmilliğini üstlenmiş olan Fransa, artık Ermenilerin istek ve menfaatlerine cevap verecek bir durumda değildi. Zira, Ermeni-Fransız menfaatleri de çatışmaktaydı.

11. Fransa Almanya'daki Komünizm tehlikesinin kendisine sirayet etmesinden de korkmaktaydı. Türkiye'nin yaşaması Fransa'nın menfaatineydi.

12. Fransa'nın asıl niyeti Londra Konferansında olduğu gibi bir takım maddî ve kültürel imtiyazlar koparabilmektir.

Yukarıda sayılan sebeplerden dolayı Fransa Türkiye'ye yanaşmak mecburiyetini hissetmiş, Anadolu macerasından vazgeçerken aynı zamanda birtakım imtiyazlar koparmayı da ihmal etmemiştir³³⁷.

Barış görüşmeleri öncesi Beyrut'ta bulunan Fransız General Goro, Urfa Mebusu Şükrü Nâsîh Beye Beyrut'ta iken Millet Meclisi ile anlaşmak, Türklerle savaşa son vermek istediğini belirtmiş ve Şükrü Beye: "Millet Meclisine hissiyatımızı anlatınız, Türklerle uzlaşmak taraftarıyız ve Türklerin de bekâsını temin ediyoruz" gibi sözler sarf etmişti³³⁸.

Bu gelişmelerin ardından Fransızlar Franklin Bouillion'u (Franklen Buyon) anlaşma için Ankara'ya gönderdiler. Görüşmeleri Mustafa Kemal bizzat yürüttü. Mustafa Kemal tam bağımsızlık fikrinde ısrar etti ve "tam bağımsızlık demek, elbette, siyasî, malî, iktisadî, adlî, askerî, kültürel v.b. her alanda tam bir bağımsızlığa ve hürriyete kavuşmak demektir"³³⁹ diyerek şartlarını ortaya koydu.

Fransız heyeti bu kararlı tutum karşısında zaman kazanmak amacıyla Türkiye'den ayrıldı. Sakarya Savaşı'nda Türk ordularının gösterdiği büyük başarı Millî Mücadele'nin gücünü bir kez daha ortaya koyunca Fransa, 20 Ekim 1921'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile anlaşmaya vararak Anadolu macerasına gecikmeli de olsa son verdi³⁴⁰.

³³⁷ Öztürk, a.g.e., s. 176-179.

³³⁸ ATASE, İSH, Kutu: 633, Gömlek: 73, Belge No: 73-1.

³³⁹ Atatürk, a.g.e., s. 423.

³⁴⁰ Geniş bilgi için bkz. Yavuz, a.g.e., s. 149-155.

B. İtilâfnamenin Kilis ve Havâlisini İlgilendiren Hükümleri

Ankara İtilâfnâmesi'nin Kilis ve havâlisini ilgilendiren hükümleri şunlardı:

“Madde 1 — Tarafeyni âkideyn (sözleşme tarafları) işbu itilâfnamenin imzasından itibaren aralarında hâl-i harbin nihayet bulacağını beyan ederler. Ordular, memurîn-i mülkiye ve ahali keyfiyetten derhal haberdar edilecektir.

Madde 2 — İşbu İtilâfnamenin imzasını müteâkib tarafeyn üserây-i harbiyesiyle (harp esirleriyle) mevkuf (tutuklu) veya mahpus bulunan Türk veya Fransız bilumum eşhas serbest bırakılacak ve kendilerini tevkif eden taraf masrafiyle bu hususta irâe edilecek (gösterilecek) en yakın şehre sevk olunacaklardır. İşbu madde hükmü, tevkif, hapis veya esaretin tarih ve mahalli her ne olursa olsun, tarafeynin bilumum mevkufin ve mahpusinine (tutuklu ve hükümlülerine) şâmildir.

Madde 3 — İşbu İtilâfnamenin imzasından itibaren azamî iki ay müddet zarfında Fransız kıtaâtı sekizinci maddede mezkur hattın cenubuna ve Türk kıtaatı hattı mezkûrun şimaline çekileceklerdir.

Madde 4 — Üçüncü maddede mezkûr müddet zarfında vukua gelecek tahliye ve işgal, tarafeynin askerî kumandanları tarafından tayin edilecek bir muhtelit (karma) komisyon marifetiyle tesbit olunacak suver ve eşkâle tevfikan (suret ve şekle uygun olarak) icrâ edilecektir.

Madde 5 — Tarafeyn-i âkideyn tahliye edilen arazide, arazi-i mezkûrenin işgalini müteâkib, tam bir aff-ı umumî ilân edeceklerdir.

Madde 8 — Üçüncü maddede zikredilen hat berveçhi âti tesbit ve tasrih edilmiştir.

Hattı hudut İskenderun körfezi üzerinde Payas mevkiinin hemen cenubunda olmak üzere intihap olunacak bir noktadan başlayacak ve kariben Meydanı Ekbez'e doğru gidecektir. (Şimendifer istasyonu ve bu mevki Suriye'de kalacaktır.) Oradan hattı mezkûr Marsuva mevkiini Suriye'ye ve Karnaba mevkii ile Kilis şehrini Türkiye'ye bırakmak üzere cenubu şarkiye doğru meyledecektir...

...

Madde 11 — İşbu İtilâfnamenin tasdikından sonra Türkiye ile Suriye arasında bir gümrük mukavelenamesi akdi için muhtelit bir komisyon teşkil olunacaktır. Mezkûr mukavelenin şerait ve müddeti devamı işbu komisyon tarafından tayin olunacaktır. Salifüzzikir (bildirilen) mukavelenin akdine kadar tarafeyn serbestî-i hareketlerini muhafaza edeceklerdir.

Madde 13 — Mukim (yerli) veya nim (yarı) göçebe ahaliden sekizinci maddede tesbit edilen hattın öte veya beri tarafında kain (olan) meralarda hakkı intifaa (menfaatlenme) veya emlak ve araziye malik bulunanlar kemafissabık (geçmişte olduğu gibi) haklarını istimalde devam edeceklerdir. Bunlar işletme ihtiyaçları için serbestçe ve hiçbir gümrük veya mera resmi ve ne de sair hiçbir resim vermeksizin hattı mezkûrun tarafından diğer tarafına yavruları ile beraber hayvanlarını âlât ve edevatlarını, tohumlarını ve mahsulât-ı ziraiyelerini

nakledebileceklerdir. Bunlara mütaallik teklif ve rüsümü (vergi ve yükümlülükleri) ikamet ettikleri memlekette edâ etmeğe mecbur oldukları mukarrerdir.”³⁴¹

C. İtilâfnamenin Önemi ve Sonuçları

Ankara İtilâfnamesi ile Moskova Antlaşması'ndan (16 Mart 1921) sonra ilk kez İtilâf bloğundaki Batılı bir devletle, güney sınırlarındaki pürüzü ortadan kaldıran bir anlaşma yapıldı. Bunun anlamı Ankara Hükümetinin Batılı bir devlet tarafından hukukî açıdan tanınması sebebiyle diplomatik açıdan bir başarıdır. Böylece diplomatik yolla çözülen güneydeki sınır sorununun arkasından bütün gücümüzü Batı Cephesi'ne yöneltme imkanı ortaya çıkmış oluyordu. Bu antlaşma ile İtilâflar arasındaki anlaşmazlıklar tamamen su yüzüne çıkmış oluyor, Misak-ı Millî metni İtilâf kanadından bir devlete kabul ettiriliyordu.

Ankara Antlaşması'nın İngiltere'nin bilgisi dışında Fransızlar tarafından tek taraflı yapılması; daha önce yapılan ittifak antlaşmalarının ihlâli ve ekonomik çıkarlarının tehlikeye düşmesi nedeniyle bu ülkeyi rahatsız etmiştir. Çünkü İngilizler Adana'dan başlayıp Nusaybin'e kadar olan Bağdat demiryolunun Türkiye'ye bırakılmasını istemiyordu. Türkler tarafından Fransızlara verilen bu demiryolunun işletme imtiyazı İngiltere'yi endişelendiren diğer bir konu idi³⁴².

³⁴¹ Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1994, C. I., s. 587-590.

³⁴² Geniş bilgi için bkz. Yavuz, a.g.e., s. 149-155.

D. Kilis'in Fransızlar Tarafından Boşaltılması ve Kurtuluş

Ankara İtilâfnamesi'nin akabinde Fransızlar yavaş yavaş Kilis'teki ağırlıklarını çekmeye başladılar. Devlet dairelerinin gönderlerinde asılı bulunan Fransız bayrakları 22 Kasım 1921'de yerlerinden indirildi. Fransız bayraklarının indirildiğini gören esnaf Cuma günü kâmilen dükkanlarını Türk bayraklarıyla süslediler. Bayrakları gören Fransızlar, Türkler için işgalden kurtuluşun ne kadar önemli ve bu günlerin bayram sevinci ile kutlanması gerektiğini anlayamamış ve endişeye kapılmışlardır³⁴³.

Kilis ve Havâlisi Kumandanlığının karargâhı Musabeyli Bucağı'nın Siptiroz (Şimdiki adı: Kurtaran) Köyü'nde bulunuyordu. Kumandanlık³⁴⁴ tarafından Kilis'in teslim alınması işlemlerini görüşmek üzere Astsubay Kemal Bey ve Halepli Nazmi görevlendirildi. Bunlar, 6 Aralık 1921 günü Kurtaran Köyü'nden Kilis'e geldiler ve Fransızlarla teslim işlerini görüşmeye başladılar.

Kilis ve Havâlisi Kumandanlığı'nın görevlendirdiği temsilciler ile Fransız Garnizon Kumandanı arasında yapılan görüşmede, Kilis'in 7 Aralık 1921 Çarşamba günü teslimi kararlaştırıldı. Kilis Müfrezesi de zaten Kurtaran'dan Zamhalı'ya doğru harekete geçmişti. Zamhalı'da bulunan öncüler burada asıl birliğe katılarak 7 Aralık 1921 günü şimdiki Öğretmen Okulunun bulunduğu sırtlardan Kilis'e girdiler.

³⁴³ Ahmet Rami, Hatıralar.

³⁴⁴ Kilis Müfrezesi Kumandanlığı'nın başında bu sırada Yüzbaşı Halim Bey bulunuyordu. Bkz. ATASE, İSH, Kutu: 1155, Gömlek: 82, Belge No: 82-1.

Mahşerî bir kaynaşmadan sonra, hükümet konağı içerisinde Kilis Kaymakamı Cemal Beyi ve bütün savaşçıları halk kucakladı. Hükümet konağı önünü muazzam bir kalabalık doldurmuştu. Dua töreninden sonra resmî dairelere çıkıldı. Her daire Kilis Kaymakamı tarafından görevlendirilen kişilerce teslim alındı. O günden sonra Kilis halkının her türlü yönetimi artık millî hükümet görevlilerinin kontrolüne geçmiştir³⁴⁵. Meşru hükümetin Kilis'te yönetimi ele alması üzerine eşraf ertesi gün Kilis Belediyesinde toplanarak, Kilis'in anavatana kavuşmasından dolayı Mustafa Kemal'e teşekkür niteliğinde aşağıdaki telgrafı çekmişlerdir:

“Ankara Büyük Millet Meclisi Reisi Gâzi Devletlü Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,

Milletin samimi ruhundan doğan mücâhedât-ı hüda pesendânenin (beğenilecek yol) semere-i meşkuresinden (şükür meyvesinden) olmak üzere, Fransa Devleti ile akdedilen İttifakname (belgede zannediyorum yanlışlıkla ‘ittifakname’ diye yazılmış. Doğrusunun ‘itilafname’ olması gerekir) mucibince iki senelik hüsranlı ve buhranlı iftiraktan (ayrılık) sonra Anavatana kavuşmaya muvaffakiyet hasıl olmuş ve memleketimiz dünkü gün hükümet-i meşruamız tarafından resmen tesellüm edilmiştir.

Bizim için pek büyük ve mukaddes bir bayram olan bu gün halkımızın tabii ve samimi tezâhürat-ı hissiyat-kârâne ve ibtihac-ı mâlânihâyesiyle (sonsuz sevinciyle) tebcil ederek (ululayarak) bizi bu tarihî ve şanlı güne kavuşturmak

³⁴⁵ Çolakoğlu, a.g.e., s. 257-260.

hususunda sebmeden (önder olan) mücâhedât-ı kahramâne-i devletlerini lisan-ı şükran ve mefharetle (övünerek) yâd ve arz-ı tebrikât eyleriz.

8 Kanun-u evvel 37 (8 Aralık 1921)”³⁴⁶

E. Ankara İtilâfnamesi'nin Kilis Açısından Önemi ve İtilâfname Sonrası Kilis ve Havâlisinde Sınır Düzeltme Çalışmaları

İtilâfnamenin heyetler tarafından kabulünden sonra, konu TBMM'ye geldiğinde güney sınırının tespiti ile ilgili 8. madde üzerinde yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Milletvekillerinin bu madde ile ilgili itirazları Misak-ı Milli'ye aykırı olduğu, Sevr'e benzediği, Bekir Sami Bey ile Fransız temsilci Briand arasındaki anlaşmaya benzerliği, sınır çizim şeklinin doğru olmadığı, iktisadî açıdan büyük sakıncalar doğuracağı, demiryolunun büyük problemler çıkaracağı, güneyde kalan Türklerin büyük tehlikelere maruz kalacağı noktalarında yoğunlaşıyordu³⁴⁷.

Sınırla ilgili kısım özellikle Kilis'i çok yakından ilgilendiriyordu. Bu konu ile ilgili Mersin Mebusu Selahattin Bey, İtilâfnamenin temelinde hudut ve demiryolunun yattığını söylüyor ve “daha önceden bu husus görülebilseydi Halep elimizde olabilirdi”³⁴⁸, diyerek sınırın Halep'e kadar uzanması gerektiğini ifade ediyordu. Ferit Bey (Dahiliye Vekili), demiryolu hattının hudut kabul edilmesinin şimdiye dek görülmemiş bir şey olduğunu, buna itibar edilmesinin millî hâkimiyete

³⁴⁶ Ahmet Rami, Hatıralar, Belgenin fotokopisi için bkz. Ekler, Belge No: 12.

³⁴⁷ TBMMGCZ, C. II, s. 290-378.

³⁴⁸ TBMMGCZ, C. II, s. 319.

darbe olacağını, söyleyerek sözlerine devamla, “mukabil teklifimizdeki 20 km.yi ya da hiç olmazsa 10 km.lik bir sahayı alabilseydik iyi olurdu, şimdi ise bir çok memleket parçasını terk edeceğiz”³⁴⁹, diye düşüncelerini ifade etmişti.

TBMM üyeleri, Türk-Fransız İtilâfnamesinin hudut ile ilgili maddelerini iyiden iyiye tetkik ederek gelecekte karşılaşılabilecek olumsuzlukları ortaya koymaya çalışmışlardı. Misak-ı Milli’den güney hududunda taviz verilmediğini kimse iddia edemez. Bununla birlikte Mustafa Kemal ve arkadaşları ellerinden geleni yapmışlar, fakat Fransızların katı ve tavizsiz tutumları ve ülkenin o dönemde maruz kaldığı saldırılar ve Anadolu’da var olma mücadelesi sebebiyle ancak bu kadarı başarılabilmıştır, denilebilir.³⁵⁰

Yukarıda sınırla ilgili olarak mebuslar tarafından belirtilen sakıncaların en çok ilgili olduğu yörelerden biri de kuşkusuz Kilis ve havâlisi idi. Çünkü Ankara İtilâfnamesiyle Kilis’in eli kolu kırılmış, sınır şehrin bir km. yakınından geçtiğinden Kilis’e ait olan en verimli araziler ve Kilis’e bağlı olan Fellah, Amiki, Şakağı, Com, Okçuizzettin ve Şeyhler nahiyeleri ile bunlara bağlı pek çok köy ve buralarda yaşayan 30.000 kadar nüfus Suriye topraklarında kalmıştır. Bunun dışında Kilis merkeze ait bağ, bahçe, zeytinlik gibi halkın en temel geçim kaynaklarının üçte ikisine yakını da güneyde kalmıştır. Bu durum ekonomik alanda kısa sürede kendisini hissettirmiştir. Durumun vahameti karşısında halk bir taraftan yüksek makamlara telgraflarla durumu bildirirken, diğer taraftan da Hassa’da bulunan

³⁴⁹ TBMMGCZ, C. II, s. 342-343.

³⁵⁰ M. Ali Kocabaş, Türkiye-Suriye Sınır Tespiti ve Tartışmalar (1918-23), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 1997, s. 52.

Tahdit-i Hudut Komisyonları nezdinde girişimde bulunmak üzere bir heyet göndermiştir. 1922 Ocak ayında Hassa'ya giden bu heyet, önce Türk ve sonra da Fransız komisyonlarıyla temasta bulundu. Hudut ile ilgili isteklerini gerekçeleriyle anlatmaya çalıştı. Türk komisyonu üyeleri problemin halledileceğine dair vaatlerde bulundular. Fakat bu konuda önemli bir sonuç elde edilemedi³⁵¹. Konu aynı zamanda Ankara'ya da iletildi. Şubat 1922'de Bakanlar Kurulu buna bir çözüm bulamadı³⁵².

Fransızlar ise Millî sınırlar dışında kalan Kilis ilçesi halkının tarla ve bahçelerinin en doğal hakları olarak millî sınırlar içine alınması talebini bölücülük propagandası olarak değerlendiriyorlardı³⁵³. Kilislilerin mağduriyetinin giderilmesi için konu Temmuz 1922'de tekrar Ankara'da Bakanlar Kuruluna iletildi. Konunun nasıl çözümleneceğine dair tartışmalar oldu. Fakat çözüm bulunamadı. Tahdit-i Hudut Komisyonlarının tespit ettiği hudut esas kabul edildi ve Kilis zeytinlikleri ile bağ ve bahçeleri yine Suriye topraklarında kaldı³⁵⁴.

Ankara Antlaşması'nın 13. maddesinde, yukarıda da belirttiğimiz gibi, açık bir şekilde "Mukim (yerli) veya nim (yarı) göçebe ahaliden sekizinci maddede tesbit edilen hattın öte veya beri tarafında kain (olan) meralarda hakkı intifaa (menfaatlenme) veya emlak ve araziye malik bulunanlar kemafissabık (geçmişte olduğu gibi) haklarını istimalde devam edeceklerdir. Bunlar işletme ihtiyaçları için serbestçe ve hiçbir gümrük veya mera resmi ve ne de sair hiçbir resim vermeksizin

³⁵¹ Konyalı, a.g.e., s. 187.

³⁵² BCA, Belge No: 030.10/140.4.4.

³⁵³ BCA, Belge No: 030.18.1.1/4.52.6.

³⁵⁴ BCA, Belge No: 030.18.1.1/5.20.3. Bkz. Ekler, Belge No: 6.

hattı mezkûrun tarafından diğerk tarafına yavruları ile beraber hayvanlarını âlât ve edevatlarını, tohumlarını ve mahsulât-ı ziraiyelerini nakledebileceklerdir. Bunlara müteallik teklif ve rûsumu (vergi ve yükümlülükleri) ikamet ettikleri memlekette edâ etmeğe mecbur oldukları mukarrerdir” denilmekte idiye de, Suriye topraklarında kalan Kilis halkına ait zeytinliklerden Suriye Hükümetinin âşar vergisi almaya kalkışması ile birlikte durum üst makamlara iletilmiş ve Dışışleri Bakanlığı ile Suriye Hükümeti arasında yapılan görüşmeler sonunda problem çözümlenmiş ve Kilisliilerin zeytin mahsulünü vergi ödmeden Kilis’e nakletmelerine Suriye Hükümeti izin vermiştir³⁵⁵.

Lozan Konferansı’na gitmeden önce İsmet Paşa başkanlığındaki murahhas heyete TBMM’de yapılan oturumlarda mebuslar tarafından Suriye sınırının düzeltilmesi talebinde bulunuldu³⁵⁶. Ayrıca Heyet-i Vekile de İsmet Paşa ve heyetinden, Suriye ile mevcut sınırın daha güneye ve güneydoğuya çekilmesini istiyor ve bunu mutlaka yapılması gereken işlerden biri olarak görüyordu³⁵⁷

Türk heyetinin Lozan’daki çabaları sonuçsuz kalmış ve Ankara Antlaşması’nın 8. maddesi, Lozan Antlaşması’nda Türkiye-Suriye sınırı olarak kabul edilmiştir³⁵⁸.

Sınır problemi Lozan Antlaşması ile de çözümlenemeyince, mevcut durumdan son derece muzdarip olan Kilis halkı, bu sorunu sürekli olarak ilgili

³⁵⁵ BCA, Belge No: 030.10/262.764.10.

³⁵⁶ Kocabaş, a.g.e., s. 53.

³⁵⁷ Sonyel, Dış Politika II, s. 296.

³⁵⁸ Kocabaş, a.g.e., s. 61.

makamlar nezdinde gündemde tutmaya çalışmıştır. Türk ve Fransız tarafının uygun görmesi sonucu 1926 yılında sınır düzeltme işlemlerine başlanmıştır. Bu son düzeltme ile Çobanbey Köyü'nün Suriye'de kalması ve buna mukabil 12 Türk köyünün Türkiye'ye geçmesi kabul edildi. Ancak, bu köylerin arazilerinin büyük kısmı Suriye tarafında kaldı³⁵⁹.

Arazilerin Suriye tarafında kalması probleminden başka bir de Suriye topraklarında kalan Türk nüfusun karşılaştığı problemler vardı. Bunların başında da sağlık problemi geliyordu. Sınıra yakın yerlerde ve Halep'e kadar uzanan mıntıkada pek çok Türk nüfusu vardı. Bunlar tedavi için Türkiye'ye de gelemiyorlardı. Bölgede bulunan Amerikan hastanelerinden istifade etmeye çalışıyorlardı. Bu insanların Türkiye'deki sağlık imkanlarından yararlanmaları ve bunun için de sınıra yakın olan Kilis'te bir bölge hastanesi kurulması Sağlık Bakanlığı tarafından Bakanlar Kuruluna teklif edildi ise de, Kurul bunu uygun bulmamıştır³⁶⁰.

Ankara Antlaşması ile işgalden kurtulan Kilis'in, bu antlaşma ile çizilen sınırlar sebebiyle uğradığı zararlar büyük olmuştur. Bu konu TBMM'de tartışılmış ve milletvekilleri itirazlarda bulunmuşlardır. Ancak hem Ankara Anlaşması'nda, hem de Lozan Antlaşması'nda Kilis'in lehinde önemli bir gelişme sağlanamamıştır. Ankara İtilafnamesi'ne göre sınır şehrin bir km. yakınından geçtiğinden Kilis merkeze ait bağ, bahçe, zeytinlik gibi halkın en temel geçim kaynaklarının üçte

³⁵⁹ Asaf Sarıca, "Türkiye-Suriye Hududu ve Kilis'in Dertleri", 7 Aralıkta Kilis, 30. Kurtuluş Yılı Hatırası, Kilis Kültür Derneği Yay., Ankara 1951, s. 21.

³⁶⁰ BCA, Belge No: 030.10/178.226.3.

ikisine yakını da güneyde kalmıştır. Bu durum ekonomik alanda kısa sürede kendisini hissettirmiştir.

SONUÇ :

Tarihi çok eskilere dayanan Kilis, Babiller, Hititler, Asurlular, Persler, Romalılar gibi pek çok medeniyete beşiklik yapmış; İslâmiyet döneminde de Araplar ve Memlûkların idaresinde kalmıştır. Mercî Dâbık Savaşı ile Osmanlı topraklarına katılan Kilis'in çehresi değişmiş ve köylülük statüsünden kurtularak şehir olma vasfını kazanmıştır.

XX. yüzyılın başlarında Mezopotamya Bölgesi'nde zengin petrol yataklarının bulunması emperyalist devletlerin iştahını kabartmış ve bu bölgelere büyük önem vermelerine sebep olmuştur. Irak ve çevresinin petrol yatakları, Çukurova'nın uçsuz bucaksız ve son derece verimli toprakları ve İskenderun limanının stratejik önemi de bu bölgelere olan ilgiyi attırmış ve emperyalist devletler buraları ele geçirmek için çeşitli entrikalara girişmişlerdir. Özellikle bu bölgeler üzerinde İngiliz-Alman rekabeti büyük hız kazanmış, Kuzey Avrupa'da sıkışmış bulunan Almanya, gelişen sanayisine geniş pazarlar bulmak amacı ile bu bölgeye hâkim olma mücadelesine başlamıştır.

Emperyalistler Osmanlı Devleti'ni birkaç kez paylaşma girişiminde bulundularsa da, çeşitli sebeplerle bu mümkün olmamıştır. Ancak, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İtilâf devletlerinin karşısında yer alması ve onlara karşı savaşması emperyalistlerin işini kolaylaştırdı. 1915-1917 yılları içinde imzaladıkları anlaşmalarla Osmanlı Devleti'ni paylaşarak tarihten tamamen silmek istediler. Bu antlaşmalardan biri olan Sykes-Picot Antlaşması'nda İngiltere, Suriye ile birlikte Maraş, Antep, Kilis, Urfa, Adana ve Musul gibi Osmanlı topraklarını

Fransızlara vermeyi vaat etti. Rusya'nın savaştan çekilmesi ile Ortadoğu'da serbest kalan İngilizler Fransızlara vermeyi vaat ettikleri Maraş, Antep, Kilis, ve Urfa'yı Mondros Ateşkesi'nin akabinde işgale başladılar.

I. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Kilis ve havâlisindeki gelişmelere baktığımızda, Türk ordularının Suriye Cephesi'nde büyük yenilgilere uğraması ve geri çekilmesi üzerine, bölgenin mevcut durumundan yararlanan Arap aşiretlerince kurulan Arap cemiyeti, Kilis ve havâlisini Arap hükümetine bağlamak için çalışmalara başladı. Fakat Kilis halkı adına ileri gelen bazı şahsiyetler, Osmanlı hükümetine gönderdikleri muhtıra ile Arap ülkelerine bağlanmayı kesinlikle istemediklerini belirtmişler ve Kilis'in Türkiye'de kalmasında önemli rol oynamışlardır. Bu muhtıradan çıkarılabilecek önemli sonuç, Kilis'in yüzyıllar boyunca Türk toprağı olduğu, Türk kültürü ile yoğrulduğu ve Arap egemenliğini kesinlikle kabul etmeyeceklerini ilân etmeleridir.

Kilis'teki İngiliz işgali dönemi, arkasından gelen Fransız işgali dönemine kıyasla biraz daha sakin geçmiştir. İngilizlerin denge politikası izlemesi, bu bölgeleri Fransızlara karşı elinde koz olarak bulundurmak ve Musul'u elde edebilmek için geçici olarak işgal etmesi bunda etkili olmuş ve İngilizler genel kontrol dışında teferruatla uğraşmamışlardır.

Türk milletinin I. Dünya Savaşı'nda aldığı yenilginin şoku ve arkasından da işgale maruz kalması ve mevcut yönetimin de işgalcilere boyun eğen bir tutum içine girmesi Türk milletinde bir şaşkınlık ve belirsizliğin yaşanmasına sebep olmuş

ve Kilis de bu süreci yaşamıştır. Bu da diğer işgal bölgelerinde olduğu gibi Kilis'te de güçlü ve organize olmuş bir direnişin meydana gelmesini geciktirmiştir.

Fransız işgali dönemi ise tam tersi izler bırakmış ve Kilis'te işgal yılları denilince hemen akla Fransız işgali gelir olmuştur. Bu gün de Kilislilerin akıllarında kalan Fransız işgali dönemi ve o dönemde gördükleri zulüm ve haksızlıklar, bu haksızlıklara, işgale karşı verilen mücadeledir. Bu mücadelenin bir parçası olarak Kilis'te çeşitli adlar altında dernekler kurulmuş, Sivas Kongresi'nde alınan kararlardan sonra bu kararlar doğrultusunda Müdafaa-i Hukuk Derneği adı altında faaliyetlerini sürdürmüştür. Polat Beyin bölgeye gelmesiyle birlikte Kuva-yi Milliye tam anlamıyla organize olmuş ve Fransızlara karşı büyük bir mücadele örneği sergilenmiştir. İngilizlerin işgal dönemine nazaran Fransızların halka son derece acımasız davranması, bu mücadelenin başlamasında ve önemli başarılar kazanmasında etkili olmuştur.

Kilis'teki Millî Mücadele açısından üzerinde durulması gereken önemli konulardan birisi de Kilis'in stratejik öneminin bir daha anlaşılmasıdır. Bu konumunu idrak eden Fransızlar, işgal yıllarında Kilis'i harekât üssü olarak kullanmışlardır. Kilis'in diğer işgal yerlerinden farklı olarak, cephe gerisinde kalması, çevreyle büyük ölçüde irtibatının ve ulaşımının kesilmesi sebebiyle etraf vilayetlerden yardım alamamasına rağmen mücadeleyi sürdürebilmiş olması, mücadeleye ayrı bir değer katmaktadır.

Kilis Millî Mücadelesinde üzerinde önemle durulması gereken bir diğer sonuç, Fransız kuşatması ve sonra da işgali altında çok zor günler geçiren ve hatta

bazı semtlerde açlıktan dolayı insanların kedi ve eşek etleri ile otları yemeye başladığı o günlerde Antep halkına Kilislilerin yaptığı maddî ve manevî yardımlardır. Kilislilerin Antep gerisinde verdikleri bu mücadele sebebiyle Antep'te çarpışan Fransız kuvvetleri, arkasından emin olamamış, asker ve iâşe bakımından zamanında yardım ve takviye alamamış ve ümitsizliğe kapılmış; bunun sonunda da diğer sebeplerle birlikte Anadolu'dan çekilme kararı alarak barış yapmaya yanaşmıştır. Kilisliler Antep halkının yanlarında yer almış ve yardımlaşmanın en güzel örneklerinden birini sergilemiştir. Bu bakımdan Antep şehir savunmasının uzamasında Kilislilerin yaptığı katkı etkili olmuştur.

Ankara Antlaşması ile işgalden kurtulan Kilis'in, bu antlaşma ile çizilen sınırlar sebebiyle uğradığı zararlar belki de üzerinde durulması gereken en önemli sonuçlardan birisidir. Ancak hem Ankara Antlaşması'nda, hem de Lozan Antlaşması'nda Kilis'in lehinde önemli bir gelişme sağlanamamıştır. Ankara İtilafnamesi'ne göre sınır şehrin bir km. yakınından geçtiğinden Kilis'e ait olan en verimli araziler ve Kilis siyasî haritasında yer alan, yani Kilis'e bağlı 6 nahiye ile bunlara bağlı pek çok köy ve buralarda yaşayan 30.000 kadar nüfus, Suriye topraklarında kalmıştır. Bunun dışında Kilis merkeze ait bağ, bahçe, zeytinlik gibi halkın en temel geçim kaynaklarının üçte ikisine yakını da güneyde kalmıştır. Bu durum ekonomik alanda kısa sürede kendisini hissettirmiştir.

Türk heyetinin Lozan'daki çabaları sonuçsuz kalıp sınır Ankara Antlaşması ile belirlendiği şekilde kabul edilince, mevcut durumdan son derece muzdarip olan Kilis halkı, bu sorunu sürekli olarak ilgili makamlar nezdinde

gündemde tutmaya çalışmıştır. 1926 yılında yapılan sınır düzeltme çalışmalarında 12 Türk köyünün Türkiye'ye geçmesi kabul edilmiş, ancak, bu köylerin arazilerinin büyük kısmı yine Suriye tarafında kalmıştır.

Millî Mücadele yıllarında ülke genelinde olduğu gibi Kilis'te de halk büyük sıkıntılar çekmiştir. Kasaba dışına çıkan gençler Kilis'te bıraktıkları aile fertlerine Fransızların yaptıkları bir çok baskı ve mezalime aldırış etmeden görevlerini yapmışlardır. Bunun yanında Kuva-yi Milliye'ye kasaba dışından bir çok aşiret reisi ve ağalar da maiyetleri ile birlikte katılmışlardır. Gerek Kilis'ten karargâha gelerek bilfiil çalışan bu gençlerin ve gerekse eşraf ve ağaların Kilis cephesinde geçmişte ifa ettikleri yüksek hizmet ve çalışmaları her türlü takdirin üstündedir.

BİBLİYOGRAFYA

A. ARŞİV BELGELERİ

1. GENEL KURMAY ASKERİ TARİH VE STRATEJİK ETÜT BAŞKANLIĞI ARŞİVİ (ATASE) :

<u>Koleksiyon:</u>	<u>Kutu:</u>	<u>Gömlük:</u>	<u>Belge No:</u>
İSH	622	63	63-1
İSH	622	59	59-1
İSH	622	75	75-1
İSH	622	100	100-1
İSH	55	47	47-1
İSH	55	53	53(18-19)
İSH	55	55	55-4
İSH	273	171	171(1-2)
İSH	350	108	108-1
İSH	350	73	73-1
İSH	55	54	54 (1,18,20,21,25,26,27,29,32,63,64)
İSH	347	156	156-1
İSH	379	80	80-1
İSH	67	73	73(1:3)
İSH	623	18	18(1-2)

<u>Koleksiyon:</u>	<u>Kutu:</u>	<u>Gömlük:</u>	<u>Belge No:</u>
İSH	624	53	53-2
İSH	626	40	40-2
İSH	67	76	76-1
İSH	626	51	51-1
İSH	264	13	13-1
İSH	68	67	67-1
İSH	78	127	127-1
İSH	104	11	11(1-2)
İSH	109	128	128(1-2)
İSH	105	101	101-4
İSH	688	103	103(1:3)
İSH	329	148	148-1
İSH	203	21	21-1
İSH	335	195	195-1
İSH	330	47	47-2
İSH	329	141	141-1
İSH	272	209	209-1
İSH	318	113	113-1
İSH	273	139	139-1

<u>Koleksiyon:</u>	<u>Kutu:</u>	<u>Gömlük:</u>	<u>Belge No:</u>
İSH	270	38	38(1-2)
İSH	255	61	61-1
İSH	796	133	133(3,5,12)
İSH	797	146	146-1
İSH	796	146	146-1
İSH	808	187	187-1
İSH	815	133	133-1
İSH	116	6	6-1
İSH	764	120	120(1-2)
İSH	1328	136	136(1,3)
İSH	791	61	61-1
İSH	796	21	21-1
İSH	796	49	49(1-2)
İSH	796	79	79(1-2)
İSH	796	80	80-1
İSH	119	76	76-2
İSH	796	84	84-1
İSH	796	132	132(1-2)
İSH	805	80	80(2,6)

<u>Koleksiyon:</u>	<u>Kutu:</u>	<u>Gömlük:</u>	<u>Belge No:</u>
İSH	629	60	60-1
İSH	633	73	73-1
İSH	805	89	89(1,6,8)
İSH	765	11	11-1
İSH	764	134	134-1
İSH	764	7	7-1
İSH	765	208	208-1
İSH	796	107	107-1
İSH	800	60	60-1
İSH	1169	21	21-1
İSH	1155	82	82-1
İSH	1329	12	12-1
İSH	1329	9	9-1
İSH	51	41	41-1
İSH	821	134	134-1
İSH	796	93	93-1
BDH	Klasör: 3722	Dosya: 56	Fihrist: 34, 34-1

2. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BCA) :

Belge No: 030.10/140.4.4

Belge No: 030.10/178.226.3

Belge No: 030.10/262.764.10

Belge No: 030.18.1.1/5.20.3

Belge No: 030.18.1.1/4.52.6

3. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA) :

BOA, Dahiliye Nezareti, Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, Nr.51-2/9, lef 8-9-10-11

BOA. HR. SYS. 2602/1, Belge No:23, 24

BOA. HR. SYS. MÜ., 57/4, 1919 II 2

B. TBMM GİZLİ CELSE ZABITLARI

TBMM Gizli Celse Zabıtları, İş Bankası Yayınları, Ankara: 1985, C. I.

C. KİTAPLAR

1. OSMANLICA YAZILMIŞ ESERLER

Halep Vilayeti Salnameleri, Millî Kütüphane, 1308 (1890-1891), 1313 (1895-1896), 1317 (1899-1900), 1322 (1904-1905), 1326 (1908) yıllarına ait olanlar.

LOHANİZADE Mustafa Nureddin, Hubb-u İstiklâlin Abidesi Gaziyıntab
Müdâfaası, Matbaa-i Millî, İstanbul 1340.

ATAN, Ahmet Rami, Hatıralar. (Bu hatıraların bir kısmının fotokopisi oğlu Kemal Atan tarafından şahsıma tevdi edilmiştir.)

2. TETKİK ESERLER

AKBIYIK, Yaşar, Millî Mücadele'de Güney Cephesi Maraş, AAM Yayınları, Ankara 1999.

AKŞİN, Sina, Kurtuluş Savaşı'nda ve Lozan'da İngiltere ve Fransa ile İlişkiler, İstanbul 1978.

ARMAOĞLU, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1983.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, Nutuk, 1919-1927, (Derl. Z. Korkmaz), AAM Yayınları, Ankara 1998.

Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923, C. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Ankara 1991.

BAYKAL, Bekir Sıtkı, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, AAM Yayınları, Ankara 1986.

BELEN, Fahri, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara 1983.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Sina Filistin Cephesi, C. IV, 2. Kısım, ATASE Yayınları, Ankara 1986.

ÇOLAKOĞLU, Şinasi, Kilis Direniş-Kurtuluş ve Sonrası, Onur Yayınları, Ankara 1991.

Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı Sonuçları.

GOTTHARD, Jaeschke, Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri, (Çev. C. Köprülü), TTK Yayınları, Ankara 1991.

Gömeç, Sadettin, Millî Mücadele'de Gaziantep, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

HALAÇOĞLU, Yusuf, Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914-1918), TTK Yayınları, Ankara 2001.

İPEKÇİOĞLU, Sacit, Kilis'te Millî Mücadele ve Gerilla, Kilis Kültür Derneği Yayınları, Ankara 1986.

KAPLAN, Leyla, Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960), AAM Yayınları, Ankara 1998.

KARADAĞ, Raif, Petrol Fırtınası, Divan Yayınları, İstanbul 1991.

KARAL, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, C. IX, TTK Yayınları, Ankara 1996.

KARAL, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, C. VI, TTK Yayınları, Ankara 1983.

KESİCİ, Ökkeş, Kilis Yöresinin Coğrafyası, Kilis Kültür Derneği Yayınları, Ankara 1994.

KİLİSLİ KADRİ, Kilis Tarihi, Burhaneddin Matbaası, İstanbul 1932.

Komasyon, Cumhuriyetin 75. Yılında Kilis (Kilis İl Yıllığı), Kilis Valiliği Yayınları, Ankara 1998.

KONYALI, İbrahim Hakkı, Âbideleri ve Kitâbeleriyle Kilis Tarihi, Fatih Matbaası, İstanbul 1968.

KURAT, Akdes Nimet, Türkiye ve Rusya, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

ORTAYLI, İlber, Tanzimatdan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği, İstanbul 1985.

ÖZÇELİK, İsmail, Millî Mücadele'de Güney Cephesi (Urfa), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

ÖZTUNA, Yılmaz, Büyük Türkiye Tarihi, C. VII, Ötüken Yayınları, İstanbul 1978.

ÖZTÜRK, Ayhan, Millî Mücadele'de Gaziantep, Geçit Yayınları, Kayseri 1994.

SELEK, Sabahattin, Anadolu İhtilali, C. I, İstanbul 1987.

SOLMAZ, Mehmet, Atatürk Kilis'te, Gaziantep Kültür Derneği Yayınları, Gaziantep 1968.

SONYEL, Salâhi R., Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I, (3. Baskı), TTK Yayınları, Ankara 1995.

SONYEL, Salâhi R., Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika II, (2. Baskı), TTK Yayınları, Ankara 1991.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi, İstanbul 1958.

TANSEL, Selahattin, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. I., III, MEB Yayınları, İstanbul 1991.

Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, ATASE Yayınları, Ankara 1999.

Türk İstiklal Harbi, Güney Cephesi, C. IV, ATASE Yayınları, Ankara 1966.

TÜRKMENOĞLU, Güldal, (Derl. Vahap), Kilis Eski Tarihi ve Hatıralar, (Baskı yeri ve yılı belli değil).

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, C. III, I. Kısım, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1983.

ÜNAL, Tahsin, Türk Siyasi Tarihi 1700-1958, Emel Yayınları, Ankara 1978.

ÜNLER, Ali Nadi, Gaziantep Savunması, İstanbul 1969.

ÜZEL, Sahir, Gaziantep Savaşının İç Yüzü, Doğu Matbaası, Ankara 1952.

YAVUZ, Bige, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk- Fransız İlişkileri (Fransız Arşiv Belgeleri Açısından) 1919-1922, TTK Yayınları, Ankara 1994.

YEKİN, Hulusi, Gaziantep Tarihi ve Davaları, Gaziantep 1968.

YETKİN, Hulusi, Şahin Bey, Gaziantep 1970.

YÜCEL, Y., SEVİM, A., Türkiye Tarihi, C. IV, TTK Yayınları, Ankara 1991.

3. HATIRALAR:

7 Aralıkta Kilis 30. Kurtuluş Yılı Hatırası, Kilis Kültür Derneği Yayınları, Ankara 1951.

ABADİ, Türk Verdünü Gaziantep, Antep'in Dört Muhasarası, (Çeviren: Necmettin ve günümüz Türkçesine aktaran: Şakir Sabri Yener), Gaziantep 1959.

AHMET CEVDET PAŞA, Tezâkir 21-39, (Derl. C. Baysun), TTK Yayınları, Ankara 1963.

EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİ, C. IX, Üçdal Yayınları, İstanbul 1985.

ATAY, Falih Rıfki-Soydan, Mahmut, Atatürk'ün Anıları, (Anlatan: Gazi Mustafa Kemal Atatürk), Bilgi Yayınları, Ankara 1982.

İSLAM, Mehmet, Kilis Kuvayi Milliye Harekâtı, Genç Kilis Gazetesi, 24 Eylül 1960, Yıl: 7, S. 1595

İŞIKAN, Mustafa, "Birkaç Tablo", 7 Aralık'ta Kilis, 30. Kurtuluş Yılı Hatırası, Kilis Kültür Derneği Yayınları, Ankara 1951.

KARABEKİR, Kazım, İstiklal Harbimiz, Yüce Yayınları, İstanbul 1990.

POLAT, Kâmil, Millî Mücadelede Kilis ve Havalisi, Malûl Gaziler Mecmuası, S. 3-5, Ankara 1956.

SOYAK, Hasan Rıza, Atatürk'ten Hatıralar I, Yapı Kredi Bankası Yayınları, Ankara 1973.

D. MAKALELER:

ABDÜLKERİM RAFİK, "Türkiye-Suriye İlişkileri", Türkçe'ye Çev. Sebahattin Samur, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 88, Şubat 1994.

AKÇORA, Ergünöz, "Kilis'in Antep Müdafaasındaki Yeri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. XI, S. 31, Mart 1995.

AKDAĞ, Ömer, “İstiklal Savaşı’nın İlk Safhasında Mitingler (Kasım 1918-Haziran 1919)”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 138, Haziran 2002.

AKŞİN, Sina, “Siyasal Tarih”, Türkiye Tarihi 4, İstanbul 2000.

DARKOT, Besim, “Kilis”, İslam Ansiklopedisi, C. VI, MEB Yayınları, İstanbul 1993.

DEMİRBAŞ, Hasan Kamil, “Ana Hatlarıyla Kilis Mücadelesi”, Mersin Kuvay-i Milliye Dergisi, , S. 1-35, Mayıs 1959 - Ekim 1964.

KARAL, E. Z., Unat, F. R., İğdemir, U., “Atatürk”, İslam Ansiklopedisi, C. I, MEB Yayınları, İstanbul 1993.

KODAMAN, Bayram, “Osmanlı Siyasi Tarihi”, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Çağ Yayınları, İstanbul 1989.

KÜRŞAT, Cengiz, “Türk Millet Mücadelesi’nde Gerilla”, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S. 26, Mart 1999.

SARICA, Asaf, “Türkiye-Suriye Hududu ve Kilis’in Dertleri”, 7 Aralıkta Kilis, 30. Kurtuluş Yılı Hatırası, Kilis Kültür Derneği Yayınları, Ankara 1951.

TÜRKGELDİ, Ali Fuat, Belgeler: Dr. Cengiz Kürşat, Yay. Haz.: Dr. İdil Kürşat, “Mondros Mütarekesi (II)”, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S. 29, Haziran 1999.

YILDIZ, Hakkı Dursun, “Türkiye Cumhuriyeti”, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C. XII, İstanbul 1989.

E. SÜRELİ YAYINLAR

Mersin Kuvayi Milliye Mecmuası, “Polat Bey’in Mektubu”, S. 31, Ekim 1960.

F. YAYINLANMIŞ ARŞİV BELGELERİ:

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Yıl: 5, S. 15, (Mart, 1956), Vesika No: 383, 384, 385, Ankara 1956.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Yıl: 5, S. 17; (Eylül, 1956), Vesika No: 428, Ankara 1956.

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, C. 46, S. 104, Belge No: 2925, 2927, 2929, Ankara 1997.

F. TEZLER

EKİNCİKLİ, Mustafa, Fransız Basınında Türk Millî Mücadelesi (1919-1922), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1984.

GÜRSEL, Ali, Gaziantep Savunmasında Şahinbey'in Yeri (1919-1920), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1993.

KILINÇKAYA, M. Derviş, Arap Milliyetçiliği ve Millî Mücadele'de Türkiye-Suriye İlişkileri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1992.

KOCABAŞ, M. Ali, Türkiye-Suriye Sınır Tespiti ve Tartışmalar (1918-23), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997.

E K L E R

وزارت دردمه و زبان ...
 شماره ...
 تاریخ ...
 متن دستنویس شامل گزارشات و دستورات رسمی است.

Belge No: 5

متن دستنویس شامل تاریخ (۱۳۳۳)، شماره (۱۳۳۳)، و توضیحات دستنویس است.

Belge No: 6

متن دستنویس شامل تاریخ (۱۳۳۳)، شماره (۱۳۳۳)، و توضیحات دستنویس است.

Belge No: 7

A 135-2

Handwritten title or header in Arabic script.

ROYAUME DE BELGIQUE
MINISTRE DE L'ÉDUCATION NATIONALE
BRUXELLES

Main body of handwritten Arabic text, consisting of several paragraphs. The text is dense and appears to be a formal document or report. There are some red markings and lines across the text, possibly indicating corrections or specific sections.

Handwritten signature or initials in the bottom left corner.

ROYAUME DE BELGIQUE
MINISTRE DE L'ÉDUCATION NATIONALE
BRUXELLES

Handwritten number or code, possibly '28/12'.

بسم الله الرحمن الرحيم
 اذ قد توردنا لانه حوكرنا عجب نوم فيه نعلم ابده به ملك رحام كالمه ده .
 اور دوسروں کو بردہ انداز اور آمندہ . . جو بیک وقت کی مشق و عمل پر جو کہ
 تائب ابده جلد . . سلطانہ و خلیفہ اعظم ابو فضل حفص بن اولادہ .
 ابو الیرابہ خاندان عرب خاندان ویراہہ جلد . صاحبہ ابندہ صوراً اسمہ صاحبہ
 الخاندانہ بنیام بنالادہ و فرزندہ انبیا ابلیس اولادہ ذخائر نوبت نامور
 درویش . ارادہ امور بیدار
 اولادک سر باندہ کہ نقصان نہ لوسی کہ بہ و فرزندہ کہ نہ نہ طالب چون نوبت
 نامور کن صاحبہ و نوادارہ طرف بیدار . خونہ اینہ سوزک حالہ علیہ اللہ
 صلواتہ نظر ا . خانم ویراہہ
 سزا بیا مین بر لوانہ بر ملک بیوز سوزہ اسدی اولادہ باشد دنہ اینہ حلوان
 لوانہ حلوان اینک اور سوزہ . بانہ اتمہ لوانہ کاظم ابیدار بیغای لونی لوزہ سوزہ بیغای ابیدار
 ا . حالہ سوزت لیبی . ابی مددک لوانہ لوانہ لوانہ لوانہ لوانہ لوانہ لوانہ
 صاحبہ حلوان
 درویش

ÖZGEÇMİŞ

1958 yılında Antalya’da doğdum. İlk öğrenimimi aynı yerde, orta öğrenimimi İstanbul’un Şile ilçesinde tamamladım. 1983 yılında Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü’nden mezun oldum. 1983-1989 yılları arasında Kilis Lisesi Tarih Öğretmeni olarak çalıştım. 1990 yılında Gaziantep Üniversitesi’nin açmış olduğu Okutmanlık sınavını kazanarak Kilis Meslek Yüksekokulu’nda İnkılap Tarihi Okutmanı olarak göreve başladım. 1990 yılından beri bu görevle birlikte Müdür Yardımcılığı görevini de yürütmekteyim. 2001 yılında Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Yüksek Lisans eğitimine başladım.

